

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Emir'ül-mü'min'in Hazret-i Ömer Radiyallahü anh'in zamanında bir ihtiyar çenginin nasıbsız kaldığı bir günde mezarlığa gidip orada Allah için çeng çalması hikâyesi	953
Hazret-i Âyişe-i Sıddikanın: Bugün yağmur yağdı, siz ise kabristanda idiniz. Nasıl oldu da elbiseniz ıslanmamış? diye Resûl-i Ekrem Hazret-i Mustafa (S.A.V.) den sorması	997
Âyişe'nin Hazret-i Resûl-i Ekrem Sallallahü aleyhi vesellem'den diğer bir sualî	1016
Çeng çalan ihtiyârın hikâyesinin devamı ve onun nasıl halâs olduğunun beyanı	1019
Emir'ül-mü'min'in Ömer Radiyallahü anh uykuda iken hâtifi bir nîdânın, kendisine, beytülmal'den şu kadar altın al da kabristanda uyumuş olan adama ver demesi	1035
Mescid-i Şerif-i Nebevide cemaat çoğalıp da: Ya Rasulallah; va'z buyduğun esnada biz Veçh-i Mukaddesini göremiyoruz demeleri üzüldüğüne, zât-i risâlet için bir minber yapılınca, direğin inlemesi. Resûl-i Ekrem ve ashâb-ı kirâmın o iniltiyi işitmesi ve Hazret-i Mustafa aleyhisselâtu vesselâm'ın sarahaten o direğe sual sorup cevap vermesi	1039
Resûl-i Ekrem aleyhisselâtu vesselâm'ın mu'cize izhar etmesi, Ebu Cehil'in avucunda taş kırıklarının dile gelip zât-i akdesi Muhammedi'nin risâletine şahadet etmeleri	1060
Mutrib hikâyesinin bakıyyesi. Emir'ül-mü'min'in Ömer Radiyallahü anh'in pîr-i çengliye hâtifin nîdâsını tebliğ etmesi	1063
İhtiyar mutribin nazarını, Emir'ül-mü'min'in Ömer Radiyallahü anh'in, varlık makamı olan ağlamadan, yokluk derecesi bulunan istiğrak makamına tahvili	1074
Lutf ve keremiyle zamanında Hatem-i Tâiyyi geçmiş olan halifenin hikâyesi	1094
Bir A'rabi ile karısının fakr ve zaruret dolayısıyla olan mâceraları	1097

	Sayfa
Muhtac olan müridlerin, müzevvir müddeilere aldanmaları, onları şeyh, muhterem, vâsıl ilallah sanmaları ve nakl ile nakdi, hakikî ile taklidi ayırd edememeleri	1104
A'rabi hikâyesine avdet ve temsilat-ı acibe	1113
Bedevî karısının kocasına: «Sözünü kademinden ve makamından fazla söyleme ki Cenab-ı Hak (Lîme tegûlûne mâlâ tef'alun) yâni (Niçin yapamıyacağınız şeyleri söylüyorsunuz?) buyuruyor. Söylediğin söz, yâni tevekkûlden bahsedişin doğrudur. Fakat o tevekkûl senin makamın değildir. Kendi makamından yüksek ve muallemenden üstün söz söylemenin sana zararı dokunur» diye nasihat etmesi	1124
Bedevinin karısına: «Fukaraya hakaretle bakma. Allah'ın işine hüsnü zan ile bak, fevkal'ade zaruret dolayısıyla fakr'e ve fakirlere ta'n eyleme» diye nasihat vermesi	1134
Bu bahs, onun beyanındadır ki: Herkesin hareketi bulunduğu makama göredir. Herkes kendi vücudu çerçevesinden görür. Mavi cam, güneşi mavi gösterir. Kırmızı cam da kırmızı irae eder. Renkten azade olan beyaz camlar ise daha doğru gösterirler ve hepsinin imamı olurlar	1145
Kadının kocasından özür dilemesi ve söylediklerinden istiğfar etmesi	1156
«Kadınlar, akıllı olanlara galebe ederler ve câhilin mağlûbu olurlar» meâlindeki hadîsin izâhına dâir	1169
Maişet talebi hususunda zevcesinin arzusuna Bedevî'nin teslim olması ve kadının i'tirazını hakkın işareti bilmesi. Her âkil'in nezdinde müsellemdir ki her dönenin bir döndüreni vardır	1170
Şakilerin dünya ve âhiretten mahrum olmalarının ve ikisinde de hüsrana uğramalarının sebebi	1186
His gözlerinin, yâni yalnız maddiyyatı gören semud kavminin Salih aleyhisselâmı ve onun mucize devesini hor, hakir görmesi. Hak teâlâ bir orduyu helâk etmek isteyince düşmanı gâlib olsa bile o orduya karşı hakir ve az gösterir	1198
Bu bahs, onun beyanındadır ki: Veliyy-i Kâmilin her yaptığını müridlerin küstahlık ederek taklide kalkışması doğru değildir. Meselâ sıhhatte bulunan hekime helva yemek zarar vermez. Fakat hastaya dokunur. Kış ve kar üzüme zarar vermez. Lâkin kuruğa dokunur	1239
Bedevî ile karısının mâcerâsının nihâyeti	1245
Karısının ilâhîlâsını Bedevî'nin kabul eylemesi ve «Bu mutâvaatım, hiyle ve imtihan değildir» diye yemin etmesi	1258

- Bedevî karısının rızık arama yolunu kocasına ta'yin etmesi, Bedevî'nin de o tavsiyeyi kabul etmesi 1274 164
- Bağdat'ta su kıtlığı var zanniyle Bedevî'nin oradaki halifeye çölden bir desti yağmur suyu hediye götürmesi 1283 168
- Bedevî'nin yağmur suyuna fevkal'ade itikadından dolayı, karısının destiye keçe dikmesi ve mühürlemesi 1292 173
- Bu bahs: Fakirin kereme ve kerem sahibine âşık olduğu gibi, kerimin kereminin de fakire âşık olduğu beyanındadır. Eğer fakirin sabrı ziyade olursa kerem sahibi onun kapısına gelir. Kerimin sabrı ziyade olursa fakir onun kapısına gelir. Lâkin fakirin sabrı, onun kemâline, kerimin sabrı ise onun noksanına delâlet eder . 1301 177
- Allah'ın muhtac ve Allah'a teşne olan ile, Allah'dan fakir ve gayrısına teşne olan arasındaki fark 1305 179

EMİRÜLMÜ'MÜN'İN HAZRET-İ ÖMER RADİYALLAHÜANH'IN
ZAMANINDA BİR İHTİYAR ÇENGİNİN NASİBSİZ KALDIĞI
BİR GÜNDE MEZARLIĞA GİDİP ORADA ALLAH İÇİN
ÇENG ÇALMASI HİKÂYESİ

Çeng: Kanun gibi, fakat onun gibi yatık değil, dikine tutularak çalınan bir sazın adıdır. Çalana (çengi) ve (çengzen) denilir. Arablarda câhiliyye devrinde Mekkede ve Medinede böyle saz çalanlar vardı. Hele Medine ehâlisi mûsikiye pek düşkündü. İbn-i Kuteybe (Maârif) adlı kitabının (sınâatül'esraf) bahsinde, vakt-i seâdetde, Hulefây-i Râşidin devrinde ve tâbiîn devrinde bazı kimselerin, ezcümle (Nadr bin Hâris), (Hakem bin Ebil'âs), (Hureys bin Amr), (Ebû Amr bin Hureys), (Kaysül İhrî), (Ma'mer bin Osman) ve İbn-i Siyrinin babası (Siyrî) nin ud çalıp teganni ettiklerini yazar.

Ca'fer bin Ebû Tâlibin oğlu Abdullah radiyallâhü anhümânın ud dinlemeye son derece meraklı olduğu pek meşhurdur.

İşte o zamanlardaki saz çalanlardan adı tasrih edilmeyen bir çengi, Hazret-i Ömer zamanında ihtiyarlamış, terennümü dinlenilmez bir hâle gelmiş, istimâ'ına râğbet eden kalmamış. Onun için zarûrete düşmüş, aç kaldığı günler olmuş. Böyle günlerden birinde mezarlığa gitmiş, orada sazını çalmaya başlamıştı.

1909

آن شنیدستی که در عهد عمر
بود چنگی مطربی با کرو فر

Ân şenîdestî ki der-ahd-i Ömer,
Bûd çengî muTribî bâ-kerr u fer.

«Onu işittin mi? Hazret-i Ömer devrinde çeng çalan bir mutrip vardı ki, evvelce şöhret ve o nisbette azamet sâhibi idi.»

Kerr ü fer : Arabların muhârebe tarzı demektir ki, fırsat bulunca ileriye atılır, zora geldikçe geri çekilir idiler. Sonra ileri geri sallanarak azametle yürümeye (kerr ü fer) denilmiştir ki, bizim (kelli felli) tâbiri de oradan alınmıştır.

1910

بلبل ارآواز و بخود شدی
یک طرب ز آواز خویش صد شدی

Bülbül ez-âvâz-i û bi-Hod şüdü,
Yek Tareb z'âvâz-i Hûbeş Sad şüdü.

«Bülbül o çenginin sesini işitince kendinden geçerd, bir neş'e onun sesiyle yüz olurdu.»

Yâni başkalarının sesinden onun sesi yüz kat daha şevk-âverdi.

1911

مجلس و مجمع دمش آراستی
وزنواى او قیامت خلستى

Meclis û mecma' demeş ârâstî,
V'ez-nevâ-yî û Kıyâmet Hâstî.

«Sesi, meclisleri ve ictimâgâhları tezyîn ederdi. Terennümünden kıyâmetler peydâ olur.»

Yâni dinleyenler cûş u hurûşa gelirdi.

1912

همچو اسرافیل کاوازش بفن
مردگانرا جان درآید در بدن

Hemçu İsrâfîl k'âvâzeş be-fen,
Mürdegânâ cân der-âyed der-beden.

«Fenn-i mûsikîdeki ihtisâsı dolayısıyla, İsrâfîl Aleyhisselâm gibi, ölü-lerin bedenlerine ruhlarını iâde ederdi.»

1913

یا رسائل بود اسرافیل را
کز سماعش پر برستی فیل را
Yâ Resâil bûd İsrâfîlrâ,
K'ez-simâaş per bi-resti filrâ.

«Yâhud İsrâfîl Aleyhisselâmın muâvinlerinden idi ki, onu işitince fil-de kanat peydâ olurdu.»

İsrafil Aleyhisselâmın nefha-i sâniyesinde bütün ölümler kabirlerinden kalkacaklardır. Onun gibi, bu çengî de, âdetâ ölmüş kalblere yeniden hayat veriyordu. Hattâ fil gibi cesimül'cüsse bir hayvan onun terennümâtını duyunca kanatlanmış gibi cûş u hurûşa geliyordu. Bu i'tibâr ile de o pîr-i çengî gûyâ İsrâfîl Aleyhisselâmın muâvini oluyordu.

1914

سازد اسرافیل روزی نالہ را
جان دہد پوسیدہ صد سالہ را
Sâzed İsrâfîl rûzî nâlerâ,
Cân dihed pûsîde-i Sad-sâlerâ.

«İsrâfîl Aleyhisselâm, Emr-i İlâhî ile bir gün sûra nefh edecek ve yüzlerce senedenberi çürümüş cesedlere ruh verecektir.»

Şu hâdisenin, yâni sûra nefhedileceğinin ve bütün ölümlerin dirileceğinin vukû'a geleceği Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmiştir. Binâenaleyh, müslümanlar ona inanmakla mükelleftir. Amma nefh-i sûra, kıyâm-ı kıyâmete, haşr-ı ecsâda inanmayacak olanlar bulunabilirmiş. Kimse kim-şenin i'tikâdına karışmaz. Herkes dilediği gibi düşünür. Şu kadar var ki, bunlar şâyed olmayacak olursa olacağına inananlar bir şey kaybetmiş olmaz. Bil'akis olacak olursa, olacaklarına inanmayanlar o vakit hüsrân-ı azîme düşeceklerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Sûre-i Yâsinde beyan ediliyor ki: Sûra üflenecektir. Sûrun mâhiyyeti hakkında ulemânın muhtelif kavilleri vardır.

Hülâsa: Ruhların mecma'ı olan bir yerdir. İşte ona İsrâfîl Aleyhisselâm vâsitasiyle nefh vukû bulunca ve ruhların eski bedenlerine avdeti emrolunca :

نشنود آن نغمه‌ها را گوش حس
کز ستمها گوش حس باشد نجس

Ne-şneved ân nağmehârâ gûş-i his,
K'ez-sitemhâ gûş-i his bâşed necis.

«O nağmeleri his kulağı duymaz. Çünkü zulüm ve isyân gibi şeyler dolayısıyla his kulağı kirlenir.»

Hisse mensub olan kulak maddidir. İşitmesi de, hava dalgalarının (gışây-i tablı) ihtizâza getirmesiyledir. İnsanın kulağında bir ârıza olsa, yâhud temizlenmeye ihtiyâc gösterecek derecede kirlense işitmek hissini ya büsbütün yâhud kısmen kaybeder. Halbuki enbiyânın kalblerindeki nağmeler sâdece ma'nevi'dir. Maddî bir uzvun ma'nevi bir sesi işitmesi ise kabil değildir. Hususiyle, Allahın emirlerine isyân ve muhâlefet dolayısıyla, o uzvun maddiyyeti artar da o nisbette ma'neviyyeti eksilirse... Şu hâlî bir misâl ile izah için Cenâb-ı Pîr Efendimiz buyuruyor ki :

1917

نشنود نغمه‌ پر را آدمی
که بود ز اسرار پریان اعجبی

Ne-şneved nağmê perîrâ âdemî,
Kî büved z'esrâr püryân a'cemî.

«İnsanlar cinlerin nağmesini duyamazlar, çünkü onların esrârına ya bancıdırlar.»

1918

گرچه هم نغمه‌ پر ی زین عالمست
نغمه‌ دل برتر از هر دودمست

Gerçi hem nağmê perî z'in âlemest,
Nağme-i dil ber-ter ez-her-dû-demest.

«Cinlerin nağmesi de yine bu âlemdendir. Fakat gönül nağmesi ma'nevi olduğu için cinnin de, insanın da nefsinden ve sesinden âlidir.»

Buyuruluyor ki: Bizim için gayr-i meşhud olan mahlûkattan biri de cinlerdir. Onların da kendilerine göre tekellüm ve terennümü vardır. Lâ-

فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى

رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا

هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥١﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا

صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنا مُخْضَرُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَلَيْكُم

لَا تُظْمِ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُخْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

«O vakit bütün ölümler dirilip kabirlerinden kalkacaklar, Rabb-i zîşan-
larının emri mücebince mahşere koşacaklardır. O vakit kâfirler ve kıyâ-
meti münkir olanlar diyeceklerdir ki: Vay bizim hâlimize. Bizi merkad-
lerimizden kaldırıp gönderen kimdir? Onlara karşı ehl-i îmân da: Şu hâl,
Allahın va'dettiği, peygamberin de tebliğ eylediği bir şeydir. Peygam-
berler doğru haber vermişler, diyeceklerdir. Bu, Nefha-i âhire, yânî ölü-
leri diriltip kabirlerinden çıkaracak olan bir sayhadan başka bir şey de-
ğildir. Onlar, yânî bütün mahlûkât o vakit huzûr-i İlâhimize gelip topla-
nacaklardır. İşte o gün, hiç bir nefis bir şeyden dolayı zulüm görmez. Ey
insanlar siz ancak amellerinizin cezâsını göreceksiniz!»

Hazret-i Mevlânâ, İsrâfil Aleyhisselâmın sûrundan bahsettikten sonra
Enbiyâ Aleyhisselâm ve onlara tebean evliyây-i kirâm kaddesallâhü es-
rârehüm hazarâtının kalblerinde enfûsî bir sır olduğunu beyâna şuru'
edip buyuruyor ki :

1915

انبیاءا در درون هم نغمه‌هاست
طالبانرا زان حیات بی‌بهاست

En biyârâ der-derûn hem nağmehâst,
Tâlibân râ z'ân hayât-i bî-behâst.

«Peygamberlerin de kalblerinde bir takım nağmeler vardır ki tâlibler
için o nağmelerden bahâ yetişmeyecek hayat hâsıl olur.»

(1) Sûre-i Yasin: 51 : 54.

kin biz onların hayatına ve İsmânına yabancı olduğumuz için seslerini, nağmelerini işitemeyiz. Halbuki cinler de bu âlemdeki mahlûkât cümlesinden oldukları cihetle bize pek yabancı olmamaları lâzım gelir. Dahası var. Karıncaları görüyoruz. İki tânesi karşılaşınca duruyorlar, konuşuyormuş gibi bir takım harekâta bulunuyorlar. Anlaştıktan sonra ayrılıp yollarına gidiyorlar. Bunlar gözümüzün önünde cereyan eden hallerden iken, karıncaların ne sesini işitebiliyoruz, ne de konuştuklarını anlıyoruz. Bu kadar maddî şeyleri anlayamazken, sırf ma'nevi olan nagamât ve füyuzatı nasıl gözlerimizle görür, nasıl kulaklarımızla işitir, nasıl idrâkimizle kavrayabiliriz? Enbiyâ ve evliyânın kalblerindeki nağmeler ise ma'nevîdir, cinnin ve insin maddî olan sesinden ve nefesinden müteâlidir. Onların duyulması ilhâm yoluyla olur.

1919

که پری و آدمی زندانیند
هر دودرزندان این نادانیند

Ki perî vû âdemî zindâniyend,
Her du der-zindân-i in nâdâniyend.

«Çünkü peri olsun âdemî olsun mahbustur, her ikisi de bu cehâlet zindanında mukayyedir.»

1920

معشر جن سورة رحمن بخوان
تستطيعوا تغذورا بازدان

Ma'sher'î cin sûre-i Rahmân bi-Hân,
Teste Ti'û tenfûzûrâ bâz-dân.

«Sûre-i Rahmândaki (Ya ma'sheral'cinni) âyetini oku. (İnisteta'tüm en tenfûzû) nun ma'nâsını anla.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki :

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ اسْمِعُوا

أَن تَنْفُذُوا مِنْ أَمْثَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا

«Ey cin ve insan cemaatleri! nüfuz ve huruc edebilirsiniz semâvât

ve arzın muhîtiden haydî çıkın. Çıkamazsınız; meğer ki Allahın hükmü ve kaderi böyle olsun².»

Yâni cinler ve insanlar, bu âlem mahlûkâtından oldukları için bu âleme ve bu âlemdeki maîşete bağılıdır. Onun hâricine çıkmalarına imkân yoktur. Meğer ki İrâde-i İlâhiyye ve İnâyet-i Sübhâniyye kendilerini o kayıddan kurtarsın. Tabiidir ki mukayyed olan, mutlak bulunan gibi değildir. Onun için ins ü cin de enbiyâ ve evliyâ hazarâtının nâil oldukları ilhâmât-ı İlâhiyye ve füyûzât-ı Rabbâniyyeye vâkıf olamazlar.

1921

نغمه‌های اندرون اولیا
اولا گوید که ای اجزای لا

Nağmehâ-yî enderûn-i evliyâ,
Evvelâ gûyed ki ey eczâ-yi lâ.

«Evliyânın derûnundaki nağmeler, ibtidâ derler ki: Ey (lâ) nın cüzleri.»

Yâni ey lâ'ya mensub olanlar ve fenâya müteallik bulunanlar.

1922

هین زلای نفس سرها برزند
این خیال و وهم یکسوا فکنید

Hîn zi-lâ-yî nêfs serhâ ber-zenîd,
În Hayâl û vêhm yek-sû ef kenîd.

«Âgâh olunuz, nefs (lâ) sıadan başınızı kaldırınız, bu vehim ve hayâlî bertaraf ediniz.»

Yâni ey hakiki vücud ile muttasıf değilken varlık hayâline ve benlik vehmine düşenler; kendinizi bu vehm ve hayâlden kurtarınız. İşte evliyâullah hazarâtının kalbindeki irşâd nağmelerinin ilki bu nasihattir. Bunu söyler ve şunu ilâve ederler ki :

(2) Sûre-i Rahman: 33.

ای همه بوسیدم در کون و فساد
جان باقی تان نروید و نرود

*Ey heme pûside der-kevn û fesâd,
Cân-i bâkî-tan ne-rûyid û ne-zâd.*

«Ey kevn ü fesâd âleminde kocamış ve çürümüş olanlar; sizin bâki olan canlarınız neşv ü nemâ bulmadı ve doğurmadı.»

Yânî ruhunuz kemâl kesbederek veled-i kalb sâhibi olmadı. Ve gene Hazret-i Pir buyuruyor :

گر بگویم شمع زان نغمه ها
چاهها سر برزند از دهنها

*Ger bi-güyem şemmeî z'ân nağmehâ,
Cânâ ser ber-zened ez-daHmehâ.*

«Eğer evliyâullahın kalbindeki nağmelerden bir mikdar bahsedecek olsam mezarlardan rûhlar baş kaldıracak.»

Yânî bedenlerdeki cânlar cûş u hurûşa gelir.

کوش را نزدیک کن کان دور نیست
لیک نقل آن بتو دستور نیست

*Gûşrâ nezdîk kûn k'ân dûr nîst,
Lîk naKl-î ân be-tû destûr nîst.*

«Kulağımı yaklaştı ki, o uzakta değildir. Lâkin o nağamâtı sana nakletmeye izin yoktur.»

Çünkü o kabiliyeti hâiz değilsin.

هین که اسرافیل وقتند اولیا
مردم را زیشان حیاست و نما

*Hîn ki İsrâfil-i vaKtend evliyâ,
Murderâ z'îşân hayâtest û nemâ.*

«Bilmiş ol ki veliler, vaktin İsrâfilid'irler. Onların nağmelerinden ölümlere hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.»

جان هر يك مرده اندر گورتن
می جهد آوازشان اندر کفن

*Cân-i her-yek murde ender gûr-i ten,
Mi-cehed âvâzşân ender-kefen.*

«Beden kabirlerindeki her ölünün rûhu, onların âvâzından hayat bulur da gaflet kefeninden sıçrar.»

گوید این آواز زانها خود خداست
زنده کردن کار آواز خداست

*Gûyed in âvâz z'ânâ Hod cüdâst,
Zinde-kerden kâr-i âvâz-i Hudâst.*

«O dirilip kalkan ölü der ki: Bu ses, hakikaten halkın sadâsından bahkadır. Diriltmek Allah sesinin işi ve te'siridir.»

ما بمردم و بکلی کاستیم
نانک حق آمد همه برخاستیم

*Mâ bi-murdîm u be-küllî kâstîm,
Bânk-i haK âmed hemê ber-Hâstîm.*

«Biz ölmüş ve temâmiyle ziyâ'a uğramıştık. Allahın sesi geldi, hepimiz dirildik ve kalktık.»

Bang-i Hak'kın, yâni ilhâm ve füyuz-i İlâhiyyenin nasıl geldiğini beyân için de Hazret-i Pir buyuruyor ki :

1930

مالك حق اندر حجاب و بی حجب

آن دهد کو داد مریمر را ز حجب

Bânk-i haK ender-hicâbû bî-huceyb,
Ân dihed k'û dâd Meryemrâ zi-ceyb.

«Allahın sesi, verây-i hicabdan olsun, bilâ hicâb ve bilâ vâsita olsun, bir kalbe, Hazret-i Meryemin yakasından üflemek sûretiyle verdiği feyzi ihsân eder.»

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا رَحِيماً أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ
أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا

Yâni: «Vahy ü ilhâm etmesinden, yâhud Hazret-i Mûsâya ağaçtan tekel-lüm ettiği gibi, perde arkasından söylemesinden, yâhud bir melek-i mürsel vâsitiyle tebliğatta bulunmamasından başka, Allahın beşere kelâm söylemesi mümkün değildir.» Âyet-i Kerimesinde de beyân buyurulduğu üzere, Cenâb-ı Hakkın insanlara olan tebliğâtı üç türlü olur. Bu telkinât, enbiyâya olursa (vayh), evliyâya olursa (ilhâm) adını alır.

Vahy, bir Nebinin kalbine doğrudan doğruya vuku' bulan ifâze-i Rabbâniyyedir. Böyle olduğu gibi, melek-i mürsel vâsitiyle de olur. Hazret-i Cebrâil Aleyhisselâmın Cenâb-ı Peygambere tebliğ-i ahkâm etmesi gibi. Yâhud verây-i hicabdan zuhûr eder. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma ağaçtan vuku' bulan tecellî misâli.

Evliyâullah'a ise melek-i mürsel gelmek ihtimâli yoktur. Onlara vuku' bulan tecelliyât doğrudan doğruya, yâhud bilvâsita ilhâmât-ı kalbiyye sûretinde olur. Şu kadar ki ne tarzda olursa olsun o ilhâmâtın feyzi, Meryem Aleyhisselâma olan tecellî gibi te'sir gösterir.

Ma'lûmdur ki, Meryem Aleyhisselâma Cebrâil Aleyhisselâm beşer şeklinde zâhir olmuş ve yakasından üfleyince Hazret-i Meryem, İsa Aleyhisselâma gebe kalmıştır. İşte bu, bilvâsita bir tecellî idi ki, o vâsita da

Cibrilden ibâret idi. Böyle bir tecellî, Meryem Aleyhisselâmda rûhullah gibi bir evlâd husûle getirdiği gibi, evliyâullahın kalblerine vâki' olacak ilhâmât-ı İlâhiyye de onlarda veled-i kalb husûle getirir.

1931

ای فنان نیست کرده زیر پوست

باز گردید از عدم ز آواز دوست

Ey fenâ-tân nîst kerde zîr-i pûst,
Bâz-gerdîd ez-adem z'âvâz-i dûst.

«O ilhâm-i Rabbâni der ki: «Ey fânîlikleri, kendilerini deri altında yok etmiş olanlar. Dostun sesiyle ademden vücûda avdet ediniz.»

Meşâyih arasında (fenâ) ve (bekâ) diye iki ta'bir vardır. Bunların bizim anlayacağımıza göre ma'nâsı: Bir sâlikin kendi varlığındaki fânîliği anlaması, yâni vücud-i Hakka nisbetle kendi vücudunun güneşe nazaran gölge kadar da olamayacağını zevkan ve bihakkın bilmesidir.

İşte bir sâlik, fenâ mertebesine geldi mi, bang-i İlâhî, onu beka derecesine yükseltir ki; bekaya nisbetle fenâ, vücûda nisbetle adem gibi kahr.

1932

مطلق آن آواز خود از شه بود

کر چه از حلقوم عبدالله بود

MutTlaK ân âvâz Hod ez-şeh büved,
Gerçi ez-hulKûm-i abdullah büved.

«O İlâhî ses, mutlaka Mâlikulmülk Hazretlerindendir. Bir Abdullâhın, yâni mahlûkattan birinin boğazından ve ağzından zuhûr etse bile.»

Allahü a'lem demek isteniliyor ki, ilhâmın bilvâsita ve bilâvâsita olmasında fark yoktur. Çünkü vâsitayı vâsita kılan da Haktır. Hazret-i Mûsâya ağaçtan (İnnî enallâhü lâ ilâhe illâ ene fe'budnî ve ekimissalâte lizikrî) diyen Hak olduğu gibi, Hazret-i Meryeme Cibril vâsitiyle rûh nefheyleyen de Hak idi. Hattâ namaz kılışımıza dikkat edelim. Kıyamda iken fâtihayı okuyoruz. Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ ediyoruz. Rükû'da iken (sübhâne rabbiyel'azim) diye tesbih ve takdis eyliyoruz. Rükû'dan doğrulunca (semiallâhü limen hamide) yâni: «Allah, kendisine hamd eden iştîti» diyoruz. Fakat iştîtiğini kulağımızla duyup da mı söylüyoruz? Hayır... Öyle değil. Belki (Semî') ve (Basîr) olan Allah, o hamdi

ışitmiş olduğunu bize söyletiyor. Demek ki o esnâda hepimiz Cenâb-ı Hakkın tekellümüne vâsita oluyoruz. İşte bunu bilir ve o sırada huzûr-ı izzette bulunduğumuzu düşünürsek belki Allah'ın fazl u keremiyle o hâlin ma'nevi zevkine ve neş'esine de nâil oluruz.

1933

گفته اورا من زبان و چشم تو
من حواس و من رضا و خشم تو
Goŧte ûrâ men zebân û çeşm-i tû,
Men havâs û men rizâ vû Hişm-i tû.

«Yine o âvâz-ı İlâhî ve ilhâm-ı Rabbânî o sâlike der ki: Senin dilin de, gözün de benim. Havâssın, rızan, gazabın da benim.»

1934

رو که بی یسم ر بی بصر تویی
سر تویی چه جای صاحب سر تویی
Rev ki bî yesma' ve bî yabSur tuyî,
Sir tuyî çî cây-i Sahib-sir tuyî.

Yürü ki, benimle ıştır, benimle görür oldun. Sır sâhibi demeye mahal yok, sır sensin.»

1935

چون شدی من کان لله ازوله
من ترا باشم که کان الله له
Çun şüdü men kâne lillâh ez-veleh,
Men turâ bâşem ki kân-Allâhu leh.

«Mâdem ki sen veleh ü hayretten (kâne lillâh) mertebesine geldin, artık ben de senin olurum ki (men kâne lillâhi kânellâhü lehü) denilmiştir.»

(Kurb-i nevâfil hadisi) diye meşhur bir Hadis-i Kudsi vardır. Orada bir kulun farzları ifâdan sonra, nevâfile de devâmı hâlinde Cenâb-ı Hakka tekarrub edeceği, hattâ Cenâb-ı Hakkın; onun görür gözü, ıştır kulağı, tutar eli olacağı beyân buyurulmuştur. Kezâ diğer bir Hadiste bir adam,

Allahın olursa, yâni Allahın emirlerine ve yasaklarına temâmiyle itaat ve bağılık gösterirse Allahın da onun olacağı haber verilmiştir.

İşte Cenâb-ı Pir Efendimiz de şu üç beytte o iki Hadisin meâlini söylüyor. Böyle bir iltifât-ı İlâhiyyenin mazharı olan kimsenin sâhibi sır değil, ayn-ı sır olacağını bildiriyor. Yine İltifât-ı İlâhinin devâmını hikâyeten buyuruyor ki:

1936

که تویی گویم ترا گاهی منم
هرچه گویم آفتاب روشنم
Gehtuyî gûyem turâ gâhî menem,
Her-çi gûyem âftâb-î rûşenem.

«Sana ba'zan (sensin) ba'zan da (benim) derim. Ne demiş olsam da ben parlak bir güneşim.»

Kula ba'zan (sensin) denilmesi ona — velev ki mevhum olsun — bir vücud verilmesi, ubûdiyyeti ve mazhariyeti i'tibâriyledir. (Benim) denilmesi de Hakkın eser-i hilkatı olması dolayısıyledir. Yoksa zâhir ile mazhar, daha açığı hâlık ile mahluk ve Allah ile kul, aynı şey değildir. Bunu baîd bir teşbîh ile izaha çalışalım:

Üslûb-ı şahsî sâhibi ba'zı şâirler vardır. Onların manzûmelerinin altlarında imzaları bulunmasa da yine onların olduğu anlaşılır. Meselâ merhûm Mehmed Âkif onlardandır ki şahsiyeti, yazılarında temâmen görünür. İşte Âkifin yazılarında şahsiyetinin görüldüğü gibi, mahlûkâtında da Cenâb-ı Hakkın kudret-i san'atî görünür. Bu bahsi benim anlatabileceğim bu kadardır. Üst tarafı zevka âiddir. Yine devam buyuruluyor:

1937

مر کجا تا بم زمشکاتی دمی
حل شد آنجا مشکلات عالی

Her kücâ tâbem zi-mişkâtî demî,
Hal şüd âncâ müşkilât-î âlemî

«Bir mişkâtın bir ân içinde tecelli edecek olursam, orada âlemin müşkilâtı hallolur.»

Ahterî lügatı mişkâtı: «Duvarda olan pencere ki, gayr-i nâfize ola. Dahi içine çırakman koyarlar ve indel'ba'z şol kap ki içine yağ ve fitil

koyup yakarlar ve ba'zılar vasat-ı kandilde fitil koyacak çukurca yerdin der ve mutlaka mevzi-i raca derler» diye ta'rif ediyor.

1938

ظلمتی را کافتابی برداشت
ازدم ما گردد آن ظلمت چو چاشت
Zulmetirâ k'âftâbî ber-ne-dâşt,
Ez-dem-î mâ gerded ân zulmet çu çâşt.

Güneşin izâle edemediği bir karanlık, bizim emrimizle kuşluk vakti gibi parlar.»

1939

هر کجا تاریک آمد ناسزا
از فروغ ما شود شمس الضحی
Her kücâ tarîk âmed nâ-sezâ,
Ez-fürûğ-î mâ şevêd şems-üd-duhâ.

«Her nerede münâsebetsiz bir karanlık bulunursa bizim z'yâmızla duhâ güneşi gibi münevver ve münir olur.»

Bundan sonra diğeri bir bahse şuru' ediliyor :

1940

آدمی را و بخویش اسماء نمود
دیگران را ز آدم اسماء می کشود
Âdemîrâ vû be-Hîş esmâ nümu'd,
Diğerrânâ z'Âdem esmâ mü-küşûd.

«Cenâb-ı Hak, Âdeme ve akrabasına, yâni evlâd ü ahfâdının kâmil-lerine esmâ gösterdi, başkalarına ise esmâyı Âdem vâsıtasıyla fethettiler.»

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾

Âyet-i Kerimesi mûcibince Allah, Âdem Aleyhisselâma bütün es-mâyı ta'lim eylemişti. Esmânın ne olduğu hakkında ulemâ ve urefânın

bir çok sözü vardır. Hülâsası ilm-i ledünni ve ilm-i hakikattir. Âdem Aleyhisselâm o esmâyı meleklerle haber verdi. İşte beyt-i şerifdeki (diğerrân) dan maksad: Meleklerdir. Şu da gösteriyor ki Âdem ve urefây-ı benî Âdem, Cenâb-ı Hakkın mazhar-ı tâmmıdır. B'nâenaleyh :

1941

خواه ز آدم گیر نورش خواه ازو
خواه از خم گیر می خواه از گدو
Hâh z'Âdem gîr nûreş Hâh ez-û,
Hâh ez-Hum gîr mey Hâh ez-gedû.

«Allahın nurunu ister Âdemden, ister Cenâb-ı Haktan al. Şarabı ister küpten, ister kabaktan, yâni destî, sûrahi gibi kullanılan kabdan al.»

İkisi de müsavidir. Kübde, fıçıda duran şarab, oradan kabak ve maş-raba gibi şeylerle alınır. Küpden maşrapaya intikal eden şarab, ayn-ı şarab olduğu gibi, Allahtan Ârife ihsân buyurulan feyz de ayn-ı feyz-i İlâhidir. Bunun ârife ihsan buyurulmuş olması feyz-i İlâhî olmasına mâni' değildir. O hâlde vâsıtaya mürâcaatla bir şey kaybedilmiş olmaz.

1942

کین گدو باخم پیوستست سخت
نی چو تو شاد آن گدوی نیک بخت
K'in gedû ba-Hum bi-peyvêstest seHt,
Ni çu tû şâd ân gedû-yî nig-baHt.

«Zira bu kabak küpe muttasıldır. Hem o mes'ud kabak senin gibi şâd değildir.»

Yâni ârif-i billâh, Hakta mahv-i vücud eylemiş, fenây-i etem'me nâil olmuştur. Onun ittisâli ve yakınlıktan hâsıl olan meserreti, senin vehmey-lediğin ittisâl ve meserret gibi değildir.

1943

گفت طوبی من رآی مصطفی

والذی یبصر لمن وجهی رأى

Gôft Tûbâ men reânî MuSTafâ,

V'ellezî yabSur li-men vechî reâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Efdalüssalât ve Ekmeliüttehâya Efendimiz, beni görenlere ve beni görmüş olanları görenlere ne mutlu buyurmuştur.»

Hadîs-i Şerifte: «Beni görüp de bana îmân edene ne mutlu ve beni göreni görüp de bana îmân edene ne mutlu, ne saâdet» buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizi mü'min olarak görüp, sohbet-i Nebviyyede bulunan zevât-ı kirâma (Eshâb) denilir. Eshâbı görenlere (Tâbiîn), Tâbiîni görenlere de (Tebe'-i tâbiîn) ta'bir olunur. Bu i'tibarla hepimiz de Etba'-i Tâbiîndeniz. Çünkü bizim gördüğümüz zevât, bizden evvelkileri görmüşlerdir ki, bu silsile Eshâb devrine kadar vâsıl olur. Derviş Yûnûsün :

Yürük değirmenler gibi dönerler,

El ele vermiş Hakka giderler.

beytinin Allahü a'lem bir ma'nâsı bu olsa gerektir. Binâenaleyh Hadîs-i Şerifte va'd buyurulan saâdetten hepimiz de hisse ümit ederiz. Yalnız şunu unutmamak gerektir ki görmekten görmeğe fark vardır. Nasıl ki ba'zı kısa görüşlü kimseler de bakarlar, fakat burunlarının ucunu göremezler. Hazret-i Ebû Bekir de Resûlullâhı görmüştü, Ebû Cehil de. Lâkin ikisinin görüşü arasında ne kadar fark vardı.

Beyt-i Şerifte şu demek isteniliyor ki: Zamânın uzak bulunması, füyûzât-ı Muhammediyye'nin tenvir ve irşâdına mâni' değildir. Bugün hakikaten kâmil bir insan bulup da ondan tenevvür eylemek, yine feyz'i Muhammedî'den müstefid olmak demektir. Şu hakikate bir de misâl îrâd edilmek üzere buyuruluyor ki :

1944

جون چراغی نور شمعى را کشید

هر که دید او را یقین آن شمع دید

Çun çerağî nûr-i şem'îrâ keşîd,

Her ki dîd ûrâ yaKîn ân şem' dîd.

«Bir kandil bir mumdan ziyâ alıp da yandı mı onu gören, onu parlatmış olan mumu görmüş olur.»

Bunun gibi Tebe'-i Tâbiînden olan birini gören, bir tâbîfiyi, bir tâbîfiyi gören bir sehâbiyi, bir sehâbiyi gören de zât-i akdes-i Nebvî Sallallâhü Aleyhi Vesellemi görmüş gibi olur.

1945

همچنین تا صد چراغ از نقل شد

دیدن آخر لقای اصل شد.

Hem-çun-în tâ Sad çerâğ ez-naKl şüd,

Diden-i âHir liKâ-yî aSl şüd.

«Böylece parlaklık yüz kandile de nakledilse sonuncunun aydınlığını görmek en evvelkinin nurunu görmektir.»

O hâlde :

1946

خواه از نور بسین بستان تو آن

هیچ نمر قی نیست خواه از شمع جان

Hâh ez-nûr-i pesîn bi-stân tu ân,

Hîç farKî nîst Hâh ez-şem'-i cân.

«İstersen aradığın hidâyet nûrunu sonuncu kandilden, dilerse bizzat can şem'inden al. Aralarında hiç bir fark yoktur.»

1947

خواه بین نور از چراغ آخرین

خواه بین نورش ز شمع غابریں

Hâh bîn nûr ez-çerâğ-î âHirîn,

Hâh bîn nûreş zi-şem'-î gabirîn.

«İster o hidâyet nûrunu sonraki kandillerden, yâni zîhayat âriflerden, istersen gelmiş geçmiş kümmelinin ervâhından gör.»

İkisi de birdir. Ma'rifet, gönülde aşk ve şevk peydâ ederek çerâğ-ı kalbi hemen parlayacak bir hâle getirmek ve ilâhî bir şuaa temas ile aydınlatmaktır. Cenâb-ı Hak bu seâdeti cümlemize ihsân buyursun, âmin.

Hazret-i Pîr Efendimiz, bu bahsî, yâni füyûzât-ı Muhammediyenin

kıyâmet saatine kadar devam edeceğini, en son insan-ı kâminden alınacak feyzin yine feyz-i Muhammedî olacağını te'yid için bir Hadis-i Şerif irâd ediyor.

«Zamanınızın günlerinde Rabbinizin nefhaları, güzel râyihaları vardır. Âgâh olun da o nefhaları kasd ü taleb edin.» Hazret-i Mevlânâ, bu Hadis'in izahı için bir bahs açıyor. Bu Hadis-i Şerif, (Ümm-i Seleme ve Ebû Hüreyre) Radiyallâhü Anhümâdan rivâyet olunuyor.

Malûmdur ki (nefhat) nefha'nın cem'idir. Nefha ise Kaamûs tercesmesinin beyânına göre: «Bir kokam râyiha-i tayyibe bir esim rûzgâr» demektir. Hadis-i Şerifi zâhirine hamledenler, ona: «Rabbinizin eser-i lutfu olmak üzere, zamanınızın ba'zı günlerinde, ezcümle bahar mevsimlerinde güzel güzel kokuları vardır. Bağlarda, bahçelerde, kırlarda, bayırlarda türlü türlü çiçekler açarlar. Her biri bir râyihai tayyibe neşreder. Bunlara temas ederek esen rûzgârda bile hayat artıran bir koku bulunur. İşte o râyihaları koklayın da bahârın feyzinden istifâde edin» ma'nâsını vermişlerdir.

Vâkıa bu da olabilir. Fakat pek tabii olan böyle bir şeyin tavsiyeye ihtiyâcı yoktur. Onun için urefây-ı ümmet Hadisi, başka türlü te'vil ediyorlar. İstifâdesi emir buyurulan nefhât-ı İlâhiyyenin, Fahr-i kâinât Efendimizin vârisleri olan ârifler ve onların enfâs-ı kudsiyyesine işâret olduğunu söylüyorlar. Nitekim diğer bir Hadis-i Şerifte: «Ben Yemenden Rahmânî bir nefes ve rûhânî bir râyiha duyuyorum» buyurulmuştur ki, Allâhü a'lem, bu Hadisten murâd-ı Nebevinin Velyselkarenî radiyallâhüanh olduğu beyân ediliyor. Pîr-i destgîr Efendimiz de bu Hadisteki nefhâtı, kümmelin-i ümmet ma'nâsına alıyor (Taleb edin) emri, o zevât-ı kâmilenin feyz-i enfâsından istifâdeye teşviktir buyuruyor ve Hadisi o mütâlaaya göre şöylece şerh ü izah ediyor :

1948

گفت پیغمبر که نفحاتی حق

اندرین ایام می دارد سبق

Göft Peygâm-ber ki nefhathâ-yi haK,

Enderîn eyyâm mî-dâred sebaK.

«Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Allahın nefhaları, bu dünya günlerinde sebkeder, yâni ilâ yevmilkıyâm dâim ve câridir.»

1949

گوش و هوش دارید این اوقات را

دررباید این چنین نفحات را

Gûş û hûş dârid in evKâtrâ,
Der-rubâyîd in çun-în nefhâtrâ.

«O nefhâtın zuhur ettiği vakitlerde kulak verin ve akıllı bulunun da o nefhaları kapın.»

Yâni: Her vakit insân-ı kâmil bulunur. Onun bulunduğu vakitleri ganimet bilin, kendisinden istifâde etmeye çalışın.

1950

نفحه آمد مر شمارا دید و رفت

هر کدرا میخواست جان بخشید و رفت

Nefha âmed mer şumarâ دید u رفت,
Her-kirâ mî-Hâst cân baHşîd ureft.

«Nefha gelir, sizi görür, gider, her kimi dilerse ona da hayat verir.»

Bir bahar mevsiminde kırdâ gezilirken güzel kokulu rûzgârlar estiği duyulur. O rûzgârlar kırdâ gezenlere temâs eder, geçer. Gezenlerden kim burnunda koku almak kabiliyeti varsa kendisine temas eden rûzgârın râyhasından mütelezziz olur, âdetâ tâze bir hayat bulur. Bunun gibi İlâhî ve Rabbânî bir rûzgârı temsil eden insân-ı kâmil de gezer, yürür, halk ile ihtilât eder. Ondaki ma'nevi feyzi, görmeğe ve almağa müsteld bulunanlar, kendisinden feyz alırlar; öyle olmayanlar da sâde görüşür, konuşur, geçer, giderler.

1951

نفحه دیگر رسید آگاه باش

تا ازین هم وانمائی خواجده تاش

Nefha-î diğer resid âgâh bâş,
Tâ ez-în hem vâ ne-mânî Hâcetâş.

«Kapı yoldaşı, yeni bir nefha geldi, âgâh ol ve istifâdeye çalış ki bundan da behresiz kalmayasın.»

Hâcetâş: Bir efendi yanında hizmet edenlerdir ki bizim (kapı yoldaşı) ta'birimizin mukâbilidir. Cenâb-ı Pîr bu ta'bir ile erbâb-ı sülûke hitâb ediyor. Çünkü tarîk-ı Hakka sâlik olanlar da Hak kapısında birbirinin yoldaşıdır.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: Evvelki urefâdan istifâde edemedinse ve mütekaddimin devrine yetişemedinse müteahhirinden olsun istifâdesiz kalma. Zamânındaki insân-ı kâmil den feyz almaya bak ve onu feyz-i Muhammedî bil. Zira: Evvelce de söylenildiği vechile âriflerin silsilesi birbirine merbuttur. O silsile A'reful'enbiyâ Aleyhi ve Âlihi Ekmelüt-tehâyâ Efendimize ittisâl eder. İhtimâl ki Cenâb-ı Pîr'in yeni bir nefha geldi demekten maksadı, zamânı için zât-ı kudsisine işârettir. Şimdi de o nefha-i ilâhiyenin, yâni insân-ı kâmilin evsâfına şuru' buyuruluyor ki:

1952

جان ناری یافت زو آتش کنی

جان مرده یافت ازوی جنبشی

Cân-i nârî yâft z'û âteş-küşî,

Cân-i murde yâft ez-vey cünbişî.

«Nâra mensûb olan cân, onun feyziyle ateş söndürmeyi, ölmüş bir kimsenin rûhu da, yine onun feyziyle hareket etmeyi buldu.»

Nâra mensub olan canlar, şehvet ve hiddete mağlûb bulunan kimse lerdir. İşte bu gibiler, insan-ı kâmilin feyz-i nazarı ve bereket-i sohbeti sayesinde o tabiatı kurtulmuş, kendilerini de, başkalarını da kavurup yakan şehvet ve hiddet ateşinden kurtarmış olurlar. Kezâ ma'nen zevkten mütehassıs olmayan, âdetâ ma'neviyyata karşı ölü gibi bulunanlar da, yine insân-ı kâmilin nazar-ı ve sohbeti sayesinde ilâhiyyâtdan ve ma'neviyyâtdan zevk almaya başlarlar. Bu gibi bahisleri işitince kalblerinde bir heyecan, ruhlarında bir neşâd husûle gelir.

1953

جان ناری یافت ازوی انطفا

مرده پوشید ازلقای او قبا

Cân-i nârî yâft ez-vey inTifâ,

Murde pûşîd ez-liKa-yî û Kabâ.

«Âteşi olan rûhun nârlığı, onun te'siriyle söner. Cehâlet ve gaffet

ölüsü olan da onun mülâkâtından ve musâhebesinden, başka ve ma'nevî bir libâs giyinir.»

Yânî ma'neviyyeti şöyle dursun, sûreti ve maddiyeti bile değişir; bânında olduğu gibi zâhirinde de bir iyilik görünür.

1954

نازکی و جنبش طوبست این

همچو جنبشهای خلقان نیست این

Nâzüki vü cünbiş-î Tûbist in,

Hemçu cünbişhâ-yi HalKân nîst in.

«Evvelce gaffet ölüsü bulunan bir rûhun, insân-ı kâmil vâsıtasıyla iktisâb edeceği bu cünbüş ve hareket, tûbâ ağacının nâzik salınması gibidir. Yoksa halkın cünbüş ve hareketi gibi değildir.»

Tûbâ: Lügaten (seâdet) ma'nâsınadır ki, Türkçede biz o ma'nâda (ne mutlu) ta'birini kullanırız. Meselâ (Tûbâ lehû) cümlesini «ne mutlu ona» diye terceme ederiz. İstilahta ise cennetteki bir ağacın ismidir ki gölgesi tek mil cenneti ihata edermiş. Cennetin her tarafı ve ehlinin her biri, bunun gölgesinden ve yemişinden istifâde edecekmiş. Demek bizim seâdet-i ebediyye dediğimiz hâlin bir remzi. Tûbâya benzetilen insân-ı kâmil ilâhî bir emâneti hâizdir ki:

1955

گر درافتد درزمین و آسمان

زمره هاشان آب گردد درزمان

Ger der-üfted der-zemîn û âsmân,

Zührehâşân âb garded der-zemân.

«Eğer o ilâhî emânet, zemin ve âsmâna düşse, yâni semâ ve zemin o emâneti taşımakla mükellef kılınmış olsaydı o ânda ödleri patlardı.»

خود زیم این دم بی منہا

باز خوان فاین ان یحملہا

Hod zi-bîm-i in dem-i bî-müntehâ,

Bâz Hân fe'-beyne en-yahmilnehâ.

«Hakikaten bu sonu gelmeyen demin, yâni o İlâhi emânetin korkusundan sen tekrar: (Feebeyne en yahmilnehâ) Âyet-i Kerimesini oku.»

ورنه خود اشفقن منہا کی بدی

گر نہ ازیمش دل کہ خون شدی

V'er-ne Hod eşfaKne minhâ key büdî,

Ger ne ez-bîmeş dil-i küh Hûn şüdü.

«Yoksa nasıl olurdu da (EşfaKne minhâ) hâli zuhur eder ve onun korkusundan dağların yüreği kan olur, yâni parçalanırdı.»

Bu beyt-i Şerifle bir Âyete işâret ediliyor ve buyuruluyor ki: İnsân-ı kâmilin bahsettiğimiz füyûzu şaşılacak bir şey değildir. Çünkü kendisi emânet-i Kübrây-i İlâhiyyeyi hâmindir.

O emânet nedir? Kur'ân-ı Kerim'de buyuruluyor ki:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَبُولًا ﴿٧٢﴾

Yâni: «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik. O emâneti kabul ve tehammülden ibâ ettiler, ondan korkup çekindiler. Onu insan kabûl ve der'uhde etti. O insan hakikaten zâlim ve câhil idi⁵.»

Emânetin ne olduğu ihtilâfıdır. (Ferâiz) demişler (Ma'rifetullah) demişler, (Tekâlif-i şer'iyye) demişler. Hepsî de mincihetin doğrudur.

(5) Sûre-i Ahzab: 72.

Cümlesi de emânete dâhildir. Fakat ehlullâhın beyânına göre emânetten maksad: (Hakkın mazhariyet-i külliyesi) dir. Nitekim Cenâb-ı Pir Efen-dimiz de emâneti rûh-i insânî ile tefsir ediyor. Tabii zevilervâhın hep-sinde bir ruh mevcut. Fakat ruhlar arasında fark vardır. Maksad-ı Mev-lânâ (Ve nefahtü fihî min rûhî) deki ruhtur. İşte o rûh-i menfûhtan ve mazhariyyet-i külliyyey-i İlâhiyyeden ibâret olan emâneti, semâ ve ehl-i semâ ile zemin ve ehl-i zemin ve zeminin en sağlam tarafı olmak lâzım gelen dağlar kabul etmediler. Adem-i tehammüllerinden, noksan-ı kabliyyetlerinden bahsile özür dilediler. Onu zalûm ve cehûl olan insan ka-bul etti.

Âyet-i Kerimedeki (zalûm) ve (cehûl) sıfatları sûretâ insanı zem-gibi görülüyor. Fakat hakikatte medihdir. Çünkü bir şey mutlak zikredilince kemâline masruf olur. Buradaki insandan maksad da insan-ı kâmil-dir. Evet çünkü insân-ı kâmil: Zalûmdur. Zalûmdur amma nefsine karşı. Kezâ o insân-ı kâmil cehûldur, bilmez. Bilmez amma Hakdan maadâsını vücûd-i Hakkânî ile muttasıf bilmez. İşte bu i'tibâr ile zalûm ve cehûl-dür. Yoksa: başkasının hukukuna tecâvüz eder, akı karadan seçemez, elifi görse mertek sanır ma'nâsına değildir. Yine Hazret-i Mevlânâ buyuru-yor ki:

دوش دیگر گونه این میداد دست

لقمه چندی درآمد ره بیست

Dûş dîger-gûne in mi-dâd dest,

LuKme-i çendi der-âmed reh bi-best.

«Dün bu emânetin tefsirine dâir başka bir ma'nâ lâyah oluyordu. Fa-kat bir kaç lokma mi'deye girdi de ilhâm yolunu kapadı.»

Şeyh Sa'di (Gülistân) da der ki: «Yemekten mi'deni hâli bulundur ki kalbinde ma'rifetullah nûru göresin.»

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

بهر لقمه گشته لقمانی گرو

وقت لقمانیست ای لقمه برو

Behr-i luKme geşte luKmânî girev,

VaKt-i luKmânîst ey luKme bi-rev.

«Lokma için Lokman gibi bir adam esir oldu. Ey lokma git, şimdi lok-manlık zamanıdır.»

Lokman Aleyhisselâm Hazret-i Dâvud Aleyhisselâm ricâlındendir. Doğum ve vefâtı târihleri mazbut değildir. Kendisi Habeşli bir köle iken âzâd edilmiş, ilm ve hikmeti sâyesinde Beni İsrâîlin merci'i istifâdesi olmuştur. Hazret-i Dâvudun meclisine devam ve ondan istifâze eylerdi. Kur'ânda nâmına mensûb bir sûre vardır. Nebî, yâhud velî olduğunda ihtilâf edilmiştir. Mevlel'ârifin Efendimiz diyor ki: Lokman gibi hikem âşinâ bir zât, bir kaç lokma için esârete dâ'îr olmuştur. Benim kalbime lâyihi olan ma'nâda bir kaç lokma yüzünden insidâda uğradı. Halbuki lokmanlık edilecek ve hikmet söylenilecek zamandı.

1960

از هوای لقمه این خارخار
از کف لقمان برون آرید خار

*Ez-hevâ-yî luKme-i in Hâr-Hâr,
Ez-kef-i luKmân berûn ârîd Hâr.*

«Bu ızdırap veren lokmayı terketmek sûretiyle, Lokman'ın ayağından diken çıkarın.»

Yâni mâdem ki lokma, yâni yemek ilhâm Lokman'ını huzursuz ediyor, âdetâ onun ayağına diken gibi batıyor; o halde lokmayı bırakmak ve mümkün mertebe azaltmak sûretiyle o ilhâm Lokman'ının ıztrâbını teskin ediniz. Daha açıkcası, mi'denizi tika basa, minder ve yastık doldurur gibi doldurmayınız; lüzûmundan fazla yemek, sûretâ mi'deyi imtilâyâ, sâhibini de ıstıraba uğrattığı gibi, ma'nen de lâyhât-ı kalbiyyenin zuhuru-na sed çeker. Menâkıb-ı Mevlânâda yazılıdır ki Cenâb-ı Pîre:

— Derviş günah eder mi? diye sormuşlar.

— Acıkmadan yerse! cevâbını vermiş. Demek ki dervişin günahı acık-madan yemek yemekmiş. Maksad yanlış anlaşılmasın. Menhiyyâtı irtikâb ederse günah değildir denilmiyor. Hakikî bir derviş nevâhide-bulunmaz. Onun günahı acıkmadan ve lüzûmundan fazla yemektir demek isteniliyor.

1961

در کفاو خار و سایهش تیز نیست
لیکتن از حرص آن تمیز نیست

*Der kef-i û Hâr u sâyeş tîz nîst,
Lîktân ez-hurS ân temyîz nîst.*

«İlham Lokman'ının ayağına diken olduğu için sayesi sür'atli değildir. Fakat sizde hürs bulunduğu için onu fark edecek temyiz yoktur.»

Yukarıda ihlâm-ı İlâhî Lokman Aleyhisselâma, mi'deye inen lokmalar da onun ayağına batan dikene benzetilmişti. Burada deniliyor ki Lokman ilhâmının ayağına diken bulunduğu için sür'atle yürüyüp gelemiyor. Lâkin siz onun böyle olduğunu farkedemiyorsunuz.

1962

خار دان آن را که خرما دید
زانکه بس نankور و بس نادید
Hâr dâñ ân-râ ki Hurmâ dîdeî,
Z'ân ki bes nân-kûr u bes nâ-dîdeî.

«Hurma gördüğünü diken bil; böyle bilmezsen çok nankör ve çok görmemişsin.»

1963

جان لقمان کان گلستان خداست
بای جانن بسته خاری چراست
Cân-i luKmân k'ân gülîstân-i Hudâst,
Pây-i câneş beste-i Hârî çerâst.

«Lokman gibi olan ruh, Allahın bir gülîstânıdır. Onun ayağına neden diken bağlıyorsun?»

1964

اشتر آمد این وجود خارخوار
مصطفی زادی برین اشتر سوار
Üştür âmed in vücûd-i Hâr-Hâr,
MuSTafâ-zâdî ber-în üstür süvâr.

«Bu cesed, diken yiyen deve gibidir ki ona, bir Mustafazâde rûkibdir.»

Bir Hadîs-i Şerifte: «Ben nûr-i İlâhîden yaratıldım, mü'minler de benim nûrumdan halkedildi» buyurulmuştur. Şu hâlde mü'minlerin rûhu, Aleyhisselât Efendimizin zâde-i ma'nevisi oluyor. Cesedin ruha binek olduğu da malûmdur. Binâenaleyh lokma hâr olan cesed, diken yiyen bir deveye, hâmil olduğu ruh da bir Mustafazâdeye teşbîh ediliyor.

1965

اشترا تنك گلی دربارتست
کز نسیمش در تو صد گلزار دست
Üştürâ teng-i gülî der-bâr-i tust,
K'ez-nesîmeş der-tu Sad gülzâr rust.

«Ey deve; senin yükün arasında bir gül dengi vardır ki onun nesimiyle sende yüzlerce gülzâr peydâ olmuştur.»

Hitab, cesededir. Buyuruluyor ki: Ey cesed; sen öyle bir gül dengini, yâni rûh-i menfûhu taşıyorsun ki, onun feyz-i nesimiyle sende yüzlerce hakikat ve maârif gülzârı meydana gelmiştir.

1966

میل تو سوی میلاست و ریک
تا چه گل جینی زخار مرده ریک
Meyl-i tû sû-yî mugaylânest u rîk,
Tâ çi gül çîni zi-Hâr-i murde-rîk.

«Ey cesed, senin meylin mugaylâna ve kumadır. Acabâ bu arda kalası dikenden nasıl bir gül toplayacaksın?»

1967

ای بگشته زین طلب از کوبکو
چند گوی این گلستان کو و کو
Ey be-geşte z'in Taleb ez-kû-be-kû,
Cênd gûyi in gülîstân kû vu kû.

«Ey bu taleb uğrunda köy köy dolaşan; ne vakta kadar bir gül'stanı nerede? diyeceksin.»

978

1968

پیش ازین کین خارها بیرون کنی
چشم تاریکست جولان چون کنی
Piş ez-in k'in Hâr-i pâ birûn küni,
Çêş m tarîkest u cevân çun küni,

«Ayağındaki dikenini çıkarmadan evvel, gözün kararmış olduğu için nasıl dönüp dolaşabilirsin?»

Ayaktaki dikenini çıkarmak; mi'deyi boşaltmak ve gıdâyı azaltmak demektir. Mi'denin şişkinliği, kalb gözünü kapadığı gibi ba'zan zâhir gözünü de kapatır. Yemeğin buhârı âdetâ gözönünde bulutlar teşkil eder. İnsanı gayr-i ihtiyârî, hattâ oturduğu yerde uyutur ve horul horul horlatır. Onun için mümkün olduğu kadar az yemeye, onu da, alının teri ve elinin emeği ile helâl kazancından yemeye çalışmalıdır.

1969

آدمی کو می نکنجد در جهان
درسر خاری همی کردد نihan
Âdemî k'û mî-ne-kün ced der-cihân,
Der-ser-i Hârî hemî gerded nihân.

«Mazhariyyeti ve ızâm-ı şânı i'tibâr'yle cihâna sığmayan insan, bir diken etrafında gizlice dolaşır.»

1970

مصطفی آمد که سازد همدمی
کلمی یا حمیرا کلمی
MuSTafâ âmed ki sâzed hem-demî,
Kellimînî yâ humeyrâ kellimî.

«Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz de kendine bir hemdem, bir musâhib ittihaz etmek için dünyâyâ geldi ve Âişetü'ssıddıka radiyallâhü anhâya (ey Humeyra bana lâkırdı söyle) dedi.»

İnsana insan denilebilmesi, rûh ile cesedin, yâhud rûh ile nefsin imtüzâciyle kâimdir. Cismâniyyetle imtizâc etmemiş olan bir rûh, melekîy-

979

yet menzilesinde kalır. İnsâniyyet derecesine yükselmez. Onun için cihana sığmayacak kadar âli olan ruhlar, bu âlemde o i'tilâf ve ihtilâtin husûlüne çalışırlar. Ezcümle efdal'ül-beşer ve melce'ül-küllî fi'l-mahşer Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de, habibe-i necîbeleri Âişe Radiyallâhü anhâya pek ziyâde teveccüh gösterirdi. Zât-i akdesine rûhâniyyet galebe edince Kellimini ya Humeyra) yâni: «Ey Humeyra bana lâkırdı söyle» buyururdu.

Humeyra: Ümmülmü'minin Âyişetüssıddıka radiyallâhü anhâ ve an ebihâya tarafı Risâletten verilmiş bir lâkabdır. Pembelikle mümtez'ç beyaz kadın demek olan (Hamra') lâfzının musağğarıdır. Hazret-i Âyişenin pek genç olması dolayısıyla lâkabı musağğar olarak verilmiştir.

Cenâb-ı Âyişe gençliğiyle berâber ma'lûmatlı bir kadındı. Hakkında: «Dininiz n yarı ahkâmını Humeyrâdan alınız, ondan öğreniniz» Hadis-i Şerifi vârid olmuştur. Çünkü mahremiyyete müteallik ba'zı Hadisleri Hazret-i Âyişe rivâyet etmiştir.

Hülâsa: Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri kendisini pek sever ve nazını çekerd. Bu da rûhun nefis ile imtizâcî lüzûmuna mebniydi. Nebiyy-i Efhâm Efendimiz, kalb-i âlisine vârid olan füyûz-i rûhâniyyeye ancak ezvâc-ı tâhirât ile ihtilâf etmek sûretiyle tahammül gösterebiliyor ve i'tidâlî ancak bu sûretle te'mine muvaffak oluyordu. Ezvâc-ı Resûlullâhın adedce fazla olmasının bir hikmeti de bu olsa gerektir. Lisân-ı Muhammediden Hazret-i Âyişeye hitâben buyuruluyor ki:

1971

ای حمیرا آتش اندر تو نعل

تا نعل تو شود این کوه لعل

*Ey humeyrâ âteş endernih tu na'l,
Tâzi-na'l-i tû şevad in kûh la'l.*

«Ey Humeyra'; sen nalı ateşe koy ki senin o nalından bu dağ, la'l olsun.»

Efsunculukla uğraşanlara göre bir kimsenin adı bir at nalına yazılır da ateşe konulursa, üstüne de bilmem hangi azîmet, yâni duâ okunursa o ismin sâhibi, ismini yazanın, yâhud yazdırmanın yanına koşarmış. Burada Mevlânânın maksadı, böyle bir işin olup olmadığı mes'elesi değildir. Cenâb-ı Pîr, avâm-ı nâs arasında yayılmış bir vehmi, merâmını izah için teşbih yoluyla kullanıyor ve efsuncular nasıl bir kimsenin ismini nala yazmak ve ateşe koymakla onu cezbederlerse, sen de bana lâkırdı söyle ve tekellümünle beşeriyyet âlemine cezbeyle ki, bu dağ, yâni cebel-i vücûdum, serâpa la'l ma'deni olsun, diyor.

Ma'lûmdur ki nübüvvet ve risâlet, tebliğ-i ahkâm mertebesidir. Tebliğ-i ahkâm ise mahv ü istigrâk hâlinde olamaz. Onun için sahv ü idrâk lâzımdır. Aleyhisselât Efendimize istigrâk hâli galebe etmeye başlayınca (Kellimini ya Humeyra') buyururdu. Çünkü istigrâk hâlinde risâlet vazifesi ifa edilemeyecekti. Hazret-i Âyişe konuşmaya başlayınca da sahv'a gelir, vazife-i risâletin ifasına devam buyururdu. Vücûd-i Muhammedî'nin la'l ma'deni olması ise lisân-ı Muhammediden bir takım hikem-i celîle ve teâlim-i İlâhiyyenin zuhuru demektir. Resûlullah'a beşeriyyet hâli gal b olunca da — aşağıda beyan edileceği vechile — Bilâl-i Habeşi radiyallâhü anhe (Erihnâ ya Bilâl) yâni: «Ey Bilâl; bizi ruhlandır, rûhumuzu gıdâlandır» buyururdu. Hazret-i Bilâl, güzel güzel nagamâta başlar, Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de âlem-i ma'nâya müncez olordu

1972

این حمیرا لفظ تأییدت و جان
نام تأییدش نهند این تازیان

*În humeyrâ lafz-i te'nîsest u cân,
Nâm-i te'nîseş nihend in tâziyân.*

«Humeyra müennes bir lâfızdır. Arablar rûhu da müennes i'tibâr ederler.»

1973

لیک ازتائیت جانرا باک نیست
روحرا باصرد و زن اشتراک نیست

*Lîk ez-te'nîs-i cân râ bâk nîst,
Rûhrâ bâ-merd u zen işrâk nîst.*

«Lâkin ruh kelimesinin müennes i'tibâr edilmesinden cana bir noksan terettüp etmez. Çünkü onun te'nîs ve tezkir ile bir alâkası yoktur.»

1974

ازمذکر وز مؤنث برترست

این نه آن جانت کز خشک و ترست

*Ez-müzekker v'ez-müennes berterest,
Înne ân cânest k'ez-Huşg û terest.*

«Ruh; müzekkerlikten, müenneslikten âlidir. Bu ruh; yübûsetten ve

rutûbetten, yâni kuru ve yaş şeylerin yenmesinden hâsıl olan rûh-i hayvânî değildir.»

1975

این نه آن جانست کافراید زنان
یا گهی باشد چنین گاهی چنان

*În ne ân cânest k'ez fzâyed zi-nân,
Yâ gehi bâşed çun-în gâhî çun-ân.*

«Bu, öyle, ekmekle artacak, yâhud ba'zan böyle, ba'zan öyle olacak bir ruh değildir.»

İnsanda maddî ve ma'nevî olmak üzere iki ruh vardır. Biri rûh-i hayvânîdir ki yemek, içmekle kuvvetlenir, yübûset ve rutûbetin azalıp çoğalmasıyla, yâni mizâcın bozulmasıyla za'fa düşer. Bu ruh bütün zeviler-vâhta vardır. En ibtidâf hayvanlar bile bu hususta müsterektir. Fakat insanda fazla olarak bir rûh-i menfûh vardır ki o, müenneslikten, müzekkerlikten münezzehtir. Mizâcın i'tidâlinden, yâhud inhirâfından müteessir olmaz. Zâten insanın insanlığı onun sâyesindedir. O olmasa benî Âdemin yemesi, içmesi, yatması, uyuması ve kalkması i'tibârıyla, mese-lâ bir sığırdan farkı kalmaz. İşte o ma'nevî ve İlâhî olan rûh :

1976

خوش کنندهست و خوش و عین خوشی
بی خوشی نبود خوشی ای مرثی

*Hoş künendest û Hoş û ayn-î Hoşî,
Bî-Hoşî ne-bved Hoşî ey mürteşî.*

«Bu rûh-i menfûh, rûh-i hayvânîyi de hoş bir hâle getirir. Kendisi hoştur ve hoşluğun tâ kendisidir. Fakat ey mürteşî; yâni vesîle arayan kimse; nâhoşluk olmayınca hoşluk bulunmaz.»

Yâni insanda olan rûh-i İlâhî, esâsen ayn-ı letâfet olduğu gibi rûh-i hayvânîye de letâfet verir. Şu şartla ki, o rûh-i hayvânîde letâfeti kabûle isti'dâd bulunsun. O isti'dâd da nâhoşlukla, sûretâ, mihnet ve meşakkat gibi görünen ihâdâta tahammül etmekle, nefsi, hevâ vü hevesten men'eylemekle husûle gelir.

İkinci mısra'a şöyle bir ma'nâ da verilebilir.

«Hoşluk, nâhoşluk gibi değildir. Binâenaleyh sendeki nâhoşluğa bakıp da başkalarının hoş hallerini de kendi ahvâlin gibi sanma.»

1977

چون تو شیرین ازشکر باشی بود
کان شکر گاهی زتو غایب شود

*Çun tu şîrîn ez-şeker bâşî büved,
K'ân şeker gâhî zi-tû gâyb şeved.*

«Sen şekerden tatlılandığın vakit, yâni şeker yiyip de tadını duyduğün vakit tatlı olursun. Fakat o şeker senden ba'zan kaybolur.»

Yâni sendeki halâvet, şeker yemekle hâsıl oluyorsa o şekerin te'siri ve halâveti geçtiği gibi senin halâvetin de zâil olur. Fakat :

1978

چون شکر کردی زتأثیر وفا
بس شکر کی ازشکر گردد جدا

*Çun şeker gerdî zi-te'sir-î vefâ,
Pes şeker key ez-şeker kereded cüdâ.*

«Sen vefâkârlık te'siriyle ayn-ı şeker olursan şekerlik hassâsı şekerden nasıl ayrılır?»

Yâni hakikatten ve ma'neviyattan arasına zevk alanlar, şeker yedikleri vakit ağzı tatlananlara benzerler. Hakikati dâimi zevk edinenler ise, şekerin kendisine benzerler. Şeker yiyenlerin ağızındaki şeker eriyince lezzeti geçtiği gibi, muvakkaten hakikat neşvesi alanların ma'nevî halâveti de zâil olur. Lâkin zevk-ı rûhânîyi dâimi gıdâ haline getirenlerin zevki ve neşvesi de dâimdir.

1979

عاشق ازخود چون غذا باید رَحِیق
عقل آنجا میشود گم ای رفیق

*ÂşîK ez-Hod çun gıdâ yâbed rahîK,
AKl ancâ mî-şevved güm ey refîK.*

«Bir âşîk kendisine muhabbet şarâbından gıda bulursa o zaman akıl kaybolur.»

Meselâ Aleyhisselât Efendimiz günlerce iftar etmeksizin oruç tutar»

du. Lâkin (savm-ı visâl) denilen bu oruçtan eshâbı meneder: «Siz benim gibi değilsiniz. Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni yed rir ve içirir» buyururdu. Şüphesiz ki bu yiyip, içme ma'nevi idi. Vâkı'a bunu her akıl kavrayamaz. Çünkü:

1980

عقل جرئی عشق را منکر بود
گرچه بنماید که صاحب سر بود

Akl-i cüz'i işKrâ münkir büved,
Gerçi bi-nmâyed ki Sâhib-sir büved.

«Cüz'î olan akıl, yânî akl-ı meâş, sâh'b-i sır görünmekle berâber aşkı münkirdir.»

Evet, (Elmer'ü adüvvün limâ cehil), Yânî: «Kişi bilmediğinin düşmanıdır.» Akıl da mahsûsâtı ve ma'kûlâtı idrâk etmekle berâber aşkın câhlidir. Onun için aşkı ve onun ezvâkını takdir ve tasdik edemez.

1981

زیرک و داناست اما نیست نیست
تا فرشته لا نشد امرت نیست

Zeyrek û dânaşt ammâ nîst nîst,
Tâ ferîşte lâ ne-şüd ehrîmenîst.

«Akıl zekidir, âl'mdir amma; yok olmuş, mahv-i vücûd eylemiş değildir. Varlık o kadar kötü bir şeydir ki melek bile yok olmayınca, yânî Allahın emrine kemâliyle itâat etmeyince şeytandan ma'duddur.»

Melekler, Allahın emrine temâmiyle mutî' ve münkaddır. Hattâ:

فَقَالَ يٰٓيٰٓسٰٓؤٰىلَ الْاٰنۡفٰٓمِ اٰمَنُوۡاۤ اِنَّكُمۡ كُنۡتُمْ يٰٓسٰٓؤٰىلَ الْاٰنۡفٰٓمِ اٰمَنُوۡاۤ

Yânî: «Şunların isimlerini bana haber verin» hitâbına mazhar oldukları vakit:

(6) Sûre-i Bakara: 31.

قَالُوا سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَاۤ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Yânî: «Yâ Rabbenâ seni tesbih ve takdis ederiz. Bizde senin öğrettiğinden başka ilim yok. Ne öğrenmiş isek onu biliriz» diyerek yokluklarını i'tirâf etmişlerdi. Şeytan ise varlık dâvasına düşmüş, kendisinin halife-i İlâhî olan Âdemden, âli bulunduğunu iddiâyâ kalkışmış, bundan dolayı da ebedî olarak tardedilmişti.

1982

او بقول و فعل یار ما بود
چون بحکم حال آید لا بود

û be-Kavl û fi'l yâr-î mâ büved,
Çun be-hük-m-i hâl âyed lâ büved.

«Akl-ı meâş, söz ve iş husûsunda bizim yârimizdir. Fakat hâl hükmü gelince lâşey kabilindendir.»

Yânî insan söyleyeceği sözü, yapacağı işi aklın yardımıyla yapar ve söyler. Bunlar ma'kûlât cümlesinden olduğu için akıl bunları idrâk ve sâhibini irşâd eder. Lâkin hâl ve ma'neviyyata gelince akıl orada durur. Çünkü ihâtası dâhilinde değildir. Binâenaleyh ma'kûlâtın fevkindeki şeylerde akıl lâşey olur.

1983

لا بود چون او نشد از هست نیست
چونکه طوعاً لا نشد کرهاً بیست

Lâ büved çun û ne-şüd ez-hêst nîst,
Çun ki Tav'an lâ ne-şüd kerhen besîst.

«Akl-ı meâş, kendi mevhum varlığından yok olmadığı için, lâşey de-rekisine düşer. Tav'an olmadığı için de kerhen böyle olması kendisine kâfi ve lâyıktır.»

(7) Sûre-i Bakara: 33.

جان کالست و ندای او کمال
مصطفی فرمود ارحنا یا بلال

*Cân kemâlest û nidâ-yî û kemâl,
MuSTafâ fermûd erihnâ yâ Bilâl.*

«Cân, hakikatte noksandan heridir ve ayn-ı kemâldir. Nitekim Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz (Erihnâ yâ Bilâl) buyurdu.

Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerine rûhâniyyet galebe edince ona tahammül edebilmek için, (Kellimîni yâ Humeyra) buyurdukları biraz evvel söylenilmişti. Beşeriyyet hâli galebe edince de (Erihnâ yâ Bilâl) yâni: «Ey Bilâl: bizi ruhlandır, ruhumuza şevk ve neşve getir» buyururdu. Bilâl radiyallâhü anh de temcid ü tesbihi hâvi kaside okumaya başlar. Aleyhisselât Efendimiz bundan neş'elenirdi. Yine lisân-ı Muhammediden buyuruluyor ki:

ای بلال افراز بانک سلسلت
زان دمی کاندردمیدم دردلت

*Ey Bilâl efrâz bânk-î silsilet,
Z'ân demî k'ender-demîdem der-dilet.*

«Ey Bilâl sesini yükselt ve müselsel nağmeler icrâ et. Kalbine nefhet. tiğim feyzi hâvi terennümlerde hulun.»

زان دمی کادم از ان مدهوش گشت
هوش اهل آسمان بهوش گشت

*Z'ân demî k'Âdem ez-ân medhûş geşt,
Hûş-i ehl-i âsmân bi-hûş geşt.*

«Kezâ o nağmeler Âdem'in medhûş ve gök ehl'nin bihûş olduğu sır-i tevhide ve azamet-i Bâriye müteallik olsun.»

مصطفی بی خویش شد زان خوب صوت
شد نمازش در شب تعریس فوت

*MuSTafâ bi-Hiş şüd z'ân Hûb Savt,
Şüd nemâzeş der-şeb-i ta'ris fevt.*

«Hazret-i Mustafa Aleyhissalatü Vesselâm, Bilâlin o güzel sesini dinleyerek kendinden geçti ve leyle-i ta'riste sabah namazı fevtoldu.»

Ta'ris: Yolcunun dinlenmek ve uyumak için sabaha karşı bir yere konması demektir. Arabistanda serinlikten istifâde için gece yolculuğunda bulunurlar. Bir de gazvelerde düşmanı gâfil avlamak için gündüz istirahat ve gece sefer ederler. Aleyhisselât Efendimiz de bir seferde bütün gece yürümüş, sabaha karşı kondukları menzilde sabah namazını beklerken hasbelbeşeriyye uyumuştur. Uyandığı vakit duhâ zamanı olmuş ve emr-i Nebevî ile sabah namazı o vakit kazâ edilmişti. Kütüb-i Hadisten anlaşıldığına göre ta'ris vak'ası mükerrer olmuştur, bir dânesi Sahih-i Buhârîde (İmrân bin Huseyn) Radiyallâhü anh tarafından şu sûretle rivâyet ediliyor: «Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) ile bir seferde birlikte bulunuyorduk. (Benîl mustalık Gazvesi olsa gerektir) Gecenin sonuna kadar yürüdük. Sonra menzile gelince yorgunlukla öyle bir düşüş düştük ki yolcu indinde ondan daha tatlı bir hâl olamaz. Bizi uyandıran ancak güneşin sıcaklığı oldu. İlk def'a uyanan fülân, sonra fülân, sonra fülân oldu. (Bu fülânların kim olduklarını, isimlerini saymak suretiyle — Hadis râvilerinden — Ebû Recâ söylerdi; fakat — yine o râvilerden — Avf unuttu. Diğer bir yerde ilk uyanan zâtın Hazret-i Ebû Bekir Radiyallâhü anh olduğu tasrih edilmiştir.) Dördüncü olarak da Ömer bin-il-Hattâb Radiyallâhü anh uyandı. Ömer uyanıp da oradakilerin musâb olduğunu, yâni sabah namazını geçirdiklerini görünce kendisi celâdetli bir zât olduğu için, yüksek sesle tekbir almaya başladı ve tekbir ile ref-i savt etmekten hâli kalmadı. Tâ ki Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem uyandı. Uyanınca uğradıkları musibeti Zât-i Akdes-i Risâlete şikâyet ettiler. Zararı yok ve olmaz, yola çıkın buyurdu. Yola çıktı, pek de uzak gitmedi. Sonra indi ve abdest suyu isteyip abdest aldı, ezan okundu ve cemâate kazâ olarak namaz kıldırdı. Namazdan dönünce bir de baktı ki cemâatle namaz kılmamış ve bir tarafa çekilmiş biri var. Ona hitâben: «Ey fülân, neden cemâatle namaz kılmadın?» diye sordu. O da: «Bana su iktizâ etti, su da yok» cevâbını verdi. «Toprakla teyemmüm et, o sana yeter» buyurdu. Sonra Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem yola çıktı, biraz sonra, eshâb susuzluktan şikâyet ettiler. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi

سر از آن خواب مبارك بر نداشت

تا نماز صبح دم آمد بخاشت

Ser ez-ân Hâb-i mübârek ber-ne-dâşt,
Tâ-nemâz-i Subh-dem âmed be-çâşt.

«O mübârek uykudan başını kaldırmadı da sabah namazı kuşluk vak-
tine kaldı.»

در شب تعریس پیش آن عروس

یافت جان پاک ایشان دستبوس

Der-şeb-i ta'ris piş-i ân arûs,
Yâft çân-i pâk-i îşân dâst-bûs.

«Ta'ris gecesinde o arûs-ı mutlak'ın, yâni Cenâb-ı Hakkın huzûr-ı
ma'nevisinde onların rûhu, el öpme şerefine nâil oldu.»

Yâni yalnız Resûl-i Ekrem (S.A.V.) değil, o seferde bulunan eshâb-ı
kirâm da iltifât-i İlâhiye müstağrak olduklarından dolayı kendilerinden
geçtiler. İşte bu hüsnü te'vildir ki, ancak Mevlânânın lisân-ı irfânına ya-
raşır. Bundan sonra başka bir bahse şuru' ediliyor: Derler ki Esmâ-i İlâ-
hiyye, tevkifidir, Esmâ'ülhüsnâ'dan başka bir şeyle Hakkın zikri câiz de-
ğildir. Burada, «Allaha (arûs) ta'bir edilmiş, bu nasıl olur?» diye bir sual
vürûdü ihtimâline binâen ve cevâben deniliyor ki:

عشق و جان مردو نهاند و ستیر

گر عروسش خواند نام عیم مگیر

İşk u cân her-dû nihânend û setîr,
Ger arûşesh Hândeem aybem me-gîr.

«Aşk ve rûhun ikisi de örtülü ve gizlidir. O hâlde ona arûs deyişim-
den dolayı beni ayıplama.»

Malûmdur ki teşbihde, benzeyenle benzetilen arasında bir münâse-
bet gözetilir ki ona (vech-i şebih) denilir. Burada arûs, yâni gelin, mü-

Vesellem devesinden indi. Fülânı ve Aliyi çağırdı. (Bu fülânı Ebû Recâ
söylendi, fakat Avf unutulmuştu, bazı yerlerde râvi-i Hadis İmran bin'el-
Husayn idi denilmiştir.) Onlara: «Gidin, su arayın» buyurdu. Gönderilen-
ler yola çıktılar ve devesine binmiş, su dolu iki tulumun arasına oturmuş
bir kadına rastgeldiler. Ona: «Su nerede?» diye sordular. Kadın: «Dün
bu vakit su başından ayrıldım» dedi. «Öyle ise hadi bakalım yürü» dedi-
ler. Kadın: «Nereye?» diye sordu. «Rasûlullah Sallallâhü Aleyhi Veselle-
min huzuruna» dediler. «Şu sâbî denilen kimse mi?» dedi. «Evet murâd
ettiğ'n zât» dediler. Kadını devesiyle birlikte huzûri Nebeviye getirdiler
ve mâvakâ'ı söylediler. Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem bir
kap istedi. Tulumlardan ona su boşalttı ve ağızlarını bağlayıp öteki ağız-
larını açtı. «Hayvanlarınızı sulayın ve su için» diye halka nidâ olundu.
Dileyen suladı, isteyen içti. Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem'in
en son su verdiği de şu cünüp olan kimse idi. Ona: «Git de bunu vücûduna
dök» dedi. Suyun sâhibesi ise ayakta duruyor ve suyuna ne yapıldığına
bakıyordu. İmrân ibn'il-Husayn diyor ki: «Allaha kâsem ederim ki tu-
lumlardan o kadar su alındığı halde, alınmaya başladığı ilk hâlden zi-
yâde bize dolu görünüyordu.» Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesel-
lem: «Bu kadına bir şey toplayın» buyurdu. Kadına hurma, un ve kavru-
muş un olmak üzere epeyce bir nevâle topladılar. O nevâleyi bir bağa
bağladılar, kadını devesine bindirdiler, bağı da ön tarafına vazettiler.
Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ona buyurdu ki: «Biliyorsun
ve görüyorsun ya biz senin suyunu eksiltmedik. Fakat bizi Cenâb-ı Hak
iskâ ve irvâ buyurdu.» Kadın kabilesine geldi. Lâkin onların nezdine av-
deti gecikmişti. «Ey fülâne! Neden geç kaldın?» diye sordular. Kadın dedi
ki: «Şaşılacak şey! Bana iki adam rastgeldi, beni şu sâbî denilen zâta gö-
türdüler. Şöyle şöyle yaptı. Allaha yemin ederim ki o zât semâ ile arz ara-
sındaki insanların en üstâd sihirbazıdır. Yâhud O, Allâhın hak peygam-
beridir.» Bundan sonra müslümanlar, o kadının kabilesi etrâfındaki müş-
rikler üzerine akın ederlerdi de onun mensub olduğu cemâate ilişmez-
lerdi. Kadın bir gün kabilesi halkına dedi ki: «Şu müslümanların sizi
kasden terkettiklerini ummuyorum, yâni benden dolayı size ilişmiyorlar.
Nasıl müslüman olmak işinize gelir mi?» Kavmi de ona itaat ederek müs-
lüman oldular.

İşte Cenâb-ı Pir Efendimiz, leyle-i ta'riste namazın fevt olması mes'e-
lesini Bilâlin terennümünden husûle gelen istigrâk ile te'vil ediyor ve
buyuruyor ki:

sebbesünbîh, zât-ı ecell ü a'la müsebbehtir. Gelinin müzeyyen ve mestûr olması da vech-i şehehtir. Yâni eskiden bir gelin nasıl müzeyyen ve ağıâr nazarından mestûr ise, Cenâb-ı Hak da, noksan sıfatlardan münezze ve kemâl sıfatlarıyla mevsuftur. Ondân başka, zâtî herkesten ve her şeyden mesturdur. Binâenaleyh, benzetme yoluyla Hakka (arûs) ta'bir edilmekte beis yoktur. Zâten bakılırsa isim nedir? Müsemâyı gösteren şey değil mi? Meselâ Lâleli câmi'i ismi ne yapar? Bu ma'bed-i âliyi hatırlatmaz mı? O hâlde zerrât-ı kâinâtın her biri, sâni-i mutlakı hatırlattığı için o zerrâtın hepsi de ayrı ayrı Cenâb-ı Hakkın ismi olmuş olur.

1991

ازملولی یار خامن کردمی
گر هم و مهلت بدادی یکدمی

Ez-melûlî yâr Hâmuş kerdemî,
Ger hem û mûhlet bi-dâdî yek-demî.

«Eğer sözlerim, yârin melâlini mûcip olsaydı, kezâ bir dem mûhlet vereydi susardım.»

1992

لیک میگوید بگو هین عیب نیست
جز تقاضای قضای غیب نیست

Lâk mî-gûyed bi-gû hîn ayb nîst,
Cüz teKâzâ-yî Kazâ-yî gayb nîst.

«Lâkin diyor ki: Söyle, ayıp değildir. Senin sözlerin kazây-ı gaybın tekazâsı ve taleb-i icabıdır.»

1993

عیب باشد که نه بیند جز. که عیب
عیب کی بیند روان پاک عیب

Âyb bâşed kî ne-bîned cüz ki ayb,
Âyb key bîned revân-î pâk-î gayb.

«Asıl ayb, bir kimsenin aybdan başka bir şey görmemesidir. Gayba mensub olan pâk bir ruh, nasıl ayb görür?»

990

Hikmet-i hilkate vâkıf olan urefây-ı ümmet, mahlûkât içinde ayb görmezler ve ayıblayacak şey bulamazlar. Çünkü bize en çirkin görünen şeylerin bile lihikmetin yaratılmış olduğunu bilirler. Binâenaleyh asıl ayb, bu hikmete ve bu nazara nâil olamamak noksânıdır. Şeyh Nizâmî-i Gencevî bir eserinde der ki İsâ Aleyhisselâm eshâbiyle birlikte gidiyordu. Yolda kokmuş bir köpek leşine tesâdüf ettiler. Havariyyun leşin kokusundan burunlarını tıkadılar, mezemmetine dâir sözler söylediler. Hazret-i Rûhullah ise: «Bakınız dişleri ne kadar beyaz ve ne kadar güzel!» dedi.

Şeyh Nizâmî bu kıssayı naklettikten sonra der ki: «Her şeyde bakışa göre hem hüner, hem de ayb vardır. Sen onda ayb görme ki hüneri elde etmiş olasın.»

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

1994

عیب شد نسبت بمخلوق جهول
نی نسبت با خداوند قبول

Âyb şüd nisbet be-mahlûk-î cehûl,
Nî be-nisbet bâ-Hudâvend-î Kabûl.

«Aybın ayb olması mahlûk-î cehûle nazarandır, yoksa Allaha göre değildir.»

1995

کفر هم نسبت بحالقی حکمتست
چون بما نسبت کنی کفر آفتست

Küfr hem nisbet be-Hâlik hikmetest,
Çun be-mâ nisbet küñî küfr âfetest.

«Küfür bile Allaha nisbetle ayn-ı hikmettir. Fakat bize nisbet edilecek olursa âfetdir.»

Aybın bize göre ayb olması ma'lum. Allaha nisbetle hüner olması, lâteşbih çirkin resim yapabilen bir ressamın ma'rifeti gibidir. Öyle yâ, bir ressam yalnız güzellikleri tasvir edebilse de, ayb ve kabahatleri terasım edemese onun san'atinde noksan var demektir.

Cenâb-ı Hak bu âlemi öyle bir hikmet-i muhayyire, öyle bir intizâm-ı bedî' ile yaratmıştır ki, onun dâhilinde bir zerre dahi noksan, yâhud fazla

991

değildir. Her şey yerli yerindedir. Evet dünyâda bazı çirkinler ve çirkinlikler görülür. Fakat Âlem sâde güzellikten ibâret olsaydı da, çirkinlik bulunmasaydı; herkes güzelliğe alışmış ve kanıksamış olacağı için, güzelikten te'sir duymaz, kalblerde bedî'î heyecanlar hâsıl olmazdı. Kezâ âlem, serâpâ dâr'ül-îmân olup da küfr ü inkâr bulunmasaydı, imânın da kıymeti bilinmezdi. Binâenaleyh eşhâs ve eşyâya bakarken bu cihetleri düşünmeli, bir ârifin dediği gibi :

«Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaradılmışı hoş gördük,
Yaradandan ötürü.»

demelidir.

1996

ور یکی عیبی بود باصد حیات
بر مثال چوب باشد در نبات

V'er yekî aybî büved bâ-Sad hayât,
Ber-misâl-i çûb bâşed der-nebât.

«Yüz hayat içinde bir ayb bulunursa nebat şekeri arasındaki çöp saz gibidir.»

Malûmdur ki nebat şekeri yapmak için, kaynak şekere bir çöp batırıp asarlar. Böyle batıra çıkara çöpün üstünde nebat şekeri hâsıl olur. İşte bunun gibi iyiler ve iyilikler arasında kötülüklerin mevcut olması nebat şekerinin orta yerinde kıymetsiz bir çöpün bulunması gibidir.

1997

در ترازو هر دورا یکسان کشند
زانکه آن هر دو چو جیسم و جان خوشند
Der-terâzû her-durâ yek-sân keşend,
Z'ân-ki ân her-dû çu cism' û cân Hoşend.

«Terâzide ikisini berâber tartarlar. Çünkü çöp' ile şeker cism ile cân gibi uyuşmuşlardır.»

992

1998

پس بزرگان این نگفتند از گزاف
جسم پاکان عین جان افتاد صاف

Pes buzurgân in ne-guftend ez-güzâf,
Cism-i pâkân ayn-i cân üftâd Sâf.

«Onun için büyükler bu sözü lağv ü lâtife olarak değil, kemâl-i ciddiyetle: Esfiyây-i ümmetin cismi de ayn-ı ruh vakı' oldu demişlerdir.»

Kibâr-ı ümmetten: «Ervâhunâ eşbâhunâ, eşbâhunâ ervâhunâ) diyenler vardır ki: «Ruhlarımız cisimlerimiz, cisimlerimiz ruhlarımızdır» demektir. Yine ekâbir-i ümmetten birinin şöyle bir nazmı vardır :

«Kadeh de, şarab da gayet rikkat peydâ etti ve b'rbirine benzedi, bundan dolayı yekdiğerinden ayırd edilmeleri güçleşti. Güyâ şarab var kadeh yok, Sanki kadeh var da şarab yok.»

Tabii anlaşılırmıştır ki buradaki kadehten maksad: Cism, şarabdan murad da ruhtur. Demek isteniliyor ki urefây-ı ümmetin cisimleri o kadar sâfiyyet kesbeder ki safvet ve letâfette ayn-ı ruh olur. Kezâ :

1999

گفتشان و نفسشان و نقششان
جمله جان مطلق آمد بی نشان

Gôft şân û nefşşân û naKşşân,
Cümle cân-î muTlaK âmed bi-nişân.

«Onların sözleri de, nefisleri de, cisimleri de binişân olan ruhtur.»

2000

جان دشمندارشان جسمست صرف
چون زیاد ازرد او اسمست صرف

Cân-i düşmen-dârşân cismêst Sîrf,
Çun ziyâd ez-nêrd û ismêst Sîrf.

«Evliyâullah Hazerâtını düşman tutanların cânı, cisimden ibârettir. Tavla oyunundaki vurgun pula pul denilmesi gibi, ancak isimdir.»

F: 63

993

2001

آن بخاک اندر شد و کل خاک شد
این نمک اندر شد و کل پاک شد

Ân be-Hâk ender şüd û küll Hâk şüd,
În nemek ender şüd û küll pâk şüd.

«O gibilerin cisimleri toprağa düşmüş, külliyyen toprak olmuştur. Fakat urefây-ı ümmet'in bedenleri tuzlaya düşmüş ve temâmen pâk olmuştur.»

Yâni mücâhede ile tahliye-i bâtin ve tasfiye-i nefis etmiş olanlar, tuzlaya düşmüş şeylere benzerler. Tuzlaya düşmüş bir cisim nasıl tuz kesilir ve pâk olursa, ruh deryâsına gark olanların cisimleri de öylece ayn-ı ruh olur.

2002

آن نمک کزوی محمد املحست
زان حدیث بانمک او افصحست

Ân nemek k'ez-vey Muhammed emlahast,
Z'an hadîs-i bâ-nemek û efSahast.

«O, öyle bir tuzdur ki onun feyziyle Hazret-i Muhammed (S.A.V.) emlâh ve hadîsi efsahtır.»

Bahsedilen tuzla ve tuz, bildiklerimiz değildir.

Hadîs-i Şerifte: «Ben kardeşim Yûsüften daha câzibeliyim, Yûsûf ise benden güzeldir» buyurulmuştur.

Melâhat: Lügaten tuzluluk ma'nâsınadır. Yemeğin lezzeti tuz ile geldiği için, yüzdeki câzibeye melâhat ta'bir edilmiştir. Hattâ fâriside tatsız söze: «sühan-i bî nemek» derler.

2003

این نمک باقیست از میراث او
باتواند آن وارثان او بچو

În nemek baKîst ez-mîrâs-i û,
Bâ-tuend ân vârisân-î û bi-cû.

«Bu tuz, yâni o feyz, mîrâs-ı Muhammedî olmak üzere bâkîdir. Onun vârisleri de seninle berâberdir. Onları arayıp bul.»

2004

پیش تو شسته ترا خود پیش کو
پیش هستت جان پیش اندیش کو

Pîş-i tû şeste turâ Hod pîş Kû,
Pîş-i hestet cân-i pîş-endîş kû,

«O vârisler, senin önünde oturmuşlardır, fakat senin önün nerede? Varlığa karşı senin pişendiş olan rûhun hani?»

2005

گر تو خود را پیش و پس داری گمان
بسته جسی و محرومی زجان

Ger tu Hodrâ pîs u pes dârî gümân.
Beste-î cismî vu mahrûmî zi-cân.

«Eğer sen kendin için ön, arka tevehhüm ediyorsan bir cisme bağlısın, bundan mahrumsun» çünkü :

2006

زیر و بالا پیش و پس وصف تنست
بی جهتها ذات جان روشنست

Zîr u bâlâ pîş u pes vaSf-î tenest,
Bî-cihethâ zât-i cân-î rûşenest.

«Alt, üst, ön, arka gibi şeyler c'smin vasıflarıdır. Bîcihetlikler, yâni altı cihete bağlı olmamak, parlak olan cânın zâtidir.»

2007

برگشا از نور پاک شه نظر
تا نپنداری تو چون کوته نظر

Ber-guşâ ez-nûr-i pâk-î şeh nazar,
Tâ ne-pindârî tu çun kûteh-nazar,

«Ey sâlik; şâh-ı hakiki olan Allah'ın hidâyeti nûriyle gözünü aç ki, peygamber vârisi olan evliyâullâhı kendin gibi kısa görüşlü sanmayasın.»

که همی در غم و شادی و بس

ای عدم کو مر عدم را پیش و پس

Kî hemîni der gam û şâdî vû bes,

Ey adem kû mer ademrâ pêş u pes.

«Sen ancak gam ve sürûrdan ibârets'n. Halbuki sen ademsin, senin gam ve sürûrun da ademdir. Ey ayn-ı adem olan insan, yokluğun önü, ardı olur mu?»

روز بارانست مبرو تابش

نه‌ازین باران ازان باران رب

Rûz-i bârânest mî-rev tâ-be-şeb,

Ne ez-în bârân ez-ân bârân-i Rab.

«Yağmur günüdür, gece oluncaya kadar git. Fakat bu yağmur; bulut-tan yağan değil, rahmet-i İlâhiyye yağmurudur.»

Yânî, şu bahsedilen hakikatleri anlamak için çalışmak ve feyzyâb olmak lâzımdır. Onun ise tam zamânıdır ki Allahın rahmeti yağıyor. Fakat o rahmet, bulutlardan dökülen su damlaları değil, Allahın hidâyeti şehâbından nâzil olan feyz katralarıdır ki zamân-ı Mevlânâda kendisinden, sâir vakitlerde de mevcut olan ehlullahdan kinâyedir. O rahmetten istifâde etmeye bak.

Gece oluncaya, yânî ecelin hulûliyle gözlerin kapanıncaya kadar isti-fâzeden geri kalma.

İlâhî hidâyet bulutlarından dökülen feyz katralarının nasıl olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

مصطفی روزی بگورستان برفت

با جنازه مردی ازیاران برفت

MuSTafâ rûzî be-gûristân bi-reft,

Bâ cenâzê merdî ez-yârân bi-reft.

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.) bir gün eshâbından birinin cenâzesini teşyi' için kabristana gitmişti.»

Seyyidülmütevâzın ve eşfakülmürselîn Sallâllâhü Aleyhi ve Âlihi Eomâin Efendimiz Hazretlerinin mekârim-i ahlâkı cümlesinden idi ki, eshâbından her birini sorup araştırırdı. Bir zât bir kaç gün görünmeyecek olsa, «Fülân nerede?» diye sual buyurur, hastalanan olsa ziyâretine gider, istifâar-ı hâtırdâ bulunurdu. Vefat edenlerin namazlarını kıldırır ve cenâzesini teşyi' ederdi. Bu hususta bütün eshâb ve ümmeti teşvik iç'n de: «Bir kimse bir cenâzenin ardınca gidecek olursa, tabutun her tarafından omuzlasın. Ondan sonra isterse fazla götürsün, dilerse bırakıp çekilsin» buyururdu.

Kezâ: Bir kimse bir cenâzen'n ardı sıra gidip de onu üç def'a omuz-larsa cenâzeden dolayı kendisine terettüp eden hakkı ödemiş olur» Hadisi vardır.

Şu Hadîsten anlaşılıyor ki bir müslümanın tabutunu omuzlayıp ve-levki bir kaç adım olsun götürmek, her müslüman için borç hükmünde imiş. Öyle iken insâf edelim bu borcu bugün hangimiz öduyoruz. Yolda rast geldiğimiz bir cenâzeyi omuzlayıp bir iki adım götürmek şöyle dur-sun bir fâtiha okumasını bile belki unutuyoruz.

Benim çocukluğumda İstanbul'da bir âdet vardı. Bir mahallede cenâze oldu mu, o mahalle ehâlisi o gün işini, gücünü bırakır, komşuluk hakkına riâyeten cenâzede bulunurdu. Ölen adam esnaftan ise san'atdaşları, me'mur ise dâire arkadaşları kâmilten defnine kadar bulunur, son hizmetlerini ifâ eylerlerdi.

Müslümanlığı bıraksak da insanlık noktasından baksak bile pek müstahsen olan bu âdet unutuldu. Çok sevdiklerimizden mâadâsının cenâzede bulunmayı canımız istemiyor. Cemâatsizlikten dolayı tabutlar arabalara, otomobillere konulup onlarla naklediliyor. Cemâat-i müslimin gelmezse cenâze sâhibi ne yapacak? Tabii bir vâsıta bulup onunla meyyiti nakledecek. Sonra da bu bid'at nereden çıktı? diye söyleniyoruz. Müslüman cenâzesini arabada görmek istemeyen müslümanlar, sâde itirâz edeceklerine, cenâze teşyiinde bulunsalar istemedikleri şey tabîatiyle zuhûra gelmez.

Şu da var ki tabutu bir vâsıta ile nakletmek bid'at değildir. Meşhur İslâm feylesoflarından İbnürrüşd'ün 595 tarihinde Merâkeşte ölmesi üzerine na'şî Kurtubeye nakil vâsıtası ile götürülmüş ve oraya gömülmüştür. Devenin bir tarafına İbnürrüşd'ün tabutunu, bir tarafa da te'lif ettiği kitabları yüklettiklerini Şeyh'ul-Ekber (Kuddise sirruhu) yazıyor. Dahası var. Mahdûm-i Peygamberî İbrahim Hazretlerinin tabutu süt nine-sinin yanından Medîneye at üstünde getirilmişti.

Yine Keşfülgammedi deniliyor ki: «Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, cenâze götürürken, koşmaksızın sür'atli davranmayı emreder. «Cenâzeyi çabuk götürünüz, eğer meyyit sâlih ise onu bir ân evvel hayra yaklaştırmış olursunuz, eğer aksi ise, o şerri çabucak boyunlarınızdan indirmiş olursunuz» buyururdu. Cenâze götürülürken görülen gayr-i ihtiyârî sür'atın sebebi bu Emr-i Nebevî olsa gerektir.

2011

خاکرا درگوراو آگنده کرد

زیر خاک آن داندرا و زنده کرد

Hâkrâ der-gûr-i â âgende kerd,
Zîr-i Hâk ân dâne-râ uzinde kerd.

«Toprağı o meyyitin kabrine doldurdu. Toprak altında onun vücûdu dânesini ihyâ etti.»

Fuzûlî der ki :

«Dâne toprak içre zahmet çektiğiçün niçe dem,
Baş çeker harmanlanır ârâyış-i bustân olur.»

Meselâ buğday dânesini ekmek ne demektir? Toprağa gömmek değil mi? Toprağa gömülmek ise sûretâ mahvolmaktır. Fakat gömülen buğday mün'adim olmaz, bil'akis filizlenir, yeşerir, büyür, başak verir, nihâyet o bir dâne buğdaydan yüzlerce buğday husûle gelir. Fakat bu, o buğdayın temiz ve sağlam olmasına göredir. Bozuk ise, onun gömülmesi çürümesi olur. Salih amelleri olan bir müslümanın ölmesi ve gömülmesi de işte o sağlam buğdayın ekilmesi gibidir. Buğday ekildikten sonra nasıl filizlenirse defnedilen sâlih meyyit de kabir toprağı içinde o sûretle, hattâ bizim anlamadığımız ve o hâle gelmeyince anlayamayacağımız bir vech ile feyzyâb olur.

Cenâb-ı Pir Efendimizin(zîr-i hak ân dâne-i o zinde kerd) demesi buna mebnîdir.

2012

این دراختاند همچون خاکیان

دستا بر کرده اند از خاکدان

În diraHtânênd hemçun Hâkiyân,
Dêsthâ ber-kerdeend ez-Hâkdân.

«Şu ağaçlar hâkî olan insanlar gibidir. Elleri mesâbesinde olan dallarını topraktan dışarıya çıkarmışlardır.»

2013

سوی خلاقان صد اشارت میکنند

گوشداران خوش عبارت میکنند

Sûy-i HalKân Sad işâret mî-künend,
Gûş-dârân Hoş ibaret mî-künend.

«Ağaçlar, o dallarla halka doğru yüzlerce işâret ederler. Kulak ve renler de o işâretlerden hoşca ibâreler anlarlar.»

2014

بازبان سبز و بادست دراز

از ضمیر خاک می گویند راز

Bâ-zebân-î sebz u bâ-dest-î dirâz,
Ez-zamîr-î Hâk mî-gûyênd raz.

«Ağaçlar yeşil bir dil ile — ki yapraktan kinâyedir — ve uzun bir el ile — ki dalı demektir — toprağın zamirinden sır söylerler.»

همچو بطن سرفرو کرده بآب
کشته طاووسان و بوده چون غراب

*Hemçu baTTân ser-furû kerde be-âb,
Küşte Tâvûsan u bûde çun gurâb.*

«O ağaçlar, kazlar gibi başlarını suya sokmuş, karga g'bi iken tavusa benzemiş bir hâlde bulunurlar.»

2016

در زمستانشان اگر محبوس کرد
آن غرابان را خدا طاووس کرد

*Der-zimistânşân eger mahbûs kerd,
Ân gurâbânâ Hudâ Tâvûs kerd.*

«Allah onları kışın habseylediyse, o kargaya dönmüş ağaçları bahar-
da tavusa döndürmüş, yâni yapraklarla süslemiştir.»

2017

در زمستانشان اگر چه داد مرگ
زنده‌شان کرد از بهار و داد رنگ

*Der-zimistânşân egerçî dâd merg,
Zindeşân kerd ez-bahâr û dâd reng.*

«Kışın onlara ölüm hâli vermişse de bahârın feyziyle ihyâ ve her
birine ayrı bir renk i'tâ etmiştir.»

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde buyuruyor ki:

﴿فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخْرِجُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَٰلِكَ لَخُبْرٌ مُّوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَبِيرٌ﴾

«Ey insan bak, hem de dikkatli bir nazarla Rahmet-i İlâhiyye âsârına

bak ki, bahar mevsiminde cihâna tâze bir hayât bahşeyleyen rahmetul-
lâh'ın, o rahmet ve merhametin, arzı ölü gibi bir hâle geldikten sonra
nasıl ihyâ ettiğini gör. Elbette o Allah, ölüleri, şübhesiz ve mutlaka diril-
tecektir. O fâtır-ı mutlak, her şeye ve halketmenin her türlüşüne, yâni
hem birinci def'a yaratmaya, hem de öldükten sonra diriltmeye kâdir-
dir⁸.»

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki: Kış gelince âlem, âdetâ meyyit-i müte-
neffis hâline girer. Âlemin eczâsından bulunan ağaçların yaprakları dö-
külür, sâde dallariyle âdetâ karga şekline girerler. Fakat bahar gelince,
yağmurlar yağar, dereler taşar, sular ağaçların köklerine nüfûz eder. O
vakit ağaçlar, başını suya daldırmış kazlar gibi şevk ve neşve içinde yü-
zerler, yeniden renk renk çiçekleri açılır ve yaprakları çıkar. O vakit de
tavus kuşu gibi süslenirler. Dil gibi olan yapraklariyle, el gibi olan dalla-
riyle insanlara işâret ederler ve imâ tarîkiyle derler ki:

«Allah bizi kışın habsetti, fakat bahar gelince süsledi, tavus şekline
koydu. Kışın ölmüştük, Feyz-i Rabbânî ile yeniden hayat bulduk.» Ârif
olanlar, bu sessiz işâretleri açık ibâreler gibi anarlar. Onların şu hâlini
insanların ölmelerine ve kıyâmette dirilmelerine delil sayarlar. Öyle de-
ğil mi yâ? Ağacın nemâ eseri göstermesiyle insanın hayat eseri göster-
mesi arasında ne fark vardır? Demek ki ağaç kışın nasıl muvakkaten ölüp
de bahar vakti diriliyorsa, ölen insan da zamânı gelince dirilecektir.

2018

منکران گفتند هست خود این قدیم
این چرا بندیم بر رب کریم

*Münkiran goftend hest Hod in Kadîm,
În çerâ bendîm ber-rabb-î kerîm.*

«Münkirler derler ki: Bu hâl, yâni ağaçların yapraklarının dökül-
mesi ve tekrar yapraklanması kadîmdir, eskiden beri olagelmıştır ve ola-
gidecektir! Tabî'i olan böyle bir şey'i Rabb-i Kerîme isnâd etmekte ne
ma'nâ vardır?»

کورئ ایشان درؤن دوستان

حق برویانید ماغ و بوستان

*Kûri-i işân derûn-i dûstan,
HaK bi-ruyând bâğ û bûstân.*

«Onların körlüğüne, yâni bu bâtil i'tikâdlarına rağmen, Allah, dostlarının kalbinde bağ, bostan peydâ eder.»

هر گلی اندر درون بویا بود

آن گل از اسرار گل گویا بود

*Her gülî ender derûn bûya büved,
Ân gül ez-esrâr-i gül gûyâ büved.*

«Kalbi de rayihâdar olan her gül, gülün esrarından bahseder.»

بوی ایشان رغم اقب منکران

گرد عالم می‌دود پرده دران

*Bûy-i işân rağm-i enf-i münkirân,
Gerd âlem mî-deved perde-derân.*

«O güllerin râyihası, münkirlerin körlüğüne ve onlara rağmen etrâf-ı âleme yayılır, hem de perdeleri yarıp yırtarak dağılır.»

Felsefi meslekler arasında bir (Dehrilik) vardır ki, bu bâtil meslekte bulunanlar, âlemin kıdemine kâil olurlar. Eşyâda mutasarrıf olan dehir, yâni zamandır derler. Kıyâmeti inkâr ederler. İnsanların öldükten sonra tekrar dirileceklerine inanmazlar. Fakat onların bâtil fikirlerine rağmen Cenâb-ı Hak, dostlarının kalbinde bir takım hakâyık ve maârif inkişâf ettirir. O dostlar da isti'dâd sâhiblerine o hakâyıktan, o maâriften bahsederler. Nakli ve aklî deliller ile kıyâmeti ve haşrı isbât eylerler. Fakat :

منکران همچون جمل ازبوی گل

یا چو نازک من ازبانک دهل

*Münkirân hemçun cu'al ez-bûy-i gül,
Yâ çu nâzûk-mâğz ez-bânk-i dühül.*

«Mümkirler, gül kokusundan kaçan pislik böceği gibi, yâhud davul sesinden ürken sinirli hastalar gibi,»

خویش را مشغول می‌سازند و عرق

چشم می‌دوزند از لعلان و برق

*Hîşrâ meşgûl mî-sâzend u garK,
Cêşm mî-dûzênd ez-lem'ân u barK.*

«Kendilerini o hakikatleri dinlememek için meşgul ederler ve mâlâ-ya'niyyât ile iştiğâle müstağrak kılarlar. Urefây-ı Ümmetin kalbindeki maârif envârına karşı göz yumarlar.»

چشم می‌دوزند آنجا چشم نی

چشم آن باشد که بیند مأمی

*Cêşm mî-dûzênd ancâ cêşm nî,
Cêşm ân bâşed ki bîned me'menî.*

«O mümkirler göz yumarlar. Fakat hakikatte onlarda göz yoktur. Çünkü göz, görebilen uzuvdur. Hakikati göremeyen gözün ise budak deliğinden farkı yoktur.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, küssanın bakiyyesini beyana şuru' ile diyor ki :

2025

چون ز کورستان پیمبر بازگشت
سوی صدیقه شد و همراه گشت

*Çun zi-gûristân Peyem-ber bâz-geşt,
Sûy-i SıddîKa şûd u hem-râz geşt.*

«Vaktâki Hazret-i Peygamber kabristandan döndü, Hazret-i Sıddika-
nın hücreğine girip onunla sırdaş oldu.»

2026

چشم صدیقه چو برویش فتاد
پیش آمد دست بروی می نهاد

*Ceşm-i SıddîKa çu ber-rûyeş fütâd,
Pîş âmed dêst ber-vey mî-nihâd.*

«Hazret-i Âyişenin gözü Resûl-i Ekremi görünce öntüne doğru geldi,
elini üstüne sürdü.»

2027

گفت پیغمبر چه می جویی شتاب
گفت باران آمد امروز ازسحاب

*Gôft Peygam-ber çi mî-cûyî şitâb,
Gôft bârân âmed imrûz ez-sehâb.*

«Resûlullah, (S.A.V.) böyle acele acele ne arıyorsun? diye sordu. O
da dedi ki: Bugün buluttan yağmur yağmıştı.»

2028

جامه هات می بخویم درطلب
تر نمی بینم ز باران ای عجب

*Câmehâet mî-bi-cûyem der-Taleb,
Ter ne-mî-bînem zi-bârân ey aceb.*

«Elbiseni yokluyorum, ne acayip ki ıslak görmüyorum.»

2029

گفت چه بر سر فکندی از ازار
گفت کردم آن ردای تو خار

*Gôft çi ber-ser füğendî ez-izâr,
Gôft kerdem ân ridâ-yî tû Himâr.*

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.), baş örttüsi olarak ne örtmüştün? diye sor-
du. O da: Senin ridânı diye cevap verdi.»

2030

گفت بهر آن نمود ای پاک جیب
چشم پاکترا خدا باران غیب

*Gôft behr-i ân nümûd ey pâk-ceyb,
Çeşm-i pâketrâ Hudâ bârân-i gayb.*

«Resûl-i Ekrem Aleyhisselâti Vesselâm buyurdu ki: Ey kalbi tâhir
olan Âyişe; işte ondan dolayı Allah senin mübarek gözüne gayb yağmu-
runu göstermiş.»

2031

نیست آن باران ازین ابر سما
هست ابری دیگر و دیگر سما

*Nîst ân bârân ez-în ebr-i semâ,
Hêst ebrî dîger û dîger semâ.*

«O senin gördüğün rahmet bu gökteki buluttan değil, başka buluttan
ve başka göktendir.»

2032

غیب را ابری و آبی دیگرست
آسمان و آفتابی دیگرست

*Gaybrâ ebrî vu âbî dîgerest,
Âsmân û âftâbî dîgerest.*

«Gayb âleminin başka bulutu, başka rahmeti, başka semâsı, başka
güneşi vardır.»

Malûmdur ki âlem (gayb) ve (şehâdet) nâmiyle ikidir. Göze görünen şeylerin mecmû'una (Âlem-i şehâdet) derler. İçinde bulunduğumuz şu âlem gibi. Görünmeyen şeylerin âlemine de (Âlem-i gayb) ta'bir ederler. Bu âlemin varlığına inanmakla mükellefiz. Âlem-i şehâdet gibi âlem-i gaybın da (Âlem-i melekût) dan (Gayb-ı hüviyyet) ve (Mertebe-i amâ) ya kadar derecâtı vardır. Tabî'dir ki âlem-i gayb başkadır. Oranın ahvâlini buradakiler ve bizim gibiler teakkul edemez. Onun için âlem-i gaybın keyfiyeti temsil yolu ile ifâde olunur. Ancak bu sûretle ve imkân derecesinde ta'rifine çalışılır.

Şârih-i Mesnevî İsmâil-i Ankaravî (Kuddise sirruhû) der ki: «Ehl-i tahkik indinde, merâtib-i gaybiyyeden her bir mertebe, mâtahtına nisbetle semâ, mâfevkına nisbetle zemîn gibidir. Meselâ (amâ mertebesi) dûnundaki merâtibe nisbetle semâ gibi olur ve andan zuhûr eden füyûzât ve tecelliyât emtar gibidir. Kezâ (vahidiyyet mertebesi), (akl-ı kül) mertebesine nisbetle semâ, akl-ı kül de vâhidiyyet mertebesine nisbetle zemîn gibi olur. Vâhidiyyet mertebesinden zuhûr edecek tecelliyât, lutf ve cemâle dâir olursa bahar yağmuru, kahr ve celâle âid bulunursa hazan yağmuru gibi olur.»

2033

ناید الا که بر خاصان بدید
باقیان فی لبس من خلق جدید

N'âyed illâ kî ber-i HâSân bedâd,
BâKiyân fî-lebsi min-HalKin cedîd.

«Şu hakikatler ancak havâss-ı ümmet indinde zâhir olur. Bâkileri, avâm-ı nâs ise, yeniden halkedilmeğe karşı şüphe içindedir.»

Bu beytte bir Âyet-i Kerimeye işâret buyuruluyor ki:

أَفَعَيْنَا بِالْحَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي نَسْرِ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

Yâni: «Biz evvelâ mahlûkâtı yaratmaktan âciz mi kaldık ki, tekrar halketmeye muktedir olmayalım. Belki o münkirler halk-ı cedîdeden, yâni kıyametteki ba's ü haşrden şüphe ve iltihâs içindedirler?»

Bu Âyet-i Kerime, mahlûkâtın öldükten sonra dirileceğine inanmayanları ilzâm için inzâl buyurulmuştur. Öyle yâ bir şeyi hiç yokken mey-

(9) Sûre-i Kâf: 15.

dana getirmek, bir şeyi mevcudken ikmâl etmekten elbette güçtür. Fakat Şeyh-i Ekber (Kuddise sirruhû) ve emsâli muhakkıkın-ı ümmet, bu Âyete başka türlü ma'nâ veriyorlar. «Bu âlem ayn-ı vâhidde a'râz-ı müc-temi'adan ibârettir. A'râz, iki zamanda bâki olmaz. Binâenaleyh bütün âlemler, bir ân içinde ademe gidip tekrar vücûda gelmektedir. Ki (Belhüm fi lebsin min halkın cedîd) bu demektir» diyorlar.

Böyle derin bahisleri avâm-ı nâs anlayamazlar, zâten anlamakla da mükellef değillerdir.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

2034

هست باران از پی پروردگی
هست باران از پی پژمردگی

Hêst bârân ez-pey-i perverdegî,
Hêst bârân ez-pey-i pejmürdegî.

«Besleyip, yetiştirmek için yağmur olduğu gibi, soldurmak ve çürütme için de yağmur vardır.»

Âlem-i şehâdette gördüğümüz ve bildiğimiz gibi yağmur, vaktinde ve nisâbında yağarsa mezzûâtı bereketlendirir, çiftçinin yüzünü güldürür. Fakat harman zamânı gibi, uygun olmayan bir zamanda yağarsa mahsûlü çürütür, hattâ dâneleri alıp götürür. Halbuki şu iki yağmur da bir buluttan yağar. Menşe'leri bir olduğu hâlde tesirleri değişik ve birbirine zıttır. Bunun gibi gayb âleminin yağmurları, yâni füyûzâtı ve tecelliyâtı da cemâlî olur, celâlî olur. Cemâlî olursa lutf, celâlî olursa kahr sûretinde zuhûra gelir. Eserleri değişik olan bu tecellinin de menşei birdir.

2035

نفع باران بهاران بواسجب
باغرا باران پاییزی چو تب

Nef-i bârân-i behârân bu-'l'-aceb,
Bâğra bârân-i pâyizi çu teb.

«İlkbahar yağmurunun menfeati teaccüp edilecek derecededir. Fakat sonbahar yağmuru bağ ve bahçe için sıtma yerine geçer. Ağaçları titretir, yapraklarını sarartır, nihâyet onları döker ve çürütür.»

آن بهاران نازپرورش کند
وین خزائی ناخوش و زردش کند

*Ân behârân nâz-perverdeş küned,
V'in Hazânî nâ-Hoş û zerdeş küned.*

«O, bahar mevsimi yağmuru olduğu için, bağı nâz ü naîm ile besler. Beriki sonbahar yağmuru olduğu için bahçeyi sarartır ve nâhoş bir hâle getirir.»

همچنین سرما و باد و آفتاب
بر تفاوت دان و سر رشته بتاب

*Hem-çun-în sermâ vu bâd û âftâb,
Ber-tefâvut dâñ u ser-rişte bi-tâb.*

«Böylece soğuğu, rüzgârı, güneşi de te'sir i'tibâr'yle farklı bil ve ipin ucunu yakala.»

همچنین در غیب انواع است این
در زیان و سود و در ریج و عنین

*Hem-çun-în der gayb envâ'âst in,
Der-ziyân û sûd u der-renc u anin.*

«Böylece gayb âleminde de ziyân ve fâide, hastalık, meşakkat gibi te'siri başka başka olan tecelliyât mütefâvittir.»

این دم ابدال باشد زان بهار
دردل و جان روید از وی سبز زار
*În dem-i ebdâl bâşed z'ân-behâr,
Der-dil û cân râyed ez-vey sebze-zâr.*

«Ebdâl tâifesinin nefesi, gayb âleminin bahârındandır. Onun te'siriyle gönülde ve canda yeşillik ve tâzelik husûle gelir.»

Ebdâl kelimesi (bedel) lâfzının cem'idir. Beşerî sıfatları zâil olmuş, ona bedel kendilerine sıfât-ı ilâhiyye ihsân buyurulmuş evhyâullâh'a (ebdâl) derler ki ta'birât-ı sofîyyedendir. Kendileri tebeddül eyleniş olan ebdâl hazarâtının feyz-i enfâsiyle gönüllerde ve ruhlarda ma'nevî bir tarâvet, ilâhî bir tebeddül hâsıl olur. O nefesler ise gayb âlemi bahârında esen Nesîm-i Cemâlin feyzi ve te'siridir.

Ebdâl: Yedi kişi imiş. Üçler, yediler, kırklar diye sayılan ricâlullah arasındaki (yediler) ihtimâl ki bu zevât-ı kirâmdır.

فیل باران بهاری بادرخت
آمد از انفاشان در نیکبخت

*Fil-i bârân-i behârî behârî bâ-diraHt,
Âmed ez-enfaşân der-nîk-baHt.*

«Ezelde saîd olan kimselerde, onların enfâsiyle, bahar yağmurunun ağaçlara olan te'sirleri husûle gelir.»

گر درخت خشک باشد در مکان
عیب را از باد جان افز مدان

*Ger diraHt-i Hûşg bâşed der-mekân,
Âybrâ ez-bâd-i cân-efzâ me-dân.*

«Eğer bir yerde kurumuş ağaç bulunur da bahar rüzgârından feyz alamazsa, ondan dolayı o, ruh artıran rüzgârı ayıblama.»

Çünkü o kuru ağaç, daha doğrusu o kuru odunda yeşermek isti'dadı yoktur. Bunun gibi urefây-ı ümmetin enfâsından müstefid olamayanlar, kendisinde kâbiliyyet-i ezeli bulunmayanlardır.

Cenâb-ı Peygamber Aleyhi Salavâtülekber Efendimiz ayn-ı rahmet ve mahz-ı hidâyet olarak geldiği; İrşâdât-ı Muhammediyye, nesemât-ı hayat olduğu halde, Ebû Cehl gibi cehennemî odunlar, feyz-i risâletten istifâde edemediler. Çünkü isti'dadları yoktu.

باد کار حوش کرد و بروزد
آنکه جانی داشت بر جانی گزید

*Bâd kâr-i Hîş kerd û ber-vezîd,
Ân-ki cânî dâşt ber-cânî güzîd.*

«Rüzgâr, kendi fi'lini yapar ve eser. Rûhu, yâni kabiliyyeti olan da onu candan, yürekten kabûl eder.»

Yâni bahar rüzgârı vazifesini ifa eder ve hayât artıran bir hubûb ile eser. O hubûba karşı insanlar, teneffüs için ağzını, ferahlanmak için de bağrını açar. Ağaçların dalları ve yaprakları, eğilmek ve çırpınmak sûretiyle o rüzgârı karşılar. Zîruh olanların hepsinde bahar rüzgârına karşı bir şevk ve kabul görünür. Fakat câmid bir kaya, ondan zevk ve feyz almak şöyle dursun önüne dikilir, hubûbuna mâni' olur.

Rabbânî bir ârif de irşâd vazifesini yapmış olmak için hakikatler neşretmekten geri durmaz. Kabiliyyeti, isti'dadı olanlar ârifin sözlerinden müstefid olurlar. Kendisinden istifâza edemeyenler ise, rüzgârın önüne asiper olan kaya gibi, cemâdat makûlesidir.

Bundan sonraki beytlerde Hazret-i Mevlânâ: «İlkbahar serinliğini ganimet bil niz. Çünkü o serinlik, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar. Sonbahar soğugundan da sakınınız. Zîra o soğuk, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar» meâlindeki Hadîs-i Şerife temâs buyuruyor.

Bu Hadisin âfâki ve enfûsî olmak üzere iki ma'nâsı vardır. Âfâki ma'nâsı: İlkbahar serinliğinden istifâdeye teşvik, sonbahar soğugundan tahzirdir. Bu teşvik ve tahzir hikmeti de beyân buyuruluyor. Her ikisi de ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize yapar deniliyor. Evet kış mevsiminde herkese ve her şeye bir uyusukluk ârız olur. Fakat bahar gelip de nesim-i rebîi esmeye başladı mı, çimenler yeşerir, ağaçlar çiçeklenir ve yapraklanır. İnsanlar da o nisbette şevk ve heyecan duyar. Kışın kapalı yerlerde geçirdikleri zamanları kırlarda dolaşmak sûretiyle telâfi etmek isterler.

Lâkin güz gelip de sonbahar rüzgârları esmeye başladı mı hava değişir, sıcaklar soğuğa tehavvül eder. Yapraklar dökülür, ağaçlar soyunur. O hâlde birinden istifâde, öbüründen ictinâb etmek lâzım geliyor.

Enfûs ma'nâsına gelince: İlkbaharın lâtif serinliği irfan sâhiblerinin sohbetleridir ki insana ma'nevî hayat verir. Ondan istifâde etmelidir. Sonbaharın soğukluğu ise irfandan nasîbi olmayanların konuşmalarıdır ki adamı canından bezdirir. Ondan da sakınmalıdır.

Pîr-i irfan-serir Efendimiz, Hadîsî şerh için diyor ki :

گفت پیغمبر ز سرمای بهار
تن مپوشانید یاران زینهار

*Gôft Peygam-ber zi-sermâ-yî behâr,
Ten me-pûşânîd yârân zînhâr.*

«Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: Ey es-hâb ü ümmetim; ilkbahar serinliğinden örtünüp kaçınmayınız.»

زانکه اجان شما آن میکند
که بهاران بادرختان میکند

*Z'ân-ki bâ-cân-i şumâ ân mî-küned,
Kî behârân bâ-dîraHtân mî-küned.*

«Çünkü sizin camınıza, baharın ağaçlara yaptığını yapar, yâni o sû-retle feyzbahş olur.»

لیک بگریزد از سردی خزان
کان کند کو کرد باباغ رزان

*Lîk bu-grîzîd ez-serdî-i Hazân,
K'ân küned k'û kêrd bâ-bâğ-i rezân.*

«Lâkin sonbahar soğugundan kaçınız ki vücûdunuza üzüm bağlarına yaptığını yapar.»

Yâni bağların nasıl yapraklarını sarartıp dökerse size de ayn-ı te'siri gösterir.

راویان این را بظاهر بردم
هم بران صورت قناعت کردم

*Râviyân înrâ be-zâhir burdeend,
Hem ber-ân Sûret Kanâat kerdeend.*

«Hadîsin râvileri bunu zâhirine hamlederek o şekilde kanaat eylemişlerdir.»

بی خبر بودند از جان آن گروه
کوه را دیده ندیده کان کوه

*Bi-Haber bûdênd ez-cân ân-gürûh,
Kûhrâ dîde ne-dîde kân-i kûh.*

«Böyleleri, ruhtan rûhiyattan bihaber olanlardır ki, onlar, dağı görüp de dağdaki ma'deni görmeyenlerdir.»

Hicaza gitmiş olanlar bilirler ki yollardaki bütün dağların kayaları güneşin te'siriyle alı, yeşilli görünür. Hacıların hepsi de şu nümâyîşi görür ve geçer. İçlerinden biraz tabakât-ül-arz ve ma'deniyyat okumuş olanlar, o dağlarda muhtelif ma'denlerin bulunduğunu anlar. Çünkü arâzî bürkânîdir. Pek eski zamanlarda oralarda yanar dağlar bulunduğu indifâât bakayâsiyle sâbittir. Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) in hilâfeti esnâsında da böyle bir indifa' vukûa gelmişti. Bu indifa' târihlerde (nâr-ı Hicâz) diye meşhurdur. Hâl böyle iken ve Hicaz kıt'ası 400 sene kadar Osmanlı hükümeti elinde kalmışken o ma'denleri işletmek kimsenin hâtırına gelmemişti. İşte dağı görüp de ma'deni görmemek böyle olur. Bu Hâdisin râvileri de bu kelâm-ı âlinin yalnız zâhirini görmüşler ve iç ma'nâsını müşâhede edememişlerdir. Halbuki :

آن خزان نزد خدا نفس و هواست
عقل و جان عین بهارست و بقاست

*Ân Hazân nezd-i Hudâ nefis û hevâst,
AKl u cân ayn-i beharest û bekast.*

«Hadîste bahs buyurulan sonbahar, Nezd-i İlâhî'de nefis ve hevâdır. Akl ile can da bahâr ve bekânın tâ kendisidir.»

Yânî Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin tavsiye buyurduğu akl-i meâd ve rûh-i kâmil cshâbının mülâzemeti ve sohbetidir. Kaçınılmasını emrettiği sonbahar da, nefis ü hevâ erbâbının üşüten ve donduran soğukluğudur.

Bunu anladınsa :

مر ترا عقلیت جزئی در نهان
کامل العقل نحو اندر جهان
*Mer turâ 'aKlîst cüz'i der-nihân,
Kâmilu'l-aKlî bi-cû ender cihân.*

«Senin hakikaten cüz'i ve göze görünmez bir aklın vardır. Dünyâda tam bir akıl ve kâmil bir ruh sâhibi ara ki,»

جزء تو از کل و کلی شود
عقل کل بر نفس چون غلی شود
*Cüz'-i tû ez-küll-i û küllî şevêd,
AKl-i kül ber-nêfs çun gullî şevêd.*

«Senin cüz'ün, yânî cüz'i olan aklın, onun küllî olan aklından küllî olsun ve nefsin boynuna boyunduruk gibi geçsin.»

Akl kelimesi (ikal) lâfzındandır. Kalkmasın diye devenin dizine bağladıkları ipe ikâl derler. O bağlanmazsa deve serbest kalır, öteye, beriye gider kaybolur. Hususiyle çölde salma bırakılacak olursa ya bir uçuruma yuvarlanır, yâhud bir canavara gıdâ olur.

Akla akl denilmesi de sâhibinin maddî ve ma'nevî tehlikelere atıl-maması için âdetâ kendisine bağlanılmış bir ikal olduğundandır. Fakat akl tam olmazsa çürük ikâl gibi olur. Nefsin, hevâ vü hevesin zorlamasıyla kopar. Lâkin bir akl-i cüz'i sâhibi, bir akl-i küllî sâhibinin sohbetinde bulunur, tenvir ve irşâdından müstefid olursa onunki de akl-i küllî hâline girer. Akl, küllî olunca da kopmayacak, üzölmeyecek sağlam bir ikâl halini alır. Nefsin dizini bağlar, hattâ bununla kalmaz, boyunduruk gibi boynuna geçer. Onu kimildayamayacak bir hâle getirir.

جزء کل از کلی و کردد بدید
آنچنان که مستی عقل از نبید

*Cüz'-i küll ez-küll-i û kereded bedîd,
Ân-çun-ân kî mesti-i akl ez-nebîd.*

«Küllün cüz'ü, onun küllünden zâhir olur. Nitekim nebızden akl sarhoş olur.»

Neb'z: Hurma sırası demektir. Bir kabin içine bir mikdar hurma, üstüne de kâfi mikdarda su koyup bırakırlar. İbtidâ tatlı bir şerbet olur. Es-kiyince tahammüd eder. Şarab hâline girer. Bunun kaç günlüğü içilir, kaç günlüğü içilmez fıkıh kitaplarında musarrahtır.

Nebizin şarabı içilince onun te'siri akılda görüldüğü, yâni içeni sarhoş ettiği gibi, akl-ı küllün mukâreneti, yâni akl-ı kül sâhibinin sohbeti de, akl-ı cüz'î sâhibine öylece te'sir gösterir. Fakat nebizin sarhoş etmesine mukabil akl-ı kül'lün te'siri insanı ayıltır. Çünkü sohbet müessirdir.

2052

پس بتأویل این بود کافاس پاک

چون بهارست و حیات و برک و تاک

*Pes be-te'vil in büved k'enfâs-i pâk,
Çün behârest û hayât û bergest u tâk.*

«O halde ve te'vil yoliyle bahardan maksad: Enfâs-ı tayyibe; yaprak ve asmaya karşı bahar ve hayat olmasıdır.»

2053

گفته‌های اولیا نرم و درشت

تن مپوشان زانکه دینت راست پشت

*Goftelhâ-yî evliyâ nerm û dîrûşt,
Ten me-pûşân z'ân-ki dînetrâst pûşt.*

«Yumuşak olsun, sert olsun evliyâ sözünden örtünüp kaçınma ki o sözler dinin muzâhîridir.»

2054

گرم گوید سرد گوید خوش بگیر

تا زگرم و سرد بجهی وزسبیر

*Gêrm gûyed sêrd gûyed Hoş bi-gîr,
Tâ zi-germ û serd bi-chî v'ez-sâir.*

«Harâretli söylerse de, bürûdetli söylerse de hoş gör ki, iki âlemin germ ü serdinden ve cehennem âteşinden sıçrayıp kurtulasın.»

1014

2055

گرم و سردش نو بهار زندگیت

مایه صدق و یقین و بندگیت

*Germ u serdeş nev-behâr-î zindegîst,
Mâye-i Sıdk û yaKîn û bendegîst.*

«Bir velinin harâretli ve bürûdetli söylemesi, yâni gerek taltif, gerek tekdîr etmesi hayât-ı ma'neviyye bahâridir! Sıdk'ın, yakîn'n, ubûdiyye-în mayasıdır.»

2056

رانکه زوستان جاها زندهاست

زین جواهر بحر دل آگندهاست

*Z'ân-ki z'û büstân-i cânâ zindeest,
Z'in cevâhir baîr-i dil âgendeest.*

«Zira onun enfâsından rûh bostanları hayat bulur. Onun cevherlerinden gönül denizi dolar.»

2057

بر دل عاقل هزاران غم بود

گر زیباغ دل خللی کم بود

*Ber dil-î âkil hezârân gam büved
Ger zi-bâğ-î dil Hilâlî kem büved.*

«Böyle gönül denizi maârif cevherleriyle dolu bir âkilin gönül bağın-
dan bir hilâl, yâni bir zevk eksilecek olsa, bin türlü gam ve kedere uğ-
rax.»

AYIŞENİN HAZRET-İ RESÛL-İ EKREM SALLALLÂHÜ ALEYHİ
VESELLEM'DEN DİĞER BİR SÜÂLİ

2058

گفت صدیقه که ای زبده وجود
حکمت باران امروزین چه بود

*Gôft SıddîKa ki ey zübdê vüçûd,
Hikmet-i bârân-i im-rûzîn çi bûd.*

«Cenâb-ı Sıddîka dedi ki: Ey varlığın zübdesi ve hilkatın sebebi; bugünkü yağmurun hikmeti ne idi?»

2059

این ز بارانهای رحمت بود یا
بهر تهدیدست و عدل کبریا

*În zi-bârânhâ-yi rahmed bûd yâ,
Behr-i tehdîdest u adl-i kibriyâ.*

«Bu rahmet yağmurlarından mı, yoksa Allahın tehdidi ve adâleti yağmuru mu idi?»

2060

این ازان لطف بهاریات بود
یا زبایزی پرافتات بود

*În ez-ân luTf-i behâriyyât bûd,
Yâ zi-pâyîzi-i pür-âfât bûd.*

«Bu bahara mensub lutuflardan mı, yoksa pür âfât olan sonbahar yağmurlarından mı idi?»

2061

گفت این از بهر تسکین غمست
کز مصیبت بر نژاد آدمست

*Gôft in ez-behr-i teskîn-i gamest,
K'ez-muSîbet ber-nijâd-i âdemest.*

«Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Bu, insanın tabiatinde musîbetten hâsıl olan gam ve kederin teskini içindir.»

2062

گر بر آن آتش ماندی آدمی
بس خرابی درفتادی و کمی

*Ger ber-ân âteş bi-mândî âdemî,
Bes Harâbî der-fütâdî vû kemî.*

«Eğer insan, o musîbet âteşiyle kalsaydı çok harab olur ve çok eksik düşerdi.»

2063

این جهان ویران شدی اندر زمان
حرصها بیرون شدی از مردمان

*În cihân vîrân şudî ender-zemân,
HırShâ bîrûn şudî ez-merdüman.*

«Bu âlem bir zaman içinde vîrân olurdu. Hırslar insanın kalbinden dışarıya çıkardı.»

2064

استن این عالم ای جان غفلتست
هوشیاری این جهانرا آفتست

*Üstün-i in âlem ey cân gafletest,
Hûşyârî in cihânra âfetest.*

«Ey can, yâni ey insan; bu âlemin direği gaflettir. Âgâhlık ise âlemin âfetidir.»

Cihanın direği ve sebep-i ma'mûriyeti garîbet olduğunda şüphe edilemez. Çünkü ömr-i beşer, yüz seneyi nâdiren, hattâ enderen geçiyor. Öyle iken hepimiz ölmeyecekmişiz gibi tûl-i emel besliyoruz. Buna sebep: Düşüğümüz gaflettir. Tabîî o gaflet olmasa hiç birimiz bir çivi çaktırmaya bile heves etmeyiz. Maamafih dikkat edilirse bu gafletin ayn-ı rahmet olduğu da anlaşılır. Çünkü o gaflet yüzünden âlemin umrâmı devâm ediyor, onun yüzünden ilm ü ma'rifet ve medeniyet ilerliyor. Medeniyet ilerledikçe sefâlet ve ızdırâp da artıyor yâ. O başka bahis.

2065

هوشیاری زان جهانست و چو آن
غالب آید پست گردد این جهان

*Hûşyârî z'ân cihânest û çu-ân,
Ğâlib âyed pêst kereded in cihân.*

«Âgâhlık öbür âlemden, yâni âlem-i ma'nâdandır! O bir insanda gâlib bulunursa onun nazarında bu dünyâ alçalır ve değersiz olur.»

2066

هوشیاری آفتاب و حرص یخ
هوشیاری آب و این عالم و سخی

*Hûşyârî âftâb û hırS yaH,
Hûşyârî âb u in âlem vesaH.*

«Âgâhlık güneş, hırs u tama' buz misâli'dr. Kezâ âgâhlık su, bu âlem de kir gibidir. Güneş buzu erittiği gibi su da kiri izâle eder.»

2067

زان جهان اندک ترشح می رسد
تا تلفزد در جهان حقد و حسد

*Z'ân cihân endek tereşşuh mî-resed,
Tâ ne-lağzed der-cihân hıKd û hased.*

«Bu dünyâda insanları kin ve hasede kaptırmamak için o âlemden ara sıra azıcık tereşşuhât olur.»

2068

گر ترشح بیشتر گردد زغیب
نی هنر ماند درین عالم نه عیب

*Ger tereşşuh bîş-ter kereded zi-gayb,
Nî hûner mâned der-in âlem ne ayb.*

«Eğer gaybın o sızıntısı çok fazla olsa bu âlemde ne hüner, ne de ayb kalırdı.»

2069

این ندارد حد سوی آغاز رو
سوی قصه مرد مطرب باز رو

*In ne-dâred had suy-i âğâz rev,
Sûy-i KûSSa merd-i muTrib bâz rev.*

«Bu bahsin sonu gelmez. Başlangıca ve mutrip hikâyesine avdet et.»

ÇENG ÇALAN İHTİYÂRIN HİKÂYESİNİN DEVAMI VE ONUN NASIL HALÂS OLDUĞUNUN BEYANI

Bahsin evvelinde çeng çalan bir sâzendenin hikâyesine girilmiş, fakat araya başka bahisler girdiği için, kısra yarım kalmıştı. Şimdi onun itmâmına avdet ediliyor da deniliyor ki :

2070

مطربی کزوی جهان شد پر طرب
رسته ز آوازش خیالات عجب

*MuTribî k'ez-vey cihân şüd pür Tareb,
Rûstez'âvâzeş Hayâlât-i aceb.*

«O bir sâzende idi ki terennümüyle cihan şevk ve tarebe gelirdi. Sesinin işitilmesinden hayâlât-ı acibe hâsıl olurdu.»

Yâni gerek sazının, gerek âvâzının te'siri dinleyenlere rakîk hisler,
lâtîf hayaller ilhâm ederdi.

2071

ازنوايش مرغ جان پرآن شدی
وزصدایش هوش دل حیران شدی

*Ez-nevâyeş murğ-i cân perrân şudî,
V'ez-Sadâyeş hûş-i dil hayrân şudî.*

«Onun terennümünden cân kuşu uçardı. Sadâsından da kalbin idrâki
hayran kalırdı.»

2072

چون برآمد روزگار و پیر شد
باز جانش ازعجز پشه گیر شد

*Çun ber-âmed rûzgâr û pîr şud,
Bâz-i cânş ez-acz peşşe-gîr şud.*

«Zaman geçip de adamcağız ihtiyârlayınca onun can doğanı, aczinden
sıvrıl-sinek tutmaya başladı.»

Yâni gençliğinde doğan gibi, şâhin gibi yükseklerde uçarken ihtiyar-
layınca sinek avlamaya mecbur oldu.

2073

بشت او خم گشته همچون بشت خم
ابروان برچشم همچو باردم

*Püşt-i û Ham geşte hem-çun püşt-i Hum,
Ebruvân ber-çêşm hem-çû pârdum.*

«Arkası küp sırtı gibi kanburlaştı. Kaşları paldum gibi gözünün üs-
tüne düştü.»

2074

گشته آواز لطیف جانفراش
زشت و نزد کن نیرزدی بلاش
*Geşte âvâz-i laTîf û cân-fezâş,
Zîşt u nezd-i kes ne-yerzîdî belâş.*

«Vaktiyle latif olan ve cana can katan sesi bozulmuş, kimsenin beleş
bile dinlemeyeceği bir dereceye gelmişti.»

2075

آن نوای رشک زهره آمده
همچو آواز خر پری شده

*Ân nevâ-yî reşk-i zührê âmede,
Hem-çu âvâz-i Har-i pîrî şüde.*

«Zühre yıldızının bile hased ettiği o güzel sesi, kart bir çeşğ'n dil-
hıraş sayhasına dönmüştü.»

Seb'a-i seyyare denilen kevakib'in, Acem esâtirine göre birer vazifesi
vardır. Meselâ, (Utarid) feleğin kâtibi, (Müşteri) hâkimi, (Merih) cellâdı
olduğu gibi (Zühre) de sâzende ve bâzendesidir. Onun için (Zühre) nin
felekte çalıp çağırdığı tahayyül olunurdu.

2076

خود کدامین خوش که آن ناخوش نشد
یا کدامین سقف کان مفرش نشد

*Hod küdâmin Hoş ki ân nâ-Hoş ne-şüd,
Yâ küdâmin sêKf k'ân mefreş ne-şüd.*

«Hangi bir hoşluk vardır ki sonunda nâhoş olmasın, hangi bir tavan
vardır ki n'hâyet yıkılıp düğeme tahtası gibi yayılmasın?»

Muhavvil'ül-ahvâl ve Mukallib'ül-kulûb olan Allah, dünyayı bir inkı-
lâb âlemi olmak üzere yaratmış, âlem böyle olduğu gibi, âlemdekileri de
inkılâba tâbi' kılmıştır. Bugünkü meserret, yarın kedere; yarınki keder
öbür gün bir sürûra tahavvül eder. Bugün hoş olan bir şey, yarın nâhoş
olur. Bugün ma'mur görünen binâlar, yarın harâbiye yüz tutarlar. Dün-

yânın bidâyetinden beri böyle olmuş, nihâyetine kadar da böyle olup gi-
decektir.

*Sebâtı yok bu âlemin ona kim i'timâd eder?
Terah gelir ferah gider. ferah gelir terah gider.*

Bahsimizin mevzâ'unu teşkil eden mutrip de gençliğinde gayet güzel
sesli bir hânende iken mürûr-i zemân ile ihtiyarlamış, vaktiyle söylemesi
için yalvaranlar :

«Sus ey sûrnây-ı hâkanî, sükûtun mûsiki olsun!» demek lüzumunu his-
seder olmuşlardı.

Hülâsa: Dünyâdaki nefsler ve nefesler tehavvüle uğradığı gibi sesler
de tebeddüle tâbi'dir. Ancak :

2077

غیر آواز عزیزان در صدور
که بود از عکس دمشان نفخ صور

*Gayr-i âvâz-i azîzân der-Sudûr,
Kî büved ez-aks-i demşân nefH-i Sûr.*

«Azizlerin, yani ekâbir-i ümmetin, sine ve kalblere akseden sesleri ve
sözleri müstesnâdır ki onların aksinden âdetâ sûr nefhasının te'siri husûle
gelir.»

Tekellüm olsun terennüm olsun ağızdan çıkan bir ses, havada biraz
dalgalandıktan sonra yokluk ummanında kaynar gider. O yokluk ummâ-
nına batmayıp az çok bekâ te'min edebilen, büyüklerin sesleri ve sözle-
ridir. Bâki merhum :

«Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş,»

demiş. İşte o kubbe, târih sahifeleridir ki oraya hüsnü sûretle aksetmiş
sedâlar dâimâ çınlar. Meselâ Mesnevî-i şerif aşağı yukarı 700 senelik bir
eserdir. Bugün dahi okunduğuna göre Hazret-i Mevlânânın sesi hâlâ
pâydar oluyor demektir.

2078

اندرونی کاندرونها مست ازو
نیستی کین هسپامان هست ازو

*Enderûnî k'enderûnhâ mest ez-û,
Nîstî k'in hêsthâmân hest ez-û.*

«Âlemde pâydâr olacak sesler bir derûndan çıkar ki, derûnlar ve
kalbler onun mestid r. O seslerin çıktığı ağızlar bugün mevcut değildir.
Fakat bizim varlıklarımız o yokluktan vârid olmuştur.»

Yâni o ses sâhibleri mevhum varlıklarını vücûd-i hakikide ifnâ kıl-
mışlardır. İşte onların kendisinde fâni oldukları Vücûd-i Hakiki bizim için
varlık mayasıdır.

2079

کهربای فکر هر آواز او
لذت الهام و وحی و راز او

*Keh-rubâ-yî fikr-i her âvâz-i û,
Lezzet-i ilhâm u vahy û râz-i û.*

«Her fikrin, her âvâzın kehrûbâsı, yâni câzibesi odur. Kezâ ilhâmın,
vahyin ve sırrın lezzeti odur.»

Veliyy-i ekmel, sıfât ve zât-ı İlâhiyyenin mazhar-ı tammı olduğu için
her türlü tecelliyât o mazhardan sūdûr eder.

Mutrip kıssasına avdet ediliyor :

2080

چونکه مطرب پیرتر گشت و ضعیف
شد زبانی کسی رهبن یک رغیف

*Çun-ki muTrib pîr-ter geşt û Za'îf,
Şûd zi-bî-kesbî rehîn-i yek rağîf.*

«O mutrip çok ihtiyarlayıp da zaif düşünce kazanamadığından bir ek-
meğe müftekir oldu.»

Binâenaleyh Rezzâk-ı Âleme ilticâ ve duâ için dedi ki :

2081

گفت عمر و مهلم دادی بسی
لطفها کردی خدایا باخشی

Gôft omr û mûhletem dâdî besî,
LuTfhâ kerdî Hudâyâ bâ-Hasî.

«İlâhî, bana uzun bir ömür ve o kadar zaman mühlet verdin. Benim gibi çör-çöp mesâbesinde bulunan bir mahlûka azim lutuflar ettin.»

2082

معصیت ورزیده‌ام هفتاد سال
باز نگرفتی زمن روزی نوال

Ma'Sıyet verzîdeem heftâd sâl,
Bâz ne-griftî zi-men râzî nevâl.

«Yetmiş yıldır günah içinde yuvarlandığım hâlde bir gün rızkımlı kesmedin.»

2083

نیست کست امروز مهمان توام
چنک بهر تو زیم کان توام

Nîst kesb imrûz mihmân-i tuem,
Çeng behr-î tû zenem k'ân-î tuem.

«Bugün kazanamadığım için sana misâfirim. Senin mihmânın, senin kulun olduğum için sana çeng çalacağım.»

2084

چنک را برداشت شد الله جوی
سوی گورستان یثرب آه گوی

Çengrâ ber-dâşt şûd Allâh-cûy,
Sûy-i gûristân-i yesrib âh-gûy.

«Çengi omuzladı. Âh diyerek ve Allaha ilticâ ederek Medine kabristanına gitti.»

2085

گفت خواهم از حق ابریشم بها
کو به نیکویی پذیرد قلبها

Gôft Hâhem ez-haK ebrîşüm-behâ,
K'û be-nikûyî pezîred Kalbhâ.

«Dedi ki: ibrişim bedelini, yâni çalacağım sazın ücretini Allahtan isterim. Zât-i ecell ü a'lâ kalp olanları da lûtf u kereminden hüsnü kabûl eder.»

(İbrişim bahâ) saz çalanlara verilen bahşîş demektir.

2086

چنک زد بسیار و گریان سر نهاد
چنک بالین کرد و برگوری فتاد

Çeng zed bisyâr u giryân ser-nihâd,
Çeng bâlîn kerd u ber-gûrî fütâd.

«Çengi uzun uzadıya çaldı. Sonra onu yastık yaparak ağlaya ağlaya bir kabir üzerine kapandı».

2087

خواب بردش مرغ جان از حبس دست
چنک و چنگی را رها کرد و بجست

Hâb bürdeş murğ-i cân ez-habs rest,
Çeng û çengîrâ rehâ kerd û bi-cest.

«Onu uyku istilâ etti. Can kuşu beden habsinden kurtuldu. Rûh; çengi de, çengîyi de bıraktı, sıçrayıp ervâh âlemine gitti.»

2088

گشت آزاد از تن ورنج جهان
درجهان ساده و صحرای جان

Gêşt âzâd ez-ten û renc-i cihân,
Der-cihân-î sâdevû Sahrâ-yi cân.

«Çeng'nin ruhu uyku esnâsında sâde bir âleme ve can sahrâsına gitti. Cismânî ve cihânî meşekkatlerden kurtuldu.»

Cenâb-ı Hakkın had ve hesabı bulunmayan ni'metlerinden biri de uykudur. Kur'ân-ı Kerim'de: «Ey insanlar, uykunuzu, sizin için sübât, yânî râhat kıldık» buyuruluyor.

Sübât: Kat' mânâsınadır. Uykuya sübât denilmesi uyanıkken yapılan işleri inkitâa uğratmasından, binnetîce bedene istirâhat vermesindendir. Evet, uyku, her türlü iştiğâli kat'eder, hattâ zihnî meşgûliyetleri durdurur; binâenaleyh insanı cismen de, fikren de dinlendirir. Bazı kimseler için gaflet getirirse de bâzıları için ayn-ı ni'met olur. Meselâ bir herif; tatlı, tuzlu, acı, ekşi bir çok yemekle midesini tika basa doldurur, onların hazım esnâsındaki buhârî beynine vurur, bilâihitiyâr gözleri kapanır, gaflet deryâsına dalar. Diğeri ise hasbelbeşeriyye uyur, uyur amma uykusu mi'de tokluğundan değildir. Belki onun uykusu berikinin uyanıklığından daha nâfi'dir. Çünkü bir taraftan bedeni dinlenir, diğeri taraftan fikri ve rûhu istirâhat eder. Husûsiyle ve hiç olmazsa güzel ve teselli verici rû'yâlar görür de uyandığı vakit müteselli olur. İşte pîr-i çengî de herkesten ümidini kesmiş, yalnız Allaha teveccüh etmiş, rûhî istiğrâk içinde sazını çalarken tevceccüh ve zevk âleminde kendinden geçmiş, rûh ve rû'yâ âlemine dalmıştı.

2089

جان او آنجا سرایان ماجرا
کندر اینجا گر بماندندی مرا

*Cân-i û âncâ serâyân mâ-cerâ,
K'ender încâ ger bi-mândendî merâ.*

«Çengînin rûhu o âlemde terennüm ederek diyordu ki: Ne olurdu, beni şurada alıkosalardı.»

2090

خوش بدی جام درین باغ بهار
مست این صحرای غیب و لالهزار

*Hoş büdî cânem der-în bâğ-î behâr,
Mest-i îin Sahrâ-yi gayb û lâlezâr.*

«Rûhum şu bahar bağının, şu gayb âlemi sahrâsı ve lâlezârının mesti olup kalsa ne hoş olurdu.»

1026

2091

بی پروا بی باغ فر می کردمی
بی لب و دندان شکر می خوردمی

*Bî-per û bî-pâ sefer mî-kerdemî,
Bî-leb û dendân şeker mî-Hordemî.*

«Geldiğim bu âlemde dâimî olarak kalsa idim: Kanadsız ve ayaksız sefer eder dışsız ve dudaksız şeker yerdim.»

Şu sûret âleminin gayrı bulunan ma'nâ âlemi, herhâlde bizim âlemimizden bambaşka bir şeydir. Meselâ onun bir cüz'ü demek olan, hepimizce de meşhûd ve mücerreb bulunan rû'yâ âlemini düşünelim. O âlemde öyle şeyler görülür ki bizim âlemde cereyânı kâbil değildir. İnsan rû'yâsında uzun uzun seferlere çıkar, vapurlara, şömendöferlere, tayyârelere bindiğini görür. Yer altına girer, gökyüzüne çıkar, koşar, uçar. Bu kadar didinme ve uğraşmaya mukâbil de yatağından ayrılmaz, belki bir tarafından öbür tarafına dönmez. Kezâ yine rû'yâda bir adam ziyâfette bulunur. Türlü türlü yemekler, türlü türlü tatlılar yer, tika basa karnını doyurur. Öyle olduğu hâlde ne dudakları açılır, ne de çiğnemekten dişleri yorulur. Daha garibi o kadar tokluk üzerine uyanınca açlık hisseder.

Hülâsa: Şu bedene tealluk etmeksizin, bu cisim vâsıtasıyla olmaksızın mütenâim ve muazzeb olur. Temamen ma'nevi olmayan rû'yâ âleminde bile bu gibi hâller vukû'a geldiğini hepimiz biliriz. Çünkü hepimiz de acib ve garîb rû'yâlar görmüşüzdür. İşte bunları nazar-ı dikkate almalıyız. Ve sırf ma'nevi olan âlemlerdeki ezvâkı ve ikâbı, meselâ cennetteki ni'metleri, cehennemdeki azabları bunlara kıyas etmeliyiz.

Bahse devam olunuyor ve çengî lisânından deniliyor ki :

2092

ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ
کردمی با ساکنان چرخ لاغ

*Zikr u fikrî fâriğ ez-renc-î dimâğ,
Kerdemî bâ-sâkinân-i çerH lâğ.*

«Beynimi yormaksızın zikr ü fikirde bulunur, âlem-i eflâk sâkinleri, yânî melâike ile görüşür lâtifeleşirdim.»

Bundan evvelki beytte rû'yâ âlemine işâret olunmuştu. Burada âlem-i melekûta imâ ediliyor.

1027

Ma'lumdur ki rü'yâ, âlem-i misâldendir. Âlem-i misâl ise cesedlerle rûhlar arasında, ta'bir-i diğerle sûret ve ma'nâ arasındadır. Fakat bir kimsenin ruhu daha ziyâde pâk ve musaffâ ise bu âlemden yükselir, melâike âlemine ulaşır, oranın acâib ve garâibini müşâhede eyler ki onları görmek için gözün, işitmek için kulağın, cevap vermek için dilin zahmetine hâcet kalmaz. Bunun kâbil olup olmadığını baîd bir teşbih ile ve küçük bir zahmetle nefsimizde de tecrübe edebiliriz.

Ba'zan bir mes'ele ile zihnen meşgul oluruz. İhtimâl ki o mes'ele, bir, yâhud bir kaç kişi ile sual-cevâb şeklinde cereyân eder. Oturduğumuz yerde onun cereyânını düşünürüz. Mübâhase edenlerle konuşur, lâkırdılarını işitir, lâzım gelen cevaplarını veririz. Fakat ne gözümüz onları görür, ne kulağımız sözlerini duyar, ne de cevap vermek için dilimiz kıpırdar.

2093

چشم بسته علی می دیدی

ورد و ریحان بی کنی می چیدی

Çêşm-bestê âlemî mî-dîdemî,
Verd u reyhân bî-kefî mî-çîdemî.

«Gözüm kapalı olduğu hâlde bir âlem görür, elimizin, avucumun yardımını olmaksızın gül ve fesliğin toplardım.»

Dimâğımızın bir fi'li vardır ki adına düşünmek deriz. Bu fi'l şahsa göre değişir, derecesine göre isim alır. Meselâ (Tefekkür) denilir, (Tehayyül) denilir, (Mürâkabe) denilir, (Râbîta) denilir. İnsan bununla meşgul olduğu hâlde a'zâsının vâsıtası olmaksızın bir çok şeyler yapar. Meselâ oturduğu yerden kalkar, tayyâreye biner Amerikaya gider, devr-i âlem yapar, döner gelir. Hem de bunu bir ân içinde icrâ eder. Halbuki yürümek vâsıtası olan ayağını, atmak şöyle dursun, yerinden bile kımlatmamıştır.

Kezâ tehayyülâtına göre bir bahçeye girer, tarhlar arasında dolaşır, beğendiği çiçekleri toplar, onlardan bir demet yapar, belki de :

Bûy-i aşk-ı sâfımı duysun meşâm-ı iffetin,
Kokla ey gülbün; meneksem yâdigâr olsun sana.
Eyleme pâmâl-i nahvet sevdiğim; tak göğsüne,
Aşkımın timsâli farzet, bergüzâr olsun sana.

diyerek takdim eder. Böyle iken o çiçekleri toplayacak ve bağlayıp demet haline getirecek olan ellerini tahrik etmemiştir. Şu hâl, en basit kimseler

için mümkün iken safveti ve ma'nevîyyâtı kuvvetli olan zevatın böyle tefekkür ve mürâkabe esnâsında daha yüksek hâlâta nâil olmaları, neden kabil olmasın? Hülâsa ihtiyâr çengi o sırada :

2094

مرغ آبی غرق دریای عمل

عین ابوی شراب مفتل

Murğ-i âbî garK-i deryâ-yî asel,
Ayn-i Eyyûbî şerâb-i muğtesel.

«Bal denizine girmiş bir ördek, yâhud şarâb-ı muğtesel içinde bir Eyyûb gibi olmuştu.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile Eyyûb Aleyhisselâmın kıssasına telmih ediyor:

Ma'lumdur ki İshak Aleyhisselâm'ın (İs) ve (Ya'kub) nâmında iki oğlu vardı. Ya'kub Aleyhisselâm'dan Benî İsrâîl, İs'ten de dördüncü batinada Eyyub Aleyhisselâm vücûda gelmişti. Hazret-i Eyyub (Dımışk) ile (Ezriat) arasında (Besine) denilen bir köyde oturur, çiftçilikle meşgul olurdu. Yûsûf Aleyhisselâmın oğlu (Efrâyim) in kızı (Rahime) yâhud (Rahmet) ile evlenmiş, çocuk sâhibi olmuştu. O civar halkını irşâd için kendisine nübüvvet de verilmişti. Lâkin Cenâb-ı Hak onu imtihana ma'ruz kıldı. Hayvânâtı kırana uğradı, ekinleri yıldırımla yandı. Emlâki yıkılıp çocukları enkâz altında kaldı. Kendisi de hastalanıp uzun müddet yattı. Bu kadar musibete karşı sabr ve şükrediyordu. Nihayet :

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ

أَنِّي مَسْنِي الضُّرُوبَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Yâni: «Yâ Rabbi; bana zarar temas ve istilâ etti, sen Erhamerrâhimin-sin¹⁰.» diye Hakkın merhametine sığındı. Bunun üzerine âfiyeti, serveti lâde olundu. Bu vak'a Kur'ân-ı Kerim'de şöyle hikâye ediliyor :

(10) Sûrei Enbiya : 83.

مثنوی درحجم اگر بودی جو چرخ

درکنجیدی درو زان نیم برخ

Mesnevî der-hacm eger bûdî şu şerH,

Der-ne-küncîdî der-û z'ân nîm berH.

«Eğer Mesnevî kitabı hacm i'tibâriyle felekler kadar geniş olsaydı yine o esrârın bir mikdârını istiâb edemezdi.»

Vâkı'a Mesnevî-i şerif altı cildten ve yirmi şu kadar bin beytten müteşekkil büyük ve muazzam bir eserdir. Fakat onun vüs'at ve azameti, esrâr-ı İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyyenin büyüklüğü karşısında hiç kâhır. Cenâb-ı Hakın tenâhisi olmadığı gibi şuân-ı İlâhiyyenin de hadd ü pâyanı yoktur. Tabîdîr ki nâmütenâhî olan mütenâhî derûnuna sığmaz.

Kur'ân-ı Kerimde :

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْخَيْرُ

قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جُنَا بِشَلِهِ مَدَدًا ﴿١٣﴾

buyurulmuştur ki : «Habîbim; söyle: Bütün denizler, bütün bahr-i muh'tler bilfarz mürekkebe olsa ve onlara bir mislini de ilâve etsek; Rabbimin kelimâtı hitâm bulmadan evvel o denizden mürekkebe biterdi⁽¹³⁾» meâlin-dedir. Kelimât-ı İlâhiyye, bütün mahlûkât ve mevcûdât demektir ki Hak-kın tecelliyâtı asâridir. Allahın zât-i akdesi, sıfâtı ve tecelliyâtı sınır ka-bul etmez. Binâenaleyh bütün denizler mürekkebe olsa da yazılamıyacak olan esrâr-ı tecelliyâtı, bittabi' altı cild Mesnevî istiâb edemez.

كان زمین و آسمان بس فراخ

کرد از تنگی دلہا شاخ شاخ

K'ân zemîn û âsmân-î bes ferâH,

Kêrd ez-tengî dilem-râ şâH şâH.

«O zeminin, o âsmânın vüs'at-i harikül'âdesine karşı kalbimin dar olması derûnumu parça parça etmiştir.»

وَإِذْ كُنَّا عَبْدًا لِّأَيُّوبَ

إِذَا نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿١١﴾

أَرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا غُغْتَسِلَ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿١٢﴾

«Habîbim; abd-i hâssımız Eyyubü zikret ve sabırlı mâcerâsını halka anlat. Hani, Rabb-i Kerimine nidâ ve merhamet-i bâriye ilticâ eylemişti de, şeytan bana zahmet ve azâb ile temâs etti demişti. (Bunun üzerine Cenâb-ı Hak da ona vahy ile dedi ki) Ayağınla yere vur, işte gusledilecek ve içecek iki menba⁽¹¹⁾.»

Hazret-i Eyyubun ayağını yere vurmasıyla iki kaynak zuhur etti. Biri sıcak, diğeri soğuktu. Sıcak menba'da yıkandı, soğuk kaynaktan içti. O suretle hastalık âfiyete döndü.

وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ

وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرًا لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٣﴾

«Ona ehlini de, onlarla berâber emsâlini de verdik. Bu atıyye bizden rahmet eseri olarak verilmişti. Akli başında olanlara medâr-ı ibret olsun diye ihsân olunmuştu⁽¹²⁾.»

که درو ایوب از پا تا بفرق

پاک شد از رنجها چون نور شرق

Kî der-û Eyyûb ez-pâ tâ be-ferK,

Pâk şud ez-rêncâ çun nûr-i şerK.

«O menba'da Eyyub Aleyhisselâm tepeden tırnağa kadar bütün hastalıklardan temizlendi, Şark nuru, yâni Güneş gibi pâk ve parlak oldu.»

(11) Sûrei Sad: 41-42.

(12) Sûrei Sad: 43.

Bu beytin pîr-i çengî lisânından olması da, bizzât lisân-ı Mevlânâdan îrâd buyurulması da mümkündür.

Hazret-i Ali Kerremallâhü vechehû Efendimize isnâd edilen bir kıt'a vardır. Orada :

«**Âlem-i ekber sende dürülû bükülû iken kendini ufak bir şey mi sayıyorsun?**» denilmektedir.

Âlem-i ekber: Şu gördüğümüz fezâ ile onun fevkindeki semâ ve mele-i a'lâdır. **Âlem-i suğrâ da:** İnsandır ki âlem-i ekberin âdetâ fihristi, yâhud nümûnesi mesâbesindedir. Binâenaleyh Âlem-i ekberin bütün mahiyeti insanda mevcuttur, hattâ insan-ı kâmilin kalbi, bunların hepsini muhittir.

Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«**Dün sabah ma'nevi bir seyrân esnâsında feleğe dayandım. Bir haşhaş dânesi içinde bir örs buldum**» yâni: «**Bütün mükevvenat ve mevcûdâtı, nokta-i süveydâ dahilinde seyrettim.**» buyuruyor.

Yürek denilen uzvun üzerinde siyah ve gayet küçük bir nokta varmış ki orası tecelliyât mahalli imiş. İşte (**Süveydâ-yi kalb**) ve (**Nokta-i süveydâ**) dedikleri odur.

Hazret-i Pîrin beyânâtı garib karşılanmasın. Bu mazhariyyet derecemize göre hepimizde vardır. Hepimiz de okumak ve öğrenmek sûretiyle ba'zı ma'lûmât elde etmişizdir. O ma'lûmât zihnimizde mahfûzdur. Meselâ devâm ettiğimiz bir câmiî ne vakit istesek bütün müstemilâtıyla hatırlayabiliriz. Bunu insanlık sıfât-ı mükerrermesini hâiz olduğumuz için yapabiliyoruz. Fakat bir de insanların havâssı, yâni Allah indinde makbul olanları vardır ki elbet onların vukûfu daha başkadır. Tabii onların halini kendi halimize kıyas edemeyiz. Ancak kendimize bakar da onlarda bizden pek fazla, hattâ bize nisbet kabul etmeyecek derecede mazhariyyet-i ma'neviyye bulunduğunu anlarız. Tabii bu anlayış; yirmi, otuz kuruş parası olan bir züğürdün yirmi, otuz milyon liralık servete mâlik kimse-ler bulunduğunu idrâk etmesi gibi olur.

Ma'neviyyât âleminin vüs'atine karşı kalbin darlığından şikâyet edilmesi, pîr-i çengî lisânından olduğu sûrette pek tabiidir. Lisân-ı Mevlânâdan olduğu takdirde, o da zevk-i irfân ilerledikçe hayretin artması kabilindendir.

Beyt-i şerife başka türlü ma'na da verilebilir. Pîr-i çengî diyordu ki: Zemîn ve semâ o kadar genişliğiyle berâber beni sıkıyor, kalbimi daraltıyor. «Dünyâ geniş olmuş, ayakkabı dar olduktan sonra ne fayda!» diye bir mesel vardır. Sıkı ayakkabının dünyâyı daralttığı gibi elem ve keder gibi haller de dünyâyı insanın nazarında küçültür, daraltır, âdetâ ufuk dâiresini, cendere gibi boynunu sıkıştırarak bir dereceye getirir.

وین جهانی کاندین خوابم نمود
در کشایش پرو بالمره کشود

V'in cihânî k'enderin Hâbem nümûd,
Der-küşâyış perr u bâlemrâ küşûd.

«**Rü'yâda gördüğüm bu âlem, feth ü incilâ yolunda kolumu kanadımı açtı.**»

Yâni uyanıkken bulunduğum âlemde muzâyaka çektiğim için çok sıkılıyordum. Rü'yâda girdiğim bu âlemde ise sıkılmak şöyle dursun, âdetâ kanatlanmış gibi uçuyorum, hadd ü pâyânı olmayan fezâlarda dolaşıyorum.

Ca'fer ibni Ebî Tâlib Radiyallâhü anh Hazretleri — ki Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin amca zâdesi ve Cenâb-ı Ali'nin ağabeyi idi. Müslümanların Rumlarla ilk def'a çarpıştıkları (Mü'te muhârebesi) inde İslâm serdârı bulunuyor, müsâdeme esnâsında bir eliyle sancağı tutuyor, bir eliyle düşmana kılıncı sallıyordu. Bir kılıncı darbesiyle sağ eli kesildi. Sol eliyle sancağı tutmakta devâm etti. Öbür eli de yine bir darbe ile kesildi. Bileklerinden kanlar fışkırdığı hâlde kesik kollariyle sancağa sarıldı. Kumanda mevkiinden ayrılmadı. Nihâyet bir mızrak darbesiyle yere serildi. O, düşerden ashabdan (Abdullah Bin Revâhe) koştı, sancağı kavradı, devrilmesine meydan vermedi.

Hazret-i Ca'fer, hâl-i ihtizarda iken kendisine su getirdiler.

— Oruçluyum, suyu yanıma bırakın. Guruba kadar yaşayabilirsem içerim, dedi. Bıraktılar. Lâkin içmek nasib olmadı. Oruçlu iken şehitlik şerbetini içti. (Radiyallâhü anhü ve nefa'na bişefâatihi.)

Bu kahraman ve fedâkâr zât hakkında: «**Cenâb-ı Hak, Ca'fere kesilmiş ellerine bedel iki kanad ihşân etti. Onlarla dilediği yerlere uçuyor**» Hadis-i Şerifi sanih oldu. Ve bu Hadis dolayısıyla o mübârek zâte (**Ca'fer-i Tayyar**) denildi.

İşte pîr-i çengî kemâl-i ihlâs ile Allah'a teveccüh eylemiş olduğu için rü'yâsında öyle bir müşâhedeye nâil olmuştu. Cenâb-ı Mevlânâ o âlemi ta'rif için buyuruyor ki :

آن جهان و راهش ار پیدا بدی
کم کسی بکحظه اینجا بدی

*Ân cihân û râheş er peydâ bûdî,
Kem kesî yek-lahzâi încâ bûdî.*

«Eğer o ma'nâ âlemi zâhir olsaydı ve yolu kolayca bulunsaydı bu âlemde duracak pek az kimse kalırdı, yâhud hiç kimse kalmazdı.» Bahse dönülüyor.

امری آمد که نی طامع مشو
چون زیارت خار بیرون شد برو

*Emr mî-âmed ki nî Tâmi' me-şev,
Çun zi-pâyet Hâr birûn şud bi-rev.*

«Pîr-i Çengînin rûhuna (hayır tama'kârlık etme. Mâdem ki ayağın-
dan diken çıktı, kalk, git) diye emir geldi.»

İhtiyar mutrib'in rû'yada gördüğü (âlem-i misâl), yâhud (âlem-i ervâh) idi. O âlemleri bazıları rû'yada, bazıları yakaza halinde görebilir-
lerse de bu fânî hayat ile alâka kesilmeden evvel orada kalmak imkânı yoktur. Anlaşılan pîr-i mutrib orasını görünce beğenmiş ve yerleşmek istemiş. Onun için kendisine «Hayır, burada kalman olamaz. Henüz dün-
yâ âlemine irtibâtın bâkidir. Ma'mâfih ayağından diken çıkmış, yani seyr ü terakkine mâni olacak şeyler kalbinden çıkarılmıştır. Hayât âle-
mine dön, orada çalış, çabala da öyle gel» denilmiş.

مولی مولی میزد آنجا جان او
درفضای رحمت و احسان او

*Mûlî mûlî mî-zed uncâ cân-i û,
Der-feZâ-yî rahmet û ihsân-i û.*

«Pîr-i çengînin canı ise orada, Allahın rahmeti ve ihsanı fezâsında, Âtîfet-i Hakka i'timâden oyalanıyor.»

Yâni bir ân fazla kalmasını kâr sayıyordu.

«EMİR'ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLÂHÜ ANH UYKUDA İKEN
İLÂTİFİ BİR NİDÂNIN, KENDİSİNE, BEYTÜLMAL'DEN ŞU KADAR
ALTIN AL DA KABRİSTANDA UYUMUŞ OLAN ADAMA
VER DEMESTİ»

آن زمان حق بر عمر خوابی گماشت
تا که خویش از خواب نتوانست داشت

*Ân zemân haK ber-'Umer Hâbi gümâşt,
Tâ-ki Hîş ez-Hâb ne-tvânîst dâşt.*

«O sırada Cenâb-ı Hak, Hazret-i Ömere bir uyku havâle etti ki, Fâ-
rûk-ı A'zam kendisini tutmaya muktedir olamıyordu.»

درعجب افتاد کین معهود نیست
این زغیب افتاد بی مقصود نیست

*Der-aceb üftâd k'in ma'hûd nîst,
În zi-gayb üftâd bi-maKSûd nîst.*

«Hazret-i Ömer bu hâlden teaccüp etti. Bu benim âdetim değildi, mâ-
dem ki gaybdan vâki' oldu, elbette sebebsiz değildir dedi.»

سر نهاد و خواب بردش خواب دید
کآمدش از حق ندا جانش شنید

*Ser nihâd û Hâb bürdeş Hâb dîd,
K'âmedeş ez haK nidâ câneş şenîd.*

«Başını yere koydu uyudu ve rû'yâ gördü. Âlem-i menâmda Haktan
gelen bir nidâyı ruhu işitti.»

آن ندای کاصل هر باتک و نداست

خود ندا آنست این باقی صداست

*Ân nidâyî k'aSl-i her bâng û nidâst,
Hod nidâ ânêst in bâKî Sadâst.*

«Fârûk-ı A'zâm'ın işittiği bir nidâ idi ki: her ses'in, her nidânın aslı bulunuyordu. Zâten nidâ odur, bakiyyesi sadâdan ibârettir.»

Ma'lumdur ki nidâ: Ses demektir. Sadâ ise: Aks-i savt ma'nâsınadır ki, türkcesi (yankı) imiş. Aks yapan yerlerde, husûsiyle dağlık arâzide sadâ işitildiğini hepimiz biliriz. Allah rahmet eylesin Muallim Nâci merhumun :

*Aksetti bin vâ hasretâ,
Dağlarla çıktım âşinâ;
Her dağdaki kalbî sadâ,
Efgânımın efgânıdır.*

beytindeki (sadâ) kelimesi, tam ma'nâsında kullanılmış; vâ hasretâ, yâni çok göreceğim geldi akislerinin dağlarda işitilmesi, kalbden çıkan figanların bir kerre de dağlarda feryâd etmesi sûretinde gösterilmiştir.

Evet. Asıl nidâ, Cenâb-ı Hakkın nidâsıdır. Muallim Cûdî bir gazelinde:

*Hum-i vücûd henûz ihtizâz peymâdır,
O gunneden ki gelir kâf ü nûn hitâbından.*

demıştır. Kâinâtın vücûda gelmesine (Kün) yâni (Ol) nidâsı sebep olmuştu. O nidâ el'ân devam edip gidiyor, ilelebed de devam edip gidecek. O nidâ ve o emir olmayınca bir sivrisineğin vızlaması bile mümkün değildir. O hâlde en zaifinden en şedidine kadar kâinâtın bütün asvâtı, o nidây-ı İlâhînin sadâsından, yâni aksinden ibârettir.

ترك و كرد و پارسى گو و عرب

فهم کرده آن ندا بی گوش و لب

*Türk u kürd û pârsî-gû vu areb,
Fêhm kerdê ân nidâ bî-gûş u leb.*

«Türk de, Kürd de, Acem de, Arab da o nidâyı kulaksız ve dudaksız anlamaktadır.»

Dünyada mevcut kavimlerin medenîsi olsun, bedevîsi olsun, vahşisi olsun o nidâyı anlar. Hem de söylemek için dudağa, işitmek için kulağa muhtac olmadan idrâk eder. Bütün mahlûkâtın harekât ve sekenâtının irâde-i İlâhiyye ile olduğunda şüphe yoktur. Bir kimsenin ef'âl-i sâiresi şöyle dursun, oturup kalkması, yatıp uyuması gibi hareketlerde murâd-ı İlâhî olunca kendisine ilhâm olunur, o adam da nidây-ı İlâhî demek olan o ilhâmı dudaksız ve kulaksız anlar ve yapar.

خود چه حای ترك و تاجيكست و زنك

فهم کرده آن نداریا چوب و سنك

*Hod çi cây-î türk u tâcîkest u zeng,
Fehm kerdê ân nidâ-râ çûb u seng.*

«Türk, Tacik, Zenci ne demek? O nidâyı ağaç ve taş da anlar.»

Tacik kelimesi: Burhân-ı Kâtî'nın beyânına göre evlâd-ı Arabdan olup da Acemler arasında yetişen imiş. Sonra bu kelime (dacık) şeklinde ve müslüman demek olmak üzere ermeniceye intikâl etmiştir. Şimdi Orta Asyada fârisî konuşanlara (Tacik), türkçe söyleyenlere (Tat) deniliyor-muş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Hakkın nidâsını sade Türk, Tacik ve Zenci g.bi insanlar değil, nebâtât ve cemâdât da anlar. Kışın birer deynek haline gelmiş olan ağaç dalları bahar mevsiminde Allah'ın nidâsını işitirler. Derhal çiçek açarlar, yaprak salıverirler, zamanı gelince de yemiş verirler. Daha sonra sonbahar olur, yine Hakkın nidâsını duyarlar, yapraklarını dökerler ve birer deynek hâline gelirler.

Toprak da böyledir, taş da böyledir, demir de böyledir, su da böyledir. Yer in sallaması, yâni zelzele olması, toprağın açılıp Karunu yutması, taşların yarılıp içlerinden sular akması, denizin açılıp Hazret-i Mûsâya ve Benî İsrâîle yol vermesi, sonra ordusuyla berâber Fir'avni sulara gark etmesi, demir bıçağın Hazret-i İsmâil Aleyhisselâmi kesmemesi, (Sütûn-i Hannâne) kıssasındaki hurma direğinin inlemesi, hep Allahın nidâsını işittiklerinden ve anladıklarındandır.

هر دمى ازوى همى آيد الست
جوهر و اعراض مى کردند هست

*Her demî ez-vey hemî âyed elest,
Cevher û a'râz mî-kerdênd hest.*

«Her ân ü zamân Allah'dan: (Elestü birabbiküm) yâni ben sizin Rabbiniz değil miyim? hitabı gelir de cevherler ve arazlar var olur.»

Hak Sübhânehü ve Teâlâ Hazretleri, cesedleri halketmeden mukaddem rûhlara «Ben s'zin Rabbiniz değil miyim?» diye sormuş. Onlar da (Belâ) yâni (Evet) demişler. Şu hitâb-ı İlâhînin lezzeti, ruhların hâtıra-ı zevkında kalmış. Dünyâda güzel seslere meylin sebebi bu imiş. Fakat bu hitâb-ı İlâhî vuku' bulup geçmemiş, hâlâ ve hâlâ devam edip duruyormuş ki cevherler olsun, arazlar olsun o sâyede zuhura geliyormuş.

Sûre-i Yâsînde buyurulmuştur ki:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٠﴾

Yâni: «Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şeyin vuku' ve zuhurunu murâd edince ona ol demekle o şey derhal mevcud olur¹⁴.»

Cevher, cisim demektir. Renk, koku, harâret, burûdet gibi bir cisme muhtâc olan şeyler de arazdır.

گر نمی آید بلی زیشان ولی
آمدنشان از عدم باشد بلی

*Ger ne-mî-âyed belî z'işân velî,
Âmedenşân ez adem bâşed belî.*

«Eğer o cevherlerden, o arazlardan (Belâ) cevabı zuhur etmiyorsa onların adem'den vücûda gelmeleri, hakîkatte (Belâ) demeleridir.»

İnsanın meselâ hizmetkârına bir su ver demesi, onun da suyu getirmesi, efendinin efendiliğine, uşağın da uşakhına en büyük delildir. Çün-

(14) Sûrei Yasin: 82.

kü su istemek emir, getirmek ise emre itâattir. Fî'len itâat olunduktan sonra efendinin efendiliğini lisânen i'tirâf etmeye hâcet kalmaz. O hâlde (Kün) nîdasiyle vücûda gelenler (Elestü birabbiküm) hitabına ma'nen cevap veriyorlar, vücûda gelmeleriyle (Belâ) diyorlar demektir.

زانچه گفتم من زفهم سنك و چوب
دربائش قصه هسدار و خوب

*Z'ân-çi goftem men zi-fehm-i seng u çûb,
Der-beyâneş KiSSaî huş-dâr u Hûb.*

«Taşın ve ağacın fehminden, emr-i İlâhîyi anlamasından bahsetmişim. Onun beyânına dâir bir kıssayı âkılâne ve güzelce hıfzet.»

زانچه گفتم آ گهی چوب و سنك
دربائش قصه بشنو بی درنگ

*Z'ân-çi goftem âgehî-i çub u seng,
Der-beyâneş KiSSa bî-şnev bî-dereng.*

«Ağacın ve taşın âgâhlığına dâir söz söylemiştim. Onun izâhı hakkında bilâ tevakkuf bir kıssa dinle.»

«MESCİD-İ ŞERİF-İ NEBEVİDE CEMÂAT ÇOĞALIP DA: (YA RESUL-ALLAH; VA'Z BUYURDUĞUN ESNADA BİZ VECH-İ MUKADDESİNİ GÖREMİYORUZ) DEMELERİ ÜZERİNE, ZÂT-İ RİSÂLET İÇİN BİR MİNBER YAPILINCA, DİREĞİN İNLEMESİ. RESÛL-İ EKREM VE ASHÂB-İ KİRÂMIN O İNİLTİYİ İŞİTMESİ VE HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂM'IN SARAHATEN O DİREĞE SÜ'ÂL SORUP CEVAP VERMESİ.»

Hicretin sekizinci senesi sonlarına doğru idi ki müslümanlar çoğalmış, Mescid-i Nebevî cemâati artmış, Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, mihrâbın yanındaki bir hurma direğine dayanarak hutbe irâd ederken arkada kalanlar tarafından vech-i saâdet temâmen görülemez olmuştu.

Halbuki bir hatîbin sözü kadar yüzü de dinleyenler üzerinde te'sir yapar. Yüzü görülmeyen bir hatîbin, hattâ bir vâ'ızın yalnız sözlerini dinlemek, radyo makinasından çıkma sesi dinlemek gibi olur. Bundan dolayı zamanımızda olduğu gibi eskiden de Arablarda ve hitâbeleriyle iştihâr etmiş eski Yunanlılarla Romalılarla hatibler, yüksek yerlerde ve ayak üstünde nutuk îrâd ederler, va'z tavırlarıyla sözlerinin te'sirini artırırlardı. Arablarda nikâh hutbesinden maadâsının ayakta, yâhud deve üstünde îrâd olunması âdeti.

Buna binâen Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz de hizada ve mes-cid dâhilinde îrâd edeceği hutbeleri mihrab yanındaki bir hurma direği'ne dayanarak iblâğ buyururdu. Seferde ise yine ayakta durur, ya kılıca, yâhud yaya dayanırdı.

Sahih-i Buhârinin Kitâb'ül-cum'asında (Sehl bin Sa'dissâidî) radiyal-lâhü anh'den naklen deniliyor ki: «Resûlullâh Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri fülân kadına haber gönderdi. Dülger bulunan kölene emret de bana ağaçtan bir minber yapsın. Halka söz söylediğim vakit onun üstüne oturayım buyurdu. Kadın emir verdi, köle de minberi yaptı.»

Bu minber üç basamaklı, bir meclisli ve dayanmak için arkalı idi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, üçüncü basamakta durur, icâbında üst tarafına otururdu. Sonra Sıddık-ı Ekber Radiyallâhü Anh, teeddüben bir basamak aşağı oturdu. Hazret-i Ömer Radiyallâhü Anh de bir basamak aşağıya indi. Hazret-i Osman Radiyallâhü Anh ise Zât-i Risâletin durduğu basamağa kadar çıktı. Çünkü o da bir basamak inseydi minbere çıkmamış olacaktı. Sonra ma'zeretini anlattı.

Abbâsi halifelerinden biri şu hareketinden dolayı Hazreti Osmanı tenkid ediyormuş. Nedîmî demiş ki: Eğer her halifenin bir basamak aşağıdan hitâbeti lâzım gelseydi efendimizin kuyu dibinden hitâbe îrâdî icâbederdi.

Minber kapısına ilk def'a perde astıran Hazret-i Osman imiş. Bunun için İran câmi'lerindeki minberlerin kapılarında perde yoktur.

Sonra Muâviye bin Ebî Süfyân, saltanatını maddî vâsıtalarla takviye için minber-i Nebevîyi Şama nakletmek istedi. Bunun için Medîne vâlisi Mervân Binilhakeme emir verdi. Mervan minberi söktüreceği sırada güneş tutuldu, ahâli bundan teşe'üm etti. Binâenaleyh Mervan:

— Maksadım, minberi kaldırtmak değil, yükseltmek idi, diyerek aşağı taraftan altı basamak ilâve ettirdi. Bir de Resûlullah Efendimizin oturduğu yerin üstüne bir kubbe yaptırdı. İran câmi'lerinde bu kubbe de yoktur. Keşke bizde de minber-i Nebevînin şekli muhafaza edilmiş olsaydı.

Emevîlerden Melik bin Abdilmelik, Medîne mescidini tevsi' ettirdiği sırada Medîne valisi bulunan Ömer bin Abdul'azize hücerât-ı sen'yyenin yıkılmasını emretmiş, evvâc-ı tâhirâtın ikâmet ettikleri hücreler yıktırılıp arsaları Mescid-i Nebevî sâhasına ilâve olunmuştu. Sonra Ömer bin Abdul'aziz, bu işe vâsita olduğuna nâdim olmuş, «Keşke hücreler muha-

faza edilmiş olsaydı da Hazret-i peygamberin ne kadar mütevazî ve kâ-nâatkâr olduğunu görüp de ümmeti anlasaydı» demişti.

Bu minber Hicretin 578 inci senesine kadar dayandı ise de çürüyüp o sene yıkıldı. Muhtelif tarihlerde yedi def'a yenilendi. Enkazından te-berrüken sakal tarakları yapıldı. Şimdiki mermer minber Osmanlı padi-şahlarından üçüncü Sultan Muradın eseridir.

İşte minber yapılıp da Aleyhisselât Efendimiz onun üstüne çıkınca evvelce dayanmakta olduğu hurma direğinden bir inilti duyuldu. Sallal-lâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri minberden inip direği kucakladı ve sus-turdu. Bu mu'cize-i celile Buhârî'de, Neseî'de, Ebû Dâvud'da Câbir radi-yallâhü anhdan şu sûretle rivâyet olunur:

«Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretleri hutbe îrâd ettiği vakit mes-cidin direklerinden bir hurma sütûnuna dayanırdı. Zât-i Akdes-i Nebevî için minber yapılıp da oraya çıkınca yanında hutbe okuduğu direk çatla-yıp yarılacak derecede inledi. Aleyhisselât Efendimiz minberden indi, di-reği kucakladı. O esnâda direk kucakta susturulan bir çocuk gibi inliyordu. Nebiyy-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, şu hâli izâh için: «Bu direk, işitmekte olduğu zikir ve hutbeden uzak düştüğü için ağladı buyurdu.»

Zât-i Risâletin direği kucaklayıp susturduktan sonra cennette ebedi bir ağaç olması için minberin altına gömdürdüğü siyer kitaplarında ya-zıdır. bS

Ulemâdan ba'zıları bu hâdise te'vile çalışmışlar, direğin inlemesi Re-sûlullah ile ashâba ma'nen duyurulmuştur demişlerdir. Ba'zıları da o inil-tiyi gerek Aleyhisselâm, gerek sehâbe-i kirâm kulaklariyle işitmişlerdir, fakat direğin iniltiden haberi yoktu. Belki Cenâb-ı Hak, peygamberine bir mu'cize olmak üzere o ânda o iniltiyi yaratmıştır mütâleasında bu-lunmuşlardır.

Halbuki sofiyye mezhebinde bulunanlar bunu te'vilsiz kabul ederler.

وَأَزْمِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا يَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُ

Yâni: «Rabb-i müteâlîni tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, lâkin onların tesbihini anlamazsınız¹⁵.» Âyet-i Kerîmesi de bu babdaki delil-leridir.

Evet, Zerrâta varıncaya kadar her şey, kendi lisânıyla Hakkı zikre-der, tesbih eder, takdis eder.

(15) Sûrei İsra': 44.

Lisân-ı hâl ile gûyende her şey,
Ki lâ Ma'bûde illâ Rabbünelhay.

Tesbih; şuûru, şuûr hayâtı icâb eder. O hâlde cemâdâtın bile kendisine mahsus bir hayâtı, bir şuûru ve bir lisânı vardır. Tabii o lisân ma'nevîdir, ma'nevî lisânı ise bizim gibiler anlayamaz.

İşte Hazret-i Mevlânâ bir hurma direğinin iniltisini ve o iniltinin meclisteki cemâât tarafından işitilmesini mu'cizât-ı Muhammediyyeden biri olmak üzere hikâye ediyor ve diyor ki :

2112

استن حناہ از حجر رسول

نالہ می زد همچو ارباب عقول

Üstün-i hannâne ez-hecr-i Resûl,
Nâle mî-zed hem-çu erbâb-i uKûl.

«Hannâne yâni inler denilen direk, Resûl-i Ekremden ayrıldığı için akıllı insanlar gibi inledi.»

2113

در میان مجلس وعظ آنچنان

کز روی آگہ گشت ہم پیر و جوان

Der-miyân-i meclis-i va'z ân-çunân,
K'ez-vey âgeh gêşt hem pîr û cevân.

«Va'z meclisinin ortasında o sûretle inledi ki, o iniltiyi bulunanların, ihtiyârı da, genci de duydu.»

2114

در تحیر ماند اصحاب رسول

کز چه می نالده ستون باعرض و طول

Der-tehayyür mând eShâb-i Resûl,
K'ez-çi mî-nâled sûtûn bâ-'arZ u Tâl.

«Böyle eni boyu olan bir direğin, yâhud direğin böyle enine, boyuna, yâni sürekli bir surette nasıl ve niçin inlediğine Resûlullahın sahâbeleri şaşılar.»

2115

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون
گفت جام از فراغت گشت خون

Gôft peygamber çi Hâhî ey sûtân,
Gôft cânem ez-fıraKat gêşt Hûn.

«Resûl-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem: Ey direk ne istiyorsun? diye sordu. O da: Senin ayrılığından rûhum pür hân oldu cevâbını verdi.»

2116

مسندت من بودم از من تاختی

بر سر منبر تو مسند ساختی

Mesnedet men bûdem ez-men tâHtî,
Ber-ser-i minber tu mesned sâHtî.

«Direk diyordu ki: «Hutbe irâd ederken bana dayanıyordun, beni bıraktın da minber üstünde kendine mesned ve mevki yaptın.»

2117

گفت خواهی که ترا نخلی کنند

مشرقی غربی ز تو میوه چنند

Gôft Hâhî kî turâ naHlî küenend,
MeşriKi garbî zi-tû mîve çinend.

«Resûl-i Ekrem, seni yeniden hurma ağacı yapmalarını, yemişinden şark ve garb ahâlisinin yemelerini ister misin?»

2118

یا دران عالم حقت سروی کند

تا تر و تازه بمائی تاابد

Yâ der-ân âlem haKet servî küened,
Tâ ter û tâze bi-mânî tâ-ebed.

«Yoksa Âhirette ve Cennette Hakkın seni bir servi yapmasını ve ter ü tâze olarak, illebed kalmasını mı istersin? diye sordu.»

گفت آن خواهم که دائم شد بقاش
بشنو ای غافل کم از چونی مباش

*Gôft ân Hâhem ki dâim şüd beKâş,
Bi-şnev ey gafil kem ez-çûbî me-bâş.*

«Direk, dâimâ bâkî olanı isterim dedi. Ey gâfil kimse; bu cevâbı ıstı de bir direk parçasından daha değersiz olma.»

Yâni Allaha isyân ederek ebedî ni'metlerden mahrum kalma.

آن ستون را دفن کرد اندر زمین
تا چو صدم حشر گردد یوم دین

*Ân sûtûnra dâfn kerd ender-zemîn,
Tâ çû merdüm hâşr kered yavm-i dîn.*

«Kıyâmette insanlar gibi haşr olsun diye Resûl-i Ekrem o ağacı yere gömdürdü.»

تا بدانی هر کرا ایزد بخواند
از همه کار جهان بیکار ماند

*Tâ bi-dânî her ki-râ izid bi-Hând,
Ez-hemê kâr-i cihân bi-kâr mând.*

«Bilmiş olasın ki Allah, bir kimseyi nezdine da'vet ederse ve ona kurbiyyet ihsan ederse o kimse âlemin bütün işlerinden bîkâr olur.»

Yâni bir adamın kalbinde Allah muhabbeti olursa o kimse, Allahı her şeye tercih eder; hattâ Allahın emirlerine itâati muhabbet icâbı bilir, tâât ve ibâdâtta bulunmaktan zevk alır.

Maamâfih, bu husus yanlış anlaşılmalıdır. Her şeyi, işini, gücünü yüzüstü bırakır, çoluğunu ve çocuğunu aç ve muhtâç terkeder de bir oda ya kapanır, bir köşeye çekilir demek değildir. Çalışmanın, insanlara faydalı olmanın, millet ve memlekete hizmet etmenin Allahın emirleri cümlesinden olduğunu bilir, binâenaleyh onları hırs-ı nefsanî ile değil, hazz-ı

rûhânî ile yapar anlamındadır. Zâten böyle yapabilmek bir kimsenin kemâline delâlet eder. Hazret-i Peygamber, mihrabda imamlık, gazalarda kumandanlık ederdi. Asıl ma'rifet kesrette vahdeti bulabilmektir. Gözü görmeyen, eli ermeyen bir adam ile, gören ve muktedir olan bir kimsenin menhî olan şeylerden sakınması bir değildir.

هر کرا باشد ز زردان کاروبار
یافت بار آتجا و بیرون شد زکار

*Her ki-râ bâşed zi-yezdân kâr-u-bâr,
Yâft bâr âncâ vu bîrûn şüd zi-kâr.*

«Her kimin işi gücü Allahtan olursa, dergâh-ı İlâhiye dühul ruhsatını bulur. Alemin nîk û bedî ve dedikodusu ile meşgul olmaktan kurtulur.»

آنکه اورا نبود از اسرار داد
کی کند تصدیق او ناله جاد

*Ân ki ûrâ ne-bved ez-esrâr dâd,
Key küned taSdîK-i û nâlê cemâd.*

«Esrâr-ı İlâhiyyeden, kendisine bir şey verilmemiş olan, nasıl olur da cemâdın inlemesini tasdik eder?»

Evet. Tabîiyyât nokta-i nazarından bakılınca bir hurma kütüğünün inlemesine ve bu iniltinin bir cemâat tarafından işitilmesine ihtimâl ve-
rilmaz. Böyle bir şey kabul edilmez. O nokta-i nazara göre bu adem-i ka-
bul doğrudur. Fakat din ile dünyanın ayrılması gibi ilimler, fenler de
yekdiğerinden ayrılmalı, birinin mevzû'u diğerine karıştırılmamalıdır.
İlimlerin bir kısmı tabiatten bahseder, bir kısmı da (Mâba'dettabîa) dır
ki onların mevzû'u, tabiatın fevkindedir. Böyle olduğuna göre diniyyât,
İlâhiyyât gibi bahisler tabii ilimler göziyle tedkik edilemez. Tedkike
kalkışılırsa ulûmun selâhiyyetine tecâvüz edilmiş olur. Mâba'dettabîa ba-
hisleri arasında (mu'cizât) denilen ba'zı hâdiseler vardır ki bunlar bir
peygamberin gösterdiği hârikul'âde hâllerdir. Bunların vuku' bulduğu
tevâtüren sübût bulmuştur. Tevâtür ise esbâb-ı ilimdendir. Mu'cizâtın
vuku' bulmadığını iddîâ eylemek bedâhati inkâr etmek demektir. Nem-
rûd'un ateşi, İbrâhim Aleyhisselâmı yakmadı. Şap denizinin suları Mûsâ

Aleyhisselâmi ve Benî İsrâîlî boğmadı. Halilullâhın bıçağı, İsmâil Aleyhisselâmın boğazını kesmedi. Halbuki ateş yakar, su boğar, bıçak da keser. Öyle olmakla berâber tabiatlerinin muvakkaten değişmiş olduğunda ehl-i kitabın hepsi müttefiktir. Nasıl oldu da ateş yakmadı, su boğmadı, bıçak kesmedi? süâline karşı (mu'cize) denilmesinin sebebi: Sırr u hikmetlerini anlamak ve onlar gibi bir harekette bulunmak husûsunda diğer insanları âciz bırakmalarıdır. Mu'cizenin vukû'u şu iki misâlle sâbit olduktan sonra İbrâhîm ve Mûsâ Aleyhisselâm gibi, bir peygamber olan Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin de, onlar gibi mu'cize izhâr etmesi istib'âd edilemez. Bu da kabûl olununca huzûr-ı Nebevide bir hurma direğinin inlemiş, iniltisinin mevcut cemâat tarafından işitilmiş olması garib görülmez.

Hâl böyle iken, ba'zı kimseler bu hâdiseye inanmak istemezler. Çünkü akılları ermez. Ma'lûmdur ki akli ikiye taksim etmişler, birine (Akl-ı meâş) diğerine (Akl-ı meâd) demişler. Akl-ı meâş sâhibleri, yalnız tabii hâdisâtı anlarlar, yâhud anladık vehminde bulunurlar. Akl-ı meâd erbâbı ise tabiat fevkindeki hâdisâtı ve esbâbını idrâk ederler. İdrâk edemeseler bile inkâra kalkışmazlar, bizim aklımız ermedi derler ve hikmetini ilm-i İlâhî'ye havâle ederler. Esrâr-ı İlâhiyyeden hissedâr olmayanların ba'zıları da :

2124

گوید آری نی زدل بهر وفا
تا نگویندش که هست اهل نفاق
Gôyed ârî nî zi-dil behr-î vifâK,
Tâ ne-gûyendes ki hest ehl-î nifâK.

«Mü'minlere muvâfakat etmiş olmak ve kendisine münâfık denilmek için kalbinden değil, yalnız lisâniyle evet der» ve inanmış görünür.

2125

گر نیندی واقفان امر کن
درجهان درگشته بودی این سخن
Ger ne-y-endî vâKifân-î emr-i kün,
Der-cihan der-geşte bûdî in seHün.

«Eğer mahlûkat (Kün) emrine vâkıf olmasalardı, bu emrin cihanda merdud olması lâzım gelirdi.»

Cenâb-ı Hak (Yâsîn Sûresi) nde: «Allahın emri bir şeyin yaradılmasını murad edince (Ol) der, o şey derhâl mevcûd olur» buyuruyor. Demek ki bu emre muhâtab olan her zerrede onu derhâl anlayabilecek bir fehmi var ki derhal o, emre icâbet ediyor; hattâ (adem'den) vücûda geliyor. Halbuki ulûm-i tabiiyyeye göre cemâdâtın fehmi ve idrâki yoktur. Lâkin mükevvenâtın peyderpey ve lâyenkatı' hattâ Hazret-i Mevlânânın ta'biri mucébince (karvan der karvan) vücûda gelmesi (Kün) emr-i İlâhî'sinin onlarca anlaşıldığını ve mazmûnuna itâat olunduğunu gösteriyor. Eger cemâdâtın kendilerine mahsus bir fehmi bulunmasaydı, hâşâ emr-i İlâhînin merdûd olması, yâni adem-i itâat ve icâbetle mukâbele görmesi, binnetice intizam-ı âlemin bozulması, belki de âlem-i ekvânın bozulması icabederdi. Bunların olmaması isbât ediyor ki her şey emr-i İlâhiyi anlıyor. Madem ki her şeyde fehme kâbiliyyet var, o halde nutka da istidât vardır.

2126

صد هزاران اهل تقلید و نشان
افکنندشان نیم و می در گمان
Sad-hezârân ehl-i taKlîd û nişân,
Efkened-şân nîm-vehmî der-gümân.

«Takliden ve nişân-ü alâmete i'timâden iman edenlerden yüz bin dânesini yarım bir vehm, şek ve şüpheyeye düşürür.»

2127

که بظن تقلید و استدلالشان
قائمست و جمله پرو بالشان
Geh be-zann taKlîd u istidlâl-şân,
Kâ'imeşt û cümle perr û bâl-şân.

«Çünkü o gibilerin taklidi de, istidlâli de, hattâ kendilerini küfr ve ilhaddan yükseltecek kolları, kanadları da zandan ibârettir.»

شبه انگیزد آن شیطان دون
درقند این جمله کوران سرنگون

*Şübheî engîzed ân şeyTân-i dûn,
Der-fütend in cümle kûrân ser-nigûn.*

«O alçak şeytan bir şüphe ilkâ ediverince, kalb gözü kör olan kimseler baş aşağı yuvarlanır, giderler.»

بای استدلالیان جویین بود
بای جویین سخت بی تمکین بود

*Pây-i istidlâliyân çûbîn büved,
Pây-i çûbîn sêHt bî-temkîn büved.*

«Ehl-i istidlâlin ayağı ağaçtandır, yâni takma ayakla yürüyen topallar gibidirler. Ağaçtan ayak ise çok metânetsizdir.»

Ma'lûmdur ki insanların bir kısmı tahkik mertebesine varırlar. Hakikati hakkalyakin anlarlar. Bir kısmı da onların sözlerine ve amellerini takliden kendilerine ittiba' ederler. Bizim i'tikadda (Ebû Mansûr-i Mâtûridî)ye, amelde ise (İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe) rahmetullâhi aleyhimâya tâbi' ve mukallid oluşumuz gibi. Fakat bir mukallid, hiç bir vakit mukallidün bih olamaz. Nasıl ki pek çoğumuz gerek i'tikaddaki, gerek ameldeki mezhebimizin medâr-ı ahkâmını temâmiyle bilemeyiz. Bunun için şeytanın, yâhud şeytana vekâlet eden ba'zı mahlûkatın zihnimize sokacakları cüz'î bir şüphe, i'tikadımızı da, amelimizi de alt üst eder ekserimizi acabaya düşürür. Bu nedendir? Şüphesiz ki ilmimizin taklid derekesinden kurtulamamış, istidlâl derecesinden yükselememiş, tahkik mertebesine erişememiş olmasındandır. Sırf naklî olan dinin hakikatini aklımızla istidlâl ederek anlamaya kalkışmamız, âdetâ bacaklarımıza ağaçtan ayak da onlarla yürümeye, hattâ koşmaya çalışmamız gibidir. Ağaçtan ayaklarda metânet olmadığı gibi onlarla yürümek isteyenlerde de metânet bulunamayacağı tabiidir. Bu vâsita ile yürümeye çalışanların, önüne bir ârıza gelince derhal sırtüstü yâhud yüzü koyu kapanacakları bedîhidir. İşte istidlâl, aklî ve kıyâs-ı mantıkî ile hakikati keşfe ulaşanların kalbine ârız olacak bir şüphe de onları tepetaklak yuvarlamak için kâfidir.

غیر آن قطب زمان دیده‌ور
کز ثباتش کوه کردد خیره‌سر

*Gayr-i ân KuTb-i zemân-i dîde-ver,
K'ez-sebâteş kûh kereded Hîre-seş.*

«Yalnız bu şüpheye düşmekten ve inkâra yuvarlanmaktan müstesnâ olan, basar-ı basîret sâhibi kutb-i zamandır. Onun iman ve ikânındaki sebât ve metânetten dağların bile başı döner.»

Bunun böyle olması pek tabiidir. Çünkü kıyâs ile, istidlâl ile çıkarılmak istenen netice, zan ve tahminden ibârettir. Çok def'a zan ve tahmin ile bulunup da hakikat zannedilen şey'in doğru olmadığı meydana çıkar. Meselâ yangın kulesindeki nöbetçi, bir duman görür. Dumanın yangından çıkacağını düşünür. Gördüğü dumanı da buna kıyâs ederek fülân yerde yangın var! neticesini çıkarır ve o yolda hüküm verir. Oraya itfâie gider, bir de bakar ki bir bahçede kuru otlar tutuşturulmuş. Nöbetçinin yangın eseri sandığı dumanlar ondan çıkıyormuş. Otların yandığını, dumanın ondan çıktığını yakinen görenlerin artık bu hâdisede yanılmak, şek ve şüpheyeye düşmek ihtimalleri yoktur. Hâli gözleri ile gördükleri için: «çıkan duman yangından değil, otlardandı» fikrinde sebât ederler. Dünyâ karşılıklarına çıksa da vuku'-ı hâlin aksini iddiâ etse akîdelerinden dönmezler.

İşte iman ıkan hususunda basîret sâhibi olanlar da böyledir. Allahın varlığını ve birliğini basar-ı basîretle görmüş, idrâk ve teyekkun eylemiş oldukları için akîde'i tevhid üzerinde dağların sebâtından çok fazla, sebât ve metânet gösterirler. Bunlara nisbetle istidlâlciler, yanmış otların dumanından yangın var neticesini çıkaran, yangın kulesi nöbetçisi gibi kalırlar.

بای نابینا عسا باشد عسا
تا نیفتد سرنگون او بر حصی

*Pây-i nâ-bînâ aSâ bâşed aSâ,
Tâ ne-y-üfted ser-nigûn û ber-haSâ.*

«Bir körün elindeki asâ, taşlar üstüne yuvarlanmaması için ayağı me-sâbesindedir.»

Buradaki körden maksad: ehl-i istidlâldir. Asâ da onların medâr-ı tahmini olan şeylerdir. Yâni hakikati görmeyip ba'zı vâsıtalarla onu bul-

maya çalışanlar, elindeki deyneği ayak gibi kullanan, o deynekle yolunu yoklaya yoklaya yürümeye çabalayanlar gibidir.

2132

آن سواری کو سپهرا شد ظفر

اهل دین را نیست سلطان بصر

*Ân süvârî k'û sipeh-râ şûd zafer,
Ehl-i dînrâ kîst sultân-î beSar.*

«Fakat din ehlinin düşmanı bir orduya karşı muzaffer olan süvârî kimdir? Şüphesiz basar sâhibi olan dilâverdir.»

Yânî istidlâl erbâbı deynekle yürüyebilen körlere benzerler. Lâkin gözü açık hakbînler onlar gibi değildirler. Deynekle yürümek şöyle durun, kanlı bir muharebede düşmana galebe çalmış süvârîleri andırırlar. Gözü kapalı olanlar, deyneklerinden kurtulan bir taş çarpınca düştükleri halde, bunlar düşmana karşı at oynatırlar. Şeytan gibi, nefis gibi düşmanların saldırısını kırarlar ve onlara galebe ederler. Şu muvaffakiyyetin sebebi ise kör değil, gözlü olmaları, yânî basar-ı basîret sâhibi bulunmalarıdır.

(Sultân-ı basar) ta'birinde bir imâ vardır ki asıl insan böyleleridir demek isteniliyor. Çünkü insan kelimesinin lügat mânâsı gözbebeğidir. Rü'yet hassası ise insanın gözbebeğindedir.

2133

باعصا کوران اگر ره دیده اند

در پناه خلق روشن دیده اند

*Bâ-aSâ kûrân eger reh dîdeend,
Der-penâh-î HalK rûşen-dîdeend.*

«Körler deynekle yol bulabiliyorlarsa o buluşları da gözü açık olanların sâyesindedir.»

Vâkıâ alîl bir adam, deyneğini kakar, onunla etrâfını yoklar, gideceği yere gider. Fakat bakılırsa o deyneği bir ağaçtan kesip yontan, düzeltip baston, yâhud asâ hâline koyanlar da yine gözü açık olanlardır. Demek ki körler, ancak gözlülerin sâyesinde asâya nâil olabiliyorlar.

Bunun gibi bir bahis, bir mes'ele hakkında kıyas ve istidlâl ile mütâleâ yürütüp bir netice çıkartanlar da, o neticeleri, ehl-i kulub ve erbâb-ı

basâir olan enbiyâ ve evliyânın bırakmış oldukları esaslar ile elde edebilirler.

2134

نی زکور آن گشت آید نی درود

نی عمارت نی تجارت‌های سود

*Nî zi-kûr ân geşt âyed nî dîrûd,
Nî imâret nî ticârethâ-y-i sûd.*

«Körün elinden ne ekin ekmek gelir, ne de biçmek. Ne ma'mûre te'sisine muvaffak olabilir, ne de ticâret edip kazanmaya!»

Bir amânın görmemesi dolayısıyla aczi meydandadır. Gözlülerin kudreti sâyesinde körler, yemek, içmek, giyinmek, kuşanmak gibi şeylere muvaffak olabilirler. Gözü olan çiftçi ekip biçmese, değirmenci buğdayı öğütüp, fırıncı ekmek yapmasa bir amâ aç kalır.

Bunun gibi enbiyây-ı kirâm hazerâtı da hayr ve şerrin esaslarını tebliğ eylememiş olsalardı, körce yapılacak istidlâllerle bulunacak neticeler insanları yaşatamazdı.

2135

گر نکردی رحمت و افضالتان

در شکستی چوب استدالتان

*Ger ne-kerdî rahmet û efdâltân,
Der-şikestî çûb-i istidlâltân.*

«Eğer Cenâb-ı Hak size rahmet ve ihsan eylemeseydi sizin istidlâl asânızı kırardı.»

Körün eline bir deynek geçirmesi, ona dayanarak yürüyebilmesi, o sâyede yüzüstü kapanmaktan kurtulması da yine Hakkın lûtf u keremi eseridir. Öyle olmasa a'mâ bir adam, eline asâyı geçiremez. Geçirse de Allah muhâfaza etmeyince ya asâ boşa gider, yâhud ortasından kırılır da ona dayanmış olan kör, tepetaklak yuvarlanır.

Dinin ilhâm ettiği ba'zı esasları alıp da onları kendi akl ve idrâkine göre kullanan ve o kullanışla bir takım ma'na çıkarmaya çalışanlar da deyneğin delâletiyle yürümeye çalışan körlere benzerler. Bunlara da ilâhî lütuf olmayacak olursa dalâlet çukuruna yuvarlanıp giderler. Neüzü bilâhî min zâlik.

این عصا چه بود قیاسات و دلیل
آن عصا که دادشان بینا جلیل

*În aSâ çi-bved Kiyâsât û delîl,
Ân aSâ kî dâd-şân bînâ celîl.*

«Bu bahsettiğimiz asâ nedir? Kıyâs ile delilden ibârettir. O asâyı ehl-i istidlâlâ veren kimdir? Şüphesiz Basîr ve Celîl olan Allah'tır.»

چون عصا شد آلت جنك و نفیر
آن عصارا خرد بشکن ای ضرر

*Çun aSâ şûd âlet-i ceng û nefîr,
Ân aSârâ Hurd bi-şken ey darîr.*

«Mâdem ki asâ ceng ve nefret âleti olmuştur; o halde ey kör, onu kır, parça parça et.»

Ma'lûmdür ki körler de insan olmak hasebiyle hiddetlenir ve dövü-
ğürler. Hattâ karışık ictima'lar için (kör dövüşü) ta'biri kullanılır. Bu
dövüşte körlerin silâhı, kendilerinin kılavuzu olan deynektir. Demek va-
zifesi rehberlik olan asâ başka işte kullanılıyor. Delâletinden istifâde edi-
lecek iken mücâdele âleti mevkiinde isti'mâl ediliyor. O hâlde öyle bir
asâyı kırıp parçalamak lâzımdır deniliyor. Halbuki:

او عصاتان داد تا پیش آمدید
آن عصا ازخشم هم بروی زدید

*Û aSâtân dâd tâ pîş âmedîd,
An aSâ ez-Hişm hem ber-vey zedîd.*

«Cenâb-ı Hak, ileri gelesiniz ve terakki edesiniz diye size kıyâs ve
istidlâl asâsını ve o kıyâsı ve istidlâlî bulabilecek akli ve zekâyı vermişti.
Siz ise o asâyı başka türlü kullanmaya, kör deyneği gibi savurmaya, hattâ
ona vurmaya başladınız.»

Dünyâda herkes hak ve hakikatın tâlibidir, fakat herkesin taleb yolu
da ayrıdır.

Hakikati bulmak için kimi naklî, kimi akli rehber ittihâz eder; reh-
berinin delâletine göre gitmeye çabalar. Hâlbuki bu yolda yalnız akli
rehberliğine ittiba' eylemek bir deynek parçasına dayanıp gözü kapalı
yürümek gibidir. Böyle gözü kapalı gidenlerin ba'zan yolda çarpıştıkları
da vâki'dir. Meselâ bir felsefe âlimi ile bir kelâm âlimi karşılaşır ve
bahse girerler; meselâ hüsn ve kubuh, akli midir, şer'i midir? diye bir
bahis tuttururlar. Birbirlerini ilzâm için ellerindeki istidlâl asâsını mü-
câdele sopası hâline getirirler. Neticede mes'ele tenevvür etmez, yalnız
mübâhisler yorulup ayrılırlar. İstidlâlciler ba'zan daha ileriye giderler.
Ba'zıları o istidlâl sopasını mansûs ve menkûl olan dîniyyâta da sallama-
ya kalkışır ki şu hareketi hâşâ Allaha sopa savurmak küstahlığı de-
mek olur.

حلقه کوران بجه کار اندرید
دیدم بانرا درمیان آورید

*HalKa-i kûrân be-çi kâr enderîd,
Dîde-bânra der-miyâne âverîd.*

«Ey körler, niçin körler halkası içinde bulunuyorsunuz? Aranıza açık
gözlü birini getiriniz.»

Yâni meselâ kelâm mebahisinden bulunan: «Sıfât-ı İlâhiyye, zâtın
aynı mıdır, gayrı mıdır? Aynı olursa teaddüd-i kudemâ lâzım gelir; gayrı
olursa zâtın mahall-i havâdis olması iktizâ eder» diye münâkaşa ve mü-
câdele devâm eder. Fakat neticesi faydasız bir takım dırılıktan ibâret ka-
lır. Ey böyle zannî deliller ile kakikati keşfe uğraşanlar; siz âdetâ gözü
kapalı kör dövüşü ediyorsunuz. Ne yaptığınızı görmek ve size göstermek
için basar-ı basîret sâhibi bir zatın tenvîr ve ikâzına müracaat ediniz.

دامن او گیر تا دادت عصا
درنگر کادم چها دید ازعصی

*Dâmen-i û gîr tâ dâdet aSâ,
Der-niger k'Âdem çihâ dîd ez-aSâ.*

«Sana istidlâl asâsını veren Zât-i ecell ü a'lânın hidâyet eteceğine sarıl.
Teslimiyyet-i kâmile ile O'na itâat ve ubûdiyyette bulun. Baksana, Âdem
Aleyhisselâm (asâ) dan neler çekti.»

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٦﴾

Âyet-i Kerîmesine işâret ediliyor da deniliyor ki: Âdem Aleyhisselâm, men'edilmiş olduğu ağaca yaklaşımdan nehyedilmişti, Ebûlbeşer hazretleri; acabâ bu nehy, tenzihi mi, yoksa tahrimi mi? diye bir kıyâs yaptı. Nehyin tenzihi olduğunun neticesini çıkardı, o ağaca yaklaştı.

İşte bu kıyas, bir asâ idi ki, Âdem'i yanlış yola götürdü. Bu istidlâl asâsı, Hz. Âdem'in başına (asâ) yâni isyân etti belâsını getirdi.

Fuzûlî der ki :

*Hikmet-i dünyâ ve mâfihâ bilen ârif değil,
Ârif oldur bilmeye dünyâ ve mâfihâ nedir.*

Şeriat ki esâsen nakilden ibârettir. Onu olduğu gibi kabûl etmek lâzımdır.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا

نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْهَوْا ۖ وَأَتَقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٧﴾

Yâni: «Peygamber size ne verir ve neyi tebliğ ederse onu alın, neden de nehyederse ondan çekinin ve Allahtan korkun. Cenâb-ı Hakkın azâb ve ikâbı çok şiddetlidir¹⁷.»

İşte bu Âyet-i Kerîme, bize Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Veselâm Efendimizin tebliğ buyurduğu ahkâmı tereddüdsüz ve te'vilsiz kabul etmeyi emrediyor. O ahkâm içinde bizim aklımıza sığmayacak olanları bulunsa bile onların ilmini ve hikmetini de Allaha havâle etmek gerektir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'nin: «Şeriat, aklı ile olsaydı ben abdest alırken ayağın üstüne değil, altına meshederdim» dediği mervîdir.

Hülâsa; nâs ve ahbârın zevâhîrine imân iktizâ eder. Meselâ bahsi geçen (Sütûni Hannâne) nin iniltisi, dini bütün insanlara hiç muhal görün-

(16) Sûrei Tâhâ: 121.

(17) Sûrei Hâgr: 7.

mez. Çünkü mu'cizedir. Mu'cizenin peygamberlerden zuhûr etmesi de mu'taddır ve mütevâtirdir.

2141

معجز موسى و احمدرا نگر

چون عصا شد مار و استون باخبر

*Mu'ciz-i Mûsî vu Ahmedrâ niger,
Çun aSâ şüd mâr u üstûn bâ-Haber.*

«Mûsâ ve Muhammed Aleyhisselâmın mu'cizelerine bak, asâ nasıl yılan oldu. Hurma direği nasıl haberdâr olarak inledi.»

2142

از عصا ماری و از استون حنین

پنج نوبت میزند از بهر دین

*Ez-aSâ mâri vu ez üstûn hanîn,
Pênç nevbet mî-zenend ez-behr-i dîn.*

«Asânın yılan olduğunu, direktan inilti duyulduğunu aklın kabul etmezse minârelere bak ki kıyâm-ı dîn için günde beş def'a ilâ-yi kelimetul-lâh edip duruyorlar. Yâhud bu gibi mu'cizelerin vuku' bulduğu günde beş def'a ilân ediliyor.»

Bir hurma direğinin bir ân için inlemesi, hadi ba'zılarınca garip görünsün. Fakat bir de birer taş sütûn demek olan minârelerden on üç asırdan beri günde beş def'a ses işitilmesi, yâni üzerlerinde (Ezân-ı Muhammedî) okunması, ezânın da o mu'cizâtın vukû'unu bildiren bir dinin nidây-i da'veti olması, ondan daha garib değil midir? O ilâhî na'melerin bin üç yüz bu kadar yıldan beri sürüp gelmesi, mu'cizât-ı Muhammedîyenin sürekli olanlarındandır.

2143

گر نه نامعقول بودی این مزه

کی بدی حاجت بخنداین معجزه

*Ger ne nâ-ma'Kûl bûdî in meze,
Key büdî hâcet be-çendîn mu'cize.*

«Bu lezzet yâni şeriat hükümleri ve onlardaki zevk, fevkal'akl olmasaydı bu kadar mu'cizeye ne hâcet kalırdı.»

هر چه معقولست عقلش میخورد

بی بیان معجزه بی جدر و مد

*Her-çi ma'Kûlêst aKleş mî-Hored,
Bî-beyân-î mu'cize bî-cezr ü med.*

«Çünkü ma'kûl olan her şey'i akl kabul eder. Kabûlü için de mu'cizeye, cezr ü medde, yâni inanmamaya lüzum görmez.»

این طریق بلر نامقول بین

دردل هر مقبلی مقبول بین

*În TarîK-i bîkr nâ-ma'Kûl bîn,
Der-dîl-î her muKbilî maKbûl bîn.*

«Bu fevkal'akl olan dîn yolunu gör ki mukbil ve mes'ûd olan kimse-lerin kalblerinde yer tutmuştur.»

Yâni: Dîn ve ahkâmı yalnız aklî olsaydı, onun hak olduğunu isbât için mu'cize izhârına hâcet kalmazdı. Her hükmü akl erer derecede bulunsaydı akl ve idrâk sâhiblerinin makbûlü olurdu. Öyle olmadığından dolayı, ba'zı ahkâmına akıl erdiremeyenler onu inkâra kalkışıyorlar. Ezeli saâdete nâil olanlar, onun fevkal'akl olan hükümlerine de imân ediyorlar. Diğerleri ise akıllarının ermediği dîn ahkâmından ürküp kaçıyorlar.

آنچنین کزیم آدم دیو و دد

در جزائر در رمید از حسد

*Ân-çun-în k'ez-bîm-i Âdem dîv uded,
Der-cezâir der-remâdend ez-hased.*

«Şeytan ve canavarların, insan korkusundan ve insana olan hasedle-
rinden adalara ve tenhâ yerlere kaçtıkları gibi.»

هم زیم معجزات انبیا

سر کشیده منکران اندر گیا

*Hem zi-bîm-î mu'cizât-î enbiyâ,
Ser keşîde münkirân ender-giyâ.*

«Peygamberlerin mu'cizâtı korkusundan münkirler de başlarını otla-
rın altına saklamışlardır.»

تا بناموس مسلمانی زیند

در تسلس تا ندانی که کیند

*Tâ be-nâmûs-î müselmânî ziyend,
Der-tesellûs tâ ne-dânî ki kiyend.*

«Ki müslümanlık perdesi altında salosluk ve riyâkârlıkla yaşasınlar
da müslümanlar tarafından bilinmesinler.»

Buyuruluyor ki: Ba'zı münâfıklar, akıl hâricindeki şeylere inanmazlar. Fevkal'akl bulunan mu'cizelere de imân etmezler. Bununla berâber yine o mu'cizelerden korktukları, yâhud dînin hükümlerine imân etmiş müs-lûmanlardan çekindikleri için kendileri dîn ve iman perdesi altında sak-lanmaya çalışırlar. Münâfık mahiyetlerini örtmek isterler. Bunlar :

همچو قلابان بر آن نقد تباہ

قره می مالند نام پادشاه

*Hemçu-Kallâbân ber-ân naKd-î tebâh,
NuKre mî-mâlend nâm-î padşâh.*

«Kalp bir paraya gümüş yıldızı ve sikke vurup da onu sürmek isteyen
kalpazanlara benzerler.»

ظاهر الفاظشان توحيد شرع

باطن آن همچو درنان تخم صرع

Zâhir-i elfâzşân tevhid-i şer'

BâTin-i ân hemçu der-nân tuHm-i Sar'.

«Münâfık sözlerinin zâhiri tevhid-i şer'iden ibârettir. Fakat o sözle-
rin bâtını: İçinde delice tohumu bulunan ekmek gibidir.»

فلسفرا زهره نى تا دم زند

دم زند دين حقش برهم زند

Felsefirâ zühre nî tâ dem zened,

Dem zened dîn-i haKeş berhem zened.

«Felsefecinin mu'cizeye karşı söz söylemeye mecâli yoktur. Söyleyecek
olursa Hak dini onu tepetaklak eder.»

Yânî felsefe ile uğraşanlar, cemâdın inleyeceğini ve sesinin duyula-
bileceğini tasdik etmezler. Tasdik etmezler ammâ inkârını isbâta da muk-
tedir olamazlar. Çünkü fikirlerinin bâtıl olduğunu isbât için bir çok delil
bulunabilir.

دست و پاى او جاد و جان او

هرچه گوید آن دو در فرمان او

Dest u pâ-y-i û cemâd û cân-i û,

Her-çi gûyed ân dü der-fermân-i û.

«Onun eli, ayağı — lisanları olmamak i'tibârıyla — cemâd derekesin-
dedir. Sonra ruhu ne emrederse eli de, ayağı da, o emre itâat gösterir.»

Yânî insanın elinde, ayağında söylemek ve işitmek hissi yoktur. Bu
i'tibâr ile cemâddan, meselâ bir hurma direğinden farklı değildir. Öyle
iken bir insan, onlar vâsıtasıyla merâmını anlatır. Meselâ dilsizler, mak-
sadlarını işâretle tefhim ederler. İşâret için de en fazla ellerini kullanırlar.
Eller ise mütekellim olmadıklarından cemaddan farklı değildir. Ayn-ı ce-

mâd iken merâmı tefhime vâsıta oldukları herkesin ma'lûmudur. O halde
elin, ayağın, şu hâline inanıp da bir direğin mu'cize olarak inlemesine
inanmamak doğru olur mu? Elbette olmaz.

بازبان گرچه که تهت مى نهند

دست و پاهاشان گواهی مى دهند

Bâ-zebân gerçî ki tühmet mî-nihend,

Dest u pâhâşân guvâhî mî-dihend.

«Bu münkirler lisanlariyle töhmet isnâd ederler, yânî hurma direği-
nin inlemesine i'tirazda bulunurlar ammâ bir cemâdın kudret-i İlâhiyye
ile böyle bir şey yapabileceğine kendi elleri, ayakları da şahidlik eder.»

Şimdi söylenildiği veçhile elin, ayağın şahadeti, dünyadaki imâ ve
işâret olduğu gibi, o azanın ahiretteki şahadeti de olabilir.

(Surei Yasin) de buyruluyor ki :

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ

أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ﴿١٨﴾

Yânî: «Yevm-i kıyâmette onların ağızlarını mühürleyeceğiz. Elleri
bize söylemek, ayakları şehâdetde bulunmak sûretiyle dünyâda işlemiş
oldukları şeyleri haber vereceklerdir¹⁸.»

«RESULU EKREM ALEYHİSSELATÜ VESSELÂMIN MU'CİZE İZHAR
ETMESİ, EBU CEHİL'İN AVUCUNDA TAŞ KIRIKLARININ DİLE GELİP
ZAT-İ AKDEŞİ MUHAMMED'İN RİSÂLETİNE
ŞEHADET ETMELERİ.»

2154

سنگها اندر کف بوجهل بود
گفت ای احمد بگو کین چیست زود

*Sêngâ ender-kef-i Bû-Cêhl bûd,
Gôft ey Ahmed bi-gû k'in çîst zûd.*

«Ebû Cehlin elinde taş parçaları vardı. Ey Ahmed; bu nedir, çabuk söyle, dedi.»

2155

گر رسولی چیست در دستم نهان
گر خبرداری زراز آسمان

*Ger resûlî çîst der-destem nihân,
Ger Haber dârî zi-râz-i âsmân.*

«Eğer peygamber ve göklerin sırrından haberdâr isen avucumda saklı şey nedir?»

2156

گفت چون خواهی بگویم کان چه است
یا بگوید آنکه ما حقیق و راست

*Gôft çun Hâhî bi-gûyem k'ân çihâst,
Yâ bi-gûyend an-ki mâ haKKîm u râst.*

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: nasıl istersen? Onların ne olduğunu ben mi söyleyim, yoksa bizim hak ve doğru olduğumuzu onlar mı söylesin?»

2157

گفت بوجهل این دوم نادر ترست
گفت آری حق ازان قادر ترست

*Gôft Bû-Cehl in duvum nâdir-terest,
Gôft ârî haK ez-ân Kâdir-terest.*

«Ebû Cehl bu ikincisi daha nâdirdir dedi. Resûlullâh (S.A.V.) de evet, Allah, çok kuvvet ve kudret sâhibidir buyurdu.»

2158

از میان مِشتا و هر پاره سنگ
در شهادت گفتن آمد بی درنگ

*Ez-miyân-i muşt-i û her pâre seng,
Der-şehâdet goften âmed bi-dereng.*

«Ebû Cehlin avucu içinden her taş parçası bilâ tevakkuf Kelime-i şehâdeti söylemeye başladı.»

2159

لااله گفت و الاالله گفت
گوهر احمد رسول الله سفت

*Lâ-ilâhe gôft u illa-'llâh gôft,
Gevher-i Ahmed Resulu-'llâh sûft.*

«Taşların her biri, (Lâilâhe illallah, Muhammedün resûlullah) dedi.»

İkinci mısraa harfiyyen ma'na verilmek lâzım gelirse: «Ahmedin incisini Resûlullah deldi» demek iktizâ eder.

Îrâsîde (Dür süften), yâni inci delmek masdarı müşkil ve ma'rifetli bir iş yapmak demektir. Nitekim Şîrazlı Hâfız, bir gazelinin maktâmında:

*Gazel güfti vü dür süfti biyâ vü Haş bihan Hâfız,
Ki ber nazm-ı tû efşâned felek ıkd-i süreyyâra.*

Yâni: «Ey Hâfız, bir gazel söyledin, fakat o kadar mahâret gösterdin ki inci delmiş gibi oldun. Gel onu hoşca oku da felek, süreyya gerdanlığını nazmına mükâfat olarak saçı yapsın» demıştır.

Eskiden hânende ve sâzendelere bahşış olarak para vesâir kıymetli şeyler atarlarmış. Cenâb-ı Pir de taşların kelime-i şehâdet getirmelerinin hakikaten fevkal'âde, yâni parlak bir mu'cize olduğunu ifâde için «Gevher-i Ahmed resûlullah süf» ta'birini kullanmıştır.

2160

چون شنید از سنگها بوجهل این
زد زختم آن سنگهارا برزمین

Çun şenîd ez-sênghâ Bû-Cêhl in,
Zed zi-Hişm ân sênghâra ber-zemîn.

«Ebû Cehl, taşlardan bunu işitince onları hiddetle yere çarptı.»

2161

گفت نبود مثل تو ساحر دگر
ساحرانرا سر تویی و تاج سر

Gôft ne-bved misl-i tû sâhir dige,
Sâhirânra ser tuyî vû tâc-i ser.

«Dedi ki: Senin gibi usta bir sihirbaz olamaz. Sihirlerin başı da, baş tâcı da sensin.»

2162

خاک بفرقت که بد کور و لعین
چشم او ابلیس آمد خاکین

Hâk ber-ferKaş ki bûd kûr û lâ'in,
Çeşm-i û iblîs âmed Hâk-bîn.

«Kahrolası melûnun toprak başına ki kalben kör idi. Onun gözü ancak toprağı görebilen bir şeytandı.»

Yâni İblis, nasıl Âdem Aleyhisselâmın topraktan yaratılmış olduğunu görmüş de mazhariyyet-i kübrâsını idrâk edememişse, Ebû Cehl de, zât-i akdes-i Muhammedînin yalnız sûretini görmüş, sûret-i celîlesini idrâk edememiş bir şeytan idi.

2163

باز گرد و حال مطرب گوش دار
زانکه عاجز گشت مطرب زانتظار

Bâz-gerd û hâl-i muTrib gûş dâr,
Z'an-ki âciz gêşt muTrib z'intizâr.

«Ey sâmi'; geri dön ve pîr-i çengînin hâline kulak ver. Çünkü o beklemekten âciz kalmıştır.»

«MUTRİB HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ. EMİR'ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER
RADİYALLAHÜ ANH'İN PİR-İ ÇENGİYE HÂTİFİN NİDASINI
TEBLİĞ ETMESİ»

2164

بانك آمد مر عمر را كای عمر
بنده مارا زحاجت بازخر

Bâng âmed mer Umerrâ k'ey Umer,
Bende-î mârâ zi-hâcet bâz-Her.

«Hazret-i Ömere rü'yâsında bir nidâ geldi ki: Ey Ömer, bizim kulumuzu ihtiyaçtan kurtar.»

2165

بنده داریم خاص و محترم
سوی گورستان تو رنجه کن قدم

Bendeî dârîn HâS û muhterem,
Sûy-i gûristân tu rence kün Kadem.

«Bizim has ve muhterem bir kulumuz var. Onu görmek için mezarlığa kadar yürümek zahmetine katlan.»

ای عمر برجه زبیت المال عام
هفتصد دینار برکف نه تمام

*Ey Umer ber-ceh zi-beytu-'l-mâl-i'âm,
Hêft-Sad dînâr ber-kef nih temâm.*

«Ey Ömer kalk, beytül'mâlî müsliminden yediyüz altını avucuna koy.»

پیش او بر کای تو مارا اختیار
این قدر بستان کنون معذور دار

*Pîş-i u ber k'ey tu mârâ ihtiyâr,
În Kader bi-stân künûn ma'zûr dâr.*

«Onu götürüp de ki: Ey bizim muhtar ve güzide kulumuz, şimdilik bu kadar parayı al da hoş gör.»

این قدر زر بهر ابریشم بها
خرج کن چون جرج شد اینجا بها

*În Kader zer behr-i ebrîşüm-behâ,
Hârc kün çun Hârc şûd încâ bi-yâ.*

«İbrîşim bedeli olmak üzere bu kadar altını al ve harcet. Bitince de yine buraya gel.»

Doktorların muâyene ücretine (ayak teri) denilmesi kabilinden sâzen-
delere verilen paraya da o vakitler (ibrîşim bahâ) ta'bir olunurmuş.

بس عمر زان هیبت آواز جست
تا میازا بهر این خدمت بیست

*Pes Umer. z'ân heybet-i âvâz cest,
Tâ miyânâ behr-i in Hidmet bi-best.*

«Ömer rü'yâsında işittiği sesin heybetinden uyandı ve yerinden sıç-
radı. Bu hizmetin ifası için hazırlandı.»

Miyan besten: Bel bağlamak, hizmete hazırlanmaktan kinâyedir.

سوی گورستان عمر بنهاد رو
در بفل همیان دوان درجست وجو

*Sûy-i gûristân Umer bi-nhâd rû,
Der-beğal hemyân devân der-cüst-u-cû.*

«Para torbası koltuğunda olduğu hâlde Ömer mezarlığa teveccüh etti,
koşa koşa aramaya başladı.»

گرد گورستان دوانه شد بسی
غیر آن پیراو ندید آنجا کسی

*Gird-i gûristân devâne şûd besî,
Gayr-i ân pîr û ne-dîd âncâ kesî.*

«Mezarlığın etrâfında bir çok dönüp dolaştı, fakat o ihtiyardan başka
oralarda kimseyi göremedi.»

گفت این نبود دگر باره دويد
مانده گشت و غیر آن پیراو ندید

*Gôft in ne-bved digar bâre devîd,
Mânde geşt û gayr-i ân pîr û ne-dîd.*

«Kendi kendine: (Bu olamaz) dedi. Aramak için tekrar koştu. Lâkin
yorulduğu halde o ihtiyardan başkasını göremedi.»

گفت حق فرمود مارا بنده ایست
صافی و شایسته و فرخنده ایست

*Gôft haK fermûd mârâ bendeîst,
Sâfi vû şâyeste vû ferHundeîst.*

«Dedi ki: Nidây-i Hakkânî, bizim bir kulumuz var. Sâfi, lâıyk ve mes'ûd bir zâttir demişti.»

پیر چنگی کی بود مرد خدا
حبذا ای سر پنهان حبذا

*Pîr-i çengî key büved merd-i Hudâ,
Hubbezâ ey sirr-i pinhân habbezâ.*

«İhtiyar bir çalgıcı nasıl merd-i Hüdâ olabilir? Ey Allahın sırrı, ne kadar garibsin dedi.»

بار دیگر گرد گورستان بگشت
همجو آن شیر شکاری گرد دشت

*Bâr-i dîger gird-i gûristân bi-geşt,
Hem-çu ân şîr-i şikârî gird-i deşt.*

«Tekrar ve ava çıkmış bir aslanın kırdı dolaştığı gibi, mezarlığın etrafını dönüp baktı.»

چون یقین گشتست که غیر پیر نیست
گفت درظلمت دل روشن بسیست

*Çun yeKîn geşttest ki gayr-i pîr nîst,
Gôft der-zulmet dil-i rûşen besist.*

«Orada ihtiyardan başkasının bulunmadığına yakın hâsıl edince, karanlık içinde bir çok parlak ve münevver gönüller olur dedi.»

آمد و باصد ادب آنجا نشست
بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

*Âmed û ba-Sad edeb ancâ nişest,
Ber-Umer aTse fütâd û pîr cest.*

«Geldi, kemâl-i edeple oraya oturdu. Kendisine bir aksırık ârız oldu. Aksırınca da sesinden ihtiyâr uyanıp sıçradı.»

چون عمر را دید ماند اندر شکفت
عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت

*Çun Umerrâ dîd mând ender-şikift,
Azm-i reften kerd u lerzîden girift.*

«Ömeri görünce şaşırıp kaldı. Gitmeye davrandıysa da titremeye başladı.»

گفت در باطن خدا یا از تو داد
محتسب بر پیر چنگی کی فتاد

*Gôft der-bâTin Hudâyâ ez-tu dâd,
Muhtesib ber-pîr-i çengî key fütâd.*

«İçinden dedi ki: İlâhî sen imdâdına yetiş. Nasıl oldu da muhtesib, ihtiyar çalgıcıya çattı?»

Muhtesib: Vaktiyle belediye işlerine bakan me'mur idi. Emr-i ma'ruf ve nehy-i münkerle de iştigâl ederdi. Bu i'tibarla çalgıcılar, meyhânegiler ve sarhoşlar muhtesibden korkarlardı. Eski şâirlerin divânlarında muhtesibler aleyhine söylenilmiş bir çok söz vardır.

Pîr-i çengî de uyanıp Hazret-i Ömeri görünce dayak yiyeceği vahmine düştüğü için fenâ hâlde korktu. Fakat Fârûk-i A'zam :

چون نظر اندر رخ آن پیر کرد
دید او را شرمسار و روی زرد

*Çun nazar ender-ruH-i ân pîr kerd,
Dîd ûrâ şerm-sâr û rûy-zerd.*

«O ihtiyarın yüzüne bakınca onu mahcub bir hâlde ve yüzünü sararmış gördü!»

بس عمر گفتش مترس ازمن مرم
کت بشارتها زحق آورده ام

*Pes Umer gofteş me-ters ez-men me-rem,
K'et beşârethâ zi-haK âverdeem.*

«Hazret-i Ömer ona dedi ki benden korkup ürkmeye ki sana Allah tarafından müjdelere getirdim.»

چند یزدان مدحت خوی تو کرد
تا عمر را عاشق روی تو کرد

*Çênd yezdân midhat-î Hûy-i tu kerd,
Tâ Umerrâ âşîK-i rûy-i tu kerd.*

«Allah senin ahlâkını o kadar medhetti ki Ömeri senin cemâline âşık kıldı.»

پیش من بنشین و مهجوری مساز
تا بگوشت گویم از اقبال راز

*Pîş-i men bi-nşîn u mehcûrî me-sâz,
Tâ be-gûşet gûyem ez-iKbâl râz.*

«Karşımda otur savuşmaya davranma ki kulağına ikbâl ve seâdet sırrı söyleyim.»

چون سلامت می کند می پرسدت
چونی از رنج و غمان یسدت

*Çun selâm-et mîküned mî-pürsedet,
Çûni ez-renc û gamân-i bî-hadet.*

«Allah sana selâm ediyor ve hatırlarını soruyor. Hadd ü pâyanı olmayan gam ve kederle nasılsın?»

نک قراضه چند ابریشم بها
خرج کن این را و باز اینجا بیا

*Nek Kurâzê çênd ebrîşûm-behâ,
Harc kûn înrâ vu bâz încâ bi-yâ.*

«İşte ibrişim bahâ olmak üzere bir kaç altın. Bunları harcet de sonra yine gel.»

پیر لרزان گشت چون این را شنید
دست می خایید و برخود می طپید

*Pîr lerzân gêşt çun înrâ şenîd,
Dêst mî-Hâyîd u ber-Hod mî-Tapîd.*

«İhtiyâr, bunu işitince titremeye, elini ısırpı dövmeye başladı.»

بانگ می زد کای خدای بی نظیر

بس که از شرم آب شد سیحاره پیر

*Bâng mî-zed k'ey Hudâ-yî bî-nazîr,
Bes ki ez-şerm âb şûd bî-çâre pîr.*

«Ey her şeyde olduğu gibi keremde de nazîri olmayan Rabbim; bîçâre ihtiyâr kulun utançından eridi diye feryâd etti.»

چون بسی بگریست وز حد رفت درد

چنگ را زد بر زمین و خرد کرد

Çun besî bi-grîst v'ez-had rêft derd,
Cêngrâ ged ber-zemîn û Hôrd kerd.

«Bir çok ağladı, derd ve elemleri haddini geçti. Nihâyet çengi yere vurup parça parça etti.»

گفت ای بوده حجابم ازاله

ای مرا تو راهزن از شاهراه

Gôft ey bûde hicâbem ez-Îlâh,
Ey merâ tû râh-zen ez-şâh-şâh.

Çenge hitâben: «Dedi ki: Ey Allaha karşı bana hicâb olan, ey doğru yolda eşkiyâ gibi yolumu kesen.»

ای بخورده خون من هفتاد سال

ای ز تو رویم سپه پیش کمال

Ey bi-Horde Hûn-i men heftâd sâl,
Ey zi-tû rûyem siyeh piş-i kemâl.

«Ey yetmiş seneden beri kanımı içen, ey kemâl erbâbı indinde yüzümü karartan.»

Mesnevî şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî buradaki pîr-i çengiyi tevbe ve istiğfâr eden bir kimseye, çengi de nefsi-i emmâreye timsâl yapıyor. Mutribin yetmiş senelik çengi yere vurup kırması, tevbesine sâdık bir sâlikin nefsi-i emmâreyi ayak altına almasıdır, diyor.

İhtiyar çengi, nefsinin levmi ü teşni' eyledikten sonra Hakka ilticâ ve şu yolda duâ ediyor :

ای خدای باعطا و باوفا

رحم کن بر عمر رفته درجفا

Ey Hudâ-yî bâ-aTâ vû bâ-vefâ,
Rahm kün ber-umr-i reftê der-cefâ.

«Ey, atâsiyle vefâsı olan Rabbim; cefâ içinde geçen bir ömre merhamet et.»

داد حق عمری که هر روزی ازان

کس نداند قیمت آن درجهان

Dâd haK umrî ki her rûzî ez-ân,
Kes ne-dâned Kiymet-i ân der-cihân.

«Allah bana bu kadar bir ömür vermişti ki onun bir gününe âid kıymeti kimse takdir edemez.»

خرج کردم عمر خود را دمبدم

دردمیدم جلهر! درزیروم

Harc kerdem umr-i Hodrâ dem-be-dem,
Der-demîdem cümlelerâ der-zîr-ü-bem.

«İşte o kıymetli ömrümü boşa geçirdim. Nefeslerimin hepsini de (tiz ve pes) sesler yolunda üfürdüm.»

آه کز یاد ره و پرده عراق

رفت از یادم دم تلخ فراق

Âh k'ez-yâd-i reh û perdê ÎrâK,
Rêft ez-yâdem dem-i telH û firâK.

«Âh ve eyvâh ki, Irak perdesini ve yolunu düşünmekten, dünyâdan ayrılacağım zamanın acılığı hatırımdan çıkmıştı.»

وای کز تیزی زرافکند خرد
خشک شد کشت دل من دل ببرد

*Vây k'ez-tîzî-i zir-efkend-i Hurd,
Hâşg şüd kişt-i dil-i men dil bi-murd.*

«Vah yazık ki (zîrefgened-i hurd) makamının tizliğinden, yâni onu düşünüp onunla meşgul olmaktan kalbimin mazrû'âtı, yâni orada bulunması lâzım gelen ma'nevi zevkler kurudu, hattâ gönlüm öldü.»

2196

وای کز آواز این بیست و چهار
کاروان بگذشت و بیگه شد بهار

*Vây k'ez âvâz-i in bîst û çehâr,
Kârvân bü-gzeşt u bî-geh şüd nehâr.*

«Yazık ki yirmi dört perdenin sesiyle uğraşırken ömür kervânı göçtü, ecel günü akşama yaklaştı.»

Dervişin fikri ne ise zikri de odur derler. İnsanın iştiğalâtı, ifâdesine bile te'sir eder. Hakikaten herkesin beyân tarzına dikkat edilecek olursa söz arasında sarfettikleri kelimelerden hangi meslekte bulundukları anlaşılır. Sivil bir me'mur ile bir askerin, yâhud esnaftan birinin ifâdesi az çok ayırdır. Herkes mesleğine göre söz söyler. Edebiyatta (tahkiye) denilen vâdinin üslûbu ise kıssayı yazan zâtın değil, o kıssada konuşturulan kimselerin ifâdesi olması lâzım gelir. İşte Cenâb-ı Pîr Efendimiz de pîr-i çenginin hasbihâlîni onun meslekine göre ve mûsikî ıstılahlariyle izah ediyor.

2197

ای خدا فریاد ازین فریادخواه
داد خواهم نی زکس زین دادخواه

*Ey Hudâ feryâd ez-in feryâd-Hâh,
Dâd Hâhem nî zi-kes z'in dâd-Hâh.*

«İlâhî; bu feryâd isteyen elinden feryâd. Yâ Rabbî, başkasından değil, bu dâdhâh olana karşı adâlet istiyorum.»

Feryâd eden, adâlet taleb eyleyen ihtiyâr sâzendenin kendi olduğu gibi elinden feryâd ettiği, ihkâk-ı hak istediği de nefsi olduğu için: «Yâ Rabbî kendi kendimden şikâyet ediyorum ve adâlet istiyorum» diyor.

2198

داد خود ازکس نیام جز مگر
زانکه هست ازمن بمن نزدیکتر

*Dâd-i Hod ez-kes ne-yâbem cüz meger,
Z'ân-ki hest ez-men be-men nezdîk-ter.*

«Kimseden adâlet ve hakkâniyet bulamıyorum. Meğer ki hakkımı ihkâk edecek; bana benden yakın olan zât-i ecell ü a'lâ ola.»

Kur'ânda Cenâb-ı Hak:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلٍ أَلْوَدَّ

Yânî: «Biz, insana şah damarından daha yakınız¹⁹» buyurmuştur. Bu yakınlık hakkında muhtelif sözler söylenmiştir. Kimi: Allah, insana ilmiyle yakındır, kimi: kudretiyle yakındır demiştir. Hazret-i Mevlânâ da: «Nâsın Rabbi olan Allahın, insanların ruhuna — nasıl olduğu bilinmez ve bir şey'e kıyas edilmez — bir yakınlığı vardır» buyurmuştur. Çünkü o ruh, nefha-i İlâhiyyedir. Her nasıl olursa olsun Allah, insana kendisinden daha yakındır.

2199

کین منی ازوی رسد دم دم مرا
بس ورا بینم جو این شد کم مرا

*K'in menî ez-vey resed dem dem merâ,
Pes verâ binem çu in şüd kem merâ.*

«Bu benlik ve varlık, nefes nefes bana ondan vâsıl olur. Bu varlık vehmi azalacak ve mahvolacak olursa başka bir şey kalmayacağı için onu görürüm.»

(19) Sûret Kaf: 16.

همچو آن کو باتو باشد زر شمر
سوی او داری نه سوی خود نظر

*Hemçu ân k'û bâ-tu bâşed zer şümer,
Sûy-i û dârî ne sûy-i Hod nazer.*

«Tıpkı sana altın sayıp veren kimseye bakıp da kendine bakmadığım gibi.»

İnsan, birinden bir ikrâma nâil olunca fart-ı memnûniyyetinden kendini unuttur da yalnız ikrâm edeni düşünür, nazarında her şey ondan ibâret görünür. Cenâb-ı Hak Ekrem'ül-ekremîndir, kerem sâhiblerinin en kerimidir. Binâenaleyh, bütün âlemlerin hâlık ve sâhibi olan Allahı bilen bir kimsede benlik endişesi ortadan kalkar.

همچنین در گریه و در ناله او
می شمردی جرم چندین ساله او

*Hem-çunîn der-girye vû der-nâle û,
Mî-şumurdî cürm-i çendîn-sâle û.*

«İhtiyar sâzende böyle ağlaya, inleye senelerin mahsûlü olan cürm ve kabâhatini sayıp döküyordu.»

«İHTİYAR MUTRİBİN NAZARINI, EMİRÜLMÜ'MİNİN ÖMER
RADIYALLAHÜ ANHİN, VARLIK MAKAMI OLAN AĞLAMADAN,
YOKLUK DERECEİ BULUNAN İSTİĞRAK MAKAMINA TAHVİLİ.»

پس عمر گفتش که این زاری تو
هست هم آثار هشیاری تو

*Pes Umer gofteş ki în zârî-i tû,
Hêst hem âsâr-i hüşyârî-i tû.*

«Hazret-i Ömer ona dedi ki: Senin bu ağlayıp sızlayışın, sendeki id-râkin eseridir.»

Yâni girye vû zârî edişin, sende hâlâ vücûd-i mevhum bakiyyesi bulunduğuna delâlet eder.

راه فانی گشته راه دیگرست
زانکه هشیاری گناه دیگرست

*Râh-i fânî-geşte râh-i digereşt,
Z'an-ki hüşyârî günâh-i digereşt.*

«Allahın aşkında fâni olmuş ve kendinden geçmiş kimsenin yolu başka türlüdür. İdrâk ise ayrıca bir günahdır.»

Burada: «Senin varlığın hiç bir günahla mukayese edilemeyecek bir günahdır, Hadisine telmih vardır.

هست هشیاری ز راه ماضی
ماضی و مستقبل پرده خدا

*Hêst hüşyârî zi-râh-i mâ-maZâ,
MâZî vû müstaKbelet perdê Hudâ.*

«İdrâk, mâzî tarikındandır. Zikr-i mâzî, endişe-i istikbâl ise senin için Allaha karşı perde olur.»

آتش اندرزن بهر دو تا یکی
پر گره باشی ازان هر دو چو نی

*Âteş ender-zen be-her dû tâ-be-key,
Pur-girih bâşî ez-ân her du çu ney.*

«Her ikisini de yak, yâni mâzî ve müstakbel kayıtlarını bırak. O kayıtlar dolayısıyla ne vakte kadar ney gibi düğümlü kalacaksın?»

Bunları kendine bir ukde yapacaksın.

تا گره بانی بود همراز نیست
همنشین آن لب و آواز نیست

*Tâ girih bâ-ney büved hem-râz nîst,
Hem-nîşîn-î ân leb û âvâz nîst.*

«Ney düğümlü bulunduğça hemrâz olamaz ve dudakla, sesle âşinâ bulamaz.»

Ma'lûmdur ki (ney) denilen saz, esâsen kamıştır. Ney olmadan ta'bir-i mahsusiyle açılmadan evvel, o kamışta bir takım boğumlar vardır. Her bir boğum yekdiğerine düğümlerle bağlıdır. Kamışta o düğümler durduğça, yâni ateşte kızartılmış uzunca bir demirle kamışın içindeki ukdeler açılmadıkça o kamışın neyzen dudığına temas etmesi, onun üflemesiyle güzel güzel nağmeler icrâ eylemesi kâbil değildir. İnsan ki irâde-i İlâhiyye karşısında neyzâne nisbetle ney gibidir. Nasıl neyin içinde ukdeler temizlenmiş ise insan da mâzî, hâl, istikbâl, mazarrat, menfeat, hattâ ümit, recâ ve korku gibi düğümlerden azâde bulunmalıdır ki derûnuna nefhedilen ilhâmâtı aksettirebilsin.

چون بطوفی خود بطوفی مرتدی
چون بخانه آمدی هم باخودی

*Çun be-Tavfi Hod be-Tavfi mürtedî,
Çun be-Hâne âmedî hem bâ-Hodî.*

«Kendiliğince tavaf edecek olursan ridâ, yâni elbise ile tavaf ediyorsun demeksin. Sen eve gelmişsin, fakat hâlâ eneiyyetinlesin.»

Mutribin ağlayıp sızlaması ve eski cürümlerinden peşiman olması, tevbe ve istiğfâr demektir. Hazret-i Ömer ise onu fenâ ve bekâ mertebelerine teşvik ediyor, seyr ü sülûkün ilk mertebesi bulunan tevbe makamından ileri geçememenin eneiyyet-i mevhûmeden kurtulamamak olduğunu haber veriyor. Hacıların Ka'beyi tavaf etmelerinin elbiseden tecerrüd ve ihrâm ile tesettür suretiyle olduğunu misâl getiriyor, ve «Sen tavaf etmek istiyorsun, lâkin elbise gibi olan benliğinden soyunmamışsın, Ka'be-i tevhide gelmişsin, fakat benliğinden kurtulamamışsın» diyordu.

ای خبرهات از خبرده بی خبر
توبه تو از گناه تو بتر

*Ey Haberhât ez-Haber-dih bî-Haber,
Tevbe-î tû ez-günâh-i tû beter.*

«Ey mutrib senin haberlerin ve ma'lûmâtın o haberleri verenden bî-haber. Ettiğin tevbe ise günâhından beter.»

ای تو از حال گذشته توبه جو
کی کنی توبه ازین توبه مگو

*Ey tu ez hâl-i guzeşte tevbe-cû,
Key küni tevbe ez-în tevbe me-gû.*

«Ey geçmiş günahlarına tevbe eden mutrib; bu ettiğin tevbeden ne vakit tevbe edeceksin?»

Sofiiyye hazarâtı, zevki i'tibâriyle istiğrâkı idrâke, ta'bir-i diğerle (mahv) ı (sahv) a tercih ederler. Fakat bu mübtediler içindir. Müntehi-ler, mahvda sahvin, sahvda mahvin zevkine varırlar.

Fârûk-ı A'zam Hazretleri mutribi, yâhud Cenâb-ı Mevlânâ da ehl-i isti'dâdı bu makama terğib için, ettiği tevbeden de tevbe eylemesini tavsiye eyliyor. Çünkü tevbede benlik şâibesi vardır. İşlediğim günahlara tevbeler olsun demekle tâibin kendine vücud ve kudret vermiş olduğu için ondan da tevbe edilmesi, yâni asıl Tevvâb ve Rahîm olanın Cenâb-ı Hak olduğunun bilinmesi lâzım geldiğini anlatıyor. Yine bahse devam ediyor.

گاه بانك زیر را قبله کنی
گاه گریه زار را قبله زنی

*Gâh bâng-î zirrâ Kible küni,
Gâh giryê zârrâ Kuble zenî.*

«Sen ba'zan pes sesi kendine kible ittihaz ediyorsun, ba'zan da ağlayıp sızlamayı takbil eyliyorsun.»

Yâni ba'zan sessiz, sedâsız, ba'zan da bağıra çağıra ağılıyorsun. Her iki ağlamayı kendine mihrab ve kible sayıyorsun ve ona mukayyed bulunuyorsun.

2211

چونکہ فاروق آیتہ اسرار شد

جان پیر از اندرون بیدار شد

Çün-ki FârûK âyinê esrâr şüd,
Cân-i pîr ez-enderûn bîdâr şüd.

«Fârûk-ı A'zam, esrâr-ı Hüdâya ayna olunca ihtiyârın rûhu derûnundan uyandı.»

Yâni sırr-ı tevhid, Hazret-i Ömerin sözünde ve özünde münceli olunca mutrib de gaflet uykusundan uyandı.

2212

همچو جان بی گریه و بی خنده شد

جانش رفت و جان دیگر زنده شد

Hem-çu cân bî-girye vû bî-Hande şüd,
Cânş reft û cân-i diger zinde şüd.

«Ruh gibi ağlamadan ve gülmeden âzâde oldu. Onun rûhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı.»

Bir kaç def'a söylenilmişti ki insanda biri hayvânî, biri de insânî, yâhud sultânî veyâhud İlâhî nâmiyle iki rûh varmış. Hayvânî olan rûh, madd-i hayattan ibâret imiş ki insan, rûh-i hayvânî sâhibi olmakta bütün hayvânât ile müşterekmiş. Rûh-i sultânî yâhud İlâhî ise insanı hayvânât-tan mümtâz kılan rûh-ı menfûh imiş. İşte beyt-i şerifte: «Onun ruhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı» buyurulması ile mutribde rûh-i menfûhun tasarrufa başlamış olduğuna işâret ediliyormuş.

2213

حیرتی آمد درویش آن زمان

که برون شد از زمین و آسمان

Hayreti âmed derûneş ân zemân,
Kî birun şüd ez-zemîn û âsmân.

«O vakit mutribin derûnuna bir hayret geldi ki zemin ve âsmân çenberinden yâni tabîat sarayından dışarıya çıktı.»

Hâfız-ı Şîrâzî; der ki: «Sen tabîat sarayının hâricine çıkmıyorsun, böyle olunca hakikat semtine nasıl sefer edersin?» Tabîat sarayının hâricine çıkabilmek, tabîi kaydlardan mümkün olduğu kadar kurtulmak, hattâ o gibi şeylerin hâtırasını da unutmak ve hayret deryâsına dalmaktır. Hayret yâni şaşırma, müşâhededen hâsıl olur ki Fuzûlî:

Hayret ey bût sûretin gördükte lâl eyler beni.

mısraiyle buna işâret eder. Muallim Nâci merhûmun:

Zevk-i hayret ekmel-i ezvâk imiş,
Hâce-i i'caz gû «zidnî» demiş.

beytinde ise hem buna hem de «Rabbim, sana karşı olan hayretimi artır» Hadis-i Şerifine telmih olunmuştur.

2214

جست و جویی ازورای جست و جو

من نمیدانم تو میدانی بگو

Cüst-u-cüyî ez-verâ-yî cüst-u-cû,
Men ne-mî-dânem tu mî-dânî bi-gû.

«Mutrib için arayıp taramanın fevkinde bir cüst ü cû hâsıl oldu ki onun nasıl olduğunu ben bilemiyorum. Sen biliyorsan söyle.»

Yâni mutrib, tevbe makamında iken ağlayıp sızlamasıyle rahmet ve mağfiret talebinde bulunuyordu. Fakat hayret makamına yükselince onda talebin fevkinde bir taleb hâsıl oldu. Cenâb-ı Pîr, (O talebin, o zevkin, nasıl ta'rif edilebileceğini, ta'rif için nasıl bir ta'bir kullanılacağını bile-

Elfâza sığışmıyor meânî,
Deryâyı alır mı hiç evânî.

2215

حال و قالی ازورای حال و قال
غرقه گشته ازجال ذوالجلال

Hâl u Kâlî ez-verâ-yî hâl u Kâl,
GarKa geşte ez-cemâl-î zu-'l-celâl.

«Mutrib; kâlin de, hâlinde fevkinde bir kâl ü hâle mazhar edildi. Hü-dây-ı Zülcelâlin cemâli deryâsına gark oldu.»

2216

غرقه نی که خلاصی باشدش
یا بحز دریا کسی شناسدش

GarKaî ni ki HalaSî bâşedeş,
Yâ be-cüz deryâ kesî bi-şnâsedeş.

«Hem öyle bir müstağrak oldu ki kurtulacak gibi değil ve denizden başkasının onu tanınmasına imkân yok.»

Mutribin kurtulamayacak derecede müstağrak olması, kendisinde fenây-ı etem hâlinin zuhûra gelmiş olmasıdır. Denizden başkası tarafından tanınmaması da tecellî-i İlâhînin şahsa göre olması ve dâimâ değişmesidir. Cenâb-ı Hakkın zâtine pâyân olmadığı gibi sıfâtına ve âsârına da nihâyet yoktur. Binâenaleyh tecelliyât-ı İlâhiyye dâimâ değişir ve isti'dâda göre inkişâf eder. Bunun için evliyâullahtan hiç biri, diğerinin husûsiyyet-i ahvâlini bilmez. Bir Hadîs-i Kudî mu'cibince: «Allahın bazı velîleri vardır ki mestûriyyet kubbeleri altında mahfuz oldukları için velî oldukları da ma'lûm değildir.»

2217

عقل جزو ازل گویا نیستی
گر تقاضا بر تقاضا نیستی

AKl-i cüz' ez-küll gûyâ nîstî,
Ger teKâZâ ber-teKâZâ nîstî.

«Eğer taleb taleb üzerine olmasaydı akl-i cüz'î, akl-ı küllîden bahse kalkışmazdı.»

Bu beyt, taraf-ı Mevlânâdan bir i'tizâr imiş. Yukarıda: «Ben bilmiyorum, ey kârî!; biliyorsan sen söyle» demişken, hakayık ve maârif beyânına devam etmesi dolayısıyla özür diliyor. Hakikat-i külliyyeden söyle diye emir üzerine emir gelmeseydi ben de bu bahsi devam ettirmezdim, buyuruyor. Aşağıdaki beytiyle de o, emirden hakikat deryâsında kabaran dalgaların, yâni evliyâullah lisânından zuhûr eden hakayık ve maârifin bu dünyâda intişâr ettiğini haber veriyor.

2218

چون تقاضا بر تقاضا می رسد
موج آن دریا بدینجا می رسد

Çün teKâZâ ber-teKâZâ mî-resed,
Mevc-i ân deryâ be-d-în-câ mî-resed.

«Taleb taleb üzerine olduğundan o deryânın dalgası buraya kadar geldi.»

2219

چونکه قصه حال پیر آنجا رسید
پیر و حالش روی در پرده کشید

Çün-ki KiSSâ hâl-i pîr ân-câ resîd,
Pîr u hâleş rây der-perde keşîd.

«İhtiyârın hâli kıssası hikâyesi oraya erişince ihtiyar da, onun hâli de perde arkasına çekildi.»

Yâni hayret makamına yükselmiş olan ihtiyar mutribin ahvâli kıl ü kâl ile bahsedilemeyecek bir dereceyi buldu.

پیر دامن را ز گفت و گو فشاند
نیم گفته در دهان او بماند

Pîr dâmenrâ zi-goft-u-gû feşând,
Nîm-goftê der-dehân-i û bi-mând.

«İhtiyar kil ü kâlden el, etek çekti; hattâ lâkırdının yarısı ağzında kaldı.»

Mutrib, bidâyeten ve tevbe makamında iken şöyle yaptım, böyle ettim diye sesleniyordu. Fakat o makamdan hayret derecesine yükselince söylediği sözler kesildi, hattâ başladığı bir cümlemin yarısı ağzında kaldı, tamamlanamadı.

2221

از پی این عیش و عشرت ساختن
صد هزاران جان نباید باختن

Ez-pey-i in ayş u işret sâHten,
Sad-hezârân cân bi-bâyed bâHten.

«Böyle bir ayş ü işret tertibi için toğan kuşu ol. Feleğin güneşi gibi canbaz, yâni fedâkâr bulun.»

2222

در شکار بیشه جان مازباش
همچو خورشید جهان جانباز باش
Der-şikâr-i bîşe-i cân bâz bâş,
Hemçu Horşîd-i cihân cân-bâz bâş.

«Can ormanında avlanmak için toğan ol. Feleğin güneşi gibi canbaz ol.»

Yâni Güneş neşri ziya'dan nasıl çekinmiyorsa, sen de öylece fedakârâne hareket et.

جان فشان افتاد خورشید بلند
هر دمی نی میشود پر میکنند

Cân-feşân üftâd Horşîd-i bülend,
Her demî nî mî-şevêd pür mî-künend.

«Şu yüksek güneş, can saçıyor, her ân yok oluyor ve her ân dolduruluyor.»

Yâni güneş her ân, ziyâ neşrinden geri kalmıyor, şu hareketiyle bir fedâkârlık gösteriyor. Lâkin o neşrettikçe bir taraftan kendinde ziyâ hâsıl oluyor. Demek ki fedâkârlık boşa gitmiyor.

2224

جان فشان ای آفتاب معنوی
مر جهان کهنه را بنما نوی

Cân feşân ey âftâb-i ma'nevî,
Mer cihân-i kühnerâ bi-nmâ nevî.

«Ey mânâ Güneşi, sen de canfeşanlık edip şu köhne âleme bir yenilik göster.»

Cenâb-ı Mevlânâ güneşin ziyâ neşri sûretiyle fedâkârlıkta bulunduğunu misâl olarak îrâd eyledikten sonra tarikat sâlikine tevcih-i kelâm ile buyuruyor ki: «Ey ma'nevî güneş, şems-i sûrî nasıl ziyâfeşanlık ediyorsa, sen de canfeşanlık et. Senin bezlettiğine mukabil yenisi ve daha iyisi verilecektir. Binâenaleyh şu eski tabiat âlemine peyderpey bir yenilik göster. Bezletmekle canın tükeneneceğinden korkma ki:»

2225

درو وجود آدمی جان و روان
میرسد از غیب چون آب روان
Der-vücûd-i âdemî cân û revân,
Mî-resed ez-gayb çun âb-i revân.

«İnsanın vücûduna can da, revan da gayb âleminden akar su gibi gelir.»

Vücûd-i insânide (hayvânî) ve (sultânî) nâmiyle iki ruh bulunduğ u söylenmişti. Bunların birincisine, yâni (rûh-i hayvânî) ye fâriside (revân), ikincisine yâni (rûh-i sultânî) ye (can) derler.

Bu rûhlardan ikisinin akar su gibi gayb âleminde insanın bedenine vücûd ettiğini Hazret-i Mevlânâ haber veriyor. Böylece dâimâ cereyân eden rûhun bezlinden çekinilmemek lâzım geldiğini de söylüyor.

2226

هر زمان از غیب تو نو می رسد

وز جهان تن برون شو می رسد

*Her zemân ez-gayb nev nev mî-resed,
V'ez-cihân-î ten birûn şev mî-resed.*

«Her vakit gayb âleminde insan bedenine yeni yeni hayat ve füyûzât vârid olur. Ten cihânından da dışarıya çık emri verilir.»

Bu münâsebetle cesedden bir çok şey hurûc edip gider. Meselâ insan nefes almak için nefes vermeye yâni ciğerindeki havayı çıkarmaya mecburdur. Onu çıkarmazsa yenisini alamaz. Bundan dolayı bezl ü isârdan çekinmemeli ve cûd ü sehâdan geri durmamalıdır.

Cenâb-ı Pir Efendimiz: «Can feşân ey âfitâb-i ma'nevî» mısraiyle bezl ü infâka teşvik buyurması üzerine bir Hadis-i Şerif naklediyor, Allah yolunda bezl ü infâk edilen şeylerin yerine başkaları ihsan olunacağına Hadis'in delâleti mu'cibince işâret ediliyor.

Bu Hadis Ebû Hüreyreden mervî olup Buhârîde ve Müslimde mezkûrdur. Hadis-i Şerif: «Her sabah gökten iki melek iner. Biri: Yâ Rabbî; her münfika halef ver der. Öbürü de: Yâ Rabbî her mümsike telef ver der» meâlindedir.

Ma'lûmdur ki münfik: Veren, mümsik: Vermeyen demektir. Münfika halef, mümsike telef düâsında bulunulması da onların ya şahısları, yâhud malları içindir. Yâni münfik ve kerîm bir zâtin halefi zuhûr etsin. Onun gibi insâniyetperver kimseler peydâ olsun, yâhud infâk edilen şeyin yerine daha iyisi gelsin. Kezâ mümsik, hasis bir herif ölsün de insâniyet âlemi böyle faydasız bir uzvundan kurtulsun; yâhud o cimri herifin vermeyip de sakladığı şey telef olsun ma'nâlarına mütehammildir.

Hazret-i Mevlânâ ikinci ihtimâle göre Hadis-i Şerifi izâh için diyor ki:

2227

گفت پیغمبر که دائم بهر بند
دو فرشته خوش منادی میکنند

*Gôft Peygam-ber ki dâim behr-i pend,
Dû firiştê Hoş mûnadâ mî-künend.*

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Dâimâ iki melek nasihat için hoş bir nidâda bulunur.»

2228

کای خدایا منفقارا سپر دار
هر درمشان تو عوض ده صد هزار

*K'ey Hudâyâ münfiKanrâ sîr dâr,
Her dîremşân tû ivâZ dih Sad-hezâr.*

«Derler ki: Ey İlâhî; infak ve tasadduk edenleri doyur, verdikleri her dirheme bedel, kendilerine yüz binlercesini ihsân et.»

2229

ای خدایا مسکآنرا در جهان
تو مده الا زیان اندر زیان

*Ey Hudâyâ mümsikânâ der-cihân,
Tû me-dih illâ ziyân-ender-ziyân.*

«İlâhî; hasislere de dünyada ziyân üstüne ziyandan başka bir şey verme.»

İnfak yâni fukarayı nafakalandırmak, müslümanlıkta gâyet ehem ve o nisbette mültezemdir. Zuhûr-i İslâmdan evvel câhiliyye arablarında cömerdlük, misâfirperverlik gibi ba'zı iyi huylar vardı. Fakat fukarâyı dâimî sûrette görüp gözetmek, onların ihtiyaçlarını kolaylaştırmak ve te'min etmek âdeti yoktu. Yalnız zenginleri (meysir) dedikleri kumardan kazandıkları deve etini yemezlerdi, fukarâya verirlerdi. Bu da muhtac olanların çokluğu dolayısıyla deve kulak kabilinden kalırdı. Bir de ba'zıları ekinleriyle hayvanlarından bir kısmını ikiye ayırır, bir kısmını Allaha, diğerini putlara tahsis ederdi. Allaha ayrılan kısım, fakirler ile yolculara,

putlara ayrılan kısım da puthâne hâdimlerine verilirdi. Ekseriyâ putların hissesi artırılmak için Allaha ayrılan kısımdan tenzilât yapıldı. Vaktâki dîn-i İslâm zuhûr etti, insanlığın selâmet ve seâdetini kâfil bulunan bu dîn, fukarânın dâimâ görülüp gözetilmesi için ibtidâ sadaka verilmesini tavsiye etti. Sadaka i'tâsının Allaha borç vermek demek olduğunu bildirdi. Verilen bir sadakaya mukabil 700 misli, hattâ daha fazla mükâfât verileceğini haber verdi. Sadakanın gizlice ve hulûs-i niyyetle verilmesini, verirken fakire hakaret edilmemesini emretti. Sonra fitra ve kurban payı verilmekle bayramlarda da fukarânın sevindirilmesi, kezâ malın zekâtını i'tâ etmekle muhtacların zarûretten kurtarılmasını erkân-ı dinden saydı. Fakat bu verişlerde en ziyâde nazar-ı dikkate alınacak şey, sadaka ve infakın Allah rızası için olması herkese karşı gösteriş olsun diye verilmemesi idi.

Kur'ân-ı Kerim diyor ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فِئْتَلَهُ كَمْ تِلْكَ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
رَبِّ ابْنَ صَابِئٍ وَأَبْلٍ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ
يَمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٠﴾

Yâni: «Ey imân edenler! Sadakalarınızı minnet ve ezâ ile, (yâni fakirin başına kakmak ve ona hakaret etmek sûretiyle) vermeyiniz. O kimse gibi ki, nâsa gösteriş yapmak için malını infak eder, Allaha ve kıyâmet gününe de inanmaz. Böylesi üstünde bir parça toprak bulunan kaya gibidir. O kayaya iri dâneli ve sağanaklı bir yağmur isâbet edince toprağı götürüp sert ve yalçın bir hâlde bırakır. Riyâkârâne ve münâfıkâne sadaka verenler, verdiklerinden dolayı sevab nâmına bir şey kazanamazlar. Allah kâfirleri hidâyet etmez²⁰.»

(20) Sûrei Bakara: 264.

Burada kaya, o mürâînin; üstündeki toprak, onun gösteriş olmak üzere verdiği sadakanın; sağanaklı yağmur da hakikati meydana çıkaran adl-i ilâhînin misâlidir.

2230

ای بسا امساک کز انفاق به

مال حقرا جز بامر حق مده

Ey besâ imsâk k'ez-infâK bih,

Mâl-i haKrâ cüz be-emr-i haK me-dih.

«Ne kadar imsak, yâni vermemek vardır ki infaktan, yâni vermekten iyidir. Allahın malını ancak Allahın emrine göre ver.»

Sûre-i Bakarada buyurulmuştur ki :

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذَىٰ

«Güzel söz, şefkat ve merhamet, arkasından eziyyet ve hakaret gelen sadakadan hayırlıdır²¹.»

Demek ki bir adama beş on para verip de: «Elin, ayağın tutuyor, sapa sağlamsın, dileneceğine çalışsana» şeklinde söylenmekten, «Înâyet ola», «Allah versin» gibi sözlerle ve tatlı dil ile savmak hayırlı imiş.

İşte Cenâb-ı Pîrin (Ey besâ imsak kez infak bih) buyruğı bu gibi hareketler içindir. Allah bize sebîl-i ilâhîde infak etmemizi, hâlisen livec-hillâh vermemizi emrediyor. Bunun mefhûm-i muhâlifi: Allah yolunda ve Allah rızası için olmazsa vermeyin demektir. Emr-i ilâhiyi ifa etmek, onun icabına göre davranmakla olur.

2231

تا عوض یابی تو گنج بی کران

تا نباشی از عداد کافران

Tâ ivaZ yâbi tu genc-i bî-kerân,

Tâ ne-bâşi ez-idâd-i kâfirân.

«Tâki, Allah yolunda infakına bitmez ve tükenmez bir hazine bulasın; bir de, kâfirler sırasında bulunmaktan kurtulasın.»

(21) Sûrei Bakara: 263.

lunmalarının kendileri için hasret ve nedâmete sebep olduğu Sûre-i En-fâlde şöyle hikâye edilmiştir:

إِذَا لَدِرْكَفَرُوا يَنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ بِضِدْوَاعٍ سَبِيلَ اللَّهِ فَسُيْفِقُونَهَا ثُمَّ
كَوْنُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ تَرْيَعْلُونَ

«Kâfirler, yâni Mekke müşrikleri mallarını infak ediyorlar. Halkı Al-lah yolundan menetmek için. (Yâni İslâmın intişârına mâni' olmak için para sarfediyorlar) Yakında yine sarfedecekler. Sonra o sarfiyyat kendi-leri için hasret olacaktır.» (Çünkü hem malları gidecek, hem de maksad-ları husûle gelmeyecektir) Daha sonra da mağlûb olacaklardır²³»

2234

سروران مکه درحرب رسول
بودشان قربان بامید قبول

Serverân-i Mekke der-harb-i resûl,
Bûdşân Kurbân be-ümmîd-i Kabûl,

«Mekke reisleri ve Kureyşin ileri gelenleri, Resûl-i Ekremle muhâre-beye giderken kabûl ümidiyle kurbanlar kesmişlerdi.»

2235

اشتران قربان همی کردند تا
چیره کردد تیغشان برمصطفی

Üştürân Kurbân hemî-kerdênd tâ,
Çîre keredd tiğşân be-MuSTafâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelûttehâyâ Efendimize, kılıçları gâlib gelsin diye develer kurban etmişlerdi.»

Cenâb-ı Pîr Efendimiz, yerinde olmayan sarfiyyâtın infâk olamıya-cağını, hattâ o gibi isrâfın sarfedenler hakkında medâr-ı hasret olacağını beyân için iki beyt ile müşriklerin harekâtına telmih buyuruyor.

(23) Sûrei Enfal: 30.

F: 69

1089

Cenâb-ı Hakkın bir sadakaya mukabil yediyüz, hattâ daha fazla se-vâb vereceği Sûre-i Bakarada beyân edilmiştir. Bire yediyüz hiç bir ban-kadan alınamıyacağı gibi hiç bir ticâretle de kazanılamaz. Bunu ihsan bu-yuracak olan ancak Allahın lûtf u keremidir ki o lûtf u kerem, tükenmez ve ucu bucağı bulunmaz bir hazinedir.

Diğer cihetten bir şeyi yerinde sarfetmemek, meselâ bir mektep ya-pılması için iâne istenildiği vakit on para vermeyip de bir meyhâne mi-çosuna yüzlerce kuruş bahşış vermek budalaca bir israfta bulunmaktır. Hazret-i Kur'ân bu gibi müsrif ve mübezzirler hakkında :

إِذَا الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

Yâni: «Müsrifler şeytanların kardeşleridir²²» buyuruyor. Şeytanın ih-vanı sırasında bulunmamak, kâfirlerin sayısını artırmamak için bu gibi seffihâne israflardan çekinmelidir.

2232

امر حقرا باز جو ازواصلی
امر حقرا باز دان گر کاملی

Emr-i haKrâ bâz cû ez-vâSilî,
Emr-i haKrâ bâz dâñ ger kâmilî.

«Eğer sen kâmil bir adamsan Hakkın emrini hakikate vâsıl olmuş bir kâminden sor da öğren.»

Yâni nerelerde infak, nerelerde imsak edilmek lâzım geldiğini bilmi-yorsan erbâbından sorup öğren ki yanlış hareket etmiş olmayasın.

2233

در بی انداز اهل غفلتست
کان همه اتفاقهاشان حسرتست

Der Nubî inzâr-i ehl-i gafletest,
K'ân heme infâKhâşân hasretest.

«Kur'ân-ı Kerimde gaflet erbâbı için tehdid vardır. O gafillerin infak eyledikleri şeylerin kendileri için medâr-ı hasret olacağı bildirilmiştir.»

Mekke müşriklerinin Bedre giden ordularını techiz için sarfiyatta bu-

(22) Sûrei İsra: 27.

1088

Ma'lûmdur ki Hicretin ikinci senesinde vukû'a gelen Bedr gazvesinde 313 daha doğrusu 305 mücâhidten ibâret İslâm kuvveti, kendinin üç misli bulunan Kureyş kuvvetine galebe çalmış ve Arab kabileleri arasında fevkalâde bir ün almıştı. Mücâhidlerin kuvveti maddeten ne kadar zaif ve ma'nen ne kadar kavî ise Kureyş kuvveti de maddeten o derecede kavî ve ma'nen o kadar zaif idi. Hattâ mücâhidler yemek hususunda pek kanâat-kâr davrandıkları halde; Kureyş kalabalığında develer kesiliyor, bol bol kebab, kavurma yapıp yeniliyordu. Bu develeri kestirenlerin isimleri ve kesdirdikleri develerin sayıları şu sûretle târihe geçmiş :

Süfyân bin Ümeyy 9, Süheyl bin Amr 10, Utbe bin Rebîa 10, Makis bin Amrileümehî yâhud Nübeyh ve Münebbih İbnalhaccac 9, Abbas bin Abdilmuttalib 10, Hâris bin Âmir bin Nevfel 9, Ebulbahteri 10 deve kestirmişti. Yapılan şu fedakârlıklar boşa gittiği gibi bil'âhire Ebû Süfyânın kervanından kazanılıp da Uhud muhârebesine tahsis edilen paralar da heder ve medâr-ı hasret olmuştu.

Hazret-i Mevlânâ başka bir misâl getiriyor :

2236

چون غلام باغی کو عدل کرد

مال شه برباغیان او بذل کرد

Çün gulâm-i bâğî k'û adl kerd,

Mâl-i şeh ber-bâğîyân û bêzl kerd.

«Meselâ efendisine isyân etmiş bir köle, adâlet göstereceğim diye pâdişahın malını âsîlere dağıtır.»

2237

عدل این باغی و دادش نزد شاه

چه فزاید دوری و روی سیاه

Adl-i in bâğî vu dâdeş nezd-i şâh,

Çi fezâyed dûri vû rûy-i siyâh.

«Bu âsî kölenin adâleti ve mal tevzîi, pâdişah indinde, onun uzaklaşmasından pâdişah ile aralarının fazla açılmasından ve yüzü kara olmasından başka neyi artırır?»

Farzedelim ki bir hükümdârın bendegânından biri, hazineden bir çok para alıyor, başına topladığı haşerâta onları dağıtmak sûretiyle cömerdlik

ve gûyâ adâlet gösteriyor. Sonra onlarla beraber isyân ediyor. Bu herifin böyle para dağıtması, hükümdârın hoşuna gitmeyeceği gibi, (Aferin ne a'la etmiş) diye takdir etmeyeceği de tabiidir. İşte Bedr muhârebesinde Müslümanlık aleyhine hareket eden orduyu iâşe edenlerin hâli de tıbbi bu bâğî kul gibi idi. Fakat onlar yaptıkları işin hayr ve şeref olduğunu vehmediyorlardı. Hakikati kendileri idrak edemedikleri gibi başkasından da sorup öğrenmemişlerdi.

2238

بهر این مؤمن همی گوید زیم

اهدنا یا رب صراط المستقیم

Behr-i in mü'min hemî-gûyed zi-bîm,

İhdinâ yâ Rab SirâTa'l-müsteKîm.

«Bundan dolayı, yâni icâb-ı hâle göre hareket edememek korkusuyla her mü'min namazda (ihdina's-sırât'al-mütekîm) yâni: «Yâ Rabbi! Sen bizi doğru yola sevk ve hidâyet eyle» diye duâ eder.»

2239

آن درم دادن سخنی را لایقست

جان سپردن خود سخای عاشقست

Ân direm-dâden seHîrâ lâyiKest,

Cân-süpürden Hod seHâ-yî âşiKest.

«Para vermek cömerd olana lâyiktir. Âşıkın sehâveti ise cân vermek tir.»

Cânını cânâna vermektir kemâl-i âşıkın,

Vermeyen cân îtirâf etmek gerek noksânına.

Evet, para verilecek yer de vardır. Can fedâ edilecek mevki' de vardır. Para lâzım olan yerde canını, can lâzım olan yerde malını fedâyâ kalkmak doğru olmadığı gibi, mâliyle yardım edecek bir ihtiyârın, meselâ harbde, en öndeki sipere gidip fedâkârlığa kalkışması, musib bir hareket sayılmaz.

نان دهی از بهر حق نانت دهند

جان دهی از بهر حق جانت دهند

Nân dihî ez-behr-i haK nânet dihend,

Cân dihî ez-behr-i haK cânet dihend.

«Allah yolunda ekmek verirsen sana ekmek, can verecek olursan can verirler.»

Ni'met külfete göre olduğu gibi mükâfât da fedâkârlığın derecesine göre olur.

2241

گر بریزد برگهای آن چنار

برك بی برگی بخشد کردکار

Ger bi-rized bêrghâ-yî ân çenâr,

Berg-i bi-bergi bi-baHşed kirdkâr.

«Eğer Cenâb-ı Hak, çınar ağacının yapraklarını döktürürse ona yapraksız da yaşamak imkânını verir.» Bunun gibi :

2242

گر نماید ازجود دردست تو مال

کی کند فضل الهت بایمال

Ger ne-mând ez-cûd der-dest-i tu mâl,

Key küned faZl-i ilâhet pâymâl.

«Eğer cömerdlik dolayısıyla elinde mal kalmayacak olursa, Allahın ihsan ve keremi seni nasıl pâymâl eder ve muhakkar bırakır?»

2243

هر که کارد کردد انبارش تهی

لیکنش درمزرعه باشد بهی

Her-ki kâred kereded enbâreş tehî,

Lîkineş der-mezre'a bâşed bihî.

«Ekin eken kimsenin vâkıa anbarı boşalır, amma tarlası iyileşir.»

Oradan alınacak mahsûl ile o anbar yine dolar.

2244

وانکه در انبار ماند و صرفه کرد

اسپش و موش و حوادثاش خورد

V'ân-ki der-enbâr mând u Sarfe kerd,

Espeş û mûş û havâdishâş Hord.

«Bir tohumu anbarda saklayıp stok edenin ise buğdayını hâdisât bit-leriyle fareler yer.»

2245

این جهان نفیست در اثبات جو

صورت صفرست در معنی جو

În cihân nefyêst der-isbât cû,

Sûretet Sifrêst der-ma'nât cû.

«Bu dünyâ nefiyden yâni yoktan ibârettir, sen maksadını isbat âleminde ara. Senin sûretin sıfırdır, ma'nan ise bir deredir.»

Yâni insan sûrete mukayyed olup kalmamalı. O, fâni olduğu için sıfırdır, nefiydir, ademdir. Fakat mâ'nâ böyle değildir. O, bâkidir ve dâimdir. Binâenaleyh, ma'nâdan behredâr olabilmek için sûreti fedâ etmekten çekinmemelidir.

2246

جان شور و تلخ پیش تیغ بر

جان چون دریای شیرین را بحر

Cân-i şûr û têlH piş-i tiğ ber,

Cân-i çun deryâ-yi şîrinrâ bi-Her.

«Tuzlu ve acı olan canı yâni rûh-i hayvânîyi kılıç önüne götür. Onu fedâ ederek tatlı bir deniz gibi olan rûh-i ilâhîyi al.»

Gerek muhârebede şehid olmak, gerek mücâhede ile fenâ bulmak, bekâ âleminde ebediyyen ve her türlü ma'nâsiyle yaşamak demektir.

Binâenaleyh fâni hayatı verip ebedî hayatı almaktan çekinmemeli, hattâ bunu azîm bir ticâret bilmelidir.

ور نمی دانی شدن زین آستان

باری ازمن گوش کن این داستان

*V'er ne-mî-dânî şüden z-în âstân,
Bâri ez-men gûş-kün in dâstân.*

«Eğer bu âsitândan olmayı, yâni hakikat âlemine intisâb etmeyi bilmiyorsan bâri şu hikâyeyi benden dinle.»

**«LUTF VE KEREMİYLE ZAMANINDA HÂTEM-İ TÂİYİ
GEÇMİŞ OLAN HALİFENİN HİKÂYESİ»**

2248

يك خليفه بود درایم پیش

کرده خاتم را غلام جود خویش

*Yek Halîfe bûd der-eyyâm-i pîş,
Kerde hâtemrâ gulâm-î cûd-i Hîş.*

«Geçmiş günlerde bir halife vardı ki lutf u keremiyle zamânında Hâtem-i Tâiyi cömerdliğinin kölesi yapmıştı.»

Gerek Emevî mülûkü, gerek Abbâsî hülefâsı arasında böyle bir zât yoktur. Zâten aşağıda anlaşılacağı üzere kendisine bir testi yağmur suyu getiren bir bedevinin hediyyesine fazla fazla mükâfât vermesiyle, bir amele mukâbil, yedi yüz misli hattâ daha fazla sevâb ihsân eden, kerem-i İlâhî temsil edilmek istenilmiştir. Hâtem-i Tâi ise, târihi bir şahsiyettir. Tay kabilesi reislerinden olup cömerdliğiyle şöhret almış bir zattır. Şeyh Sa'dî (Gülistân) ında şöyle bir fıkra yazar:

Hâtem-i Tâiye kendinden daha cömerd kimse gördün mü? diye sorular. Dedi ki: Bir gün yüzlerce deve kestirmiş, çölde umûmî bir ziyâfet veriyordum. Fakirin biri bir yük çalı, çırpı getirdi. Bedelini aldıktan sonra gitmeye davrandı. Otur, Hâtemin ziyâfetinde bulun dedim. Ekmeğini emeğiyle kazanan Hâtemin minnetini çekmez diyerek gitti. İşte o adam benden cömerd idi.

Hâtemin oğlu (Adiyy) ile kızı (Seffâne) huzûr-i Peygamberide müslüman olmuşlardı.

2249

رایت جود و کرم افراشته

فقر و حاجت از میان برداشته

*Râyet-î cûd û kerem efrâşte,
FaKr u hâcet ez-miyân berdâşte.*

«O Halife, cömerdlik ve ikram bayrağını açmış, fakr ve ihtiyâcı ortadan kaldırmıştı.»

2250

بحر در از بخشیش صاف آمده

داداو از قاف تا قاف آمده

*Bahr-i dür ez-baHşîşeş Sâf âmede,
Dâd-i û ez-Kâf ta Kâf âmede.*

«İnci denizi onun bahşışinden sâfiyyet kesbetmiş, adâleti kaftan kafa kadar yayılmış, yâni bütün dünyâyı ihâta etmişti.»

Bahşışinden inci denizinin sâfiyyet kesbetmesi, Allâhü a'lem denizler kadar inci dağıtmasından ve denizleri inciden hâli bırakmasından kinâyedir.

2251

در جهان خاک ابرو آب بود

مظهر بخشایش وهاب بود

*Der-cihânî Hâk ebr û âb bûd,
Mazher-î baHşâyîş-î Vehhâb bûd.*

«Şu toprak âleminde su ve bulut gibi cömerd idi. Vehhâb-ı Kerîmin lutf ve ihsânına mazhar olmuştu.»

Toprağın sebep-i hayâtı su olduğu, su da buluttan geldiği için Cenâb-ı Pîr, fukarâyı ihyâ husûsunda halifeyi buluta teşbih ediyor.

از عطایش بحر و کان در زلزله
سوی جودش قافله بر قافله

*Ez-aTâyeş bahr u kân der-zelzele,
Sûy-i cûdeş Kâfile ber-Kâfile.*

«Atâsından, ihsânından dolayı deniz de, ma'den de titriyordu. Sehâsından nimetlenmek için nezdine kâfile kâfile halk geliyordu.»

قنله حاجت در و دروازه اش
رفته در عالم بجود آوازه اش

*Kible-i hâcet der û dervâzeeş,
Refte der-âlem be-cûd âvâzeeş.*

«Kapısı, halkın hâcet kiblesi olmuş, sehâsının şöhreti âleme yayılmıştı.»

هم عجم هم روم هم ترك و عرب
مانده از جو و سجایش در عجب

*Hem acem hem rûm hem türk û areb,
Mânde ez-cûd û seHayeş der aceb.*

«Acem de, Rum da, Türk de, Arab da onun cûd ve sehâsına karşı hayrette kalmıştı.»

آب حیوان بود و دریای کرم
زنده گشته هم عرب زو هم عجم
Âb-i hayvân bûd u deryâ-yî kerem,
Zinde geşte hem areb z-û hem acem.

«O halife, âb-ı hayat menbaı ve kerem deryâsı idi. Ondan hem Arab, hem Acem hayât buluyordu.»

Burada evsâfı beyân edilen halifenin sûri hükümdâr değil, ma'nevî halife bulunan kâmil ve mükemmil bir velî, aşağıda bahsedilecek bedevî ile karısından maksad da: Rûh ile nefis olduğunu şârih söylüyor.

«BİR A'RABÎ İLE KARISININ FAKR VE ZARÛRET DOLAYISIYLA OLAN MÂCERALARI»

يك شب اعرابی زى مر شوى را
گفت و از حد برد گفت و گوى را
Yek şeb a'râbî zenî mer şûyrâ,
Goft u ez-had bürd goft-û-gûyrâ.

«Bir gece bir bedevî karısı, uzun uzadıya söylendikten sonra kocasına dedi ki.»

کين همه فقر و جفا ما می کشيم
جمله در عالم خوش و ما ناخوشيم
K'in hemê faKr û cefâ mâ mî-keşim,
Cümle der-âlem Hoş û mâ nâ-Hoşim.

«Bu kadar yoksulluğu ve cefâyı biz çekiyoruz. Dünyâda herkes hoş olduğu halde biz pek nâhoş vakit geçiriyoruz.»

نان مانى نان خورش ما درد و رشك
كوزه مانى آب مان از دیده اشك
Nân-i mânnî nân-Horeş mâ derd u rêşk,
Kûze mân nî âb-i mân ez-dîde êşk.

«Ekmeğimiz yok, katığımız derd ü gıpta yutkunmaktan ibâret. Kâbimiz kacağımız yok. Suyumuz ise ancak göz yaşı.»

جامهٔ ما روز تاب آفتاب
شب نهالین و لحاف ازماهتاب
Câme-i mâ rûz tâb-i âftâb,
Şeb nihâlîn û lihâf ez-mâhtâb.

«Gündüzün elbisemiz güneşin ziyâsı, geceleyn döşegimiz, yorganımız ay ışığı.»

قرص مهرا قرص نان پنداشته
دست سوی آسمان برداشته
KurS-i mehrâ KurS-i nân pindâşte,
Dêst sûy-i âsmân berdâşte.

«Ay tekerleğini yuvarlak pide sanıyor, onu yakalamak için elimizi gök yüzüne uzatıyoruz.»

ننگ درویشان زدرویشی ما
روز شب ازروزی اندیشی ما
Neng-i dervîşân zi-dervîşî-i mâ,
Rûz şeb ez-rûzi endîşî-i mâ.

«Bizim fakirliğimizden fukarâ gürûhu da utanıyor. Gündüzlerimiz rızık düşüncesiyle gece oluyor.»

خویش و بیگانه شده ازما رمان
برمنال سامری از مردمان
Hiş u bigâne şüde ez-mâ remân,
Ber-misâl-i sâmirî ez-merdümân.

«Hısım, akrabâ, yabancılar da bizden kaçıyor. Âdetâ Benî İsrâîl arasında Sâmirîye dönmüşüz.»

Sâmirî, Benî İsrâilden bir heriftir ki yaptığı buzağı heykeline tapmaları için Yahudileri teşvik etmiş, sonra Hazret-i Mûsâ tarafından tardo-lunmuştur.

(Tefsîr-i Hüseynî) de deniliyor ki: Fir'avnin helâkinden sonra Benî İsrâîl Mûsâ Aleyhisselâmdan bir şeriat istediler. Hazret-i Mûsânın münâ-câtı üzerine, Benî İsrâîlin eşrâfından ba'zıları ile Tûr dağının eteğine gel-mesi vahyedildi. Orada ahkâm-ı şeriatî câmi' bir kitap verileceği de va'do-lundu. Mûsâ Aleyhisselâm, kardeşi Hârûn Aleyhisselâmı vekil bıraktı. Kırk gün sonra geleceğini haber verdi. Eşraftan yetmiş kişi ile hareket etti. Tûra yaklaşıncâ Kelâm-ı İlâhiye fevkal'âde iştîyâkı dolayısıyla ya-nındakileri bıraktı, kendi sür'atle dağın eteğine gitti. O sırada hitâb-ı İlâhî vârid olup buyuruldu ki :

وَمَا آجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى

﴿ قَالَ هَؤُلَاءِ عَلَىٰ أَرْبَىٰ وَجَحِلْتُمْ إِلَيْكَ رَبِّ لِذُنِّي ﴾

«Yâ Mûsâ; kavmini bırakıp da alel'acele gelmeye seni teşvik eden nedir? (Yâni neden onları bıraktın da sen böyle acele ve yalnız geldin?) Mûsâ dedi ki: Onlar izimde yâni arkamdan geliyorlar. Yâ Rabbî bense râzı olasın diye sana doğru acele ettim²⁴.»

Hazret-i Mûsânın isti'câli, emr-i İlâhiye kemâl-i sür'atle imtisâl et-mek ve bu vesile ile rızây-ı Rabbânîyi kazanmak içindi. Yoksa yanında-kileri yolda bırakması ve onlardan evvel Tûra çıkması, azametinden ve onlarla birlikte bulunmaya adem-i tenezzülünden değildi.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُ السَّامِرِيُّ

Cenâb-ı Hak buyurdu ki: «Senden sonra, yâni kendilerinden ayrılınca, kavmini fitneye düşürdük. Sâmirî de onları yoldan çıkardı²⁵.»

Samirî Benî İsrâilden idi. Vaktiyle Fir'avn, Yahudi çocuklarını öldürt-tüğü sırada bunu anası, Nildeki adacıklardan birine atmış, emr-i İlâhî ile orada Cebrâîl Aleyhisselâm tarafından beslenilmişti. Bunun da adı Mûsâ idi. Dikkat ve hayret edilecek bir hâldir ki Cebrâîlin beslediği Mûsâ, Benî İsrâîli buzağı heykeline taptırıyor, Fir'avnin büyüttüğü Mûsâ Kelimullah oluyor.

Fir'avnin Şab denizinde boğulduğu gün, Sâmirî Cebrâîli görmüş ve onun bindiği atın bastığı yerden bir avuç toprak alıp saklamıştı. Hazret-i Mûsânın Tûra azimetinden sonra Hârûn Aleyhisselâmın yanına gitti ve

(24) Sûrei Tâhâ: 83-84.

(25) Sûrei Tâhâ: 85.

Ona: Mısırdan çıkarken Kıbtîlerden bir takım mücevherât almıştık. Onlar âriyet olduğu için kullanmamız câiz değildir. Hâl böyle iken, Benî İsrâîlin onları satıp aldıklarını görüyorum. Emret de hepsi toplanılsın ve yakılsın.» dedi. Hazret-i Hârûn'un emriyle o müzeyyenât toplatıldı, bir çukura dolduruldu, üstüne odun yığıldırılıp yakıldı.

Sâmîrî san'atkâr bir kuyumcu idi. O erimiş altın ve gümüşü, yaptığı bir kalıba döktü, meydana bir buzağı heykeli çıkardı. Heykeli içi boş ve ağzı ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr estikçe ses çıkarmaya başladı. Yahudiler şu hâli görünce şaşırıldılar. Sâmîrînin teşvikiyle ona tapmaya başladılar. Ancak Hârûn Aleyhisselâmın nasihatini dinleyen dörtte biri putperestlikten kurtuldular. İşte Mûsâ Aleyhisselâma olan (Kad fetennâ kavmeke min ba'dike) Yâni: «Senden sonra kavmini fitneye düşürdük» Hitâb-ı İlâhîsi bu hâdisenin ihbârı idi.

فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِأَقْوَمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ۖ قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ ذِيئَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ۖ فَأَخْرَجَ لَهُمْ غِلاَّ جَدًّا لَهُ خُورَ فَقَالَ لَوَاهُ ذَا الْحُكْمُ ۖ وَإِلَهُ مُوسَى نَسِيتُ ۖ

«Mûsâ Aleyhisselâm müddet-i muayyeneden sonra hiddetli ve müteessif bir hâlde geri döndü. Dedi ki: Ey kavm; Rabbiniz size şeriat verdiğine dâir güzel bir vaadde bulunmadı mı idi? Acaba size karşı olan va'dim ve ahdim gecikti mi? (Yâni kırk gün sonra gelirim dem'iştim, işte geldim.) Yoksa Rabbinizden üzerinize gazab ve azab nazil olmasını mı arzu ettiniz de, bana olan va'dinize muhâlif harekette bulundunuz. Dediler ki: Sana olan va'dimize irâdemizle muhâlefet etmedik. Lâkin Mısır-

dan çıkarken Kıbtîlerin zinetinden bir mikdârını yüklenmiştik. Onları Hârûn'un emriyle ateşe attık. Sâmîrî de nezdinde bulunan mücevherâtı bizim gibi ateşe attı. Sonra Sâmîrî onlara ateşten böğürdeyen bir buzağı cesedi çıkardı. Bunu görüp de sesini işitenler dediler ki: İşte bu, sizin de, Mûsânın da İlâhınızdır. Mûsâ bunu unutup da dağa aramaya gitti²⁶».

Benî İsrâil Mısırdaki bulundukları müddetçe Mısırlıların (Apis) dedikleri sığra taptıklarını görmüşlerdi. Sâmîrînin yaptığı buzağı heykelinin içi boş olması dolayısıyla ses çıkardığını da görünce, eski âşinâlık dolayısıyla, o heykelin ma'bud olduğuna karar verdiler.

أَفَلَا يَرَوْنَ إِلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۖ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ۖ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْكَ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ۖ قَالَ يَاهَرُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۖ أَإِلَّا يَتَّبِعُونَ أَفْعَصَيْتَ أَمْرِي ۖ قَالَ بِاتَّبِعُوا لَأَنَّا خُذْنَا بِالْحِسْبَةِ وَلَا يَرَأْسِي أَنِي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ۖ قَالَ فَبِأَخْطَبِكَ يَا سَامِرِيُّ ۖ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ۖ قَالَ فَادْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ ۖ

«Türlü türlü hitablarına karşı heykelin cevap vermediğini, (yâni rüzgâr estikçe böğürmekten başka bir şey yapmadığını,) kezâ kendileri hakkında menfaat ve mazarrat îkâma muktedir olmadığını Benî İsrâîl görmüyorlar mı idi? (Böyle âciz ve gözleri önünde Sâmiri tarafından yapılmış bir cisim, nasıl ma'bud olabilir?) Mûsânın Tûr dağından dönmesinden evvel Hârûn onlara demişti ki: Ey kavmim, siz heykele tapınmak sûretiyle fitneye uğradınız. Sizin hakikaten Rabbiniz rahmân ve rahîm olan Allâhtır. Ma'bûd-i vâhîde ibâdet hususunda bana tâbî' olun ve emrime itaat edin. Dediler ki: Mûsânın yanımıza dönmesine kadar buzağıya tapmaktan fâriğ olmayacağız. Vaktâki Mûsâ avdet etti ve kavminin heykele tapındığını vördü. Ey Hârûn, onların sapıttıklarını bürünce bana tâbî' olup onları i'kâz eylemekten seni ne men'etti? (Buradaki ittiba', benim gibi onları men'etmek, yâhud aralarından çekilip arkamdan gelmek demektir) Yoksa emrime karşı âsi mi oldun? Hârûn dedi ki: Ey anam oğlu, yâni kardeşim, sakalımdan ve saçımdan tutup çekme. «Benî İsrâîli tefri-faya düşürdün ve sözüme dikkat etmedin» dersin diye korktum. Hazret-i Mûsâ Sâmiriye hitâben: Ey Sâmiri; bu ettiğin iş nedir? diye sordu. Sâmiri cevap verdi ki: Beni İsrâîlin görmediğini gördüm, yâni Cebrâîl Aley-hisselâmı müşâhede ettim. Resûl-i İlâhî olan Cebrâîlin izinden bir avuç toprak aldım. Onu erimiş ma'denin içine attım. İşte böylece bu işi yap-mayı nefsim bana hoş gösterdi. Mûsâ dedi ki: Hadi git, senin dünyadaki ukûbetin yaşadığın müddetçe sürünmedir. Senin için mev'ûd ve mukad-der bir azab da vardır ki o va'd aslâ tehalûf etmez²⁷».

Sâmiri Beni İsrâîl arasından kovuldu. Ölünceye kadar çölde yalnız başına dolaşmaya mecbur oldu. Uzakdan birini görünce yaklaşma diye bağırdı. Çünkü biri ona temâs ederse ikisi de sıtmaya tutulmuş gibi zan-gır zangır titrerdi.

Mûsâ Aleyhisselâm Sâmiri hakkında bu hükmü verdikten sonra dedi ki :

وَانْظُرْ إِلَى إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَنْ يَنْفَعَكَ شَيْءٌ لَّنَسْفَنَهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ۝

«Âbid ve mu'tekifi olduğun ilâhının hâline bak. Onu yakacağız, sonra onu toz hâlinde denize dökeceğiz²⁸».

(27) Sûrei Tâhâ: 89:96.

(28) Sûrei Tâhâ: 97.

İşte: «Benî İsrâîl arasında Sâmiri nasıl menfûr ise herkese karşı biz de öyle bulunuyoruz» diye bedevî karısı şikâyet ediyor ve şekvâsında de-vâm ile diyordu ki :

2263

گر بخوام از کسی يك مشت نesk,
مر مرا گوید خشن كن مرگ و جسك

Ger bi-Hâhem ez-kesî yek mûşt nesk,
Mer merâ gûyed Hamûş kûn merğ u cesk.

«Eğer birinden bir avuç mercimek isteyecek olsam bana sus, dırlan-ma, karın ağrısına uğra, geber diye bağıır.»

2264

مر عربا فخر و غرست و عطا
در عرب تو همجو اندر خط خطا

Mer arebrâ faHr u gîrrest û aTâ,
Der areb tû hemçu ender-HaT HaTâ.

«Arab kavminin izzeti, atâsı ve fahri vardır. Sen ise arablar arasında hattaki hatâ gibisin.»

2265

چه غزا ما بی غزا خود کشته ایم
ما بتیغ فقر بی سر گشته ایم

Çi gazâ mâ bi-gazâ Hod küşteim,
Mâ be-tiğ-i faKr bi-ser geşteim.

«Gazâ ne demek? Yâni bu hale girmemize kabilemize edilen kazve sebeb olmadı. Biz, gazâsız ölmüşüz. Fakr ve zarûret kılıcıyla kafamız ke-silmiş.»

چه عطا ما برگدای می تنیم
مر مگر را درهوا رک می زنیم

Çi aTâ mâ ber-gedâyî mî-tenîm,
Mer megesrâ der-hevâ reg mî-zenîm.

«Atâ nedir? Yâni kime atâ edebilecek kudretimiz var? Biz dilencilikle dönüp dolaşıyoruz. Hattâ havada uçan sineğin damarını vurmaya çalışıyoruz.»

گر کسی مهمان رسد گر من منم
شب بخسبد دلش از تن بر کنم

Ger kesî mihmân resed ger men menem,
Şeb bi-Husbed delKaş ez-ten ber-kenem.

«Bize birisi konuk gelecek olursa gece uyuyunca — eğer ben bensem — sırtından abasını çeker, alırım.»

**«MUHTAC OLAN MÜRİDLERİN, MÜZEVVİR MÜDDEİLERE
ALDANMALARI, ONLARI ŞEYH, MUHTEREM, VÂSİL İLÂLLAH
SANMALARI VE NAKL İLE NAKDİ, HAKİKÎ İLE TAKLİDİ
AYIRD EDEMELERİ.»**

Zarûretten şikâyet eden bedevî karısının bize bir konuk gelse gece uyuyunca sırtından abasını alırım demesi dolayısıyla Cenâb-ı Pir Efendimiz ayrı bir bahs açıyor. Kendilerine teslim olan kimseleri soyup soğana çeviren müzevvir şeyhlere dâir ba'zı beyânatta bulunuyor. Hakiki meşâyihle nisbetle onların nakd yanında nakl, ber rüste yanında ber beste gibi kaldığını söylüyor.

Ber rüste: Tabii ve hakiki demektir. Meselâ sun'î olmayan bir çiçeğe (şükûfe-i ber rüste) derler. **Ber beste ise;** Sun'î ve taklid ma'nasınadır ki kâğıd vesâireden yapılmış gül, çiçek gibi şeylere vasfolur.

بهر این گفتند داناان بن
مهمان محنتان باید شدن

Behr-i in goftênd dânaân be-fen,
Mihmân-i muhsinân bâyed şüden.

«Bundan dolayıdır ki Ürefây-i İlâhiyye, fen ve hikmet mu'cibince, yâhud hikmet-i İlâhiyye vâkıfı olan âr.fler, ihsan sâhiblerinin konuğu olmalıdır demişlerdir.»

İhsân: Bir işi güzel ve lâıyk-ı vechile yapmak demek olduğuna göre mısra-ı sânideki (muhsinân) kendilerine gelen misâfirlere hüsn ü muâmele ve ikrâm edenler ma'nâsınadır. Râhat etmek ve iltifât görmek isteyenlerin ihsân ve kerem sâhiblerinin devlethânelerine konmak gibi seyr ü sülûkte bulunanların da uluvv-i himem sahibi olan zevât-ı kâmileye mihmân, hattâ dâhil olmaları lâzım gelir.

تو مرید و میهمان آن کسی
کو ستانده حاصل ترا از خسی

Tû mürîd û mihmân-i ân kesî,
K'û sitânde hâSiletrâ ez-Hasî.

«Sen ise öyle birinin müridi ve misâfiri olmuşsun ki, denâatinden dolayı senin çalışma mahsûlün olanı elinden alıyor.»

نیست چیره چون ترا چیره کند
نور نهد مر ترا تیره کند

Nîst çîre çun turâ çîre küned,
Nûr ne-dhed mer turâ tîre küned.

«Müsâfiri olduğun kimse, kudretli olmadığı için seni kuvvetlendiremiyor. Sana nur vermek şöyle dursun, büsbütün karanlıkta bırakıyor.»

چون ورا نوری نبود اندرقران
نور کی بایند ازوی یگران

*Çün verâ nûrî ne-bûd ender-Kırân,
Nûr key yâbênd ez-vey dîgerân.*

«Kendisinde nûr olmadığı için ona iktirân edenler, nasıl nûr alabilirler?»

Ma'lûmdur ki insan bir köy odasına konacak olsa oda sâhibi — hâline göre — konuğu ağırlar. Hiç olmazsa yiyecek bir lokma ekmekle yakacak bir mum, yâhud bir kandil veyâhud bir parça çıra getirir. Ma'nevi yolculuk demek olan seyr ü sülûkte, kendilerine müracaat edilen müddeî ve müzevvir şeyhler ise müsâfiri demek olan müridlere ikram etmek şöyle dursun, onların elindeki ni'metleri alırlar, yâni dervişte zevk namına bir şey hâsıl oluyorsa sohbetleri ve telkinleriyle o zevki de kaçırlar. Kezâ misâfirlerine aydınlık vermek vazifeleri olduğu hâlde kendileri nirsuz herifler oldukları için zavallı müridleri de karanlıkta bırakırlar.

همچو اعمش کو کند داروی جنم
چه کشد در چشمها الا که بشم

*Hemçü a'meş k'û küned dârû-yi çeşm,
Çi keşed der-çeşmhâ illâ ki peşm.*

«Bu yoldaki müddeî müteşeyyih, kendi gözü hasta olduğu hâlde başkasının gözüne ilâç yapmaya kalkışan bir şarlatana benzer. Böyle bir herifin göze çekeceği de yün ve kıl gibi gözü kör edecek şeyler olur.»

حال ما اینست در فقر و غنا
هیچ مهمانی میا مغرور ما

*Hâl-i mâ îneset der-faKr û ganâ,
Hiç mihmânî me-yâ mağrûr-i mâ.*

«Fakr ve meşakkat hususunda bizim hâlimiz budur. Hiç bir misâfir aldanıp da bize konuk gelmesin.»

Bu beyt ile aşağıdaki iki beyt, bedevi karısının lisânından irâd edildikten sonra yine müzevvir şeyhlerin ta'rifine devam olunuyor.

قحط ددسال ارندیدی درصور
چشمها بکشا و اندرمانگر

*KahT-i deh-sâl er-ne-dîdî der-Suver,
Çêşmhâ bü-kşâ vu ender-mâ nîger.*

«On sene süren bir kıtlığın nasıl olacağını görmedinse gözlerini aç da bize bak.»

ظاهری ما چون درون مدعی
درداش ظلمت برونش شعشی

*Zâhir-i mâ çün derûn-i müddeî,
Der-dileş zulmet birûneş şa'seî.*

«Bizim görünüşümüz müddeî ve müteşeyyih andırır ki kalbi karanlık olduğu halde hârici gâyet parlaktır.»

از خدا اورا نه بوی نه اثر

دعوتش افزون ز شبت و بوالبشر

*Ez-Hudâ ûrâ ne bûyî ne eser,
Da'veteş efzûn zi-Şis û Bu'l-Beşer.*

«Kendisinde Allaktan bir râyiha ve bir eser yokken halkı irşâda da'vet hususunda Şis ve Âdem Aleyhisselâmdan ileri gidiyor.»

دیو نموده ورا هم نقش خویش

او همی گوید زابدالم و بیش

*Div ne-nmûde verâ hem naKş-i Hiş,
Û hemî-gûyed zi-ebdâlîm u biş.*

«Ona şeytan bile kendi suratını göstermemiş olduğu halde, biz ebdâl zümresindeniz, hattâ onlardan ilerideyiz diyor.»

Yukarılarda söylenmişti ki kibâr-ı evliyâullahtan ba'zılarına (ebdal) ta'bir edilir. Onlara böyle denilmesinin sebebi: Seyyiâtlarının hasenâta tebeddül etmesi yâhud istedikleri vakit ve arzû ettikleri yerde kendilerinden bir bedel gösterebilmeleri imiş.

2278

حرف درویشان بنزدیده بسی
تا گمان آید که خود هست او کسی

Harf-i dervîşân bi-düzdidê besî,
Tâ gümân âyed ki Hod hest û kesî.

«Dervîş sözlerinden bir çoğunu çalmış ve ezberlemiş, kendisi de bir adam sayılsın diye» o sözleri tekrarlayıp duruyor.

2279

خرده گردد درسخن مرپایزد
ننک دارد ازدرون او یزد

Horde-gired der-süHan mer-Bâyezîd,
Nêng dâred ez-derûn-î û Yezîd.

«Sözde Bâyezîd-i Bestâminin yanlışını tutmaya çalışır. Fakat iç yü- zünden Yezîd bile hayâ eder.»

2280

بی‌نوا ازنان و خوان آسمان
پیش او نداشت حق یک استخوان

Bî-nevâ ez-nân u Hân-î âsmân,
Pîş-i û ne-ndâHt haK yek üstüHân.

«Semâvî sofra ve ekmekten behresi yok. Cenâb-ı Hak, onun önüne kem k bile atmamış.»

Yâni semâvî ni'metler ve ma'nevî zevklerden bir parça bile tatmamış. Öyle olduğu halde :

2281

او ندا کرده که خوان بهادام
نایب حقم خلیفه زادام

Û nidâ kerdê ki Hân bi-nhâdeem,
Nâyib-i haKKem Halife-zâdeem.

«İrşâd sofrasını açtım, nâib-i İlâhî ve halife zâdeyim diye bâr bâr ba- ğırıyor.»

Keza o müzevvir diyor ki :

2282

الصلا ساده دلان پیچ پیچ
تا خورد ازخوان جودم سیر هیچ
ES-Salâ sâde-dilân-î piç-piç,
Tâ Horîd ez-Hân-i cûdem sir-i hiç.

«Ey katmerli sâf kimseler, buyurun, açtığım sabâvet sofrasından doya doya (hiç) yiyin.»

Hiç bir şeyi olmayanın sofrasında ancak hiç yenilebileceği, yâni hiç bir şey yenilemeyeceği pek tabii bir şeydir.

2283

سالها بروعدۀ فردا کسان
گرد آن درگشته فردا نارسان
Sâlhâ ber-va'de-î ferdâ kesân,
Gird-i ân der-geşte ferdâ nâ-resân.

«Ferdâ va'desiyle bir çok kimse yıllarca onun etrafına toplanır da va'dettiği ferdâya vâsıl olamaz.»

Yâni böyle müddei ve müzevvir herifler: «Çalışın yarın, öbürgün mesâinizin feyzini görürsünüz» diye muhlis müridleri iğfâl ederler. Mev'-ûd (yarınlar'dan), (öbürgünlerden) bir çoğu geçtiği hâlde beklenen gün bir türlü gelmez. O şeyh taslağı ise (bugün peşin, yarın veresiye) levhası gibi aynı nakarâtı tekrarlar durur.

دیر باید تا که سر آدمی
آشکارا گردد ازینس و کمی

*Dir bâyed tâ-ki sirr-i âdemî,
Âşkârâ gerded ez-bîş û kemî.*

«Bir kimsenin çokluk ve azlık gibi mikdâr ve mahiyyetine tealluk eden sır, anlaşılmak için epeyce zaman geçmek lâzımdır.»

زیر دیوار بدن گنجیست یا
خانه مارست و مور و ازدها

*Zîr-i divâr-i beden gencîst yâ,
Hâne-i mârest u mûr û ejdehâ.*

«Beden duvarının altında define mi, yoksa yılan, karınca ve ejderhâ yuvası mı var?» kolayca anlaşılamaz.

چونکه پیدا گشت کو چیزی نبود
عمر طالب رفته آگاهی چه سود

*Çün-ki peydâ gesh k'û çîzî ne-bûd,
Umr-i Tâlib refte âgâhî çî-sûd.*

«O, cesed duvarının altında, yâni şeyh zannedilen kimsenin ma'nevîyyetinde bir şey bulunmadığı anlaşılmış ona mürid olanın ömrü bey-hûde geçmiş olduğu tahakkuk eder.»

Eder ammâ o vakit ki âgâhlığın ne faydası olabilir?

Onun için insan, sonra pişman olmamak üzere intisâb edeceği şeyhin hakikaten kâmil ve mükemmil olmasına dikkat etmelidir.

لیک نادر طالب آید کز فروغ
در حق آن نافع آید آن دروغ

*Lîk nâdir Tâlib âyed k'ez-fürûğ,
Der-haK-i ân nâfi' âyed ân dürrûğ.*

«Lâkin nâdiren ba'zı tâlib bulunur ki sıdk-ı i'tikâdî nûru dolayısıyla müddeî şeyhinin yalanı, yâni yalandan irşâd da'vâsında bulunması, müridi hakkında hayırlı olur.»

او بقصد نیک خود جانی رسد
گرچه جان پنداشت آمد جسد

*Û be-KaSd-i nîk-i Hod câyî resed,
Gerçi cân pindâşt ân amed cesed.*

«Mürîd, şeyhini rûh sandığı hâlde onun kalıbdan ibâret olmasıyla be-râber, hüsnü niyyeti sebebiyle bir makâma vâsıl olur.»

چون تحریری در دل شب قبله را
قبله نی و آن نماز او روا

*Çün teharri der-dil-i şeb Kiblerâ,
Kible nî vû ân nemâz-i û revâ.*

«Gece yarısı kibleyi arayış namaza durmak gibi ki teveccüh ettiği taraf, kible değilken namazı câiz ve makbul olur.»

Ma'lum ya. Namaza durmadan evvel bir takım şartlar vardır ki, biri de (istikbâl-i kible) yâni Ka'benin bulunduğu tarafa dönmektir.

Bu teveccüh farzdır. Onsuz namaz câiz olmaz. Öyle iken, gece karanlığında ve kırdâ, bayırdâ kible cihetini ta'yin edemiyen kimsenin kible zannettiği cihete doğru namaz kılması câizdir.

Hazret-i Mevlânâ; şeyh-i kibleye, müridi de kibleye teveccüh etmiş musallîye benzetiyor da buyuruyor ki: «Gece vakti cihet ta'yin edemiyen bir adamın araştırdıktan sonra aklının kestiği tarafa namaza durması câiz

ve kıldığı namaz makbuldür.» Onun gibi bir tâlibin de kâmil ve mükemmil bir şeyh aradıktan sonra hüsnü niyyet ve hulûs-i i'tikâd ile — velev ki şarlatan olsun — bir müteşeyyihe intisâb etmesi faydadan hâlî değildir.

2290

مدعی را فقط جان اندر سرست
لیک مارا فقط نان در ظاهرست
*Müddeîrâ KahT-i cân ender-serest,
Lîk mârâ KahT-i nân der-zâhirest.*

«Müddeî müteşeyyihın rûhundaki kıtlık ve boşluk gizlidir. Lâkin biz için ekmek kıtlığı ve açlık meydandadır.»

Allâhü a'lem Cenâb-ı Pîr, üslûb-i hakim tarzında, yâni kendini de bir tâlib-i sülûk gibi göstermek üzere buyuruyor ki: Seyr ü sülûke ihtiyâcımız ve bu hususta hüsnü niyyetimiz var. Fakat bizi doyuracak ekmek, yâni mürşid bulamıyoruz. Şeyh kıyâfetine birini gördük, başkasına tesâdüf edemedik. Mecbûren ona intisâb ettik. Onun ma'neviyyatı kıt bulunsa bile hiç olmazsa gizlidir. Bizim aç ve muhtâc olduğumuz ise âşikârdır. Bî-nâenaleyh intisâbımız ve hüsnü niyyetimiz dolayısıyla istifâdeden mahrum kalmayız.

2291

ماجرى چون مدعى پنهان كنيم
بهر ناموس منور جان كنيم
*Mâcerâ çün müddeî pinhân künîm,
Behr-i namûs-î müzevvir cân kenîm.*

«Şeyhlik da'vâsında bulunanın kendi kofluğunu gizlemesi gibi biz de mâcerâyı yâni irşâda olan ihtiyâcımızı saklamaya kalkarsak ve bu hususta sûrî ve indî sıkılmaya kapılırsak can çekişircesine ıztırâb çekmiş oluruz.»

«A'RABÎ HİKÂYESİNE AVDET VE TEMSİLAT-I ACİBE»

2292

شوى گفتش چند گوى دخل و گشت
خود چه ماند از عمر افزونتر گذشت
*Şûy gofteş çênd gûyi daHl u geşt,
Hod çi mând ez-umr efzun-ter güzêşt.*

«Kocası kadına dedi ki: İrad arzusu ve gezip dolaşma hevesiyle ne kadar söylenip duruyorsun? Ömrümüzden ne kadar kaldı? Hayat müdetinin çoğu geçip gitti.»

2293

عقل اندر پیش و نقصان ننگرد
زانکه هر دو همچو سيل بگذرد
*ÂKil ender-bîş-i nuKSân ne-ngered,
Z'ân-ki her dû hemçu seylî bü-gzered.*

«Akıllı olan rızkın azına, çoğuna bakmaz. Çünkü ikisi de sel gibi akar gider.»

2294

خواه صاف و خواه سيل تيرهرو
چون نمى بايد دمی ازوى مگو
*Hâh Sâf u Hâh seyl-i tîre-rû,
Çun ne-mî-pâyed demî ez-vey me-gû.*

«O sel ister berrak, ister bulanık aksın, mâdem ki durup kalmıyor, akıp g'liyor, ikisinden de bahsetme.»

Selin berrak akması: Kısmetin bol ve refah şeklinde, bulanık olması da fakr u zarûret hâlinde zuhûr etmesidir. A'râbî yâni akıl; zevcesi mesâ-

besinde olan nefse nasihat veriyor. «Hasbelbeşeriyye ma'ruz kaldığımız se-âdet ve musibetin hiç biri sürekli değildir. Mâdem ki böyledir, sebâtı olmayan şeylere heveslenmek, onlardan uzun uzadıya bahsetmek de lââyık değildir.» diyor. Ondan sonra da bütün mahlûkâtın rızkının rezzâk-ı âlem olan Allah tarafından verilmekte olduğunu anlatmak için:

2295

اندین عالم هزاران جانور
مزید خوش عیش بی زیر و زبر
Ender-în âlem hezârân cân-ver,
Mî-ziyed Hoş ayş-i bî-zîr û zeber.

«Bu âlemde binlerce hayvânât, aşağı yukarı, yâni az ve çok kaydı olmaksızın hoşça geçinirler.»

(Sûre-i Ankebût) da buyuruluyor ki:

وَكَايَ مِنْ ذَاتِ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا

«Hayvanâtta ne kadarı vardır ki rızkını hâmil olamaz²⁹.» Yâni ekip biçmek, besleyip yetiştirmek gibi tedbirler ile rızkını elde edemez. (Yev-mün cedit, rızkun cedit) fehvâsınca bugün ne bulduysa onu yer, yarın için de Allahın lutfuna i'timâd eder. Hakikaten insan, fâre, arı, karınca gibi ba'zı müstesnâlarından mâadâ bütün zevilhayâtın mâişeti tam bir tevekküldür. Sabahleyin ininden ve yuvasından aç çıkan hayvanlar, akşam üstü karınları doymuş olarak dönerler. Çünkü:

اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«Allah, o hayvanların rızkını verir, (kimini etle, kimini otla doyurur) Ey insanlar; sizi de böylece besler. Cenâb-ı Hak sizin açlığınızı iştir ve rızkınızı nereden vereceğini bilir³⁰.»

İşte Cenâb-ı Pîrin aşağı, yukarı kaydı olmaksızın buyurduğu budur.

(29) Sûrei Ankebut: 60.

(30) Sûrei Ankebut: 60.

2296

شکر میگوید خدارا فاحته
بردخت و برک شب ناساخته

Şükr mî-gûyed Hudârâ fâHte,
Ber-dîraHt û berg-i şeb nâ-sâHte.

«Üveyk kuşu ağaç üstünde Allaha şükreder. Halbuki gece nevâlesini hazırlamamıştır.»

2297

حمد میخواند خدارا عندلیب
کاعتماد رزق برتست ای مجیب

Hamd mî-Hâned Hudârâ andelîb,
K'i'timâd-i rizK ber-tust ey Mücîb.

«Ey mücib olan, mahlûkâtının temenniyâtını kabul eyleyen Allah; rızk hususunda i'timâdımız ancak sanadır diye bülbül de Cenâb-ı Hakka hamdeder.»

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَمَا مِنْ ذَاتٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

buyurulmuş, her hayvanın rızkının lutf-i İlâhî ile verildiği beyân olunmuştur.

2298

باز دست شاهرا کرده نوید
ازمه مهدار بریده امید

Bâz dest-i şâhrâ kerde nevid,
Ez-heme mürdâr bü-brîdê-ümid.

«Toğan kuşu, şâhın eline göz dikerek, yâhud şâhın elinde çırpınarak bütün murdar ve lâşelerden ümid kesmiştir.»

Eskiden hükümdarların yaptırdığı ve yaptığı avlarda kuşları tutup getirmek için toğan kuşları alıştırılmış. Kâşgar taraflarında kartalların da böyle terbiye edildiğini bir kitabda okumuştum. Osmanlı saraylarında

(31) Sûrei Hud: 6.

bilhassa bu işle meşgul toğancılar varmış. Hâlâ Üsküdar'da bir semtin adı-na Toğancılar denilmektedir. İhtimâl ki orada toğan alıp satan esnâfın çarşısı vardı.

Evet, toğan, şahin, atmaca gibi av kuşları, terbiye edilir, ava gidilir-ken el üstünde olmak üzere götürülürmüş. Hayvan; pençeleriyle, gaga-sıyla yırtmasın diye ele de meşinden eldiven geçirilmiş. Havada bir kuş geçtiğini görülünce toğan salıverilir, yetişip yakaladığı kuşu getirince de bir iki lokma et verilir.

Toğanın başka taraflardan ümit kestiğini, şahın vereceği et lokmala-riyle kanâat eylediğini A'rabi misâl gösteriyor da zevcesine, yâni akıl, nefse tevekkül tavsiye ediyor. Yine diyor ki :

2299

همچنین از پشه داری تا بفیل

شد عیال الله حق نعم المعیل

*Hem çün-în ez-peşşe dârî tâ be-fîl,
Şüd 'iyalu-'llâh haK ni'me'l-mu'îl.*

«Böyle sivrisinekten tut file varıncaya kadar bütün mahlûkât, Allahın âliesi mesâbesindedir. Hak sübhânehû ise ne güzel bir âile sâhibidir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile şu Hadise telmih buyuruyor: «Mahlûkât Allahın âlesidir. Halkın içinde Allaha en ziyâde sevgili olan da o âileyi en çok sevendir.»

İyâl-i İlâhî olan halkı sevmek ve muhabbet icâbı yardım etmek Al-lahın muhabbetini celbediyor. İnsanın kendi âilesini sevmesi ve iyi bak-ması, onların refâhına çalışması da Hadis-i Şerifin meâline göre Allahın rızasını ve muhabbetini mücib olacak. O halde bu şerefi kazanmak isti-yorsak herkesi ve her şeyi sevmeye, elden geldiği kadar da yardım etme-ye, bu arada kendi âilemizi de hâlimize göre hoşca geçindirmeye çalış-malıyız.

2300

این همه غمها که اندر سینهاست

از بخار و گردباد بود ماست

*În heme gamhâ ki ender-sinehâst,
Ez-buHâr û girdbâd-î bûd-i mâst.*

«Sınelerimizin içinde bulunan gamlar, kederlerin hepsi de varlık bu-hârından ve fırtınasından hâsil olmaktadır.»

Yâni bir ni'metin elde edilmesi arzusu içimizde bir fırtına kopardı mı, ondan mahrûmiyyet ateşi de yakmaya başladı mı o arzû ve mahrûmiyyet-ten çıkan toz ve duman, kesif bir gam tabakası hâlinde üstümüze çöker. O dumandan sıyrılıp çıkmak için o dumanı zuhûra getiren o mahrûmiyyet ateşini söndürmeli. O tozdan kurtulmak için onu kaldıran hırs ve tama' fırtınasını dindirmeli, açıkcası her görülen şeyin elde edilmesi hevesine düşmemelidir.

2301

این غمان ببح کن چون داس ماست

انچنین شد وانچنان وسواس ماست

*În gamân-ı bih-ken çün dâs-ı mâst,
În çünin şud v'inçünân vesvâs-ı mâst.*

«İnsanı kökünden koparan ve temelinden yıkan bu gamlar, bizim için orak gibidir. (Böyle oldu, şöyle olacak) gibi düşünceler de bize vesvese vermektedir.»

Yâni maîşet endişesiyle, yâhud bir şeyi elde edememek düşüncesiyle tutuşup yanmak, orak gibi ömrü biçer. Allahın rezzâkiyyetine i'timâd göstermeyip de şöyle mi olacak, böyle mi olacak? diye korkup kıvranmak, hayatın tadını kaçıran vehimden vesveseden, hattâ bir nev'i hastalıktan başka bir şey değildir.

Bir mevki'de bulunanların, kalacak mıyız? Oraya tırmanmak isteyen-lerinde, çıkacak mıyız? diye ihtirâz ve ihtirâs ile kıvranmaları, hastalık değil de nedir?

2302

دانکه هر رنجی ز مردهن پاره ایست

جزء مرگ از خود بر آن گر چاره ایست

*Dân ki her rencî zi murden pâre îst,
Cüz-i merg ez Hôd ber ân ger çâre îst.*

«Bilmiş ol ki her hastalık, ölümden bir parçadır. Eğer çâre bulabilir-sen ölüm cüz'ünü kendinden defet.»

Yoktan yere bir takım hevese kapılıp da mağmum ve hasta olmak, kısmen ölmek demektir. Bu gibi ma'nâsız gamlar, kederler insanın hem ma'neviyyâtını, hem sûri hayatını zehirler. Binâenaleyh seni kısmen öl-

dürmekte olan o gam ve kederin sebebini kalbinden fırlat ki, hiç olmazsa şu bir kaç günlük ömrü tam yaşamış olasın.

2303

چون ز جزء مرگ نتوانی گریخت
دانکه کلتش بر سرت خواحد ریخت

Çün zi cüz-i merg netûvânî girîHt,
Dân ki küll'eş ber seret Hâhend riHt.

«Mâdem ki ölümün cüz'ünden kaçamıyorsun, bilmiş ol ki onun tamamını senin başına dökceklerdir.»

Yâni kısmen ölüm demek olan hevâ vü hevesi bırakamıyorsun, bir takım vesveselerle âdetâ hasta oluyorsun da, ölümün bir cüz'ünden kurtulamıyorsun; ma'lumun olsun ki cüz'ler birleşe birleşe küllü teşkil ederler. Ve nihâyet seni alıp götürürler.

Cenâb-ı Pir diğer bir bahse şuru' ediyor ve diyor ki :

2304

جزء مرگ از گشت شیرین مرا ترا
دانکه شیرین میکند کل را خدا

Cüz-i merg er gest şîrîn mer turâ,
Dân ki şîrîn mikuned küllrâ Hudâ.

«Eğer ölümün cüz'ü sana tatlı geliyorsa bilmiş ol ki Allah, onun küllünü de sana tatlılaştırır.»

«Ölüm, Allaha mülâki olmaktır» kavli muktezâsınca insanın ölmesi, huzûr-i İlâhiye gitmesi ve lika-i Rabbâniye ermesi olunca, onun mukad-demâtı bulunan hastalıklar ve felâketler de bir nev'i müjdecî olmak lâzım gelir. Bir kimse, uğradığı hastalık vesâire gibi musibetleri böyle mübeş-şîrâtta sayar ve hoşlukla kabul ederse onların külliyetleri, yâni ölümün kendisi de onun hakkında hayırlı olur.

2305

دردها از مرگ می آید رسول
از رسولش رو مگردان ای فضول

Derdhâ ez merg mîâyed resûl,
Ez resûleş rû megerdân ey fuDûl.

«Derdler, insana ölümün elçisi olarak gelir. Ey fodul kimse, ölüm elçisi olan hastalıklardan yüz çevirme, yâni onlarla ünsiyyet et ki ölüme de alışmış olasın.»

2306

هر که شیرین می زید او تلخ مراد
هر که او تن را پرستد جان نبرد

Her ki şîrîn mîziyed û telH mürd,
Her ki û tenrâ perested can nebûrd.

«Tatlılık, yâni refah içinde yaşayan kimsenin ölümü acı olur. Çünkü alışılmış şeyden ayrılması güç olur. Bedenine tapan, yâni nefsinin her arzusunun yerine getiren canını kurtaramaz.» Nasıl ki :

2307

گوسفندان را ز صحرا میکشند
آن که فربه تر مرا اورا میکشند

Gûsfendân râ ziSahra mîkeşend,
An ki ferbihter mer ûrâ mîkeşend.

«Kırda otlayan koyunları çekerler, hangisi daha semizse onu keserler.»

Cenâb-ı Pir, bir beyt yukarıda «Bedenine tapan canını kurtaramaz» buyurmuştu. Onu bir misâl ile te'yid için diyor ki: Koyun sürüsü içinde en evvel kesilen en ziyâde besili olandır. Demek ki tenperverlik, bir zirû-hun ölümünü ta'cil ediyor. Bundan ibret al da rûhun yerine bedenî takviyesiyle uğraşma.»

شب گزست و صبح آمد ای ثمر

چند گبری این فسانه را ز سر

*Şeb güzest ü subH âmed ey şemer,
Çend girî in fesânerâ ziser.*

«Gece geçti, sabah oldu. Ey gönlümün meyvesi; daha ne vakte kadar bu zarûret masalını tekrarlayıp duracaksın.»

Bu beyt, bedevî karısının bitmez, tükenmez dırılışına karşı kocası tarafından verilen cevabdır. Adamcağız, bütün gece dinlediği söylenti üzerine :

— Yâhû, ortalık ağarıyor. Sen hâlâ durmadan söyleniyorsun diyor. Ömür gecesinin geçip gittiğini, ecel sabahının eserin görünmeye başladığını gören aklın da, nefsin hevesâtına karşı diyeceği budur.

Cenâb-ı Mevlânâ, münâsebet dolayısıyla yeni bir bahis açıyor, yaşı ilerledikçe hırsı artanlara nasihatte bulunuyor. O nasihatleri de bedevî lisânından karısına hitâb olarak veriyor :

2309

تو جوار بودی و قانتر بدی

زر طلب گشتی خود اول زر بدی

*Tû civân bûdî ve Kani'ter budî,
Zer Taleb geştî Hod evvel zerbudî.*

«Sen genç iken daha kanâatli idin. Evvelce altın gibi kıymetli ve sevimli iken ihtiyârladıkça altın tâlibi oldun.»

2310

رز بدی پرمیوه چون کاسد شدی

وقت میوه پختنت فاسد شدی

*Rez budî pür-meyve çûn kâsid şudî,
VaKt-i meyve puHtenet fâsid şudî.*

«Sen salkımlanmış bir asma idin, tam meyveni pişirip yetiştireceğin vakit neden bozuldun.»

میوهات باید که شیرین تر شود

جون رسن تابان نه وابستر رود

*Meyve'et bâyed ki şîrîn-ter şeved,
Çûn resen tâbân ne vâpester reved.*

«Senin yemişin eskisinden daha tatlı olmalıydı, mутаflar gibi gerisin geri gitmemeliydi.»

Bedevî, karısına diyor ki: «Yâhu; sen genç iken güzeldin, altın gibi kıymetli, asma fidanı gibi feyizli idin. Yaşın ilerledikçe değiştin, iyileşecek yerde kötüleştin. Âdetâ mutaf çırağı gibi geri geri gitmeye başladın. Altın gibi iken, altın tâlibi oldun; bol salkımlı asma fidanı iken, o salkımların her biri tatlı ve üzüm olacakken bozuldun. Mahsûlün çürük koruktan ibâret kaldı.»

2312

جفت مای جفت باید هم صفت

تا برآید کارها با مصلحت

*Cüft mâyî cüft bâyed hem Sıfat,
Tâ ber-âyed kârhâ bâ-maSlahat.*

«Sen bizim eşimizsin. Her işin doğru olması için eşlerin biri birine uygun olması gerektir.»

2313

جفت باید هم مثال همدگر

در دو جفت کفش و موزه در نگر

*Cüft bâyed hem misâl-i hem diger,
Der du cüft-i keşş ü mûze der niger.*

«Eşlerin birbirine benzer olması şarttır. Ayakkabı ve çizme gibi çift olan şeylere bak da bunu anla.»

گر یکی کفش از دو تنک آید با
هر دو کفش کار ناید مرا

*Ger yekî keş ez du teng âyed be-pâ,
Her du cüşteş kâr n'âyed mer Turâ.*

«Eğer bir ayakkabının teki dar olursa ikisi de senin işine yaramaz.»

جفت در یک خرد و آن دگر بزرگ
جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرج

*Cüft der yek Hurd u ân dîger büzûrg,
Güft-i şîr-i bîşe did hiç gürk.*

«Bir kapının iki kanadından biri küçük, öbürünün büyük olduğunu, ormanda, sazlıkta barınan aslanın eşinin kurd bulunduğunu gördün mü?»

راست ناید بر شتر جفت چوال
این یکی خالی و آن یک پر ز مال

*Râst n'âyed ber şutur cüft-i çuvâl,
În yekî Hâlî ve ân yek pür zi mâl.*

«Biri boş, diğeri mal ile dolu iki çuval, devenin sırtında denk bir yük olamaz.»

من روم سوی قناعت دل قوی
تو چرا سوی شناعت مبروی

*Men revem sûy-ı Kanâ'at dil Kavî,
Tu çirâ sûy-ı şenâ'at mârevî.*

«Ben kuvve-i kalb ile, yâni Allahın rezzâkiyyetine i'timâd ederek kanaat tarafına gidiyorum, sen neden şenâat cihetine gidiyorsun?»

Ma'lûmdur ki zeve yâni çift: Biri birine muâdil ve mûmâsıl iki şey demektir. İzdivâc ise böyle yekdiğerine denk olabilecek iki şeyin bir araya gelmesidir. Eldiven gibi, çorab gibi, ayakkabı gibi eşyâya dikkat edelim. İkışer dâne olan bu şeylerin her teki, öbür tekine mûsâvi olur. Biri ufak, biri büyük olsa ikisi de işe yaramaz. Kezâ çift kanadlı bir kapıyı gözönüne getirelim. Kanadlardan biri bir parmak kısa, yâhud uzunca olsa diğlerine eş olmaz. Örtmek ve muhâfaza etmek hizmetini göremez. Kezâ bir hayvana yükletilecek iki denkten birinin boş, diğerrinin dolu olması böyle dursun, öbüründen biri iki okka ağır yâhud hafif bulunsa hayvana zahmet verir. Eşyâda pek bâriz olduğu görülen şu hâl, eşhâs için de aynen vâki'dir. Binâenaleyh gerek izdivâc, gerek imtizâc hususunda zevc ve zevcenin küfüv olması yâni hâl, mâl ve kemâl i'tibâriyle mûsâvi olması elzemdir. Sinnen, fikren, ilmen, mevkian ve serveten mûsâvî değilse bile oldukça yakın bulunmayan kadın ve erkeğin izdivâcı çok kere ayrılmayı mücib olur. Bir ihtiyâra :

- Niçin evlenmiyorsun? diye sormuşlar.
- Kocakarılarından hoşlanmam cevâbını vermiş.
- Kudretin varsa gencini al tavsiyesinde bulunmuşlar.
- Yâhu ben bu yaşta kocakarılarından hoşlanmazsam genç kız beni beğenir mi? demiş.

Birinci Sultan Mahmud devri kazaskerlerinden Moralı zâde Hâmid efendinin kızı Leylâ hanım vardır ki iyi bir şâirdir. Gençliğinde bunu birine vermişler. Gelin hanım şâir ve ma'lûmâtlı olduğu kadar dâmâd da çelebi ve câhilmiş. İhtimâl ki zenginliğine tamah edilmiş. Herif, zıfâf gecesi, kolunu sıvamış. Hanım gel şunu değiştir diye oradaki nohud yakısını göstermiş. Bu teklif gelinin odadan kaçmasını, kocasından boşanmasını, bir daha da kimseve varmamasını mücib olmuş. Şüphesiz ki bu iftirâkın sebebi: Gelin ile güveyin terbiye i'tibâriyle denk olmaması idi. Onun için evlenecek yâhud kocaya varacak olanlar, nikâhtan evvel buraları düşünmelidirler. Âfâkiyyatta böyle olduğu gibi enfüsiyyatta da böyledir. Erbâbının ma'lûmudur ki insan denilen mahlûk-i mükerrerem, rûh ile nefisten ibârettir ki ma'nevi terakkisi için nefsinin de rûhu gibi saf ve ona lâıyk olması icabeder. Nitekim Mesnevî-i Şerifin ilk hikâyesinde evvel beevvel bu nükteye işâret buyurulmuştur. Sefere çıkan iki arkadaştan biri şarka, diğeri garba gitmek ister ve her biri arkadaşını kendi tarafına çekerse ikisinin de bir adım atmak imkânı olmaz. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ, bedevi tarafından karısına, yâhud rûh lisânından bedene hitâben: «Ben kuvvet-i kalb ile kanâate doğru gittiğim hâlde sen niçin şenâat ve kabahat tarafına gidiyorsun?» buyuruyor.

مرد قانع از سر اخلاص و سوز
زین نسق می گفت بازن تابروز

*Merd-i Kâni' ez ser-i ihlâs u sûz,
Zîn nesaK mî gôft bâ-zen tâberûz.*

«Kanâatkâr bedevi, yüreği yanarak, gündüz oluncaya kadar karısına kemâl-i ihlâs ile böyle söylüyor ve nasihat veriyordu.»

«BEDEVÎ KARISININ KOCASINA: [SÖZÜNÜ KADEMİNDEN VE MAKAMINDAN FAZLA SÖYLEME Kİ, CENAB-I HAK: (LİME TEGÜ- LÜNE MÂLÂ TEF'ALUN) YÂNİ (NİÇİN YAPAMAYACAĞIMIZ ŞEYLERİ SÖYLÜYORSUNUZ?) BUYURUYOR. SÖYLEDİĞİN SÖZ, YÂNİ TEVEKKÜLDEN BAHSEDİŞİN DOĞRUDUR. FAKAT O TEVEK- KÜL SENİN MAKÂMIN DEĞİLDİR. KENDİ MAKAMINDAN YÜKSEK VE MUÂLLEMENDEN ÜSTÜN SÖZ SÖYLEMENİN SANA ZARARI DOKUNUR] DİYE NASİHAT ETMESİ»

Cenâb-ı Pîr, yüksekten atanlara, makamından söylemeyenlere, sözü- nün eri olmayanlara nasihat olmak üzere bedevî karısının lisânından ko- casına cevap veriyor. Bir Âyet-i Celîle ile ifâdesini te'yid ediyor. Tefsir- lerde deniliyor ki: Eshâb-i Kirâm ridvânullâhi aleyhim hazarâtı «Bizi cehennemden kurtarıp cennete götürececek ameli bilsek de işlesek» demiş- lerdî. Onun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

أَمُوهَلْ أَدْرَكْتُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُجِيزُكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

«Ey îmân etmiş olanlar! Size bir ticârete delâlet edeyim mi ki, sizi elem verecek bir azabdan kurtarsın. Allah'a ve Resûlüne inanırsınız ve

ve Allah yolunda mallarınızla, nefislerinizle mücâhede edersiniz. (Yâni mâlen, bedenlen fedâkârlık gösterirsiniz) Bilmiş olsanız şu hareket, sizin için çok hayırlıdır³²»

Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem bu Âyet-i Kerimeyi se- hâbeye tebliğ etti. Cehennemden kurtaracak ve cennete götürececek amelin îmân ile cihâd olduğunu beyan buyurdu. Cihadda ölüm bulunacağı için o amel, ba'zılarının hoşuna gitmedi. O münâsebetle de şu âyet-i kerime nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

«Ey îmân etmiş olanlar! Yapmayacağınız şey'i niçin söylüyor- sunuz³³» (Yâni cehennemden halâs edecek ve cennete götürececek ameli bilsek de işlesek diyordunuz. «O amelin îmân ve cihâd olduğu bildiril- diği hâlde tatbikâtında ağır davranıyorsunuz, demek ki yapamayacağınız bir iddiâda bulunuyorsunuz» Yapmayacağınız bir işi yapalım demeniz ind-i ilâhîde pek ziyâde adem-i hoşnûdiyi mucib oldu.)

Ulemâdan ba'zıları bu Âyetteki hükmün umûmî olduğunu, her kim bir şey söylerde onu yapmazsa bu itaba dahil bulunduğunu söylemişlerdir.

زن برو زد بانك كای ناموس. کیش
من فسون تو نخواهم خورد بیش

*Zen berev zed, bang k'ey nâmûs-ı kîş,
Men fusûn-ı tû neHâhem Hôrd-ı bîş.*

«Kadın kocasına bağırıp dedi ki: Ey kanâatkârlık taslayan herif; artık bundan ziyâde senin atıp tutmanı dinleyemem.»

(32) Sûrei Saf: 10-11.

(33) Sûrei Saf: 2-3.

ترهات از دعوی و دعوت مگو
رو سخن از کبر و از نخوت مگو

*Turrehât ez da'vi vü da'vet megû,
Rev suHen ez kibr u ez naHvet megû.*

«Da'vâyâ ve da'vete dâir saçmalama. Kibirden, azametten dolayı söz söylemeyi bırak.»

چند حرف طمطرق و کار و بار
کار و حال خود بین و شرمदार

*Çend harf-i TumTurâK û kâr u bâr,
Kâr u hâl-i Hôd bîn û şerm dâr.*

«Ne vakte kadar böyle tomturaklı sözlerle atıp tutacaksın? Bir yaptıkların bir de söylediklerine bak da sıkıl.»

کبر زشت و از گدایان زشت تر
روز سرد و برف و آنکه جامه تر

*Kibr zişt û ez gedâyân zişt-ter,
Rûz serd u berf u ânki câmeter.*

«Kibir çirkin bir şeydir. Fakat dilencilerin kibri daha çirkindir. Kışın soğuk ve karlı bir günde ıslak elbiseye benzer.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile: «Cenâb-ı Hak kıyâmet gününde üç kimseye kelâm etmeyecek, kendilerine merhamet nazariyle bakmayacak ve onları afvetmeyecektir. Bundan dolayı onlar çok acı bir azab göreceklerdir. O üç kişi şunlardır: İhtiyâr zânî, yalancı hükümdâr ve kibirli dilenci» Hadis-i Şerifine işâret edilmiştir.

چند دعوی و دم و باد بروت
ای ترا خانه جو بیت العنکبوت

*Çend da'vî vü dem û bâd-i bürût,
Ey tura Hâne çü beyt-ül an kebut.*

«Ey örümcek ağından zaîf ve çöreden, çöpden yapılmış bir kulübeye sığınmış olan! Senin bu da'vâda bulunman, burnunun Kaf dağında olması, ne kadar sürecek?»

از قناعت کی تو جان افروختی
از قناعتها تو نام آموختی

*Ez Kanâ'at key tu cân efrâHtî,
Ez Kanâ'athâ tu nâm âmûHtî.*

«Sen kanâatten ne vakit ruhunu parlattın? Sen kâinâtın ancak adını öğrenmişsin!»

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج
گنج را تو وانمیدانی ز رنج

*Gôft peygamber Kanâ'at çîst genc,
Gencrâ tû vâ nemîdânî zi renc.*

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: kanâat nedir? Hazinedir. Sen ise, genç ile renci, yâni bir hazine olan kanaatle meşakkatî ayırd edemiyorsun.»

Derler ki Koca Râgıp Paşaya sadrâzamlığında biri bir arzuhâl vermiş ve isti'tafta bulunmuş. Paşa da arzuhâlin arkasına: «Kanâat tükenmez bir hazinedir» Hadisini yazıp müsted'îye göndermiş. Adamcağız, bu Hadisi görünce altına: «Fîlvâki' kanâat tükenmez bir hazinedir, ammâ kanâat; yiyecek bir lokmadan, giyecek bir hırkadan, barınacak bir meskenden sonra olur» ma'nâsına gelen bir ibâre yazmış. Bunun üzerine sadrazam da ona ihsanda bulunmuş.

Yine kadın söyleniyor:

این قناعت نیست جز گنج روان
تو مزن لاف ای غم و رنج روان

*În Kanâ'at nîst cuz genc-i revân,
Tû me-zen lâf ey gam û renc-i revân.*

«Kanâat, devamlı bir hazineden başka bir şey değildir. Ey sürekli gam ve dâimî sıkıntı; sen ondan bahsetme.»

تو بخوانم جفت کمتر زن بغل
جفت انصاف نیم جفت دغل

*Tu meHânem cüf-i kemter zenbegal,
Cüft-i inSâfem niyem cüft-i degal.*

«Sen bana çiftlerden bahsederek koltuk vurma, yâni nishet verme. Ben insâf eşiyim, hiylekârlık çifti değilim.»

چون قدم با میرو با بك میزنی
چون ملخرا در هوا رك میزنی

*Çûn Kadem bâ mîr u bâ beg mîzenî,
Çûn meleHrâ der hevâ reg mîzenî.*

«Sen aşıktan havada çekirgenin damarını vurmaya çalışırken nasıl olur da beylerle, paşalarla adım atmaya kalkışırsın?»

با سکان زین استخوان در جالشی
چون نی اشکم تهی در نالشی

*Bâ segân zîn üstuHân der çâlişî,
Çûn ney işkem-i tehî der nâlişî.*

«Sen bir kemik için köpeklerle hırlaşıp boğuşmada ve içi boş kamış gibi aşıktan inlemektesin.»

سوی من منکر بخواری ست ست
تا نگویم آنکه در رکهای تست

*Sû-yi men me'n(i)ger be-Hôri süst süst,
Tâ negûyem ânki der reghâ-yı tüst.*

«Benim yüzüme öyle hakaretle bakıp durma ki senin damarlarında neler cıreyân ettiğini söylemiyeyim.»

عقل خودرا از من افزون دیده
مر من کم عقل را چون دیده

*Akl-ı Hôdrâ ez men efzûn dîdeî,
Mer men-i kem-aKl-râ çûn dîdeî.*

«Kendi akl ve idrâkini benden fazla görüyorsun. Fakat benim gibi nakîsatül'akl'ı nasıl müşâhede ediyorsun.»

همچو گرک غافل اندر ما محه
ای زنك عقل تو بی عقل به

*Hemçü gurk-i gâfil ender mâ mecih,
Ey ni-neng-i aKl-ı tû bî-aKl bih.*

«Sersem kurd gibi üstüme atılma. Sen öyle bir mahluksun ki, senin gibi âkil olmaktansa akılsız bulunmak evlâdır.»

چونکه عقل تو عقیبه مرادمست
آن نه عقلست آنکه مار و کژدمست

*Çûnki aKl-ı tû aKîle merdumest,
Ân ne aKlest ânki mâr u kejdumest.*

«Senin akl ve idrâkin halkın bendidir. O halde o akıl değil, âdetâ yılan ve akrebdir.»

خضم مکر و ظلم تو الله باد
مکر عقل تو زما کوتاه باد

*HaSm-ı mekr u zulm-ı tû Allâh bād,
Mekr-i akl-ı tû zi-mâ kûtâh bād.*

«Senin mekrinin de, zulmünün de hakkından Allah gelsin. Aklının yapacağı mekr, bizden uzak olsun.»

Bedevinin sûret-i hakdan görünmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ onu, zühd ü salâh eseri gösterip halkı avlamak isteyen şeyhlere benzetiyor. Bedevî kadını lisânından onu epeyce takdir ettikten sonra da, yılanı alıştırıp oynatanlara benzetiyor. Yine kadın lisânından diyor ki :

2335

هم تو ماری هم فسونگر ای عجب
مارگیر و ماری ای ننگ عرب

*Hem tu mâri hem fusûnger ey aceb,
Mârgîr u mâri ey neng-i a'reb.*

«Ey Arab kavmini utandıran herif! Sen hem yılansın, hem gözbağcısın, hem de yılan tutan ve oynatansın.»

2336

زاغ اگر زشتی خود بشناختی
همچو برف از درد و غم بگذاختی
*Zâg eger zîştî-i Hôd bi'snâHtî,
Hem çü berf ez derd u gam bi'g daHtî.*

«Eğer karga ne kadar çirkin olduğunu bilseydi kederinden kar gibi erirdi.»

مرد افسونگر بخواد چون عدو
او فسون بر مارو مار افسون پرو

*Merd-i efsûnger be-Hâned çûn adû,
Û Fûsûn ber mâr u mâr efsûn berû.*

«Efsuncu, düşman gibi yılanı efsun okur, yılan da onu efsunlar.»

2338

گر نبودی دام و افسون مار
کی فسون ماررا گشتی شکار

*Ger ne bûdî dâm-ı û efsûn-ı mar,
Key fûsûn-ı mârrâ gêştî şikâr.*

«Eğer yılan efsûnu onun tuzağı olmasaydı, nasıl olurdu da yılanın efsûnuna tutulurdu?»

2339

مرد افسونگر ز حرص کسب و کار
در نیابد آن زمان افسون مار

*Merd-i efsûnger zi hırS-ı kisb u kâr,
Der neyâbed ân zamân efsûn-ı mâr.*

«Efsuncu, iş görmek ve para kazanmak hırsıyla o zaman yılanın efsûnunu anlamaz.»

2340

مار گوید ای فسونگر هین هین
آن خود دیدی فسون من بین

*Mâr gûyed ey fûsûnger hîn hîn,
Ân Hôd dîdî fûsûn-ı men bebîn.*

«Yılan der ki: Ey füsuncu, aklını başına al. Kendi efsûnunun te'sirini gördün. Bir de benimkini seyret.»

و بنام حق فریبی مرا
تا کنی رسوای شور و شر مرا

*Tû benâm-ı haK Firîbî mer merâ,
Tâ kunî rusvâ-yı şûr û şer merâ.*

«Sen beni, kalabalık bir yerde oynatmak sûretiyle rüsvây etmek için Allahın ismi kuvvetiyle teshir eyledin.»

نام حقم بست نه آن رای تو
نام خقرا دام کردی وای تو

*Nâm-ı haK Kam best ne ân râ-yı tû,
Nâm-ı haK râ dâm-ı kerdî vâ-yı tû.*

«Beni teshir eden senin rey'in değil, Allahın ismidir. Sen ism-i İlâhiyi tuzak olarak kullandın. Vay senin hâline.»

نام حق بستاند از تو داد من
من بنام حق سپردم جان و تن

*Nâm-ı haK bi'stâned ez tû dâd-ı men,
Men benâm-ı haK sipurdem cân u ten.*

«Senden intikamımı nâm-ı ilâhî alsın. Ben canımı da, tenimi de Allahın ismine tevdi' ettim.»

یا بزخم من رک جانت برد
یا که همچون من زندانت برد

*Yâ bezaHm-ı men reg-i cân et bered,
Yâ ki hemçûn men be zindânet bered.*

«Adli İlâhî; ya benim ısırmamla seni can damarını koparır, yâhud benim gibi seni de zindana koyar.»

Bedevinin karısı, kocasının nasihatı üzerine hiddetlenmiş, adamcağıza uzun uzadıya çıktıktan, hiylekârlık ve mürâilikle ittiham ettikten sonra onu bir de yılan tutanlara benzetmişti.

Evvelce İranda (mârgîr) (mârefsâr) (mârefsân) denilen bir takım adamlar varmış. Bûrhân-ı Katî' tercemesinde bunlar şöyle ta'rif ediliyor:

«Yılanı ve yılan efsuncusu ki, bir yerde olan yılanları rukye ve efsun ile iz'âc eder ve yılanları tutup koynunda gezdirir, bu yolla akçe devşirir. Ve ba'zıları indinde mârefsâr ol kimsedir ki yılan sokmuş şahsın bedeninden rukye ve efsun ile zehiri cezb ü ihrâc ve yerine timar ve ilâç eder.»

Hazret-i Pirin ifâdesinden anlaşıldığına göre bu adamların yılanları teshir edebilmeleri, okudukları duâların ve o duâlardaki ism-i İlâhinin te'siriyle oluyormuş. Halbuki yılan tutmak için duâ okumak, nâm-ı İlâhiyi tuzak mesâbesine indirmek, Allahın adını mekre vâsita etmekten başka bir şey değildir. Efsuncular, kazanç hırsıyla yaptıkları hareketin mekr ve büyük bir günâh olduğuna ehemmiyet vermezler. Fakat eninde sonunda o mekrin cezâsına uğramaktan da kendilerini kurtaramazlar. Günün birinde yılanın zehirlemesiyle ölür giderler. Şu hâl olmasa bile ma'nevi bir belâdan kurtulamazlar ki o da nâm-ı İlâhiyi böyle hasis bir emelin husûlüne âlet edecek kadar denâete düşmeleridir. Fülânın man-sıb alması, fülânın kahrolması için eskiden ba'zı şeyhlerin esmâ çektikleri işitilir. Zannıma göre o yolda esmâ çekmekle bir efsuncunun yılan tutmak için azimet okuması arasında fark yoktur. O da bunun gibi Allah'ın ismini mekre vâsita etmek demektir. İsm-i İlâhî ancak rızây-ı İlâhî için okunur. Bundan mâadâsı mekkârlık ve sehhârlık olur.

زن ازین گونه خشن گفتارها
خواند بر شوی خود آن طومارها

*Zen ez'in gûne Haşin gûftârâ,
Hând ber şû-yı Hôd ân Tûmârâ.*

«Bedevi karısı, bu türlü sert sözleri âdetâ tomar okur gibi kocasına karşı saydı döktü.»

مرد چون این طعنه‌ها از زن شنفت
مستمع شد بعد ازین بین تا چه گفت

*Merd çûn in Ta'ne hâ ez zen şinüft,
Müstemi' şud ba'dezin bîn tâ çigüft.*

«Bedevi; karısından bu ta'nâmiz sözleri işitince bir müddet dinledi. Ondan sonra bak neler söyledi.»

«BEDEVİNİN KARISINA: [FUKARAYA HAKARETLE BAKMA.
ALLAHIN İŞİNE HÜSNÜ ZAN İLE BAK, FEVKAL'ÂDE ZARURET
DOLAYISIYLA FAKR'E VE FAKİRLERE TA'N EYLEME]
DİYE NASİHAT VERMESİ»

2347

گفت ای زن تو زنی یا بوالحسن
فقر فخر آمد مرا بر سر من

*Gôft ey zen tû zenî yâ bü'l hazen,
FaKr-i faHr âmed merâ ber ser mezen.*

«Bedevi dedi ki: Yâhu; sen kadın mısın, yoksa hüziün ve gam babası mısın? Fakr ve zarûret, benim için medâr-ı mefharettir. Fakirliğimi başıma kakıp da beni ayıblamaya kalkışma.»

Bedevi, «Fakirlik, benim medâr-ı iftihârımdır, ben onunla iftihâr ederim» diye rivâyet olunan Hadise telmih ediyor. Ma'mâfih buradaki fakrın, ma'lum olan fukaralık değil, tasavvuftaki (fakr-i ma'nevi) olduğunu söyleyenler de vardır. Esbâb-ı refâhı bulunmamak ma'nâsına olması da müsteb'ad değildir. Çünkü Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, zarûret ve kanâatı tercih eder, ve: «Yâ Rabbî, beni fakir olarak yaşat ve fakir olarak ruhumu kabzet, mahşerde de fukara zümresi arasında haş-reyle» diye duâ buyururdu. Böyle kanâatkârâne bir hayat geçirmesi de ashâbın ve ümmetin fakir olanlarını tesliye içindi. Gün olurdu ki hâne-i seâdetde yiyecek bulunmazdı. Hücerât-ı seniyyeden ba'zılarının kapısı yoktu da birer perde asılmıştı.

مال و زر سر را بود همچون کلاه
کل بود او گر کلاه سازد پناه

*Mâl u zer serrâ buved hem çûn külâh,
Kel buved û ger küleh sâzed penâh.*

«Mal ve altın, baş için külâh mesâbesindedir. Külâha sığınan bir kafa ise kel demektir.»

Bu beytin meâlini şâir Nef'i şu sûretle terceme etmiştir.

*Tâc ü destâr ile tefâhür eden,
Başını açamaz, keli görünü.*

Cenâb-ı Pîr, bedevi lisânından olarak, serveti, başa geçirilmiş bir külâha benzetiyor. Onun sâyesinde barınan da kel bir kafaya teşbih ediyor. Kel bir kafa, külâhı dūrünce gözönünde duramaz. Meziyyeti servetinden ibâret olan bir şahıs da servetinin ziyâıyla mevkiini muhafaza edemez, diyor.

1936 da vefat etmiş olan şâir Ermenekli Rüşdinin kafası keldi. Bir yaz günü başı açık olduğu halde bir ağaç altında otururken ağaca konan bir kuş başına terslemiş. Rüşdi başını kaldırmış, kuşa hitâben:

— Hakkın var. Böyle kafaya ben de olsam yestehlerdim demiş. Başına belâ olan kelliğine dâir şöyle bir kıt'ası da vardır:

*Nûr-i hürriyyeti neşreyledi cumhuriyyet,
Herkesin çeşm ü seri devleti tâbân buldu.
Bir zamanlar çekinip göstermezken başımı,
Açılıp şimdi benim kel kafa meydan buldu.*

2349

آنکه زلف جدو رعنا باشدش
چون کلافتن رفت خوشتر آیدش

*Anki zülf-i ca'd u ra'nâ bâşedeş,
Çûn külâheş reft Hôşter âyedeş.*

«Kıvrık ve güzel saçlı bulunan, külâhını çıkarınca daha güzel görünü.

Evet. Külâhını kulaklarına kadar çekmiş bir güzelin serpuşunu kaldırması ra'nâ ve mutarrâ saçlarını meydana çıkarması, hüsnü cemâlini artırır; evvelkinden ziyâde kendisine baktırır. Diğer bir misâl :

2350

مرد حق باشد بمانند بصر
بس برهنه به که پوشیده نظر

*Merd-i haK bâşed bemânend-i baSar,
Pes bürehne bih ki pûşîde naZar.*

«Allah adamı göz gibidir. Gözün örtülü bulunmasından açık olması evlâdır.»

Hazret-i Mevlânâ, ehlullâhı göze benzetiyor, onun servet ve refah perdesi ile örtülü bulunması, açık durması lâzım gelen gözün kapalı bulunması gibidir diyor.

Başka bir misâl :

2351

وقت عرضه کردن آن برده فروش
بر کند از بنده جامه عیب پوش

*VaKt-i a'rza(t)kerden ân berde furûş,
Berkened ez bende câme(i) (a)'yb pûş.*

«Esirci, köleyi müşteriye göstereceği vakit onu — kusurlarını örten — elbiseden soyar.»

Eskiden her memlekette olduğu gibi İstanbul'da da esir pazarları varmış. Köleler Nûr-i Osmâniyye civârındaki (esir pazarında), halayıklar, Cerrahpaşa semtindeki (avret pazarında) satılır, alınır. Köle yâhud câriye almak isteyenler; bu pazarlara, yâhud esircilerin evlerine giderler, onlar da meta'larını soygun olarak müşterilere arzederlermiş.

2352

ور بود عیبی برهه اش کی کند
بل بحاجه خدعه باوی کند

*V'er buved a'ybî bürehne's key kuned,
Bel becâme Hud'aî bâ vey kuned.*

«Eğer kölenin vücûdunda yara, bere gibi bir ayıb varsa esirci onu nasıl soygun bulundurur? Belki onu giydirebilir, kuşatır da müşteriye hud'a ile satmaya çalışır.»

2353

گوید این شرمنده است از نیک و بد
زین برهنه کردن از تومی رمد

*Gûyed in şermende ist ez nîk u bed,
Zin bürehne kerdenez tû mâ remed.*

«Esirci giyinik olarak gösterdiği köle için bu, iyiden de, kötünden de utanır, yani çok çok sıkılgandır. Onun için karşınıza çıplak çıkmaktan çekiniyor der.»

Bunun gibi ehlullah da ayıblı ve kusurlu olmadıkları için, servet ziyetiyle örtünmeye muhtâc değillerdir.

2354

خواجه در عیبت غرقه تابگوش
خواجهره مالست و مالشت عیب پوش

*Hâce der a'ybest garKa(t) tâbegûş,
Hâcerâ mâlest u mâleşt a'yb pûş.*

«Zengin efendi, kulağına kadar ayıb içindedir. Lâkin onun mâl ve milki, o ayıbları örtmektedir.»

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Câmi'-i Sağır'de İbn-i Abbâs Radiyal-lâhü Anhümâ'dan mervî olan: «İlim ve mal her ayıb örter, fakr u cehl ise her ayıb meydana çıkarır!» hadisine işaret ediyor.

کز طمع عیش نبیند طامی
گشت دلہارا طمعہا جامی

*Kez Tama' a'ybeş nebined Tâmiî,
Geşt dilhârâ tama'hâ câmiî.*

«Bir tama'kâr, serâpâ kusur olan bir zenginde ayıb görmez. Çünkü ondan bir şey koparmak tamâındadır. Tama' ise, gönülleri temâmen kaplamıştır.»

ور گدا گوید سخن چون زرکان
ره نیابد کالہ او در دکان

*V'er gedâ gûyed süHen çûn zerr(i)kân,
Reh neyâbed kâlê-i û der dükân.*

«Fakir bir adam altın gibi kıymetli sözler söylese de onun kumaşı dükkânda yer bulamaz.»

Yâni ayb-ı mücessem olan bir zenginin kusuru, serveti dolayısıyla tama'kâr gözlere görünmez. Altın gibi, mücevher gibi söz söyleyen bir fakirin kelâmı da mahzâ fakr ve zarûreti yüzünden tama'kârların kulağına girmez.

کار درویشی و رای فهم تست
سوی درویشی بمنگر سست سست

*Kâr-ı dervîşî verây-ı fehmi tüst,
Sûy-ı dervîşî be men(i)ger süst süst.*

«Fakr, yâni fakr-ı ma'nevî senin anlayacağın iş değildir. Binâenaleyh fakr'e ve fakirlere hor bakma.»

زانکہ درویشان و رای ملک و مال
روزی دارند ژرف از ذوالجلال

*Zânki dervîşan verâ-yı mülkü mâl,
Rûzû dârend jerf ez zü'l Celâl.*

«Çünkü fakr-i ma'nevî sâhibleri, Zül'l-Celâli vel-İkrâm olan Allahtan öyle azîm bir rızka nâil olurlar ki, o rızık, mülk ve mâlin fevkindedir.»

حق تعالی عادلست و عادلان
کی کنند استمگری بر بی دلان

*HaK Teâ'la â'dilest û â'dilân,
Key kunend istemgerî ber bî dilân.*

«Hak Teâlâ âdildir. Âdil olanlar, âşık ve bîçârelere nasıl zulmederler.»

آن یکی را نعمت و کالا دهد
وین یکی را بر سر آتش نهد

*Ân yekîrâ ni'met û kâlâ dihed,
V'in yekîrâ ber ser-iâteş nihed.*

«Bir kuluna ni'met ve kumaş verir, bir kulunu da ateş üstüne otur-tur.»

آتش سوزا که دارد این گمان
بر خدا و خالق هر دو جهان

*Âteş sûzâ ki dâred in gûmân,
Ber Hudâ vû HâlîK-ı her dû cihân.*

«O kulunu yaktığı için iki cihânın Hâlîki bulunan Allah'a kim sû-i zan edebilir?»

Filvâki' Cenâb-ı Hak; kullarından ba'zılarına vüs'at-i ni'met, ba'zılarına da fart-ı zarûret verir. Ni'met verdikleri servet ve yesâr içinde yaşar, zarûrette bıraktıkları fakr ve ihtiyâc ateşiyle kavrulur. Ma'mâfih böyle yaptığından dolayı Allaha zulm isnâd edilemez. Ef'âl-i İlâhiyyenin her birinde hikmet vardır. Lâkin her göz, o hikmeti müşâhede edemez. Servetin âhiretteki hesâbı şöyle dursun, dünyâda muhâfazasının ızdırâbı, fakr ü ihtiyâcdan daha az bir elem midir? Meselâ birinin malı, milki olur. Bir kazâyâ uğramasın diye gece gündüz onların muhâfazası çâresini düşünür. Fikrî ba'zı tedbirlerde bulunduğu gibi emlâkini sigortaya koymak sûretiyle onları te'mine çalışır. Kezâ nakid mevcudu olur, hırsızdan kurtarmak için onları demir kasalara koyar, kasaları sağlam yerlerde saklar, bankaya bıraksa acaba iflâs etmek ihtimâli var mı? diye düşünür. Ba'zan da, harb-i umûmide olduğu gibi, bankalara tevdi' eylediği altınlar kâğıda tehavvül ediverir. Bundan dolayı yüzlerce, binlerce liralık zarara uğrar. Fakat fukarâ gürûhu ihtiyâc ateşiyle kavrulmakla berâber karnını doyurup bir dam altında kıvrılınca rahat rahat uyur. Çünkü zenginliğin rahat kaçırın ızdırabından âsûdedir. Zenginler gibi âhirette servetinin hesâbını vermeye mecbur değildir, hattâ dünyadaki sabr u tehammülün mükâfâtını görecektir. İşte bu gibi haller düşünülünce fakrın da bir nev'i seâdet olduğu, binâenaleyh mahrumîyetlerin bile zımnında bir ni'met bulunduğu anlaşılır. Şu netice elde edildikten sonra da

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

hakikati meydana çıkar.

2362

هر فخری از کزافت و مجاز
نی هزاران عن پنهانست و ناز

FaKr-i faHrî ez güzâfest û mecâz,
Nî hezârân i'zz-i pinhânestü nâz.

«El'fakru fahrî» yâni «fakirlik medâr-ı iftîhârımdır» Hadisi ma'nâsız, yâhud mecaz bir söz müdür? Hayır, onda binlerce izzet ve naz gizlidir.»

Evet. Fakr ve zarûrette olanlar zenginlerden çok ziyâde azizdirler. Çünkü ihtiyâcı, zenginlerin muhtâc oldukları şeyden çok azdır. Zenginlik, kirâseye muhtâc olmamak demekse fakirlerin en yüksek zenginler-

(34) Sûrei Fussilet: 46.

den olması icabeder. Çünkü zenginin konağı, köşkü, yalısı, çiftliği vesâiresi bulunur. Oralarda hizmet edecek adamlar lâzımdır. Zengin de o adamlara muhtacdır. Otomobile binmek için şoför istihdâm etmeye, şoför bir yere gitmişse gelinceye kadar beklemeye, hattâ hizmetinden memnun olduğu aşçı, işçi gibi kimseleri hoş tutmaya, belki de onlara yaltaklanmaya mecburdur. Halbuki, fakir olanlar bu gibi tecemmülât ve tekellüfât'tan vâreste bulundukları için ihtiyaclarını te'min edecek adamlara muhtac olmaktan kurtulmuşlardır. Demek ki fakr ve zarûrette ma'nevî bir izzet ve ulviyyet mevcuttur.

Yine bedevî diyor ki :

2363

از غضب بر ما لقبها راندی
یار گیرم مار گیرم خواندی

Ez gaDab ber mâ laKabhâ rândî,
Yâr gîrem mâr gîrem Hândî.

«Hiddet dolayısıyla bize bir takım lâkablar verdin. Ben (yâr gîr); yâni dost ittihâz etmişken, sen (mâr gîr); yâni yılan tutan dedin.»

Lâkab: Bir kimsenin asıl adından başka şöhrat bulduğu isimdir. (Tezîrifî) ve (tezyîfî) olur. Şems'üd-din, Sultân'ül-ülemâ, Hüdâvendigâr gibi lâkablar tezîrifidir. Tatarcık Abdullah Efendi, Mahşer midillisi Kâmil bey gibi lâkablar tezyîfidir. «Bir birinize çirkin lâkablar takmayın» nehyi bu ikinciler içindir. Bir de lâkab ta'rîfî vardır ki şâirlerin manzûmelerinde kullandıkları mahlâslardır. Fuzûlî, Nef'î ve Nâbî gibi.

2364

گر بگیرم بر کنم دندان مار
تاں از سر گوشتن نبود ضرار

Ger begîrem ber kunem dendân-ı mâr,
Tâş(e)ez ser gôften neb(u)ved Zarâr.

«Ben yılanı tutarsam, başı ezilmek zararından onu kurtarmak için dişini sökerim.»

زانکه آن داندان عدوی جان اوست
من عدورا می کنم زین علم دوست

*Zân ki ân dendân adû-yı cânı ûst,
Men adûrâ mî kunem zîn ilm-i dûst.*

«Çünkü o diş, onun canı düşmanıdır. Bense bu ilim sayesinde düşmanı dost hâline getiririm.»

Bedevinin karısı, kocasına çıkıştığı sırada onu yılan efsuncularına benzetmişti. Bedevi de o isnâda cevap olmak üzere kendisinin (mâr gir) değil, yâr gir) olduğunu, yâni teslik ve irşâda kâbiliyyetli kimseleri tutup yakaladığını söylüyor. Bil'farz ben yılan tutacak olsam bile dişini sökerim de onu zararsız bir hâle getiririm. Çünkü yılanın zehri dişleri vâsıtasıyla insana te'sir eder. Onlar sökülünce ısıramadığı için zehirlemez. İşte öyle müthiş bir düşmanı zarar vermeyecek hâle getirdiğim gibi, onu, kafası ezilmekten de kurtarırım diyor.

İrşâd sâhibi olanlar, müridlerini kâbiliyyetlerine göre terbiye ederler. Başkalarını yılan gibi sokacak tabi'atta olanlarını şiddetli mücâhedelere tâbi' tutarlar. Yılanın diş sökülünce zarar vermediği ve böylece ölümden kurtulduğu gibi, öyle mücâhedelere katlanan dervişler de, ahlâki seyyielerinden kurtulurlar. Evvelce yılan gibi beşeriyeti zehirleyenler; insanlığın düşmanı iken, dostu ve hâdimi olurlar. İşte tarikatlerdeki riyâzetler, mücâhedeler, seyyiâtı ahlâkiyyenin, hasenâta tebeddülü içindir. Nitekim, kelâm-ı İlâhîde :

وَالَّذِينَ جَاءُوا فِينَا لِنَهْدِيَهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: «Bizim rızamız için mücâhede edenlere mutlak hidâyet yollarımızı gösteririz³⁵» buyurulmuştur.

(35) Sûrei Ankebut: 69.

از طمع هرگز نخواهم من فسون
این طمع را کرده ام من سرنگون

*Ez Tama' hergiz neHânem men füsûn,
În Tama'râ kerde em men sernigûn.*

«Ben tama' sevkiyle aslâ afsun okumam. Ben o tama'ı tepetaklak etmiş bir kimseyim.»

حاش لله طمع من از خلق نیست
از فناخت در دل من عالمیست

*Hâşa Allâh Tam(a)-ı men ez Halk nîst,
Ez Kanâ'at der dil-i men â'lemîst.*

«Allah saklasın. Benim halkdan bir tama'im yoktur. Çünkü kalbimde bir kanâat âlemi vardır.»

Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekremi hakkında: «Ey ümmet-i Muhammed; sizin imân etmenize ve hidâyet bulmanıza peygamberinizin hırsı vardır.» buyurmuştur. Evet. Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizde ashâb ve ümmetinin imân ve hidâyeti için bir hırs vardı. Fakat bu hırs, bu şiddetli arzu, dünyevî bir garazla değildi. Zât-i Akdesi Rahmeten lil'âlemîn olduğu için, bütün âlemlerin merhâmet-i İlâhiyyeden nasib almasını, herkesin hidâyet ve hakikat yolunu bulmasını isterdi. Nâib menâb-ı Muhammedî olan ehliullâh hazarâtı da böyledir. Onlar da bütün beşeriyetin hâk âşinâ olmasına bil'verâse hârisdirler. Onun için:

İsterim sevsin bütün halk-ı cihân cânânımı,
Sevmeyenler kalsın âlemde hiç sultânımı.

derler. Lâkin bu hırs, dünyevî bir şeye nâil olmak için değildir. Onlar, kanâatin tükenmez bir hazine olduğunu bilirler: Saf ve münevver kalbleri ucu, bucağı bulunmaz bir istighnâ âlemidir ki kendilerine âb-ı hayât teklif olursa bile :

Bana ey Hız-ı zinde, eyleme âb-ı bekâ teklîf,
Ben ol İşi lebin şâdâb-ı feyz-i hanceri oldum.

diye reddederler.

بر سر امروود بن بینی چنان
زان فرود آ تا نماید این گمان

*Ber ser-i emrûd bün bînî çünân,
Zân Firûd â tâ nemâned in gümân.*

«Kadın; sen armud ağacının üstünden öyle görüyorsun, aşağı in bak ki şüpheden kalmayın.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile meşhur bir fıkraya telmih ediyor. O fıkra şudur :

Ahlâksız bir karı, kocasından fırsat bulamadığı için dostuyla birleşememiş. Nasılsa meydan bulmuş: «Fülân gün, fülân yerde saklansın; ben oraya gelirim, bir münâsebet düşürür, kendisiyle görüşürüm» diye oynasına haber yollamış. Aynı günde kocası ile birlikte oraya gitmek için teşvikatta bulunmuş, gitmişler. Biraz oturup dinlendikten sonra karı, oradaki yüksek bir armud ağacına çıkmak istemiş ve çıkmış. Birden bire:

— Herif, ne yapıyorsun, utanmıyor musun? Gözümün önünde zina ediyorsun! diye haykırmaya başlamış. Kocası şaşırılmış :

— Karı çıldırdın mı? Ben burada yapayalnız oturuyorum, demiş. Karı ağaçtan inmiş ve :

— Hakkın var, kimse yokmuş. Fakat ben yukarıdan öyle gördüm. Mutlaka bu ağaç tılsımlı olmalı. Bir kere de sen çık bak diye herifi ağaca çıkartmış. O sırada orada gizlenmiş olan dostu meydana çıkmış ve şenâata başlamış. Bu sefer de herif yukarıdan :

— Karı ne halt ediyorsun? diye feryâd etmiş, fakat beriki :

— Ben demedim mi idi? Ağaç tılsımlı. Üzerinde olana öyle görünüyor, diye abdal kocasını aldatmış, sonra bu fıkra mesel hâlini almış. Bir işi yanlış görenlere: Armud ağacından in de öyle bak! denilmeye başlamış.

Bedevisi de karısına: Sen bizim fakr ve zarûretimizi doğru göremiyorsun, zan ve şüphe ağacından hakikat sahasına in de öyle bak, demek istiyor ve bir misâl daha gösteriyor :

چونکه بر کردی تو سرگشته شوی
خانه را گردان بینی آن توی

*Çünkü ber gerdî tu sergeşte şevî,
Hâne râ gerdân bebîni antevî.*

«Sen dönecek olursan başın döner de evi dönüyor görürsün. Halbuki dönen ev değildir, sensin.»

Râgıp Paşa bir gazelinde :

*İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keştî nişînân sâhil-i deryâ yürür.*

der. Hakikaten vapurla Boğaziçine gidilecek olsa kalmış olan köhne yalılar insanın önünde resmî geçit yapıyor sanılır. Halbuki o geçişi yapan yalılarla, binâları yanmış ve yakılmış arsalar değil, içinde oturan vapurdur. Dönen bir kimsenin her tarafı döner gördüğü ve galat-ı rü'yete düştüğü misâl olarak irad edilmesi üzerine Hazret-i Mevlânâ bir bahse şuru' ile diyor ki :

«BU BAHS, ONUN BEYANINDADIR Kİ: HERKESİN HAREKETİ BULUNDUĞU MAKAMA GÖREDİR. HERKES KENDİ VÜCUDU ÇERÇEVESİNDEN GÖRÜR. MAVİ CAM, GÜNEŞİ MAVİ GÖSTERİR. KIRMIZI CAM DA KIRMIZI İRAE EDER. RENK DEN AZADE OLAN BEYAZ CAMLAR İSE DAHA DOĞRU GÖSTERİRLER VE HEPSİNİN İMAMI OLURLAR.»

Ma'lûmdur ki gözüne mâvî camlı gözlük takanlar etrâfı mâvî, vapur dumanı gibi gözlük kullananlar da her tarafı loşça görürler. Bunların öyle görmesi, âlemin hakikaten mâvî yâhud alaca karanlık olmasından değil, gözlerindeki gözlük camlarının öyle göstermesindendir. Renksiz ve numarası gözlerine uygun gözlük isti'mâl edenler ise her şeyi ve her yeti olduğu gibi müşâhede ederler. Demek ki eşyâyı olduğu gibi görebilmek, hakikati gösterecek bir gözlük takmaya mütevakkıf imiş.

Buradaki renkli camlardan maksad: Bir garaz veyâ ıvazın verdiği gafletle kâinâta bakanlardır ki her şeyi bakışlarına göre görürler: «Bir

kimseye râzı ve bir şeye memnun olarak bakış, o kimse ve o şeye ayb görmez. Hoşnud olmaksızın yapılan nazar da her türlü ayıbı meydana çıkarır.»

ذٰلِكَ يَوْمٌ

الْوَعْدِ ۝ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِرٌ وَشَهِيدٌ ۝ لَّمَّا كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَفَنَّا عَنْكَ غِطَاءً ۚ فَصَرَكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۝

Kaf sûresinde buyuruluyor ki :

«İkinci def'a olmak üzere sûra nefholunur, bütün ölümler kabirlerinden kalkar. İşte o gün, vuku' bulacağı evvelce haber verilip herkesin korkutulduğu gündür. Yanında kendisini sevken ve hakkında şehâdet edecek olan bulunduğu hâlde herkes mahşere gelir ve herkese hitâb olunur ki: Sen dünyâda iken bu günden gâfil idin; binâenaleyh bugün görüşün kuvvetlidir³⁶.» İzturâri mevt ile ölmüş ve âhirette dirilmiş olanlar bu hitabı işitecekler, hakikati de o vakit orada göreceklidir. Dünyâda iken ihtiyârî mevt ile ölüp dirilenler ise mevti ve ba'si, haşr ve neşri burada görmüş oldukları için aynı hitâbı daha burada iken işitirler ve (Basar-ı hadid) ile her şeyi müşâhede ederler.

2370

دید احمد را ابو جهلی بگفت
زشت نفسی کز بنی هاشم شکفت

Did Ahmedrâ Ebû cehlî bigoft,
Zışt naKşî kez benî Hâşim şikuft.

«Ebû Cehl, Hazret-i Âdem Aleyhisselâmı görünce: Benî Hâşimden zuhûr etmiş çirkin bir sûret dedi.»

(36) Sûrei Kaf: 20-22.

2371

گفت احمد مرورا که راستی
راست گفتی گرچه کار افزاستی

Goft Ahmed merurâ ki râstî,
Râst goftî gerçi kâr efzâstî.

«Hazret-i Peygamber ona buyurdu ki: İşî azıtmakla berâber, doğrusun ve doğru söyledin.»

2372

دید صدیقش بگفت ای آفتاب
نی ز شرقی نی ز غربی خوش بناب

Did SıddıyKeş bigoft ey âftâb,
Nî zi şarkî nî zi garbî Hoş betâb.

«Sıddîk-i Ekber de vech-i akdes-i Muhammedîyi görünce: Ey ma'nevi güneş; ne şarktansın, ne garbdansın. Hoş parla dedi.»

Yâni: «Sen güneş gibi tulûunda şarklı, gurûbunda garblı olmadığın gibi tulû' ve gurub için şarka ve garba da muhtac değilsin. Kezâ güneş gibi gurûb edip karanlıklarda gâib olmazsın. Senin şuaâtın ezeli ve ebedidir.» demek istedi.

2373

گفت احمد راست گفتی ای عزیز
ای رهیده تو ز دنیای نه چیز

Goft Ahmed râst goftî ey aziz,
Ey rehîde tu zi dünyâ-yı neçiz.

«Hazret-i Ahmed Aleyhi Salevâtihad Efendimiz buyurdu ki: Ey Lâşey mesâbesindeki dünyâdan kurtulmuş olan aziz Sıddikim; doğru söyledin.»

حاضران گفتند ای صدراورا
راستگو گفتی دو ضد را گو چرا
HâDirân goftend ey Sadr-ül verâ,
Râstgû goftî dü Zıdrâ gû çerâ.

«Orada bulunanlar: Ey Seyyid-i Âlem; zıd söyleyen ikisine de doğru söyledin dedin. Niçin böyle söyledin? Sebebini beyân buyur dediler.»

گفت من آینه ام مقصود دست
ترك و هندو در من آن بیند که هست
Goft men âyine em maKsûli dest,
Türk-ü-Hindû der men ân bîned ki hest.

«Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri buyurdu ki: Ben dest-i kudretle cilâlanmış bir âyineyim. Türk olsun, Hindli olsun bana bakar, kendisinin rengini görür.»

XII. asr-ı Hicrîde İstanbul İlahî bir şâiri bulunân Nâzîm bir na'tinde der ki :

Ey harîm-i has-ı bezm-i rü'yet-i perverdigâr,
Vech-i Hakka zâtî hem âyine, hem âyinedâr.

Evet. Hakkânî bir mir'ât-i musaffâ zât-i akdes-i Risâlet, dest-i mücellâ bir âyinedir. Onun cemâl-i bâkemâline bakanlar; onu değil, ancak kendilerini görebilirler. Aynaya bakan bir Türk, orada beyâz bir çehre müşâhede eder. Hindli, yâhud Zencî bakınca yine orada kara bir yüz görür. Bunun gibi Sıddîk-i Ekber de, didâr-ı Muhammedî de kendisinin parlak ma'neviyyâtını müşâhede etti. Ebû Cehl habîsi ise, vech-i risâlete bakınca yine kendisinin çirkin ve muzlim suratını gördü ve ne kadar çirkin dedi. Evet. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz gerek Ebû Cehlin, gerek Sıddîk-i Ekberin görüşlerinin doğru olduğunu beyan buyurdu. Çünkü birinin nazar-ı gafleti diğerinin basar-ı basireti öyle görüyordu. Hazret-i Mevlânâ bedevî lisânından beyânına devam ediyor :

ای زن ار طماع می بینی مرا
زین تحری زنانه بر ترا
'Ey zen er Tammâ' mîbînî merâ,
Zîn taharri-i zenâne ber terâ.

«Ey kadın, eğer beni tama'kâr görüyorsan bu kadınca araştırmadan yüksel.»

آن طمعرا ماندو رحمت بود
کو طمع آنجا که آن نعمت بود
Ân Tama'ra mâned û rahmet buved,
Kû Tama' âncâ ki ân ni'met buved.

«Benim istediğim tamaa benzerse de rahmettir. O ni'metin bulunduğu bir yerde tama' nasıl mevcut olur?»

Bedevî, karısına diyordu ki: Benim halkı celb için ba'zı sözler söyleyişimi onlardan bir şey koparmak isteyişime hamlediyorsun. Fakat bilmiş ol ki benim yaptığım sûretâ tamaa benzer. Zîrâ zımmında ba'zılarını celbetmek arzusu vardır. Lâkin hakikatte senin bildiğin tama' değildir, aynıyle rahmettir. Bulduğum irşâd makamı pek büyük bir ni'met iken nasıl olur da oraya tama'kârlık düşüncesi girebilir?

امتحان کن فقر را روزی دو تو
تا فقر اندر غنا بینی دو تو
İmtihan kün faKrîrâ rûzî dü tû,
Tâ be faKr ender gınâ bînî dü tû.

«Sen fakrı iki günceğiz imtihan et ki fakr içinde iki kat gınâ bulunmuş olduğunu görmüş olasın.»

Zenginliğin en yüksek derecesi gınây-ı kalb sâhibi olmaktır, ki biz ona göz tokluğu deriz. Bir kimsede gınây-ı kalb husûle gelir, elindekine, avucundakine kanâat gösterir, başka şeylere göz dikmeyecek olursa onda

hem ma'nevî, hem de maddî zenginlik ictima' etmiş olur. Milyarder olmak hırsını besleyen milyonerler acebâ aç gözlü bir dilenci olmaktan kurtulabilmişler midir? Öyle haris kimseler gıyâ-yı kalb sâhibleri derecesinde zengin midirler? Şüphesiz ki hayır. O halde o fakr-ı ma'nevî de hem ma'nevî, hem maddî olmak üzere iki kat zenginlik oluyor demektir.

2379

صبر کن با فقر و بگزار از ملال
زانکه در فقرست عن ذوالجلال

*Sabr kün bâ faKr u bigzâr ez melâl,
Zân ki der faKrest izz-i zû'l celâl.*

«Fakr'e Sabret ve şu usancı bırak. Çünkü Rabb-i müteâlin İzzet ve Celâli fakr'dedir.»

2380

سر که مفروش و هزاران جان بین
از قناعت غرق بحر انگین

*Sirke mefrûş u hezârân cân bebîn,
Ez Kanâ'at garK-i bahr-i engübîn.*

«Zarûret ilcâsiyle yüzünü ekşitme, kanaat dolayısıyla bal denizine gark olmuş binlerce kimseyi gör.»

(Sirke fûruhten) yâni sirke satmak: Bir şeye sıkılıp yüzünü ekşitmek demektir.

Bedevî diyor ki: Kadın; sen bu zarûreti çirkin görüp de yüzünü ekşitme. Etrâfına bak da gör ki senin gibi fakra müstağrak nice kimse, bulduğuna kanaat ediyor ve bal gibi geçinip gidiyor.

2381

صد هزاران جان تلخی کنس نگر
همچو گل آغشته اندر گلشکر

*Sad hezârân cân-ı telHikeş niger,
Hem çü gül âğuşte ender gülşeker.*

«Zarûret acılığı çeken yüz binlerce insana bak da gülbeşekerdeki gül yaprağının şekerle kucaklaştığı gibi fakr ile imtizâc ettiğini gör.»

2382

ای دریا مرا ترا کنجا بدی
تا ز جام شرح دل پیدا شدی

*Ey dirigâ mer tura küncâ budî,
Tâ zi cânem şerh-i dil peydâ şudî.*

«Ne olurdu sende tehammül kâbiliyyeti bulunsaydı da benim rûhumdan ahvâl-i derûn şerhine dâir tahkikat zuhura geleydi.»

Bedevînin bu temennisi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ bir bahsin beyânına başlıyor. Sözü celbeden ve mütekellimi söyleten hususun dinleyen istîdâdı olduğunu anlatıyor:

2383

این سخن شیرست در پستان جان
بیکشنده خوش نمی گردد روان

*În suHen şîrest der pistân-ı cân,
Bikeşende Hôş nemi kereded revân.*

«Bu söz can memesinde süt gibidir ki çeken olmazsa güzelce akmaz.»

Yâni memedeki süt, nasıl çocuğun emmesiyle akarsa insanın rûhunda ma'nâ da, dinleyenün cezb-i istimâiyle cereyân eder. Dinleyen olmanın konuşan da olmaz.

2384

مستمع چون تشنه و جوینده شد
واعظ ار مرده شود گوینده شد

*Müstemi' çûn teşne vü cûyende şud,
Vâiz er mürde şeved gûyende şud.*

«Dinleyen, hakikat dinlemeğe teşne ve tâlib olursa vâiz ölü bile olsa yine söyler.»

مستمع چون تازه آید بی ملال
صد زبان کردد بگفتن کنک ولال

*Müstemi' çûn tâze âyed bî melâl,
Sad zebân gerded be goften gung-u-lâl.*

«Dinleyen usanmaz ve dâimâ dinlemeye tâlib bulunursa, dilsiz bile yüz dil ile söylemeye başlar.»

Abd-i âciz gerek câmi'de, gerek mekteblerde çok def'a tecrübe ettim. Ba'zı def'alar derste iken tabiate bir kasvet ârız olur, canım lâkırdı söylemesini istemez. Takririni kararlaştırmış olduğum bahsin hepsini söyleyemem. Ba'zan da bil'akis bir neşve husûle gelir. Evvelce düşünemediğim şeyler o ânda kalbime lâyih olur. Onları sıkılmadan ve dinleyenleri sıkılmadan söyledim. Hattâ ders zamânının uzamasını isterdim. Bende ki şu hâl, dinleyicilerin arzu ve dikkatle dinleyip dinlememesinden başka bir şeyin eseri değildi. Hattâ bu, va'z ve takrir gibi derslere de münhasır kalmaz. Bir mecliste kısa bir fıkra nakleden de ayn-ı te'sir ve teessüre tâbi'dir.

Binâenaleyh iyi söz işitmek isteyenler, iyi dinlemeye hazırlanmış ve öylece dinlemiş olmalıdırlar.

2386

چونکه نامحرم در آید از درم
برده در پنهان شوند اهل حرم

*Çünkü nâ mahrem der âyed ez derem,
Perde der pinhân şevend ehl-i harem*

«Kapımdan içeriye yabancı girse ehl-i harem, perde arkasına çekilir.»

2387

ور در آید محرمی دور از گزند
بر گشایند آن ستان روی بند

*Ver der âyed mahremî dûr ez gezend,
Ber güşâyend ân setîran ruy-i bend.*

«Zararsız bir mahrem gelecek olursa perde arkasında gizlenmiş olan mestûreler yüzlerini açarlar.»

Bir konuşanın iyi söz söyleyebilmesinin, dinleyicilerin iyi dinlemesine mütevakkıf olduğu yukarıki beytlerde beyân edilmişti. Bu beytte bir şart daha koşuluyor: Dinleyen yabancı olmaması lüzûmu gösteriliyor. Bir eve nâmahrem gelecek olursa kadınlar kaçarlar, mahrem gelirse yüzlerini açarlar diyor.

Mücerrebdir ki, şevk ve şetâretle konuşulan bir meclise yabancı bir adam gelirse o şevk, o şetâret birden kesiliverir. Çünkü gelen yabancı kim ve nasıl bir kimse olduğu meçhuldür. Fakat hüviyyeti ve ah'âkının mâhiyyeti anlaşılabilecek olursa şetâret de avdet eder. Mahalle kahvelerinden tutun da en yüksek irfan meclislerine kadar çıkın, ayn-ı hâl câridir.

Buradaki (mestûrelerden) maksad: Kalbe lâyık olan nüktelerdir. Nâmahrem, yâni onları anlamaya kabiliyetli olmayan biri gelirse o nükteler, o sânihâlar perde arkasına çekilirler, o yabancıya karşı gizlenirler.

2388

هر کرا خوب و خوش و زیبا کنند
از برای دیدۀ بینا کنند

*Her kirâ Hûb u Hoş u zibâ Kunend,
Ez berây-ı dide-i binâ kunend.*

«Her kimi ve her neyi güzel, hoş ve yakışıklı yapmışlarsa gören göz için yapmışlardır.»

Bir kitabda şöyle bir hikâye görmüştüm: «Başkalarının gözleri için bir çok mesârif ihtiyâr ettiğimiz halde kendi gözlerimiz için ancak bir gözlük masrafı ederiz» evet. Lüzumsuz şeylerin alınması, gerek üstte, başta, gerek evlerde bulundurulması, başkaları görsün ve beğensin diye dir. Demek ki görülen şeylerin güzelliği göz içindir. Nitekim işitilen sözlerin güzelliği de kulak içindir.

2389

کی بود آواز چنک و زیر و بم
از برای گوش بی حساصم

*Key buved âvâz-ı çeng-ü-zir-u-bam,
Ez berây-ı gûş-ı bî hiss-ü-aSam.*

«Çeng denilen sazın sesi ve tiz yâhud pest perdesi hissiz ve sağır kulaklar için değildir.»

مشك را حق بیده خوش دم نکرد
بهر حس کرد و پی اخشم نکرد

*Müşkrâ Hak bihude Hoş dem nekerd,
Behr-i his kerd u pey-i aHşem nekerd.*

«Cenâb-ı Hak, miski nâfile yere ve burnu koku almayanlar için yaratmadı. Rayıha alan burunlar için halkeyledi.»

حق زمین و آسمان بر ساختست
در میان بس نارو نور افراختست

*HaK zemîn-u-âsmân ber sâHtest,
Der meyân bes nâr-u-nûr efrâHtest.*

«Allah, yeri göğü yaratmış, aralarında bir çok âteş ve nûr yükseltmiştir.»

Ki fezâda görünen yıldızların hepsi birer kûrre-i nâriyyedir. Cümlesi de başımızın üstünde nûr kandilleri gibi parlamaktadır.

این زمین را از برای خاکیان
آسمانرا مسکن افلاکیان

*În zemînâ ez berây-ı Hâkiyân,
Âsmânâ mesken-i eflâkiyân.*

«Allah, arzı, hâkiler için yarattı. Semâyı da eflâkilere, yâni melek-
lere mesken yaptı.»

مرد سفلی دشمن بالا بود
مشری هر مکان پیدا بود

*Merd-i süflî düşmen-i bâlâ buved,
Müşteri-i her mekân peydâ buved.*

«Süflî bir kimse, ulviyyetin düşmanı olur. Her mekânın müşterisi ve mek'ni bellidir.»

Evet avam meclisine ve mahalle kahvesine alışmış olanlar, irfân meclislerinden zevk almazlar. Çünkü süflî meşrebirdirler. İrfan meclislerinden zevk alanlar da mahalle kahvelerinde oturamazlar. Herkesin istîdâdına göre makamı, her makamın da oraya münâsib ehli ve mukîmi vardır. Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyânından sonra bedevi tarafından karısına olan hitâbâta devam ediyor :

ای ستیره هیچ تو بر خاستی
خوشتنرا بهر کور آراستی

*Ey setîre hiç tû ber Hâstî,
Hiştenra behr-i kûr ârâstî.*

«Ey mestûre; sen kalkıp da bir kör için süslendin mi?»

Bedevi, karısına cevap olarak ba'zı sözler söyledikten ve her şeyin ehli, erbâbını haber verdikten sonra: Sen bir kör için süslendin mi? diye soruyor. Demek istiyor ki: Sen benim ma'nevî ahvâlîmi bilmiyorsun, ben de izah ve ifhâma lüzum görmüyorum. Çünkü sen o ahvâlî görmeyecek derecede körsün. Benim sana onları anlatmaya kalkışmam, bir köre görünmek için süslenmek gibi olacak.

گر جهانرا بر در مکنون کنم
روزی تو چون نباشد چون کنم

*Ger cihanrâ pûr dûr-i meknûn kunem,
Rûzî-i tû çûn nebâşed çûn kunem.*

«Eğer Dünyâyı kıymetli ve mahfûz incilerle dolduracak olsam bile, senin nasîbin olmayınca ben ne yapabilirim?»

ترك جنك و رهزی ای زن. بگو
ور نمی گوی بترك من بگو

*Terk-i ceng u rehzenî ey zen bigû,
Ver nemî gûyî be terk-i men bigû.*

«Kadın; artık benimle uğraşmayı ve yolumu vurmaya bırak! Bunu yapamayacaksan bâri benim yakamı bırak.»

2397

مر مرا چه جای جنک نیک و بد
کین دلم از صاحبها هم می رمد

*Mer merâ çi cây-i ceng-i nîk-u-bed,
K'in dîlem ez Sulhhâ hem mî remed.*

«İyi ve kötü ile didişmek benim neme gerek, gönlüm musâlâhadan bile irker bîr hâldedir.»

2398

گر خش گردی و گری آن کنم
کین همین دم ترک خان و مان کنم

*Ger Hamuş gerdî ve ger nî ân kunem,
K'ır hemîn dem terk-i Hânûmân kunem.*

«Dilini tutup otur.ırsan ne a'lâ, yoksa şimdi evi, barkı terkeder giderim.»

«KADININ KOCASINDAN ÖZÜR DİLEMESİ VE
SÖYLEDİKLERİNDEN İSTİĞFAR ETMESİ»

2399

زن چه دید اورا که تند و توسنت
گشت گریان گریه خود دام زنت

*Zen çi dîd ûra ki tünd-ü tevsenest,
Geşt-i giryân girye Hod dâm-ı zenest.*

«Kadın, kocasını sert ve hiddetli görünce ağlamaya başladı. Zâten ağlamak kadınların tuzağıdır.»

Nasreddin Hoca haremiyle sofraya oturmuş. Önlerindeki çorba gâyet

sıcakmış. Kadın hırs ve acele ile bir kaşık almış, ağzı yandığı için gözünden yaşlar akmış. Hoca :

— Yâhu; ne ağlıyorsun? diye sormuş. O da :

— Annem çorbayı çok severdi, şimdi hatırıma geldi de ona ağlıyorum, diye kocasının da ağzının yanmasını istemiş. Hoca da bir kaşık alınca onun da ağzı yanmış, gözlerinden yaşlar dökülmüş. Karı :

— Efendi sen ne ağlıyorsun? diye sorunca, Hoca :

— Annenin ölüp de senin kaldığına ve başıma belâ olduğuna ağlıyorum, cevâbını vermiş. İşte bu kadının ağlayışı da Hoca için bir tuzak ve ağzının yanması için bir sebep olmuştu.

2400

گفت از تو کی چنین پنداشتم
از تو من امید دیگر داشتم

*Goft ez tû ki çünîn pindâstem,
Ez tu men ümmîdi dîger dâstem.*

«Kadın kocasına dedi ki: Bunu senden beklemezdim. Hattâ başka şeyler ümid ederdim.»

2401

زن در آمد از طریق نیستی
گفت من خاک شهام نیستی

*Zen der âmed-ez TarîK-i nîstî,
Goft men Hâk-i şümâyem nî-stî.*

«Kadın, yokluk ve tezellül kapısından girdi de dedi ki: Ben hanım değilim, ayağımın türâbıyım.»

2402

جسم و جانم هر چه هستم آن تست
حکم و فرمان جمله در فرمان تست

*Cism-ü-cânem herçi hestem ânı tüst,
Hükûm-ül-fermân cümle der fermânı tüst.*

«Cismim de, rûhum da, nem varsa hepsi de senindir. Hüküm ve fermanın cümlesi de sana âittir.»

گر ز درویشی دلم از صبر جست
بهر-خویشم نیست آن بهر تو است
Ger zi dervîşî dilem ez Sabr cest,
Behr-i Hîsem nîst ân behr-i tu est.

«Zarûret ilcâsiyle gönlümün sabr ve tehammülü taştıysa kendim için değil, senin için idi.»

تو مرا در دردها بودی دوا
من نمی خواهم که باشی بی نوا
Tû merâ der derdhâ bûdî devâ,
Men nemî Hâhem ki bâşî bî nevâ.

«Sen benim derdlerimin dermânı olduğun için zarûret çekmeni istemiyordum.»

جان تو کز بهر خویشم نیست این
از برای تست این ناله و حنین
Cân-ı tû kez behr-i Hîsem nîst in,
Ez berây-ı tüst in nale v(ü) hanîn.

«Sen'n hayâtına yemin ederim ki söylenişim kendim için değildi. Bu iniltim ve iştiyâkım seni düşündüğümden ileri geliyordu.»

خویش من والله بهر خویش تو
هر نفس خواهد که مبرد پیش تو
Hîş-i men Vallâhi behr-i Hîş-i tû,
Her nefes Hâhed ki mîred pîş-i tû.

«Vallahil'azîm, benim kendiliğim ve benliğim, senin zâtın için her nefes huzûrunda ölmek ister.»

کاش جانت کس روان من فدای
از ضمیر جان من واقف بدی
Kâş cânî keş revân-ı men fedâ,
Ez Zamîr-i cân-ı men vaKıf budî.

«Yolunda rûhumu fedâ etmek istediğim cânın, benim rûhumun zamîrine vâkıf olaydı.»

چون تو بامن این چنین بودی بظن
هم زجان یزار گشتم هم زن
Çûn tû bâmen in çûnîn bûdî be zan,
Hem zicân bîzâr geştem hem ziten.

«Sen bana karşı böyle sû-i zanda bulunduğun için hem c'smimden, hem de cânımdan bîzar oldum.»

خاک را بر سیم و زر کردم چون
تو چنینی با من ای جان را سکون
Hâkrâ ber sîm-ü-zer kerdîm çûn,
Tû çûnînî bâmen ey cân râ su kûn.

«Ey ruhumun ıztırâbını teskin eden, sen bana böyle olunca, ben gümüş ve altın üzerine toprak saçarım.»

Yânî onları istemekten vaz geçirim.

تو که در جان و دلم جا میکنی
زین قدر از من تبرا میکنی
Tû ki der cân-u-dilem câ mîkunî,
Zîn Kadar ez men teberrâ mîkunî.

«Sen benim gönlümde ve rûhumda yer tutmuşken, bu kadar benden teberrâ mı ediyorsun?»

تو تبرا کن که هست دستگاه
ای تبرای تو جارا عذر خواه

*Tû teberrâ kûn ki hestet destgâh,
Ey teberrâ-yî tu cânrâ ôzrHâh.*

«Kudret elinde olduğu için teberrâ et. Benim rûhum da senin o teber-râna karşı özür dilemektedir.»

یاد میکن آن زمانی را که من
چون صنم بودم تو بودی چون شمن

*Yâd mâkun ân zemânî râ ki men,
Çûn Sanem bûdem tu bûdî çûn şemen.*

«O zamanı hatırla ki ben güzellikte bir put gibi idim. Sen de putpe-rest gibi benim perestîşkârımdın.»

بندہ بر وفق تو دل افروختست
هر چه گوئی بخت گوید سوختست

*Bende ber vefK-i tu dîl efrûHtest,
Her çi gûyî puHt gûyed sûHtest.*

«Câriyen sana muvâfakat ile gönlünü tenvir etmiştir. Her ne için piş-miş olsan yanmış bile diyecektir.»

Kadın, kemâl-i mutâvaatını ve her sözünde muvafakatini anlatmak istiyor. «Şimdiden sonra her sözünü dinleyeceğim. Bir şeye pişmiş dedin mi? Pişmiş şöyle dursun, yanmış bile diyerek seni tasdik edeceğim» diyor.

من سباناخ تو ام هر جم پزی
یا ترشبا یا که شیرین می سزی

*Ben sıpânâH-ı tuem her cem pezi,
Yâ turuş bâ yâ ki şîrîn mi sezi.*

«Ben senin ıspanağımın, beni ekşili de pişirsen münâsibdir, tatlı da.»

کفر گفتم نک یامان آمدم
پیش حکمت با سر جان آمدم

*Küfr goftem nek beimân âmedem,
Piş-i hükm'et bâ ser-i cân âmedem.*

«Farzet ki küfür söylemişim, işte imâna geldim. Senin vereceğin hük-me canla başla râzı oldum.»

خوی شاهانه ترا نشناختم
پیش تو کستاخ اندر تاحتم

*Hûy-i şâhâne Turâ ne'snâHtem,
Piş-i tû gûstâH ender tâHtem.*

«Senin şâhâne olan tabîatini anlayamamış olduğum için karşında küs-tahlık etmişim.»

چون ز عفو تو چراغی ساختم
توبه کردم اعتراض انداختم

*Çûn zi afv-i tû çerâğî sâHtem,
Tevbe kerdem i'tirâz endâHtem.*

«Senin afvinden bir çirâğ yakınca onun şu'lesinde tevbe ettim ve sana i'tirâzı bıraktım.»

می پریش تو شمشیر و کفن

میکشم پیشی تو گردن را بزین

*Minihem piş-i tu şemşîr-u-kefen,
Mi keşem piş-i tu gerden râ bezen.*

«Önüne kılıç ve kefen koyup huzurunda boynumu uzatıyorum, istersen vur.»

2419

از فراق تلخ میگوئی سخن

هر چه خواهی کون و لیکن آن مکن

*Ez FirâK-ı telH mîgûyî suHen,
Herçi Hâhî kün ve lîkin ân meken.*

«Acı olan ayrılıktan bahsediyorsun. Ne istersen yap, lâkin onu yapma.»

2420

در تو از من عذر خواهی هست سر

با تو بی من او شفیع مستر

*Der tu ezmen özrHâhî hest sır,
Bâ tu bîmen û şefî-i müstetir.*

«Sende benim için gizli bir şefâatçi vardır ki ben olmaksızın, yâni ben özür dilemesem bile, o gizli şefâatçi senden afvımı recâ eder.»

O da senin lûtfu keremindir.

2421

عذر خواهم در درونت خلق تست

زاعتماد دل من جرم جست

*Özr Hâhem der derûnet HulK tüst,
Zîtimâd-ı û dil-imen cürm cüst.*

«Benim şefâatçim, senin kalbindeki hüsn ü ahlâktır. Ona i'timâden benim gönlüm cürüm işlemiştir.»

رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین

ای که خلقت به ز صد من انگین

*Rahm kün pinhân zi Hôd ey Hışmgîn,
Ey ki HulKat bih zi Sad men engübîn.*

«Ey ahlâkı yüz batman baldan daha tatlı olan ve şimdi hiddetli bulunan; kendiliğinden gizli olarak bana merhamet eyle.»

2423

زین نسق میگفت با لطف و کشاد

درمیان گریه بروی فتاد

*Zîn nesaK mîgoft bâ lutf-u-küşâd,
Dermiyâne girye-i ber vey fütâd.*

«Lûtf u mülâyemetle bu tarzda sözler söylüyordu. Söz arasında ağlamaya da başladı.»

2424

گریه چون از حد گذشت و های های

زو که بی گریه بداد خود دلرای

*Girye çûn ez hadgüzeştü hây hây,
Zû ki bî girye bud û Hôd dilrübây.*

«Kadının ağlaması ve feryâd etmesi haddi aştı, taşıtı. Halbuki ağlamaksızın da gönül cezbeden bir güzeldi.»

2425

شد ازان باران یکی برقی بدید

زد شراری بر دل مرد وحید

*Şud ezân bâran yekî berKî bedîd,
Zed şerârî ber dil-i merd-i vahîd.*

«O göz yaşı yağmurundan bir şimşek çıktı. Şerâresi de o emsâli bulunmayan bedevinin kalbini yaktı.»

Yâni adamcağız, karısının ağlamasından mütesir oldu. Ve onun göz yaşlarıyla yumuşadı.

2426

آنکه بندہ روی خویش بود مرد
چون بود چون بندگی آغاز کرد
Ânki bende rûy-i Hîş-i bûd merd,
Çûn buved çûn bendegî âgâz Kerd.

«Bedevî, karısının güzel yüzüne kul, köle idi. Kadın ağlamaya başlayınca nasıl tehammül edebilirdi?»

2427

آنکه از کبرش دلت لرزان بود
چون شوی چون پیش تو گریان بود
Ânki ez kibreş dilet lerzân buved,
Çûn şevî çûn pîş-i tû giryân buved.

«Kibr ve azametinden huzurunda kalbinin titrediği, karşında ağlayacak olursa ne hâle girersin?»

2428

آنکه از نازش دل و جان خون بود
چونکه آید در نیاز و چون بود
Ânki ez nâzeş dil-u-cân Hûn buved,
Çûnki âyed der niyâz û çûn buved.

«Nâzından kalbin ve rûhun titrediği bir güzel niyâz edecek olursa karşısında nasıl olursun?»

2429

آنکه در جور و جفایش دام ماست
عذر ما چه بود چہ او در عذر خاست
Ân ki der cevr-u-cefâyeş dâmmast,
Özr-i mâ çi bûd çi û der özriHast.

«Cevr ve cefâsı bizim için tuzak olan, nâz ve sitemiyle bizi bend eden

bir dilber, özlür dileyecek olursa o özlü kabul etmemek için biz nasıl f'âil-zâr edebiliriz?»

2430

زین للناس حق آراستست
ز آنچه حق آراست چون داند جست
Zeyyini linnâsi HaK ârâstest,
Zânçi HaK a'râst çûn danend cest.

«Arzû edilen şeylere meyletmek insanlara müzeyyen kılındı. Tezyin eden de Haktır. Hakkın süslemiş olduğu şeylerden halkın sıçrayıp kurtulması mümkün müdür?»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile Âli İmrân sûresindeki şu Âyet-i Celîleye işâret ediyor :

زُتِرَ لِلنَّاسِ كَيْفُ الشَّهَوَاتِ
مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْأَنْعَامِ
وَالْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالْأَمْوَالِ
مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَ حُسْنِ الْكَاتِبِ

«Kadınları, çocukları, toplanılmış kantar kantar altın ve gümüşü, işâretli, yâhud soy atları, koyun, sığır ve deve gibi ehli hayvânâtı ihtirasla sevmek insanlara süslü gösterildi. Şu sayılan şeyler (ki ev, bark, çoluk, çocuk, para, at ve sâir hayvânât-ı ehliyye ile çift, çubuk sâhibi olmak) dünyâ hayatının metâdır, yâni dünyâda temettu' ve istifâde edilecek şeyler bunlardır. Allahın indinde ise, hüsn-i meâb, yâni melce'in en güzeli vardır ki oradaki ni'metler dünyâlakiler gibi fâni değildir».

Hazret-i Mevlânâ, buyuruyor ki: Bedevî, karısının niyâzını görünce dayanamadı. Zîrâ insanın zevcesine karşı meyelânı vardır. O meyelân da Allahın tezyin etmiş olduğu şeylerdendir. Allahın süslemiş olduğunu kul nasıl çirkin görür? O tabii meclûbiyyetten nasıl sıçrayıp kurtulabilir?

(37) Sûrei Âli İmrân: 14.

چون بی یسکن الیهاش آفرید
کی تواند آدم از حوا برید

*Çün pey-i yeskun ilâhaş âferid,
Key tuvâned Âdem ez Havvâ bürid.*

«Allah, kadını erkeğin sükûnu için yarattı. O hâlde Âdem Havvâdan nasıl olur da ayrılır?»

Bu beyt ile de A'râf Sûresinde şu Âyete telmih olunuyor :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا

«Ey insanlar, Cenâb-ı Hak öyle kâdir-i mutlak ki sizi bir nefsten, yâni Âdem Aleyhisselâmın sulbünden yaratmıştı. Âdemin eşini de kendisinden halketmiştir. O eş ile sükûn bulsun ve ünsiyyet etsin diye³⁸.»

İlk kadın, ilk erkeğin sükûnu ve ünsiyyeti için yaratılmış, kadın da eşine karşı bir meyl hâsıl olmuş; ilk çiftlerde husûle gelen bu temâyül, onların evlâd ve ahfâdına da miras kalmıştır. Binâenaleyh bedevî de o tabii ve irsî meyl dolayısıyla karısının istihâmına karşı gevşemiştir.

2432

رستم زال ار بود وز خزره پیش
هست در فرمان اسیر زال خویش

*Rüstem-i zâl er buved v'ez Hamza biş,
Hest der fermân esîr-i Zâl-i Hîş.*

«Bir adam; kuvvette Rüstemden, şecâatte Hazret-i Hamzadan fazla bulunsa da kendi kocakarısının emrine esirdir.»

(38) Sûrei A'raf; 159.

2433

آنکه عالم مست گفتش آمدی
کلینی یا خیرا می زدی

*Ân ki âlem mest-i gofteş âmedî,
Kellimîni yâ Humeyra mî zedî.*

«Belâgat-i beyâniyle âlemin mest olduğu Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem (Kellimîni yâHumeyrâ) buyurdu.»

(Humeyrâ) kelimesi: (Penbecik) diye terceme edilebilir. Hazret-i Âişenin gençliği ve tarâveti dolayısıyla Aleyhisselât Efendimiz, ona öyle hitab ve iltifât ederdi.

Cenâb-ı Pîr diyor ki: Her türlü kayddan âzâde bulunan Peygamber-i Ekber bile zevcesi Hazret-i Âişe Sıddıka Radiyallâhü anhâ ve an ebihâ'nın ba'zan taşkınlık derecesine gelen hallerine tehammül gösterir ve (Kellimîni yâ Humeyrâ) yâni (Penbecik, bana lâkırdı söyle) diye hitab ederdi.

2434

آب غالب شد بر آتش از نهیب
آتشش جو شد چو باشد در حجب

*Âb gâlib şud berâteş ez nehib,
Âteşş cû şud çü bâşed der hacib.*

«Su, ateş üstüne saldırmakla onu mağlûb eder. Fakat su bir kab için de bulunursa ateş de onu kaynatır.»

2435

چونکه دیکي حائل آمد هر دورا
نیست کرد آن آبرا کردش هوا

*Çünkü diki hâilâmed her durâ,
Nîst kerd ân âbrâ kerdeş hevâ.*

«Bir tençere, ikisi arasında hâil olursa, ateş o suyu bitirir ve buhar hâline getirir.»

ظاهرآ بر زن چو آب ار غالی
باطناً مغلوب زنرا طالی

*Zâhiren ber zen çü âb er gâlibî,
Bâtînen maglûb-ı zenrâ Tâlibî.*

«Zâhiren suyun ateşe galebesi gibi kadına galib isen de, bâtînen, tâlibi olduğun için onun mağlûbusun.»

Kur'ânda :

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ

buyuruluyor. Erkeklerin kadınlara olan kavvâmiyyeti, kuvvet ve kudret i'tibâriyledir. Evet, bir erkek, bir kadından daha kuvvetlidir. Fakat bu gâlibiyyet zâhîrîdir. Sûretâ gâlib görünen erkek, hakikatte kadının mağlûbudur. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati su, ateş ve tencere ile temsil ediyor. Yanan bir ateşe bir kova su dökülecek olursa ateş söner. Fakat o su bir kab içinde olarak ateşin üstüne konulursa ısınmaya, kaynamaya başlar. Nihâyet buhâra münkalib olur, diyor.

2437

انچین خاصیتی در آدمیست
مهر حیوانرا کست آن از کبست

*Înçünin HâSıyyetî der âdemîst,
Mihr-i hayvânra kemest ânez kemîst.*

«Bu husûsiyyet insanlarda vardır. Hayvanlarda muhabbet noksandır ki, bu da onların noksanlığındandır.»

2438

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان
غالب آید سخت و بر صاحب‌دلان

*Goft peygamber ki zen ber âKılân,
Gâlib âyed saHt u ber Sâhib-dilân.*

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdu ki: Kadın âkil ve ârif olanlara pek şiddetli olarak galebe çalar.»

2439

باز بر زن جاهلان چیره شوند
زانکه ایشان تند و بس خیره روند

*Bâz ber zen câhilân çire şevend,
Zân ki işân tünd-ü-bes Hîre revend.*

«Yine kadınlara câhillere gâlib gelirler. Çünkü câhil olanlar sert ve hadid meşrebdirler.»

2440

کم بود شان رقت و لطف و وداد
زانکه حیوانیست غالب بر نهاد

*Kem buved şân riKKat-ü-luTf-u-vedâd,
Zânki hayvânîst galib ber nihâd.*

«Câhillerin kalbinde rikkat ve kendilerinde lutf u muhabbet azdır. Çünkü tabiatlerinde hayvanlık gâlibdir.»

2441

مهر و رقت وصف انسانی بود
خشم و شهوت وصف حیوانی بود

*Mihr-ü-riKKat vaSf-ı insânî buved,
Hişm-u-şehvet vaSf-ı hayvânî buved.*

«Muhabbet, şefkat ve rikkat insanlık vasfıdır. Hişm ve gadab ise hayvanlık sıfatıdır.»

Karısının özür dilemesini bedevinin kabul etmesi dolayısıyla Cenâb-ı Mevlânâ iki Âyet irâd ve ba'zı hakâyık beyân eylemişti. Onlardan sonra nakleylediği bir Hadisin meâlini izâh ediyor. Kadının ukalâya ve ure-fâyâ gâlib gelmesi onlardaki rikkatten, câhil ve ahmakların kadına galebe etmesi de onlardaki gızet ve huşûnetten ileri geldiğini söylüyor, daha sonra da rikkat ve muhabbetin insanlarda hışm ve şehvetin ise hayvan-larda bulunduğunu haber veriyor. Hattâ diyor ki :

2442

پرتو هست آن معشوق نیست
خالقست آن گویا مخلوق نیست

*Pertev-i HaKKast ân ma'sûK nîst,
HâlîKast ân gûyiyâ maHlûk nîst.*

«O, Allahın pertevidir, ma'suk değildir. O, sanki Hâlıktır, mahlûk değildir.»

Her şey gibi o ma'sûka da, Cemâl-i Hakkın pertevidir. Binâenaleyh aslı nasıl câzib ve gâlib ise pertevi de öyledir. Kıssadaki bedevî gibi ârif-leri ma'lûb ve musahhar kılması, mahlûkiyyet kuvvetiyle değil, kendi-sine mün'akis olan hâlikîyyet kudretiyledir.

**«MAİŞET TALEBİ HUSUSUNDA ZEVCESİNİN ARZUSUNA
BEDEVÎ'NİN TESLİM OLMASI VE KADININ İTİRÂZINI
HAKKIN İŞARETİ BİLMESİ. HER ÂKİL'İN NEZDİNDE
MÜSELLEMDİR Kİ HER DÖNENİN
BİR DÖNDÜRENİ VARDIR.»**

Evet. Her dâirin bir müdiri ve her müteharrikin bir muharriki var-dır. Her şeyin mutasarrıf ve muharriki Allah'tır. Ârifler bu hakikati bil-dikleri için, vukûatın masdarı kim ve ne olursa olsun, onları haktan bir işâret sayarlar. Bedevî de böyle bir ârif olduğu için, kendisinin kemâl-i istiğnâsına mukabil karısının rızık talebi hususundaki ihtârını İlâhî ve ma'nevi bir işâret telâkki eyledi. Evvelki fikrinden caymış olduğunu şu sözleriyle anlattı.

2443

مرد زان گفته پشیمان شد چنان
کز عوانی ساعت مردن عوان

*Merd zân gofte peşimân şudçünân,
K'ez avânî sâat-i mürden avân.*

«Zulüm-kâr me'murların ölecekleri vakit, vazifelerinden peşimân ol-dukları kadar, bedevî de söylemiş olduğu sözden nedâmet gösterdi.»

(Avan) kelimesi arabcada müteaddid ma'nâ ifade eder ki biri de (yardımcı) dır. Acemler bunu (devlet hizmetinde bulunan) meâlinde kul-lanmışlardır. Eski me'murların halka zulüm etmeleri dolayısıyla kelime-deki me'mûriyyet meâline bir de sitemkârlık inzimâm etmiştir. Bir zâ-limin son nefesinde hakikati anlayacağı ve yaptıklarına pişman olacağı şüphesizdir. Bedevî de karısına söylemiş olduğu sözlerden böyle bir şeyin pişmanlığı derecesinde nedâmet duydu.

2444

گفت خصم جان جان چون آمدم
بر سر جان من لکدهای زدم

*Goft HaSm-ı cân-ı cân çûn âmedem,
Ber ser-i cân men legedhâ mî zedem.*

«Dedi ki: Canımın caıma nasıl düşmanlık ettim. Nasıl oldu da ru-humun başına tekmeler vurdum.»

Yâni ruhum mesâbesinde olan zevcemın kalbini kırmaya nasıl cür'et ettim?

2445

چون قضا آید فرو پوشد بپسر
تا نداند عقل ما پاره ز سر

*Çûn Kazâ âyed Fûrû pûşed baSar,
Tâ ne dâned aKl-ı ma pârà ziser.*

«Kazâ gelince gözü örter. O kadar ki aklımız, başı ayaktan ayırd edemez.»

چون قضا بگذشت خوادرا می خورد

پرده بدریده گریبان میدرد

*Çûn Kazâ bûgzeşt Hôdrâ mî Hured,
Perde be'drîde giribân mî dired.*

«Kazânın hükmü geçince ve göz açılınca yaptığından dolayı kendini yer, perdesi yırtılmış, yâni rezil, rüsvây olmuş bir hâlde teessüfünden yakasını, paçasını yırtar.»

Bedevî söylediği sözlerle kadının kalbini kırmış olmasını hükm-i kazâyâ isnâd ediyor.

مرد گفت ای زن پشیمان می شوم

گر بدم کافر مسلمان می شوم

*Merd goft ey zen peşimân mî şevem,
Ger budem kâfir müselmân mî şevem.*

«Bedevî dedi ki: Kadın; söylediklerimden peşimân oldum. Gâvur oldumsa bile işte müslümân oluyorum.»

من گنهگار توام رحمی بکن

بر مکن یکباره گیم از بیخوبن

*Men günehkâr-ı tûem rahmî bekun,
Ber mekun yekpâre gîm ez biH-u-bun.*

«Ben sana karşı günahkârım. Merhamet et de temâmiyle kökümünden koparma.»

Ma'lûmdur ki insanda nefis ve akl denilen iki şey vardır. Nefs, sâhibini müşteheyâta, akl da cihet-i ma'kulâta sevk etmek ister. Nefs için emmâre, levvâme, râziye, merziyye, mutmainne olmak üzere dereceler vardır. Mutmainne derecesine yükselen bir nefis müzekkâ ve müsaffâ olarak akl ve rûha lâıyk bir mevki' kesbeder. Ve o vakit bunların sevgilisi olur. İşte bedevî karısının göstermiş olduğu kemâl-i mutâvaat, nefsin mut-

mainne hâli demektir. Aklın mümessili bulunan bedevî, nefsin itmi'nânını görünce evvelki ta'n ü teğnilerinden nedâmet gösteriyor ve ondan afv temenni ediyor. Şurası da var ki Hazret-i Mevlânâ ba'zı yerlerde mezâhirden bahsederken galebe-i vecd ile sözü zâhire intikâl ettiriverir. Burada yaptığı gibi bedevî lisânından karısına hitâb ederken doğrudan doğruya Cenâb-ı Haktan istirhâma başlar.

کافر پیر ار پشیمان می شود

چونکه عذر آرد مسلمان می شود

*Kâfir-i pîr er peşimân mî şevêd,
Çûnki özr âred müselmân mî şevêd.*

«İhtiyâr bir gâvur nedâmet duyar da özür dilerse müslüman olur.»

حضرت پر رحمتست و پر کرم

عاشق او هم وجود و هم عدم

*Hazretî pîr rahmetest-u-pîr kerem,
Âşık-ı û hem vucûd-u-hem adem.*

«İlâhî, senin zâtın Rahîm ve Kerimdir. Varlık da, yokluk da o rahm ve keremin âşıkıdır.»

کفر و ایمان عاشق آن کبریا

مس و نقره بنده آن کیمیا

*Küfr-ü iymân âşık-ı ân Kibriyâ,
Miss-u-nuKre bende-i ân kîmyâ.*

«Yâ Rabbi küfür de, imân de o kibriyâ ve azametinin âşığı, bakır da gümüş de o iksîrin kulu, kölesidir.»

Binâenaleyh, ben de gerek kâfir, gerek mü'min, gerek bakır, gerek gümüş olayım, her hâl de seni sevenler zümresindenim.

موسی و فرعون معنی را ره
ظاهر آن دارد و این بی ره

Mûsi-vü-Fir'avn ma'narâ rehî,
Zâhir-i ân dâred u in bî rehî.

«Mûsâ Aleyhisselâm ile Fir'avn ma'nâ kuludur. Zâhiren şu farkları vardır ki, Mûsâ Tarîk-i Hakka sâlikti, Fir'avn ise dâll ve mudildi.»

Şârih-i Mesnevî, İsmâil-i Ankaravîye göre buradaki ma'nâdan murad: (A'yân-ı sâbite) yâni suver-i ilmiyye-i İlâhiyyedir. Herkesin ve her şeyin ilm-i İlâhîdeki sûreti, o kimsenin (ayn-ı sâbite) sidir. Mûkevvenât-tan her biri, ayn-ı sâbitesine tâbî'dir. Eğer ayn-ı sâbitesi saîd ise kendisi de saîd, bil'akis ayn-ı sâbitesi şâki ise kendisi de şâkidir. Binâenaleyh Mûsânın ayn-ı sâbitesi seâdetin mazharı olduğu için, bu âlemde saîd ve kelîmullah olmuştur. Fir'avnin ayn-ı sâbitesi ise mudil isminin mazharı olduğu için dâll ve mudill olarak zuhûra gelmiştir.

2453

روز موسی پیش حق نالان شده

نیم شب فرعون هم گریان شده

Rûz Mûsa piş-i HaK nâlân şude,
Nim şeb fir'avn hem giryân şude.

«Gündüz Hazret-i Mûsâ huzûr-ı İlâhîde inleyerek duâ ederdi. Fir'avn da gece yarılari ağlar ve derdi ki:»

2454

کین چه غلست ای خدا بر گردنم

ور نه غل باشد که گوید من منم

K'in çi gullest ey Hudâ ber gerdennem,
V'er ne gull bâşed ki gûyed men menem.

«İlâhî boynumdaki bu zincir ve bu lâle nedir? Eğer o zincir olmasaydı kim ben, benim diyebilirdi?»

Ma'lûmdur ki Fir'avn, ulûhiyyet da'vâsında bulunuyordu. Kibr ve

azameti o dereceye çıkmıştı ki, gündüzleri tebeasına gösterdiği şu teceb-büre rağmen geceleri kemâl-i tezellül ile Cenâb-ı Hakka münâcât ederdi. Mûnâcâtında: Da'vâsının boynuna takılmış ve yed-i kudretle çekilmekte bulunmuş olan boyunduruktan ileri geldiğini, kendini cezbe ve tahrik eden o kuvvet olmasa, benim! diye varlık iddiâsına kalkışmanın hatırına bile gelmeyeceğini söylerdi. Yine derdi ki:

2455

زانکه موسی را منور کرده

مر مرا زان هم مکدر کرده

Zân ki Mûsarâ münevver kerdeî,
Mer merâ zân hem mûkedder kerdeî.

«O zincirden, yâni muktezây-ı takdirinle Mûsâyı tenvir etmişsin. Yine o sevk ile beni de mûkedder ve muzlim bırakmışsın!»

2456

زانکه موسی را تو مهر و کرده

ماه جاتم را سپهر و کرده

Zân ki Mûsa râ tu meh-rû kerdeî,
Mâh-ı cânem râ siyeh-rû kerdeî.

«Yine o takdir icâbı Mûsâyı ay yüzlü yaratmışsın. Benim ay gibi olan rûhumun da yüzünü karartmışsın.»

2457

بیتر از ماهی نبود استاره ام

چون خسوف آمد چه باشد چاره ام

Bihter ez mâhî nebûd istâre em,
Çûn Hüsûf âmed çi bâşed çâre em.

«Benim yıldızım, aydan ziyâde parlak değildir. O husûf vâki' olduysa ben ne yapabilirim?»

Yâni benim yıldızım ve tâlîim, geceleri aydınlatan kamerden enver değildir. O parlak ay bile husûfa uğramaktan kurtulamazken benim tâlîim, husûf-i ma'nevîden nasıl âzâde kalabilir?

نوبتم گر رب و سلطان می زنند
مه گرفت و خلق بنگان می زنند

*Nevbetem ger rabb-u sultân mî zenend,
Meh girift-ü-Halk pingân mî zenend.*

«Sarayımın kapısında çalınan nöbet çalgısında (Sultan) ve (Rab) diye beni alkışlıyorlar. Şu hâl ay tutulduğu vakit halkın tas çalmasına benzer.»

Hâlâ da ba'zı taraflarda olduğu gibi eskiden de ay tutulunca onu kurtarmak gayretiyle avam takımı tas, tepsi gibi ses çıkaracak şeylerle gürültü, patırdı ederlermiş. Çünkü kameri bir ejderhâ yuttu vehminde imişler. Gürültü etmeleri de ejderhâ korksun da ayı bıraksın diye imiş.

Fir'avn diyor ki: Benim kamer gibi olan rûh-i mefhûmum, takdir güneşinin altında kalmış ve hüsûfa uğramış aya dönmüştür. Öyle iken tebeam olanlar, kapımda nöbet çalıyorlar, rab ve sultan diye beni alkışlıyorlar.

می زنند آن طاس و غوغا میکنند
ماہرا زان زخمه رسوا میکنند

*Mî zenend ân Tas-u-gavga mî kunend,
Mâhra zân Zahme rusvâ mî kunend.*

«Tas çalıp gürültü yapıyorlar. Fakat o gürültü ile ayı rezil, rüsvây ediyorlar.»

من که فرعونم ز خلق ای وای من
زخم طاس آن ربی الاعلای من

*Men ki fir'avnem zi Halk ey vâ y men,
ZaHm-ı Tâs ân rabbiy'ül a'lây men.*

«Ben ki Fir'avnim, tebeamın hareketinden vay başıma gelenler! Benim (Ene Rabbiküm'ül-a'lâ) deyişim, benim için tas çalınmak oluyor.»

Yâni ay tutulduğu vakit avamın gürültü, patırdı ederek gayretkeşlikte bulunması, kamerin tutulduğunu görmemiş olanlara da ilân etmesi demek oluyor. Şu sûretle hareket edenler, ayın husûfunu ve karardığını ilân ile onu terzil ediyorlar. Ben de Mısırın Fir'avni ve tebeamın gûyâ rabbi olduğum halde, iddiâmı tasdik ederek, benim rezâlet ve hamakâtimi teşhir ediyorlar.

خواجه تا شایم اما تیشه ات
میشکافد شاخرا در بیشه ات

*Hâce tâ şânim ammâ tîşe et,
Mîşikâfed şâHra der bîşe et.*

«İlâhî, biz Mûsâ ile kapı yoldaşınız, yâni ikimiz de senin kulunuz. Lâkin sen öyle bir ma'nevî bâğbânsın ki irâdenin kesri ve çekmesi bir dalı yarar.»

Yaprak, filiz ve meyve verdirir.

باز شاخرا موصل میکند
شاخ دیگررا معطل میکند

*Bâz şâHirâ muvaSSal mîkuned,
ŞâH-ı dîger râ muaTTal mîkuned.*

«Bir dalı meyve vaktine yetiştirir ve meyve verdirir, diğer dalı ise muattal ve meyvesiz bırakır.»

شاخرا بر تیشه دستی هست نی
هیچ شاخاز دست تیشه جست نی
ŞâHra ber tîşe destî hest nî,
Hiç şâHez dest-i tîşe cest nî.

«Dalın çekmeye karşı kuvveti var mıdır? Hayır. Hiç bir dal, çekmenin elinden ve dilinden kurtulabilir mi? Hayır.»

حق آن قدرت که آن تیشه تراست
از کرم کتن این کثریهارا تو راست

*HaKK-ı ân Kudret ki ân tîşe turâ'st,
Ez kerem kün in kejhâra tu râst.*

«İlâhî; çekmende ki kudret ve hakkı için şu eğrilikleri lutf ve kere-
minle sen doğrult.»

Yânî bâğçevân, bir fidanın eğri, büğrü sürgünlerini nasıl keser de,
ona muntazam bir şekil verirse, sen de tîşe-i kudretinle lûtfen ve keremen
benim eğriliklerimi tesviye buyur.

باز با خود گفته فرعون ای عجب
من نه در یا ربنا ام جمله شب

*Bâz bâ Hod gofte fir'avn ey aceb,
Men ne deryâ rabbenâ em cümle şeb.*

«Yine Fir'avn kendi kendine derdi ki: Acaba ben bütün gece yâ Rab-
benâ diye münâcât etmiyor muyum?»

در نهان خاکی و موزون میشوم
چون بموسی میرسم چون میشوم

*Der nihân Hâkî vü mevzûn mişevem,
Çûn be Mûsa mîresem çûn mişevem.*

«Ben yalnız ve gizli bulunduğum sırada toprak gibi mütevâzî ve fi-
dan gibi dosdoğru oluyorum. Fakat Mûsâ ile karşılaşınca nasıl değişive-
riyorum?»

Yânî geceleri huzûr-ı İlâhîde yerlere kapanıyorum, yâ Rabbenâ diye
sabahlara kadar düâ ediyorum. O feyz ile epeyce doğrulmaya başladığım
hâlde, Nebiyyullah olan Mûsâyı görünce yine değişiyor ve çarpılıyor.
Tevâzuum tekebbür ve tecebbüre mübeddel oluyor.

رنگ زر قلب ده تو میشود
پیش آتش چون سیه رو میشود

*Reng-i zerr-i Kalb deh tû mişevad,
Biş-i âteş çûn siyehrû mişevad.*

«Kalb altının rengi, sahihinden on kat parlak da olsa ateşin karşı-
sında simsiyah olur.»

Ben de kalb altın gibiyim. Tenhâ yerlerdeki imân ve ikrârım te'si-
riyle yaldızlanıyorum. Fakat Mûsânın karşısında bulununca ateşe göste-
rilmiş gibi kapkara oluyorum.

نی که قلب و قلم در حکم اوست
لحظه مغزم کند یک لحظه پوست

*Nî ki Kalb û Kâlbem der hükm-i ûst,
Lahzaî magzem kuned yek lahza pûst.*

«Benim kalbim de, kalbim da onun hükmünde değil mi? Fâil-i Mut-
lak; beni bir lâhza iç, bir lâhza kabuk hâline getiriyor.»

سبز کردم چونکه گوید کشت باش
زرد کردم چونکه گوید زشت باش

*Sebz gerdem çûnki gûyed kişt bâş,
Zerd gerdem çûnki gûyed zişt bâş.*

«Bana ekin ol deyince yeşeriyorum. Çirkin ol deyince de sararıyo-
rum.»

لحظه ماهم کند یکدم سیاه
خود چه باشد غیر این کار اله

*LahZaî mâhem kuned yek-dem siyâh,
Hod çi bâşed gayr-i in kâr-ı ilâh.*

«Beni bir lâhza ay gibi parlatıyor, bir dem de simsiyah bırakıyor.
Zâten Allahın işi bundan başka nedir?»

2471

پیش جوگانهای حکم کن فکان
میدویم اندر مکان و لامکان

*Pîş-i çevgânây-ı hükm-i kün-fekân,
Mîdevîm ender mekân û lâmekân.*

«Allahın bir şey için (Ol) demesi ve o şeyin der'akab vücûda gelmesi hükmü, bizi çevgân önündeki top gibi çeviriyor. Binâenaleyh onun hük-müyle mekân ve lâmekânda koşup duruyoruz.»

2472

چونکہ بی رنگی اسیر رنگ شد
موسیٰ با موسیٰ در جنک شد

*Çûnki bî rengî esîr-i reng şud,
Mûsî bâ Mûsî der ceng şud.*

«Birenklik, yâni ıtlak, renge, yâni takyide esir olunca Mûsâ ile Mûsâ cenge başladı.»

Birenklik, vahdet-i mutlakadır ki (zât-i baht) mertebesidir. «Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım» Ha-dis-i Kutsisindeki (Kenz-i mahfi) odur. Esmâ ve sıfât ise meselâ (Muhyî) ve (Mümît) gibi birbirine zıd ve mükâbil oldukları için onların mezâhiri olan mahlûkâtta da zıddiyyet bulunmak lâzım gelir. Binâenaleyh (lâte-ayyûn) mertebesi (a'yân-ı sâbite) ile min vechin teayyüne mukayyed ol-muş, o teayyün icabı olarak mezâhir arasında da tezad ve muhâlefet hu-sûle gelmiş ve Mûsâya karşı Fir'avn serkeşliğe başlamıştır.

2473

چون بہ بیرنگی رسی کان داشتی
موسی و فرعون دارد آشتی

*Çûn be bîrengî resî kân dâştî,
Mûsî vü fir'avn dâred âştî.*

«Ezelde bulunduğun gibi, birenklik âlemine vâsıl olunca anlarsın ki orada Mûsâ ile Fir'avn, musâlih ve müttehid bulunur.»

Evet. Tezâd ve tehâlûf, zuhûr i'tibâriyledir. Asl-ı vücûda bakılınca ner şey bir vifâk-ı tâm içindedir.

*Ka'r-i okyanûs-ı vahdettir televvün nâpezîr,
Olsa da emvâc-ı kesretzâr-ı deryâ reng reng.*

Dalgalanmak, köpürmek, mâl ve yeşil görünmek denizin sathındadır. Ka'r-i ise sâkin ve yek renktir.

2474

گر ترا آید بدین نکته سوأل
رنگ کی خالی بود از قیل و قال

*Ger turâ âyed bedîn nükte suâl,
Reng key Hâlî buved ez Kıyl-u-Kâl.*

«Bu nükte üzerine şüphelenir de sâile kalkışırsan cevap verilir ki: Renk, dedikodudan ne vakit hâlî olur?»

Hazret-i Mûsâ ulûl'azmden bir nebi, Fir'avn ise ulûhiyyet da'vâsında bulunmuş bir şakî olduğu hâlde bunlar nasıl uyuşabilirler? diye hatıra bir şüphe ve lisâna bir sâil gelebilir. Hazret-i Mevlânâ bu mukadder sâile cevap olarak «Renk, dedikodudan ne vakit hâlî olur?» diye soruyor.

Bu cevabımız sâil ile izah ediyor ki: Âlem-i kesret renk âlemidir birbirine zıd olan renkler şöyle dursun, meselâ nebâtâtın reng-i umûmîsi demek olan yeşili gözönüne alalım. Açık, koyu, daha açık, daha koyu olmak üzere bu rengin ne kadar çeşidi vardır. Bunlara diğer renkleri de ilâve edecek olursak ne kadar tehâlûf zuhûra gelir.

Fakat bu kadar muhâlif rengin görüldüğü nebâtâtı nem'alandıran ve onları renklendiren kudret birdir. Kezâ mahlûkâtın ekmeli bulunan in-sanlar da ırk ve renk i'tibâriyle muhtelifdir. Kimi beyaz, kimi siyah, kimi sarı, kimi bakır renklidir. Bu muhtelif renkli insanların madde-i asliy-yesi ise birdir. Binâenaleyh ittihad aslında, ihtilâf ise fûru'dadır. Böyle ol-ması da pek tabiidir.

2475

این عجب کین رنگ از بی رنگ خاست
رنگ با بی رنگ چون در جنک خاست

*În aceb k'in reng ez bîreng Hâst,
Reng bâ bîreng çûn der ceng Hâst.*

«Renk, birenklikten zuhûr eylediği hâlde rengin birenklik ile muhâ-lefete kalkışması şaşılacak şey değil midir?»

Renk; yâni kesret âlemi, birenkden yâni vahdetten zuhûra geldiği hâlde aralarında zâhîren ihtilâf vardır. Meselâ biri kadîm, biri hadîs, biri vâcib, biri mümkün, biri ganî anıl'âlemin, biri ise muhtacdır. Bu iki mer-tebe arasındaki ihtilâf gibi eshâbı beyninde de ihtilâf vardır. Mûsâ ile Fir'avnin ihtilâfı gibi.

2476

اصل روغن زاب افزون میشود

عاقبت با آب ضد چون میشود

*Asl-ı revgan zabı efzûn mîşevêd,
Âkıbet bâ âbı Zıd çûn mîşevêd.*

«Yağın aslı sudur ve ondan artar, sonunda ise suya nasıl zıd olur?»

2477

چونکه روغن را ز آب سرشته اند

آب با روغن چرا ضد گشته اند

*Çûnki revganrâ zi âb esrişte end,
Âb bâ revgan çirâ zıd geşte end.*

«Yağı sudan vücuda getirmişlerken su ile yağ neden birbirine zıd olmuşlardır?»

Hazret-i Mevlânâ rengin birenklikten zuhûr ettiği hâlde aralarındaki ihtilâfı mahsus bir misâl ile izah ediyor. Zeytin ve susam yağlarının dâ-neleri su ile yetişir. Demek ki su, bunların aslı, bunlar da onun fer'idir. Fakat yakılmak lâzım geldiği takdirde su ile uyuşamazlar. Hattâ su fazla olunca tavada cızırdarlar, kandilde sönerler. Bir misâl daha :

2478

چون گل از خارست و خار از گل چرا

هر دو در جنگند و اندر ماجرا

*Çûn gül ez Hârest u Hâr ez gülçirâ,
Her du der cengend u ender macerâ.*

«Mâdem ki gül dikenden, diken de güldendir. O halde neden birbi-riyle muhâlif ve muhâribdirler?»

Evet. Gül ile diken bir asıldan yetişir. Asılları bir olan bu iki şeyin biri kokar, biri batar. Evliyâ ile eşkiyâ da böyledir. Onların da mençe-leri bir, fakat meşrepleri mugâyirdir.

2479

با نه جنگست این رای حکمتست

همجو جنگ خر فروشان صنعتست

*Bâne cengest in berây-ı hikmetest,
Hemçü ceng-i Har-furûşan San'atest.*

«Yâhud şu hâl; ceng ve ihtilâf değil de hikmettir, belki de merkeb satanların kavgası gibi bir san'attır.»

2480

یا نه اینست و نه آن حیرانیت

گنجرا جو گنج در ویرانیت

*Yâ ne inest û ne ân hayrânîst,
Gencrâ çû genc der vîrânîst.*

«Belki de ne budur, ne odur, hayretten ibârettir. Sen hazineyi ara ki o vîranlıktadır.»

Renk ve birenk âlemleriyle onların erbâbı arasındaki ihtilâfı, Hazret-i Mevlânâ cenge teşbih etmişti. Sonra onun hakikaten ceng değil, hikmet ve san'at olduğunu bildirdi. Daha sonra da mes'elenin hakikaten hayretten ibâret bulunduğunu haber veriyor. Ma'rifet hazinesini vîrânede ara diyerek mevhum varlığın tahribini tavsiye ediyor.

2481

آنچه تو گنجش تو هم میکنی

زان تو هم گنجرا گم میکنی

*Ançî tû genceş tevehhüm mîkunî,
Zân tevehhüm gencrâ güm mîkunî.*

«Sen aklına ve ilmüne mağrur olarak hazineyi bulduğunu tevehhüm ediyorsun. Fakat o tevehhüm dolayısıyla asıl hazineyi kaybediyorsun.»

چون عمارت دان تو وهم و رأها
گنج نبود در عمارت جاها

*Çûn imâret dâñ tu vehm u ra'yhâ,
Genc ne bûdi der imâret câyha.*

«Vehimleri, reyleri şenlik ve ma'mûriyyet farzet. Lâkin öyle şen ve ma'mur olan yerlerde define ve hazine bulunmaz.»

Yâni sen cüz'î ma'lûmâtına yalan yanlış mütâleâtına kapılıyorsun, onları bir hazine tevehhüm ediyorsun; o tevehhüm dolayısıyla vahdet hazinesini aramaktan geri duruyorsun. O hazine çok kıymetli bir definedir. Define ise ma'mûrelerde değil, harâbelerde bulunur. Sen de onu virânelerde ara ve ma'lûmât sandığın mevhumâtı bırak da kendini harâbe hâline getir.

2483

در عمارت هستی و جنگی بود
نیست را از هستیا ننگی بود

*Der imaret hestî vü cengî buved,
Nistrâ ez hesthâ rengî buved.*

«Ma'mûrelerde varlık ve münâzaa olur. Yokluk ise varlıklardan sıklır.»

2484

نی که هست از نیستی فریاد کرد
بلکه نیست از هست را واداد کرد

*Nî ki hest ez nîstî feryâd kerd,
Belki nîst ez hestra vâdâd kerd.*

«Varlık, yokluktan feryâd etmedi, belki yokluk, o varlığı uzaklaştırdı.»

Mevhum vücuduna ehemmiyet verip de kendisini var zannedenler, yok tevehhüm eyledikleri hakikatten kaçırır ve ictinâb ederler. Halbuki onların o ictinâbı, hakikatin kendilerini uzaklaştırmasındandır. Yâni onlar, hakikate teveccüh etmez değil, hakikat onlara yüz vermez demektir.

Gelenler âstân-ı evliyâyâ,
Bütün da'vettidir gâlib safâyâ.
Sakin sûrette kalma aldanırsın,
Komazlar, yoksa gelmezler sanırsın.

2485

تو مگو که من گریزانم ز نیست
بلکه او از تو گریزانست بیست

*Tû megû ki men girizânem zi nîst,
Belki û ez tû girizânest bist.*

«Ey yokluktan kaçınan; ben yokluktan kaçıyorum deme. Belki o senden yirmi derece fazla kaçmaktadır.»

Vücûd-i mevhum ehlinin yokluktan ictinâbı, yokluğun bunlardan nefreti dolayısıyla olduğu gibi, o vehmeden kurtulmuş olan ehlullah hazarâtından halkın çekinmesi de yine onların nefretleri sebebiyledir. Şeyh Gâlibin dediği gibi ricâlullâhın ziyâretine gidemiyenler, huzurlarına girebilmek için ma'nevi müsâade göremeyenlerdir.

2486

ظاهرا میخواندت او صوی خود
وز درون می راندست با چوب رد

*Zahiren mî Hândet u say-ı Hod,
V'ez derûn mirândest ba çûb-ı red.*

«O seni zâhiren kendi tarafına çağırır, fakat derûnundan red sopa-
siyle def'eder.»

2487

نملهای باز گونست ای سلیم
نقرت فرعون می دان از کلیم

*Na'lhây-ı bâz gûnest ey selîm,
Nefret-i firavn mî dâñ ez Kelîm.*

«Ey sâf kimse bu yolda tersine mihlanmış nallar vardır. F'ravnin Mûsâdan nefreti asıl kelimullâhın ondan teneffürü dolayısıyledir.»

آن حکیمش گفت کز جذب سما
از جهات شش بماند اندر هوا

*Ân hakîmes goft k'ez cezb-i semâ,
Ez cihât-ı şeş be mand ender hevâ.*

«O filozef da ona cevap verdi ki: Semânın altı cihetten arzı cezbetmesi dolayısıyla havada durmaktadır.»

چون ز مقاطیس فیه ریخته
در میان ماند آهنی آویخته

*Çûn zi muknâtis-ı Kubbe rihte,
Der miyân mand âhenî, âvîhte.*

«Nitekim muknatistan bir kubbe yapılacak olursa ortasında bir demir muallak kahr.»

آن دگر گفت آسمان باصفا
کی کشد در خود زمین تیره را

*Ân dige goft âsmân-ı bâsafâ,
Key keşed der Hod zemîn-i tîrerâ.*

«Diğer bir hakim buna i'tirâz etti ki: sâf ve lâtif olan semâ, nasıl olur da kesif bulunan arzı kendine doğru çeker?»

بلکه دفعش میکند از شش جهات
زان بماند اندر میان عاصفات

*Belki def'aş mîkuncd ez şeş cihat,
Zân be mând ender miyân-ı âsîfât.*

«Belki altı taraftan def'ettiği için arz, hava arasında durabilmektedir.»

«Na'lhây-ı bâz gûne»: Birini şaşırtmaktan kinâyedir. Düşmanı aldatmak isteyenler, atlarının nallarını önü arkaya gelmek üzere mihlatırlarmış. İzleri görenler, o atları muhâlif tarafa gitti sanırlarmış ki o yolda vurulan nallara «na'lhây-ı bâz gûne» derlermiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Hak seni zâhiren da'vet ediyor, fakat bâtinen uzaklaştırdığı için o da'vete icâbet göstermiyorsun. Hakikaten böyle değil mi? Beş vakit ezan okunuyor ve (Hayya'ales'salâh, hayya'alel'felâh) nidâsını herkes işitiyor. İşitenlerden yüzde kaç o da'vete icâbet edip câmie gidebiliyor. Eğer ma'nevi bir el göğüslerine dayanmamış olsaydı ezanı işiten müslümanlardan hepsinin de câmie koşmaları lâzım gelirdi. Temennî edelim ki o yed-i kudret, göğsümüzden itmesin, yakamızdan tutsun da kendi tarafına çeksin.

*Olmadan sevk-i hidâyet kimse,
Bulamaz vuslat-ı Hakkı gerçek.
Rehberim olsun İlâhi cezben,
Tut yakamdan beni de kendine çek.*

«ŞAKİLERİN DÜNYA VE ÂHİRETTE MAHRUM OLMALARININ VE İKİSİNDE DE HÜSRANA UGRAMALARININ SEBEBİ»

چون حکیمك اعتقادى کرده است

کاسمان بیضه زمین چون زرده است

*Çûn hakîmek i'tikâdî kerde ist,
K'âsmân beyZa zemîn çûn zerde ist.*

«Bir filozofcuk, âsumânın yumurta gibi, zeminin de onun içindeki yumurta sarısı misilli olduğunu i'tikad ediyordu.»

(Hakîmek) deki (k) küçültme edatıdır. Böyle saçma bir i'tikad sahibinin tahkiri için getirilmiştir. Bu hakimcik, i'tikadını meydana koyduğu sırada :

گفت سائل چون بماند این خاکدان

در میان این محیط آسمان

*Goft sâil çûn be mând in Hâkdan,
Der miyân in muhâT-i âsmân.*

«Bir sorucu: O halde şu arz, onu kaplamış olan semânın ortasında nasıl duruyor?» diye sordu.

Cenâb-ı Pîr Efendimiz şu beytlerle eski hey'et ilmine ve erbâbındaki muhtelif fikirlere işâret ediyor. Evet. Eski hey'etciler arzı merkez-i âlem ve sâbit, semâvâtı da onun etrâfında kat kat muhit ve müteharrik farzederlerdi. Arzın orta yerde durabilmesine ise semâvâtın cezbini, yâhud def'ini sebep gösterirlerdi. Arz her tarafından müncezip, yâhud mündefi' olduğu için ortada duruyor derlerdi. Zemini, tavanı ve etrâfı mıknatıslı bir yerde bir demir parçasının muallak kalmasıyla de bunu temsil ederlerdi. Mıknatısın şu hassasını bilen ba'zı papazların bundan istifâde ettikleri, dem'r bir istavrozu kilisede muallakta durdurdukları frenk kitaplarında yazılıdır.

Zikrolunan beytleri irad etmekten Mevlânânın maksadı hey'ete dâir bir mes'elenin tenkidi, yâhud halli değildir. Eski hey'etcilerden bir takımının rey'ine göre semânın her tarafından def'etmesi dolayısıyla arzın orta yerde durduğu gibi, erbâb-ı kemâlin kuvve-i dâfiyasıyla münkirin ve kâfirin de dalâlet ve azgınlığın tam ortasına saplanıp kaldığını ifade etmek istiyor. Şu beyt ile de bu fikri izah ediyor :

2494

پس زد دفع خاطر اهل کمال

جان فرعونان بماند اندر ضلال

*Pes zi def'-i Hâtır-ı ehl-i kemâl,
Cân-ı fir'avnân be mând ender Dalâl.*

«Ehl-i kemâl olanların gönüllerindeki kuvve-i dâfia sebebiyle Fir'avnlar n canı dalâlette kalır.»

2495

پس زد دفع این جهان و آن جهان

مانده اند این بی رهان بی این و آن

*Pes zi def'i in cihân u ân cihân,
Mande end in bîrehân bi in u ân.*

«Bu ve öbür dünyânın, yâni dünyâ ve âhiretin def'inden dolayı bu yolsuzlar, onsuz da, bunsuz da kalmışlardır.»

Yâni dünyâda da, âhirette de hüsrâna uğramışlardır.

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şu Âyet-i Kerimeye işâret buyuruyor :

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ
فَإِذَا صَابَهُ خَيْرٌ إِظْمَأَنَ بِهِ وَإِذَا صَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى
وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

«İnsanlardın ba'zıları vardır ki Allaha çarpık ibâdet ederler (yâni kulluğunu doğru ve rızâenlillah yapmazlar). Eğer ona sıhhat, servet gibi hayır isâbet edecek olursa müslümanlığın hak olduğundan şüphe etmez. Ve eğer kendisine hastalık ve yoksulluk gibi bir imtihân vâki' olursa geldiği cihete döner, yâni mürted olur, küfre avdet ederler. Böyle yapan, dünyâda ve âhirette zarara uğramış olur. Bu türlü zarar ise en âşikâr bir zarardır⁽⁴⁰⁾.»

Ehlullâh hazarâtının def-i kalbisine uğrayanlar da böyle hüsrân-ı mübîne dūçâr olurlar. Dünyâda zevk-i ma'rifetten nasib alamadıkları gibi âhiretteki müşâhede ni'metinden de mahrum kalırlar.

2496

سرکش از بندگان زوالجلال

دان که دارند از وجود تو ملال

*Serkeşi ez bendegân-i zül'-celâl,
Dânki dârend ez vücûd-ı tû melâl.*

«Sen Zül'celâl vel'ikrâm Hazretlerinin has kullarına karşı kafa tutacak olursan onlar da senin varlığından melûl olurlar.»

O zevât-ı kirâmın :

2497

گهرا دارند چون پیدا کنند

گاه هستی ترا شیدا کنند

*Geh-rubâ dârend çûn peydâ kunend,
Gâh hestî-i turâ şeydâ kunend.*

«Kehriübâsı vardır. O kehribâyı meydana çıkarırlarsa senin saman çöpi gibi olan varlığını çıldırırlar.»

Yâni kalblerindeki kuvve-i câzibeyi sana tevcih ederlerse o câzibe huzûrunda kehrubâyâ karşı saman çöpü gibi müncezip olup koşarsın.

2498

گهرای خوش چون پنهان کنند
زود تسلیم ترا طغیان کنند

*Geh-rubay-ı Hîş çûn pinhân kunend,
Zûdî teslîm-i turâ Tugyân kunend.*

«Onlar kehrubâlarını yâni câzibe kuvvetlerini gizleyecek olurlarsa senin teslimiyyet ve bağlılığını çabucak isyân ve tuğyâna tebdil ederler.»

Yâni senin evliyâullâh hazarâtına teslimiyyet göstermen de, i'tiraz ve inkâra kalkışman da senden ziyâde onların elindedir.

2499

آنچنانکه مرتبه حیوانیست
کو اسیر و سغبه انسانیست

*An çünân ki mertebe' hayvânîst,
K'u esîr-i sugbe-i insânîst.*

«Nasıl ki hayvanlık mertebesi, insanlığın esiridir.»

2500

مرتبه انسان بدست اولیا
سغبه چون حیوان شناسش ای کیا

*Mertebe' insân bedest-i evliyâ,
Sugbe çûn hayvân şînâseş ey kiyâ.*

«İnsanlık mertebesini de ehlullâhın elinde insanlara karşı hayvanların musahhar olduğu gibi bil.»

2501

بندۀ خود خواند احمد در رشاد
جمله عالمرا بخوان قل یا عباد

*Bende-i Hod Hând Ahmed der reşâd,
Cümle âlemra beHân Kul yâ ibâd.*

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendim'z, irşâd esnâsında cümle âleme kulum dedi. Bu nükteyi anlamak için (Kul yâ ibâdî) Âyetini oku.»

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Sûre-i Zümerde bir Âyet-i Kerimeye işâret ediyor. Hüseyin vâız da onu şu sûretle tefsir ediyor :

«Şirk, katl ve zinâ gibi kebâiri irtikâb etmiş olan müşriklerden bazıları huzûr-ı Nebevîye geldiler :

— Bizi davet ettiğin dîn iyi bir şey. Fakat bu dîne girecek olursak evvelki günahlarımız afvolunur mu? diye sordular. O sûâl üzerine bu Âyet-i Celîle nâzil oldu :

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٧﴾

«Habîbim söyle: Ey bir çok günah irtikâbiyle nefislerine isrâf etmiş kullarım! Allahın rahmetinden ümit kesmeyin; hakikaten Hak Teâlâ şirkten başka bütün günahları yarlıgar. Şüphesiz o, gafûr ve rahîmdir.»

Bu Âyet-i Kerîme, Kur'ân-ı Azîmüştâhındaki rahmet Âyetlerinin en ziyâde ümit vericisidir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin: «Bu Âyete mukâbil, Dünyâ ile Dünyâda bulunan bütün şeylerin benim o'lmasını istemem» buyurduğu rivâyet edilmektedir.

İbn-i Mes'ûd Radıyallâhü Anh'den naklediliyor ki: Resûlullâhın amcası Abbas bin Abdülmuttalib Radıyallâhü anh bir gün mescide girince orada birinin cehennem ateşini zikrederek dinleyenleri korkuttuğunu işitmiş ve :

(41) Sûrei Zümer: 53.

— Yâhu; niçin halkı ye'se düşürüyorsun, (Kul yâ ibâdî) âyetini unuttun mu? demiş.

Bu âyette nazar-ı dikkat ve şükrâna alınacak üç şey vardır: Evvelâ: Lutf ile ifâde edilmiş ve (Ey kullarım) denilmiş, (Ey âsiler) denilmemiş.

Sâniyen: «Ümit kesmeyin» emriyle rahmet-i İlâhiyyeden ye'se düşülmemesi emrolunmuş.

Şeyhül'ekber kuddise sirruhûnun (Fütûhât-ı Mekkiyye) sinde deniyor ki: (Ümit kesmeyin) nehiydir. Allahın nehyettiği şeylerden çekinmek lâzımdır. O hâlde kunût, yâni ümitsizlik câiz değildir. Ye'se düşmemeli. Zira ye's küfürdür.

Şeyh Attar kuddise sirruhu Hazretleri (Pendnâme) sinin baş tarafındaki münâcatında şöyle der:

«Kaçmış olan köle isyânı ve firârı dolayısıyla şerefini ve haysiyyetini izâle etmiş olduğu hâlde efendisinin kapısına döndü».

«Rabbim; işte o kaçmış ve dönüp gelmiş olan bu âsi kulun senin lutf u kereminden mağfiret umuyor. Çünkü «ümit kesmeyin» buyuran bizzat sensin.»

Âyet-i Kerimenin ne sûretle nâzil olduğu ve ne kadar büyük bir müjdeyi hâvi bulunduğu anlaşıldı. Fakat Cenâb-ı Pîrin işâret buyurduğu nükte (Ümit kesmeyin) tebşiri değildir. Hazret-i Mevlânâ (Kul yâ ibâdî) emrindeki mütekellim zamirine nazar-ı dikkati celbediyor. Evet. Emr-i İlâhî (Kul yâ ibâdalâh) yâhud (Kul yâ ibâd) yâni «Ey Allahın kulları» yâhud «Ey kullar.» diye şeref vârid olmuyor da (Kul yâ ibâdî), yâni: «Ey benim kullarım del.» şeklinde nâzil oluyor. «Kullarım» diyecek olan Zât-i Akdes-i Risâlet olduğu için bütün beşeriyet o mahbûb-i İlâhinin kulları mesâbesinde oluyor. Artık Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Allah indindeki kadri ve mertebesi teemmül buyurulsun.

Hayvanın insana musahhar olduğu gibi insanın da enbiyâ ve evliyâ'nın irâdesi altında olduğunu, hattâ bundan dolayı Aleyhisselât Efendimize (Kul yâ ibâdî) buyurulduğunu Hazret-i Mevlânâ beyân ettikten sonra bahse devâm ile diyor ki:

2502

عمل تو همچون شتریان تو شتر
می کشاند هر طرف در حکم مر

Akl-ı tû hemçûn şuturbân tû şutur,
Mî keşâned her Taraf der hükm-i mur.

«Senin aklın deveci gibidir. Sen de onun irâdesiyle yürüyen deve misâlisin. O deveci seni ister istemez çeker götürür».

Bir deve, bağı boş gezerken, istediği ottan, dilediği dikenden yerken, yularından devecinin yakalayıp sırtına yük vurması elbette acı bir hükümdür. Çünkü mahrûmiyyet ve meşakkattir. Halbuki deve buna i'tiraz edemez. Çâr nâçâr vurulan yüke katlanır, onu uzak mesâfelere taşır.

İnsanın nefsi de hevâ vü heves vâdilerinde deve gibi salma gezmek ve istediği gibi dolaşmak ister. Fakat akıl denilen zâbita, onun yakasından tutar, dünyâda hiç bir şeyde mutlak hürriyet olmadığını, en ziyâde âzâde geçinenlerin de akıl hududu içinde serbest bulunduğunu söyler. O, hududu geçmek isteyenlerin yularını çeker ve ayağını köstekler.

2503

عقل عقلمند اولیا و عقلها
بر مثال اشتران تاتها

AKL-ı aKlend evliyâ vü aKl hâ,
Ber misâl-i uşturân tâ intihâ.

«Allahın velîleri, aklın da aklıdır. Akıllar ise deve gibi katarın sonuna kadar birbirine bağlıdır».

2504

اند ایشان بنگر آخر ز اعتبار
يك قلاووزست جان صد هزار

Ender işân b'enger âHir z'i'tibâr,
Yek kılâvûzest cân-ı sad hezâr.

«Bunlara ibret göziyle bak da anla ki yüz binlerce canın klavuzu bir'dir».

Nüfûs-ı beşeriyeye deveye, ukûl-i insâniyye de deveciye benzetilmiştir. Sonraki iki beytte ise evliyâullah hazarâtına nisbetle, akılların da deve gibi kaldığı ve hazarât-ı evliyâ tarafından sevk u idâre olunduğu bildiriliyor. Bir katar deve bir devecinin sevkıyla yürüdüğü gibi, yüz binlerce kimsenin aklı da bir veliyy-i kâmil tarafından idâre olunuyor demektir.

چه قلاووز و چه اشتریان بیاب

دیده کان دیده باشد آفتاب

*Çi Kılâvûz u çi uşturbân biyâb,
Didei k'an dîde bâşed âftâb.*

«O; ne klavuzdur, ne devecidir; hakikati anla ki güneşi gören bir gözdür».

Yukarıki beytte binlerce akli idâre eden veliyy-i kâmil, kılavuza ve deveciye teşbih olunmuştu. Burada o teşbihten rücu' ediliyor. Onun, hakikat güneşini müşâhede eylemiş bir göz olduğu, bu münâsebetle de kendisine (insan) denildiği beyân olunuyor. Çünkü insan kelimesi lügatte göz bebeği demektir.

نک جهان در شب بمانده میخدوز

منتظر موقوف خورشیدست و روز

*Nek cihân der şeb bemânde mîHdûz,
MunTazır mevkûf Horşîdest u rûz.*

«İşte bu cihan, karanlıkta mihlâmp kalmış, sabahın hülûlünü ve güneşin tulûunu bekleyip duruyor».

اینت خورشید نهان در ذره

شیر نر در پوستین بره

*İnet Horşîd nihân der zerrei,
Şîr-i ner der pûstîn-i berrei.*

«İşte sana zerrede gizlenmiş bir güneş. Kuzu pöstekisine saklanmış erkek bir arslan».

Evliyâullâh hazarâtı akl'ül-ukûl ve nûr'ül-envâr mesâbesindedir. Gaflet ve dalâlet karanlıklarına dalmış olan âlem, hakikati görebilmek için o ma'rifet güneşlerinin doğmasını beklemektedir. O kâmil veliler, cismâniyyetleri i'tibâriyle âleme nisbet edilecek olurlarsa zerre kadar

kahlrlar. Fakat ma'neviyyetleri hasebiyle bütün avâlimi tenvir edecek birer güneştirler. Evliyâullahın cismâniyyetleri ile rûhâniyyetleri mukâyese edilirse koca bir güneşin zerrede, kezâ heybetli bir arslanın kuzu pöstekisinde gizlenmesi gibi olur.

اینت دریای نهان در زیر کاه

با برین که هین منه با اشتباه

*İnet deryâ nihân der zîrkâh,
Pâ berîn ki hîn menih bâ iştibâh.*

«İşte sana saman altında gizli bir deniz. Sakın şüphe ederek ve ehemmiyet vermeyerek o samanın üstüne basma».

Evet. İnsan-ı kâmil, cismâniyyeti i'tibâriyle bir saman çöpü kadar zaîf, lâkin ma'neviyyeti yüzünden ucu, ortası, sonu, olmayan bir denizdir. Molla Câmi kuddise sirruhu der ki: «Âlim ve ârifin altın ve gümüşü olmasa da ona yoksul deme. Göğsündeki kalbi bir irfan denizidir, kendi de denizin ve karanın ma'nen hükümdârıdır».

Böyle saman çöpü gibi zaîf bir cismi görüp hakaretle çiğnemeye kalkışma ki, altında koskoca bir umman dalgalanmaktadır; yâhud beytin ma'nâsı şöyle olur, hattâ altındaki beyte daha ziyâde münâsebet alır:

«Saman altında gizli irfan denizi olan veliyy-i kâmilin yanına sakın şüpheni izâle etmeden ve onun hakiki bir bahr-i muhit olduğuna yakın kesbeylemeden ayak atma».

اشتباهی و گمانی در درون

رحمت حقست هر رهنمون

*İştibâhî vü gümânî der derûn,
Rahmet-i HaKKest behr-i rehnümûn.*

«Mürşid hakkında insanın kalbine ârız olan şüphe ve zan, Allahın bir rahmetidir».

Cenâb-ı Pîr Mesnevînin bir yerinde: «İnsan suratlı bir çok şeytan vardır» buyurur.

Mesnevî şârihi Şeyh İsmâil Ankaravî de der ki: «Her şeyh, iktidâyâ

şâhib değildir. İllâ (mahv) dan sonra (sahv) e gelen, (vahdet) ve (kesret) mertebelerini cem' kılan ve ahlâk-ı Muhammediye ile mütehallık olan zâte inâbe edilir.» Demek ki :

Her tac giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

mısraında gösterilen her şeyh taslağı, mürşid olamıyor. Hâlis bir tâlib, bunlardan birine intisâb edecek olursa bilmediği bir yolda kör bir kılavuza uymuş ve nihâyet bir uçuruma yuvarlanmış olur. Bu mezlekaya düşmemek için intisâb edilecek zâtın ahvâli tedkik edilmeli, acabâ haki ki mürşid mi, yoksa bir şarlatan mı? araştırılmalıdır. Bu yolda edilecek şüphe, sû-i zan değildir, ihtiyattır. Hattâ Cenâb-ı Pîrin buyurduğu gibi sâlik hakkında bir rahmettir. Çünkü o şüphe, onu hakiki bir mürşide doğru götürür.

2510

هر پیر فرد آمد در جهان

فرد بود و صد جهانش در نهان

*Her peyember ferd âmed der cihân,
Ferd bûd u Sad cihâneş der nihân.*

«Her peygamber dünyâya ferd, yâni tek olarak geldi. Tek olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem vardı».

2511

عالم کبری قدرت سحر کرد

کرد خود را در کهن نقشی نورد

*Alem-i kübra be Kudret sihr kerd,
Kerd Hodrâ derkehân naKşî neverd.*

«Âlem-i kübrâ, yâni ma'neviyyat âlemi kudretle sihir yaptı, yâni bir mu'cize gösterdi de kendini küçük bir nakş ve sûrette dürdü, büktü».

Rusûl-i Kirâm Aleyhimüssalâtü Vesselâmdan her biri, halkı hidâyete da'vet eylediği sırada yalnızdı. Sûrî ve maddî bir kuvveti yoktu. Tek başına olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem dürülmüş idi. Âdetâ sonsuz âlemler, insan denen küçük bir cisimde toplanmıştı.

2512

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف

کی ضعیفت آنکه باشه شد حریف

*Eblehâneş ferd dîdend u Zaîf,
Key Zaîfest ânki bâ şeh şud harîf.*

«Bir takım ahmaklar onu yalnız ve kudretsiz gördüler. Halbuki şâh-ı hakikat ve sultân-ı vahdet'in nedimî bulunanlar nasıl zaif olurlar».

Ma'lumdur ki her elçinin kuvveti, onu gönderen devletin satvetine göredir. Enbiyâullâh hazarâtı ise süferây-ı îlâhiyye idiler. Binâenaleyh kendilerinde îlâhî bir kuvvet ve Rabbânî bir şevket vardır.

2513

ابلهان گفتند مردی پیش نیست

وای آن کو عاقبت اندیش نیست

*Eblehân goftend merdî biş nîst,
Vây ân k'u âKîbet endîş nîst.*

«Peygamberleri gören ahmaklar; bir kişidir, fazla yardımcısı ve kuvveti yoktur dediler. Fakat bir işin sonunu düşünmeyen kimsenin vay hâline».

Geçmiş ümmetlerden ba'zılarının hâli, hususiyle Ebû Cehil ve emsâlinin âkibeti biraz tarih okumuşların ma'lumudur.

«HİS GÖZLERİNİN, YÂNİ YALNIZ MADDİYÂTI GÖREN SEMÛD KAVMİNİN SÂLİH ALEYHİSSELÂMI VE ONUN MU'CİZE DEVESİNİ HOR, HAKİR GÖRMESİ. HAK TEÂLÂ BİR ORDUYU HELÂK ETMEK İSTEYİNCE DÜŞMANI GÂLİB OLSA BİLE O ORDUYA KARŞI HAKİR VE AZ GÖSTERİR.»

2514

نافه صالح بصورت بد شتر
بی بریدندش ز جهل آن قوم مر

NâKa-i Sâlih be Sûret bud şutur,
Pey bürîdendes zi cehl ân Kavm-i mur.

«Sâlih Aleyhisselâmın devesi sûretâ deve idi. (Fakat mu'cize olarak koca bir kayanın içerisinden çıkmıştı) Semûd kavmi, cehl ve inadından onun sinirlerini kesti».

Bu hâdisi Kur'ân-ı Kerim'in müteaddid yerinde hikâye edildiği gibi (Sûre-i Şems) de şu vechile beyân buyurulmuştur.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ
بَطْفُوها ۞ اِذَا نَبَعَتْ اَشْقِيها ۞ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ
نَافَةَ اللّٰهِ وَسُقْيِيها ۞ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوها فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ
رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّيها ۞ وَلَا يَخَافُ عُقْبِيها ۞

«Semûd kavmi azınlığı dolayısıyla Sâlih Aleyhisselâmı tekzib etti, onun peygamber olduğuna inanmadı. O kavmin en şakisi ve en bedbahtı bulunan herif, deveyi öldürmek için davrandığı sırada, Allahın Peygamberi, yâni Sâlih Aleyhisselâm onlara: — Allahın devesinden el çekiniz ve onun su içmesine dokunmayınız — dedi. Peygamberi yine tekzib ettiler ve devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesip sonra öldürdüler. Onların Rabbi, yâni Allâhu Zül-Celâl, günahları dolayısıyla üzerlerine azâb gönderdi. O azabı da müsavi ve umûmî kıldı. Yâni ehl-i imandan mâadâsını

ayırd etmedi. Allah bunun sonundan da korkmaz. Çünkü hiç bir kimse niçin böyle yaptın? diye ona soramaz⁴²».

Erbâbının ma'lûmudur ki Şam ile Hicaz arasında eskiden (Hier) denilen, şimdi ise (Medâyn-i Sâlih) adı verilen mevki'de Semûd kavmi bulunuyordu. Bunlar medeniyette epeyce ilerlemişler, dağları delmek, kayaları oymak sûretiyle kendilerine meskenler yapmışlardı. Sonra putlara taptilar. Sâlih Aleyhisselâm bunlara meb'ûs-i İlâhî olarak geldi. Kendiâbından mu'cize olmak üzere, koca bir kayadan deve çıkarmasını istediler. Sâlih Aleyhisselâmın düâsı üzerine o kaya yarıldı, içinden bir deve çıktı ve yavruladı. Yine Peygamberin nübüvvetine inanmadılar. Bir de su meselesi üzerine deveyi öldürmeye kalktilar. Hazret-i Sâlih, 'mevcud kaynaktan bir gün halkın su almasını, bir gün devenin sularılmasını teklif etti. Kudâr bin-i Sâlif isminde bir herif kendi gibi birkaç şaki ile birleşti. Devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesti, hayvanı öldürdü. Yavrusu kaçtı, dağlar arasında kayboldu. Nihâyet gökten dehşetli bir ses işitildi, muşriklerin hepsi helâk oldu. Semûd kavminin helâkine o ses sebep olduğu için Cenâb-ı Pîr Efendimiz bu kıssayı nakl ile ba'zı hakâyık naklediyor.

2515

از برای آب چون خصم شدد
نانکور و آب کور ایشان بدند

Ez berây-ı âb çûn HaSmeş şudend,
Nânkûr u âb kûr işân budend.

«Su için devenin düşmanı olunca Allahın ni'metine karşı küfranda bulundular».

(Nankûr) bizim «nankör» dediğimizdir ki yediği ekmeği görmeyen, yâni kadrini bilmeyen, (Âbkûr) da içtiği suyu takdir etmeyen ma'nâsı nadır.

Şârih Ankaravi Hazretleri (nân-i gûr ve âb-ı gûr) okumak sûretiyle «Bunlar kabrin su ve ekmeği, yâni gıdası olup mahv ü fânî oldular.» meâlini çıkarıyor. Fakat birinci ma'nâ daha vâzıhtır. Çünkü ni'mete karşı küfranda bulunmak, o ni'metin zevâline ve kâfir-i ni'metin helâkine sebebidir.

(42) Sûre-i Şems: 13-14.

ناقة الله آب خورد از جو و آمیغ
آب حق را داشتند از حق دریغ

*NâKatallâh âb Hord ez cû vü mîg,
Âb HaKkra dâştend ez HaK dirîg.*

«Nâketullâh, yâni mu'cize devesi; buluttan yağan ve dreden akan suyu içiyordu. Hakkın suyunu müstebakkından esirgediler».

Yağan yağmur ile akan dere ve kaynayan pınar, Allahın bütün mah-lukâtına âid ihsânı idi. Binâenaleyh o ihsanda devenin de hakkı vardı. Semûdiler, o hak sâhibini hakkından mahrum etmek istediler.

2517

ناقة صالح چو جسم صالحان
شد کیمی در هلاک طالحان

*NaKa-i Salih çû cims-i Salihan,
Şud kemini der helâk-i Talihân.*

«Sâlih'in devesi, sâlih olan zevâtın cismi gibi, fâsikların helâkine pusu oldu».

Yâni erbâb-ı salâhın cisimlerine yapılan ezâ ve cefâ, mütecâsirleri için sebeb-i helâk olduğu gibi; mu'cize devesinin sudan men'edilmek istenilmesi ve sınırlarının kesilip öldürülmesi de Semûd kavmi için azab-ı semâvi pususunun teşkil etti.

2518

تا بران امت ز حکم مرگ و درد
ناقاه و سقياها چه کرد

*Tâberân ümmet zi hükm-i merg u derd,
NâKatallâhi ve saKyâhâ çi kerd.*

«Hazret-i Sâlih'in, nâketullâha dokunmayınız, su içmesine mâni' olma-yınız demesinin dinlenilmemiş olması, Semûd Kavmine ne gibi bir derd ve nasıl bir ölüm getirdi?»

2519

شخنة قهر خدا زیشان بجهت
خونهای اشتری شهری درست

*ŞaHne-i Kahr-ı Hudâ z'îyşan becest,
Hûn behây-ı uşturî şehri derest.*

«Kahr-ı İlâhi zâbiti, bir devenin kanı bedeli olmak üzere onlardan tamam bir şehir istedi».

(Şihne) kelimesinin doğrusunun, şının kesriyle okunduğu ve eski ta'-bir ile subaşı denilen zâbit demek olduğu Kâmûs tercemesinde yazılıdır. Hazret-i Mevlânâ, sıfat-ı İlâhiyye'den olan Celâl ve Kahr'ı, şihneye teşbih ediyor, işte o şihne, bir devenin kanı pahâsı olmak üzere bir şehri harab ve bir şehir halkını helâk etti diyor. Bundan sonra insanın rûhu ile cese-dini Sâlih Aleyhisselâm ile devesine benzeterek buyuruyor ki :

2520

روح همچون صالح و تن ناقة است
روح اندر وصل و تن در فاقه است

*Rûh hemçûn Sâlih u ten nâKatest,
Rûh ender vasl u ten der fâkatest.*

«Rûh; Sâlih, deve ise ten gibidir. Rûh, vuslatta mütenâ'imdir; ten fakr ü zarûret içindedir».

Fuzûli bir gazelinde der ki :

*Cevri, gönlümdür çeken; gözdür gören ruhsârını;
Allah Allah kâm alan kimdir, çeken kimdir teâb.*

Evet, Sevgilinin yüzünü gören göz, derdini çeken gönül olduğu gibi kâmil insanların ruhu, kurb-i İlâhîde ve ni'met-i ma'neviyyede olduğu hal-de, bedenleri, meşakkat ve mücâhede ile yıpranmaktadır. Bu i'tibâr ile şu hâl, Sâlih Peygamber ile devesini andırır.

روح صالح قابل آفات نیست
زخم بر ناکه بود بر ذات نیست

Rûh-ı Sâlih Kabil-i âfât nîst,
ZaHm ber nâKa buved ber zât nîst.

«Sâlihın ruhu âfet kabul etmez. Yaralanmak ve ölmek deveye olur, Sâlihın zâtine olmaz».

روح صالح قابل آزار نیست
نوز یزدان شعبة کفار نیست

Rûh-ı Sâlih Kabil-i âzâr nîst,
Nûr-ı Yezdân şu'be-i küffâr nîst.

«Sâlihın ruhu incitilmeğe müsteid değildir. Allahın nûru, kâfirlerin zebûnu olamaz».

Ma'lumdur ki ruh, âlem-i emirdendir; ma'nâ âlemine mensubdur. Beden ise topraktan mahlûktur ve maddidir. Onun için Dünyâdaki derdler, mihnetler ayn-ı âleme mensub olan bedeni müteessir eder, rûh üzerinde te'sir yapamaz. Bunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ, Sâlih Aleyhisselâm ile devesini misâl veriyor ve «Semûd kavmi, beden mesâbesinde olan deveyi yaraladı ve öldürdü. Rûh gibi ma'nevî ve âli olan Hazret-i Sâlihe bir şey yapamadı» diyor.

حق ازان پیوست با جسمی نهان
تاثر آزارند و بینند امتحان

HaK ezân peyvest bâ cismî nihân,
Tâ'se âzârend ü bînend imtihan.

«Cenâb-ı Hak, gizlice cisme tealluk gösterdi ki onu incitsinler de imtihanâ uğrasınlar».

Cesed, maddî ve fenâ âlemine mensûb olmakla berâber ma'neviyyât-tan da büsbütün hâlî değildir. Her müessirin eserine bir râbitası ve alâ-

kası vardır. Hâlık Teâlâ Hazretlerinin de mahlûkâtı üstünde yaradış ve yaşatış hakkı vardır. Binâenaleyh, bigayr-ı hakkın bir mahlûkuna tecâvüz, Hakkın ondaki yaradış ve hayatta bulunduruşuna taarruz olur. İnsanlar da böyle değil midir? Bir ressamın levhasına, bir şâirin manzûmesine, bir mûsikişinâsın bestesine, yâhud terennüm edişine taarruz, onların san'atkârlık haysiyetini incitir. Sâni-i Âlem Hazretlerinin de, kudret-i ibdâna taarruz edecek olanlar imtihan ve azab görsün diye, cisim ere gizlice tealluku vardır.

Hazret-i Mevlânânın bahsettiği (peyvest), yâni «tealluk»un maddi olmadığını söylemeye hâcet yoktur. Nitekim kendisi de: «Nâs'ın rûhu ile Rabbi arasında ta'rif edilemez ve kıyasa gelmez bir tealluk vardır» buyurmıştır.

بی خبر کآزار این آزار اوست
آب این خم متصل با آب جوست

BîHaber K'âzâr-ı in âzâr-ı ust,
Âb-ı in Hum muttaSıl bâ âb-ı cust.

«İnsanın cesedini incitenler, onu incitmenin Hak'kı incitmek olacağını bilmezler. Bu cesed küpünün suyu nehir suyuna muttasıldır».

Ressamın levhasını tezyif etmek ressamı, şâirin manzûmesini beğenmemek şâiri inciteceği gibi, mahlûkunu incitmenin de Hâlık-ı Zîşânın gazabını mücib olacağından bir takım gâfiller bihaberdirler. Halbuki mahlûkun küpündeki su, nehirden gelmektedir. O halde küpteki suya taarruz etmek, kudret nehrine taarruz olur ki, o taarruzda bulunanlar, o coşkun nehrin dalgaları altında boğulmaktan kurtulamazlar.

زان تعلق کرد با جسمی اله
تا که گردد جمله عالم را پناه

Zân taalluk kerd bâ cismî İlâh,
Tâ ki gerded cümle âlemrâ penâh.

«Cümle âlemin melce'i olsun diye Cenâb-ı Hak bir cisme taa'luk etmiştir».

Enbiyâ ve Evliyâ hazarâtının varlıkları, nâzil olacak belâların siperi, kendileri de bundan dolayı mahlûkâtın penâhıdır. Nitekim :

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: «Habibim; Sen aralarında bulundukça Allah onlara azab edecek değildir⁽⁴³⁾». Âyet-i Kerimesinde bu hakikat beyân buyurulmuştur. Mekke müşrik'eri küfür ve tuğyanda ileri gittikleri hâlde, aralarında bulunan Zât-i Akdes-i Risâletin yüzü suyu hürmetine rahatca yaşıyorlardı. Vak-tâki hicret-i Muhammediyye vuku' buldu. Mekkelilerin asâyişi kalmadı. Türlü türlü belâlara uğradılar. Ezcümle müdhiş bir kıtlığa tutuldular. Nihâyet Mekkenin fethedilmesi üzerine temâmiyle mağlûb oldular ve İslâm'a girmek sâyesinde o belâlardan kurtuldular.

2526

کس نیابد بردل ایشان ظفر
بر صدف آید ضرر نی بر گهر

*Kes niyâbed berdil-i îşan zafer,
Ber'Sade' âyed Zarar nâ bergüher.*

«Enbiyâ ve evliyânın kalbine kimse tecâvüz edip zafer bulamaz. Zarar inciye değil sedefe olur».

Hazret-i Mevlânâ, «Ricâlullâh» hazarâtının münevver kalbini inciye, mübârek cesedlerini de incinin muhâfazası bulunan sedefe benzetiyor. O cesedlere zarar eriştilse bile kalblerine dokunulamıyacağını bildiriyor.

Sedef (istiridyeler), dalgıçlar vâsıtasıyla denizden çıkarılır ve bıçakla açılır etleri koparılıp atılır; fakat içindeki inci zarara uğratılmaksızın muhâfaza edilir. Enbiyâ ve evliyâdan ziyadesiyle çile çekmiş, halkın taarruzuna uğramış, hattâ din yolunda şehid olmuş zevât-ı kirâm vardır. Lâkin dikkat edilirse anlaşılır ki o taarruzlar ve tecâvüzler sedef mesâbesinde bulunan cesedlerine olmuş, kalbleri ise inci gibi masûn kalmıştır.

(43) Sûrei Enfal: 33.

2527

نافه جسم ولی را بنده باش
تا شوی باروح صالح خواجه تاش

*NaKa-i cism-i velirâ bende baş,
Tâ şevî bâ rûh-ı Salih Hâcetaş.*

«Ey sâlik; bir velinin deve gibi olan cismine kul ol ve hizmet et ki Sâlih peygamber misâli bulunan ruhu ile kapı yoldaşı olasın».

Cenâb-ı Pîr, Mesnevinin her yerinde yaptığı gibi burada da kârî' ve sâmi'leri bir insân-ı kâmilin hizmetinde bulunmaya teşvik ediyor. Yukarıda cismi Sâlih'in devesine, rûhu da o peygamberi zîşânın kendisine benzetmişti. Sâlih'in rûhu ile âşinâ ve kapı yoldaşı olabilmek için onun vârisi bulunan bir insân-ı kâmilin cismine kul ol, yâni sıdk ve ihlâs ile hizmet et, diyor. Sonra da kıssanın bakiyyesini söylüyor :

2528

گفت صالح چونکه کردید این حسد
بعد بس روز از خدا نعمت رسد

*Goft Salih çûnki kerdid in hased,
Ba'di sih rûz ez Hudâ nikmet resed.*

«Hazret-i Sâlih, kaymine dedi ki: bu hasedi ve deveyi öldürme cıvâ-yetini ettiğiniz için üç gün sonra size Allahın intikamı gelecektir».

2529

بعد سه روز دگر از جان ستان
آفتی آید که دارد سه نشان

*Ba'di sih rûz-ı diger ez can-sitân,
Âfetî âyed ki uared sih nişân.*

«Can alan Allah tarafından üç gün sonra size bir âfet gelecektir ki üç nişânı vardır».

رنگ روی جلتان گردد دگر

رنگ رنگ مختلف اندر نظر

Reng-i ruy-i cümletan gereded diger,

Reng-i reng-i muhtelif ender naZar.

«Hepinizin yüzündeki renk değişecek, nazarlara karşı muhtelif renklerde görülecektir».

روز اول رویتان چون زعفران

در دوم رو سرخ همچون ارغوان

Rûz-ı evvel rûyitan çûn zagferân,

Der duvumrû surH hemçûn erguvân.

«Birinci gün yüzünüz safran gibi sarı, ikinci gün ergovan gibi kırmızı olacaktır».

در سوم گردد همه روها سیاه

بعد زان اندر رسد قهر اله

Der sivum gereded heme rûhâ siyâh,

Ba'd zan ender resed Kahr-ı ilâh.

«Üçüncü gün bütün yüzler kararacak, daha sonra Allahın kahrı erişecektir».

گر نشان خواهید ازمن این وعید

کره ناله بسوی که دويد

Ger nişân Hâhid ezmen in vaîd,

Kurre-i nâKat be sûy-i kuh devîd.

«Eğer bu korkunç haberin benden nişanını isterseniz, devenin yavrusu dağa doğru kaçmıştır».

گر تو اندیش گرفتن چاره هست

ور نه خود صرغ امید از دام جست

Gertu endîş-i giriften çâre hest,

V'er ne Hod murg-ı ümîd ez dâm cest.

«Onu tutabilerseniz kurtulmanıza çare vardır. Yoksa ümit kuşu tuzaktan uçmuş ve gitmiştir».

Kazây-ı İlâhi'yi (Muallâk) ve (Mübrem) diye ikiye ayırırlar. Kazây-ı muallâk, vukû'u, yâhud def'i başka bir şey'in vukû'una bağlı olan kazâdır derler. Sadaka verenin ömrünün artması gibi.

Kazây-ı mübrem ise; Hiç bir çare ile def'i kâbil olmayan, mutlaka olması mukadder bulunan hâdisedir. Her yaşayanın mutlaka ölmesi gibi.

Kazaların muallak, yâhud mübrem olduğu pek de belli olmadığından, mutlaka helâk olacaklarını kendilerine anlatmak için Sâlih Aleyhis-selâm kavmine demişti ki: «Kaçan deve yavrusunu tutabilerseniz kurtulmanıza imkân vardır. Tutamadığınız takdirde halâsınıza ümid yoktur».

کس نتانست اندر آن کره رسيد

رفت در کهسارها شد نابيد

Kes nitânest ender ân kurre resîd,

Reft der kuhsârhâ şud nabeîd.

«Hiç kimse yetişip o yavruyu tutamadı, Yavru dağlara kaçtı ve görünmez oldu».

همچو روح پاک کو از ننگ تن

می گریزد جانب رب المنن

Hemçû rûh-ı pâkku ez neng-i ten,

Mîgirized cânib-i rabb-ül- minen.

«Yavrunun kaçışı, temiz bir ruhun cesedden utanıp, cânib-i İlâhiye firârı gibi oldu».

گفت دیدید آن قضا مبهم شدست

صورت امید را گردن زدست

*Goft didîd ân KaZâ mübrem şudest,
Sûret-i ümmîdrâ gerden zedest.*

«Sâlih Aleyhisselâm dedi ki: Gördünüz yâ! Hakkınızdaki kazây-ı İlâhî mübrem olmuş, ümid sûretinin boynunu vurmuştur».

Hazret-i Mevlânâ, deve yavrusundan ve onu elde edebilmekten maksadın ne olduğunu anlatmak için buyuruyor ki:

2538

کره ناکه چه باشد خاطرش

که بجا آید ز احسان و برش

*Kurre-i nâKa çi bâşed HâTîreş,
Ki becâ ârîd zi ihsân u bereş.*

«Deve yavrusu nedir? Sâlih Aleyhisselâmın hâtırındır ki iyilikle, hayr ve hasenât ile onu yerine getiriniz».

2539

گر بجا آید دانش رستید ازان

ورنه نومیدید و ساعدرا گزان

*Ger becâ âyed dîleş restîd ezân,
V'er ne nevmîdîd u sâid râ gezân.*

«Eğer peygamberin gönlü olursa, o azabdan kurtulacaksınız; yoksa ümitsizlikle ellerinizi, kollarınızı ısıracaksınız».

İhtimâl ki Semûd kavminin helâki hakkındaki kazây-ı İlâhî bir kazây-ı muallak idi. Yâni imâna gelmekle peygamberlerinin gönlünü ederler ve onu hoşnud kılarılarsa kurtulacaklar, aksi takdirde helâk olacaklardı. Semûd kavmi, Hazret-i Sâlih'in gönlünü etmedikleri için o muallak kazâ, mübrem şeklini almış ve hepsi birden Azâb-ı İlâhiye uğramışlardı.

چون شنیدند این وعید منکدر

چشم بهادند و آنرا منتظر

*Çûn şenîdend in vaîd-i münkedir,
Çeşm binhâdend u ânrâ munTazır.*

«Bu kederli haberi işitince zuhûruna göz diktiler ve onu beklemeye başladılar».

2541

روز اول روی خود دیدند زرد

می زدند از نا امید آه سرد

*Rûz-ı evvel rûy-ı Hod dîdend zerd,
Mî zedend ez nâ ümîd-i âh serd.*

«Birinci gün yüzlerini sararmış görünce ümitsizlikle soğuk soğuk âh çektiler».

2542

سرخ شد روی هم روز دوم

نوبت امیدو توبه گشت گم

*SurH şud ruy-i hem rûz-i duvum,
Nevbet-i ümmîd-i tevbe geşt gum.*

«İkinci gün hepsinin yüzü kızardı. Ümit ve tevbe nöbeti kayboldu».

2543

شد سیه روز سوم روی همه

حکم صالح راست شد بی ملحه

*Şud siyeh rûz-i sivum rûy-i heme,
Hükm-i Sâlih râst şud bî melhame.*

«Üçüncü gün hepsinin yüzü karardı. Sâlih'in hükmü; cengsiz, l'tiraz-sız doğru çıktı».

چون همه بر نا امیدی سر زدند
همچو مرغان در دو زانو آمدند

Çün heme ber nâ ümîdî ser zedend,
Hemçû mürgân der du zânu âmedend.

«Hepsi de ümitsizliğe düşünce kuşlar gibi dizleri üstüne çöktüler».

در نبی آورد جبریل امین
شرح این زانو زدند را جائین

Der Nubî âverd Cibrîl-i emîn,
Şerh-i in zânû zedenra câsemîn.

«Bu diz çökmenin şerhini Cibril-i emîn Kur'an'da (câsimîn) kelime-
siyle getirmiştir».

Cenâb-ı Pirin telmih ettiği şu Âyetlerdir ki Sûre-i A'raftadır :

وَالِیْ ثَمُودَ اِخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ یَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَیْرِہٖ قَدْ جَاءَ نَکْمٌ بَیِّنَةٌ مِنْ رَبِّکُمْ
هَذِهِ نَافَةُ اللّٰهِ لَکُمْ اٰیَةٌ فَذَرُوْهَا تَاکُلُوْا مِنْ اَرْضِ اللّٰهِ
وَلَا تَمْسُوْهَا بِسُوْءٍ فَاِذَا خَکُمُ عَذَابُ الْیَمِّ ۝۱۰
وَاذْکُرُوْا اِذْ جَعَلْکُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّآکُمْ
فِی الْاَرْضِ تَخَیْذُوْنَ مِنْ سُلُوْھِهَا قُصُوْرًا وَتَخْتَوْنَ
الْجِبَالَ بُیُوْتًا فَاذْکُرُوْا الْاٰیَۃَ اللّٰهِ وَلَا تَعْتَوْا فِی الْاَرْضِ

مُفْسِدِیْنَ ۝۹ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِیْنَ اسْتَکْبَرُوْا مِنْ قَوْمِہٖ
لِلَّذِیْنَ اسْتَضَعِفُوْا مِنْ اَمْرِ مِنْہُمْ تَعْلَمُوْنَ اَنْ صَالِحًا
مِّنْکُمْ مِنْ رَّبِّہٖ قَالُوْا اِنَّا بِمَا اُرْسِلَ بِہٖ مُّؤْمِنُوْنَ ۝۱۰ قَالَ
الَّذِیْنَ اسْتَکْبَرُوْا اِنَّا بِالَّذِیْ اٰمَنْتُمْ بِہٖ کَافِرُوْنَ ۝۱۱
فَعَمَرُوْا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّہُمْ وَقَالُوْا یَا صَالِحُ
اِنَّا بِمَا تَعْبُدُنَا اِنْ کُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِیْنَ ۝۱۲ فَاَخَذَتْہُمْ
الرَّجْفَةُ فَاَصْحَوْا فِیْ دَارِہِمُ جَاثِمِیْنَ ۝۱۳ فَتَوَلَّیْ عَنْہُمْ
وَقَالَ یَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُکُمْ رِسَالَۃَ رَبِّیْ وَنَصَحْتُ
لَکُمْ وَلٰکِنْ لَا تَحْتَبُوْنَ لِنَاصِحِیْنَ ۝۱۴

«Semûd kavmine de birâderleri olan, yâni o kabileden bulunan Sâ-
lihi, peygamber olarak gönderdik. Sâlih onlara dedi ki: Ey kavmim; Al-
laha ibâdet ediniz, sizin ondan başka ma'budunuz yoktur. Size Rabbiniz
tarafından, onun kemâl-i kudretine, benim de sıdk-i nübüvvetime bir
beyyine gelmiştir. İşte şu Allah devesi sizin için bir mu'cizedir. Onu bıra-
kın da Allahın arzından otlansın. Ona kötülükle dokunmayın, yâni kötü-
lük etmeyin ki, sonra sizi acıklı bir ölüm yakalar. Hatırlayın ki Allah
sizi Âd kavminden sonra arz üzerinde mekin ve onlara halef kıldı ve yer
yüzünde sizi iskân etti. Onun düz ve yumuşak yerlerinde köşkler yapı-
yorsunuz ve ev olmak için dağları oyuyorsunuz. İmdi, Allahın ni'metle-
rini yâd ediniz. Arz üzerinde müfsidlik etmede ileri gitmeyiniz. Sâlih'in
kavminden mütekebbir ve müteazzim olanlar aralarından imân etmiş
olan zuafâ ve acezeye: Sâlih'in hakikaten Rabbi tarafından olduğunu bili-
yor musunuz yâni onun hakikaten bir Nebiyy-i mürsel bulunduğuna ina-
nıyor musunuz? dediler. Onlar da: Evet. Biz, O'nun gönderildiğine, yâni
tevhid ve ibadet gibi bize getirdiği şeylere inandık cevâbını verdiler. Se-

müd kavminin mütekebbir kâfirleri dediler ki: Biz, sizin inandıklarınızı inkâr ediyoruz. Mu'cize devesinin arka ayaklarındaki sinirleri kesip onu öldürdüler ve Allahın emrine isyân ettiler. Bir de, ey Sâlih; hakikaten peygamberlerden isen bizi korkutmak istediğin azabı getir de görelim, dediler. Bunun üzerine onları bir titreme, yâni hareket-i arz yakaladı da, evlerinde ve diz çökmüş bir hâlde helâk oldular. Sâlih Peygamber onlardan yüz çevirdi. Ey kavmim; Ben size Rabbimin risâletini, yâni emirlerini ve nehiylerini anlattım ve size nasihatte bulundum, yâni hayırhahlık gösterdim. Lâkin siz nasihat verenleri sevmediniz⁴⁴»

Ba'zı müfessirine göre, Sâlih Aleyhisselâmın bu son hitâbı Semûdîlerin deveyi öldürmesi üzerine vâki' olmuştur. Ba'zıları ise: Hazret-i Sâlih bu sözleri kavminin helâkinden sonra onların ruhlarına hitâben söyledi demişlerdir ki aşağıda geleceği veçhile Hazret-i Mevlânânın mütâleası da öyledir.

(Câsimin) kelimesinin «Diz çökenler» demek olması ve diz çökmenin bir nev'i ta'zîm tavrı bulunması dolayısıyla Cenâb-ı Pir Efendimiz bir nükte beyân ediyor :

2546

زانو آن دم زن که تعلیمت کنند

وز چنین زانو زدن بیت کنند

Zânû ân demzen ki ta'lîmet kunend,
V'ez çûnîn zânû zeden bîmet kunend.

«Seni okuttukları ve Semûd kavmi gibi (câsimin) olmaktan korkuttukları vakit diz çök».

Yâni kâmil bir mürebbî huzurunda yeni derse başlamış çocuk gibi onun ta'lîmâtını dinle. Yoksa Allahın kahır gelince seni mecbûri olarak çöktür.

2547

منتظر گشتند زخم قهر را

قهر آمد نیست کرد آن شهر را

MunTazır geştend zaHm-ı Kahr râ,
Kahr âmed nîst kerd ân şeh'r râ.

«Semûd kavmi, kahr-ı İlâhî yarasını beklemeye başladılar. O kahr geldi ve o şehir halkını mahvetti».

(44) Sûrei A'raf: 73-79.

2548

صالح از خلوت بسوی شهر رفت

شهر دید اندر میان دود و تفت

Salih ez Halvet be suy-i şeh'r reft,
Şehr dîd ender meyân-ı dûd u teft.

«Sâlih Aleyhisselâm çekilmiş olduğu halvethânenen şehre doğru gitti. Orasını duman ve ateş içerisinde gördü».

2549

ناله از اجزای ایشان می شنید

نوحه پیدا نوحه گویان نابدید

Nâle ez eczây-ı işân mî şenîd,
Nevha peydâ nevha gûyân nâbedîd.

«Helâk olan kavmin eczâsından ma'nen iniltieler işitti. Ağlama vardı, lâkin ağlayanlar görünmüyordu».

2550

زاستخوانها شان شنید او ناله ها

اشک ریزان جانسان چون ژاله ها

Z'istüHânâ şân şenîd û nâlehâ,
Eşk rîzân câmşân çûn jâlehâ.

«Hazret-i Sâlih onların kemiklerinden iniltieler duydu. Ruhları çıg dâneleri gibi yaşlar döküyordu».

2551

صالح آن بشنید و گریه ساز کرد

نوحه بر نوحه گران آغاز کرد

Sâlih ân b'îşnîd u gîrye sâz gerd,
Nevha ber nevha giran âgâz gerd.

«Cenâb-ı Sâlih, o iniltieleri işitti ve ağlamaya başladı. O ağlayan ruhlar için göz yaşları döktü».

گفت ای قوم باطل زیسته
وز شما من پیش حق بگریسته

*Goft ey Kavm-i bebâTıl zîste,
V'ez şumâ men pîş-i Hak b'egrîste.*

«Dedi ki: Ey bâtil içinde yaşayan kavm; ey Hakkın huzurunda kendilerinden ağladığım ümmet».

2553

حق بگفته صبر کن بر جور شان
پند شان ده بس نماید از دور شان

*HaK be gofte Sabr kun ber cevr-i şân,
Pend şân dih bes nemand ez devr-i şân.*

«Cenâb-ı Hak, benim ağlayışına karşı buyurdu ki: Onların cefâsına sabret, kendilerine nasihat ver. Devirlerinden çok bir şey kalmadı».

Yâni helâk olmaları yaklaştı.

2554

من بگفته بند شد پند از جفا
شیر پند از مهر جو شد وز صفا

*Men be gofte bend şud pendez cefâ,
Şîr-i pendez mîhr cû şud v'ez Safâ.*

«Ben de Hakka arzettim ki: İlâhî, onların ettikleri cefâ dolayısıyla benim nasihat edecek dilim tutuldu. Nasihat sütü, şefkat ve safâ te'siriyle coşar».

2555

بسکه کردند از جفا بر جای من
شیر پند افسرده در رکهای من

*Beski kerdend ez cefâ ber cây-ı men,
Şîr-i pend efsurde der reghây-ı men.*

«Bana o kadar cefâ ettiler ki, nasihat sütü damarlarımda dondu kaldı».

حق مرا گفته ترا لطفی دم
بر سران زخها مرهم نهم

*HaK merâ gofte tura luTfî dihem,
Ber serân-ı zaHmâ merhem nihem.*

«Cenâb-ı Hak bana buyurdu ki: Sana lutfederim, onların açmış oldukları tekzib ve istihzâ yaralarına merhem korum».

2557

صاف کرده حق دلما چون سما
روفته از خاطرم جور شما

*Sâf kerde haK dilemrâ çûn semâ,
Rûfte ez. HaTîrem cevr-i şumâ.*

«Allahü Zülcelâl, hâtırımdan sizin cevrlerinizi sildi süpürdü ve kalbimi semâ gibi bir hâle getirdi».

2558

در نصیحت من شده بار دگر
گفته امثال و سخنها چون شکر

*Der naSîhat men şude bâr-i diger,
Goft e msâl u suHanhâ çûn şeker.*

«Ben tekrar hayırhahlık va'disinde çok meseller ve şeker gibi sözler söyledim».

2559

شیر تازه از شکر انگيخته
شیر و شهدی با سخن آميخته

*Şîr-i tâze ez şeker engîHte,
Şîr-u şehdî bâ suHan âmîHte.*

«Şekerden taze süt peydâ ettim, sözüme bal ve şeker kattım da öyle söyledim».

در شما چون زهر گشته آن سخن
زانکه زهرستان بدید از بیخ و بن

*Der şumâ çûn zehr geşte ân şehun,
Zânki zehristân budîd ez bîHubun.*

«Benim o tatlı sözlerim size zehir oldu. Çünkü kökten, temelden bir zehirlik idiniz».

2561

چون شوم غمگین که غم شد سرنگون
غم شما بودید ای قوم حرون

*Çûn şevem gamgîn ki gam şud ser-nigûn,
Gam şumâ budîd ey Kavm-i harûn.*

«Neden mağmum olayım ki gam, tepetaklak oldu. Ey âsi kavm; asıl gam siz idiniz».

2562

هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند
ریش سر چون شد کسی مو بر کند

*Hîç kes ber merg-i gam nevha kuned,
Rîş serçûn şud kesî mu berkened.*

«Hiç kimse gamın ölümüne ağlar mı? Baştaki yara iyileşti diye bir şahıs saçını, sakalını yolar mı?»

Sâlih Aleyhisselâmın helâk olmuş kavmine fart-ı merhametinden ağlaması, sonra da onlara hitâb ile hakikate müteallik sözler söylemesi istiğrâb edilmesin. Semûd kavminin helâk olan bedenleri idi. Ruhları bâki olduğu için dünyâda sözünü dinlemedikleri peygamberin hitabını işitiyorlardı.

Ayn-ı hâl Bedr gazâsında da vuku' bulmuştur. Muharebe bittikten sonra müşriklerin ölüleri bir çukura doldurulmuş, üstleri toprakla örtülmüştü. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz çukurun başına gitti. Oradaki-lerin isimleriyle hitab ederek: «Biz; Rabbimizin bize va'dylediğini hak ve sâbit olarak bulduk. Siz de Rabbinizin size va'dylediğini hak ve sâbit

olarak buldunuz mu?» diye seslendi. Hazret-i Peygamberin şu hitâbını hayretle dinleyen Cenâb-ı Ömer Radiyallâhü Anh: «Yâ Resûlallâh ruhu olmayan cesedlere niçin söz söylüyorsunuz?» diye sordu. Salla'llâhü Aley-hi Vesellem Hazretleri: «Nefsim yed-i kudretinde olan Allaha yemin ederim ki söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitemezsiniz, yâni onlar siz-den daha iyi duyarlar, lâkin cevap veremezler» buyurdu.

2563

رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر
نوحه ات را می نبرد این نفر

*Rû be Hod kerd u begoft ey nevhager,
Nevha etrâ mî nîrzed in nefer.*

«Sâlih Aleyhisselâm kendisine tevcih-i hitab ile dedi ki: Ey ağlayan; bu gürûh senin ağlamana değmez».

2564

کثر مخوان ای راست خواننده مین
کیف آسا خلف قوم ظالمین

*Kej meHân ey râst Hânende mubîn,
«Keyfe âsâ Hulf-ı Kavmîn Zâlimîn».*

«Ey Kur'ân-ı Mübînî okuyan, yanlış okuma. Ben zâlim bir kavmin arkasından nasıl mahzun olayım?»

Bu beytte Kur'ân-ı Azimden iktibâs edilmekle berâber hafif bir de-ğiştirilme yapılmıştır. Yâni Âyet:

فَكَيْفَ أَتَى عَلَى الْقَوْمِ كَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

iken beyitteki şekilde nazma sokulmuştur. İslâm edebiyatçıları buna (tağyir-i yesir) diyorlar. Ve yapılmasını câiz görüyorlar, (Kâfirin) de-nilmek mümkün iken Cenâb-ı Pirin (Zâlimîn) kelimesini kullanması, Allâhü a'lem zulmün küfürden eşed olduğunu imâ için olsa gerektir. Bir de Âyet-i Kerime, Şuayb Aleyhisselâmın sözünü hikâye ettiği hâlde Hazret-i Mevlânâ onu Sâlih Peygamber lisânından naklediyor. Buna se-beb de :

لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulan peygamberler arasındaki ittihad-
dır. Nitekim Şârih Ankaravî «Fil'hakika Şuayb Aleyhisselâmın böyle de-
mesi, hemen Sâlih Aleyhisselâmın böyle demesidir» diyor.

2565

باز اندر چشم و دلاو گریه یافت
رحمتی بی علتی در وی بتافت

*Bâz ender çeşm u dil û girye yâft,
Rahmetî bi illeti der vî betâft.*

«Tekrar Sâlih Aleyhisselâm, gönlü gözünde ağlamak hissi buldu.
Kendisinde sebebsiz bir merhamet parladı».

2566

قطره می بارید و حیران گشته بود
قطره بی علت از دریای جود

*KaTre mî bârîd u hayrân geşte bûd,
KaTreî bi illet ez deryây-ı cûd.*

«Gözleri damlalar yağdırıyor. Kendi ise bu hâle hayran kalıyordu.
O damlalar, rahmet deryâsının sebebsiz katraları idi».

2567

عقل او می گفت کین گریه زچیت
بر چنان افسوسیان شاید گریست

*Akl-ı û mîgoft k'in girye ziçîst,
Berçûnân efsûsyân şayed girîst.*

«Onun akli diyordu ki: Bu ağlama neden? Hallerine teessüf edilecek
olan bu herifler ağlamaya değer mi?»

(46) Sûrei Bekara: 285.

2568

بر چه می گریی بگو بر فلشان
بر سپاه کینه بد فلشان

*Ber çi mi giryî bigû ber fi'lişân,
Ber sipâh-ı Kîne-i bed na'lişân.*

«Söyle! Niçin ağlıyorsun? Onların ef'âline mi, yoksa nalları tersine,
yânî önü arkasına gelmek üzere çakılmış bir orduya benzeyen kindar-
lıklarına mı?»

Geçen derslerimizde bahsi geçmişti. Düşmanı aldatmak için at nal-
ları tersine, yânî önü, arkasına gelmek üzere mihlatılmış da süvârisi
aks-i tarafa gitti zannı verilirmiş. Buradaki (Bed nâl) da o demek ola-
cak.

2569

بر دل تاریک پرژنگار شان
بر زبان زهر همچو مار شان

*Ber dil-i târik-i pür-jengârîşân,
Ber zebân-ı zehri hemçû mârişân.*

«Onların karanlık ve pash kalblerine mi, yoksa yılan gibi zehirli
dillerine mi ağlıyorsun?»

2570

بر دم و دندان سگسارانہ شان
بر دهان و چشم کزدم خانه شان

*Ber dum-u-dendân-ı segsârâne şân,
Ber dehân-u-çeşm-i kejdum Hâne şân.*

«Onların sansar gibi nefeslerine ve dişlerine mi, yoksa akreb yuvası
gibi olan ağızlarına ve gözlerine mi?»

برستیزو تسخرو افسوشان
شکر کن چون کرد حق محبوشان

Ber sitiz u tesHir u efsûs şân,
Şükr kun çûn kerd HaK mahbûs şân.

«Onların inâdına mı, istihzâsına mı ağlayıp müteessir oluyorsun? Allahın onları dünyâda toprak altında, ukbâda ise cehennemde habseyle-diğine şükr ve hamdet».

Evet. Zâlimlerin helâk olması, hattâ iktidardan düşerek bir şey ya-pamıyacak bir hâle gelmesi, mazlumlar için ve bütün âlem hakkında azim bir ni'mettir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde:

فَقُطِعَ دَائِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

Yâni: «Zâ'imlerin ardı, arkası kesildi» denildikten sonra «Hamd, Âlemle-rin rabbi olan Allah'adır»⁴⁷, buyurulmuş ve bunun pek büyük bir ni'met olduğuna işâret edilmiştir.

دستشان کتر بایشان کتر چشم کتر
مهرشان کتر صلحشان کتر خشم کتر

Dest şân kej pâysân kej çeşm kej,
Mihr şân kej Sulhşân kej Hışm kej.

«Onların elleri de, ayakları da, gözleri de, muhabbetleri de, sulhleri de, gazabları da eğri idi».

Yâni gördükleri, düşündük'leri ve yaptıkları işler temâmen çarpıktı.

(47) Sûrei En'am: 45.

از پی تقلید و از رایات نقل
بانهاده بر سر این پیر عقل

Ez-pey-i taKlîd u ez râyât-ı naKl,
Pâ nihâde ber ser-i in pîr-i aKl.

«Semûd kavmi, mukallid ve alay alay nakledilen saçma sözlere tâbî' oldukları için, bu ihtiyâr ve müdebbir aklın başına basmışlar, yâni nasi-hatlerine kulak vermemişlerdi».

Ma'lumdur ki taklid: Bir kimsenin kavlini ve fi'ilini hakikat bilerek ona göre hareket etmektir ki bunu yapana mukallid denir.

Taklidin iyisi olur, kötüsü olur. Meselâ biz i'tikadda (Ebû Mansûr-ı Mâtürîdî)nin, amelde (İmâm-ı A'zam Ebû Hanife)nin mukallidiyiz. Bu, iyi bir takliddir. Maalesef içimizde mason ve komünist olanlar vardır. O da kötü bir takliddir.

Semûd kavmi de, bütün müşrikler de bu kötü mukallidlerd'ın idiler. Dedelerinden, babalarından ne görmüş, aralarında bilgiç geçirenlerden ne işitmiş iseler, onları hakikat sanmışlar ve aldanmışlar, görüp işittik-leri şeylerin ma'kûl olup olmadığını düşünmeye lüzum görmemişler, on-ları körü körüne tatbîke çalışmışlardı. Bundan dolayı enbiyâ ve evliyâ'nın hak sözlerini, görüp işittiklerine uymadıkları için kabul etmiyorlar, şu hareketleriyle akl ve fikri ayak altına alıp çiğnemiş oluyorlardı.

Onların bu düşünceleri ve sapıklıkları Kur'ân-ı Kerim'de :

إِنَّا وَجَدْنَا

أَبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّندُونَ ﴿٤٨﴾

Yâni: «Biz, babalarımızı, dedelerimizi bu i'tikad ve amel üzerine bulduk, biz de onların izlerinde yürüyoruz, gitmiş oldukları yola gidiyoruz der-ler»⁴⁸.

(48) Sûrei Zühruf: 22.

از بهشت آورد بزدان بندگان
نا نماید شان سقر پروردگان

Ez behişt âverd Yezdân bendegân,
Tâ nümâyed şân saKar perverdigân.

«Cenâb-ı Hak, cehennemlik şahısları kendilerine göstermek için cen-
netten bir takım kullarını, yâni nebîleri, velileri dünyâyâ getirmiştir».

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, mevzu' ile ilgisi sebebiyle Sûre-i
Rahmândaki bu Âyetin ma'nâsı ile ilgili beyânda bulunuyor. Sûre-i Rah-
mân Mekkede nâzil olmuştur. Nüzûlüne sebep de Kur'an'da (Rahmân)
ism-i şerifinin zikri üzerine müşrikler tarafından :

— Rahmân kimdir ve nedir? bilmiyoruz, denilmesi, yâhud yine müş-
rikler tarafından :

— Kur'anı Muhammede öğretenler var! isnadında bulunulmasıdır.
Bu sûre-i Celile:

الرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

Yâni: «Merhameti her şeye şâmil olan Allah, Kur'an'ı peygamberine ta'-
lim eylemiş ve insanı yaratıp maksadını anlatmayı ona öğretmiştir»⁵⁰.

Âyetleriyle başlar. Hazret-i Mevlânânın izah ettiği Âyetleri Hüseyin
Vâiz rahimehullah (Mevâhib-i Aliyye) isimli tefsirinde şöyle anlatır :

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ

لَا يَبْغِيَانِ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝

«Allah, birbiriyle karşılaşan iki denizi salıverdi. Aralarında bir ber-
zâh, yâni hâil vardır ki o denizler hududlarını tecâvüz etmezler ve yok-
diğerine karışmazlar. Ey insanlar ve cinler, Rabbinizin hangi ni'metlerini
tekzib ve inkâr edebilirsiniz?»⁵¹.

(50) Sûrei Rahman: 1-4.

(51) Sûrei Rahman: 19-21.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا الْفِئْتَانِ
عَلَيْهِ آبَاءُنَا أَوْ لَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَفْقَهُونَ شَيْئًا وَلَا
يَهْتَدُونَ ۝

«Kezâ, müşriklere Allahın inzâl ettiği kitab ve şeriate uyun denilince:
Biz, babalarımızı tabi' bulduğumuz şeylere uyarız cevâbını verirler. Ya,
babaları bir şey anlamaz ve doğru yolu bulamaz bir hamâkatte iseler?»⁴⁹
gibi Âyetlerle haber verilmektedir.

Beytte bir (râyât-ı nakl) terkibi geçmektedir ki (nakl sancakları)
demektir. Ben onu «alay alay naklolunan saçma sözler» diye terceme et-
tim. Çünkü sancak alaylarda bulunur.

(Râyât) kelimesi (re'y)in fârisi telâffuza göre cem'i de olabilir. Bu
takdirde ma'nâ: «Semûd kavmi mukallid ve dedelerinden, babalarından
nakledilen düşüncelere tâbi' olduklarından pîr-i aklın başına basmışlar-
dı» olur.

پیر حری حمله گشته پیر حر
از ریای چشم و گوش یکدگر

Pîr-ı hür nî cümle geşte pîr-i Har,
Ez riyây-ı çeşm u gûş-ı yekdigir.

«Bunlar, hür birer ihtiyâr değil, birbirinin gözüne ve kulağına riyâ-
kârlık etmek için yaşlı eşek olmuşlardı».

Yâni Semûdiler arasında ihtiyâr ve tecrübekâr olanlar varsa da onlar
da başkalarına karşı eslâfa tâbi' olduklarını göstermek mürâiliginde bu-
lunduklarından âdetâ yaşlı eşek derekesine düşmüşlerdi.

(49) Surei Bekara: 170.

Eshâb-ı Kirâmdan Câbir bin Abdillâh radiyallâhü anhümânın şöyle dediğini Hâkim rivâyet etmiştir: «Hazret-i Peygamber bu sûreyi sonuna kadar okudu, sonra buyurdu ki: «Neden sizi böyle sâkit görüyorum? Cinniler, Allah'ın bu sülâline karşı sizden daha iyi hareket ediyorlar. Ne vakit (Febieyyi âlâi rabbikûmâ tûkezzibân) Âyetini okusalar: «Hayır, yâ Rab-bî; senin ni'metlerinden bir şeyi inkâr edemeyiz. Her hususta sana ham-dolsun, diyorlar.» buyurdu.

Demek ki bu Âyetler okundukça aynı sûretle cevap verilmek, hiç olmazsa Cenâb-ı Hakkın bitmez, tükenmez ni'metlerine karşı hamdedilmek lâzımdır.

Âyet-i Kerîmedeki (Bahreyn), yâni iki deniz için (Bahr-i Fâris) ve (Bahr-i Rûm) diyenler olmuştur. Bahr-i Fârisin, Hind okyanusu, Bahr-i Rûmun Akdeniz olmasına göre aradaki hâilin Süveyş kanalı olduğunu söyleyenler vardır. Hattâ (yeltagyân) fi'ilinin istikbâl ma'nâsına alınarak, yâni: «İki deniz karşılaşacak» ma'nâsı çıkarılarak Süveyş kanalının âtîde açılacağına işâret buyurulduğu da haber verilmiştir.

Ba'zı müfessirler de: İki denizden maksad: Erkek ve kadının nutfe-sidir ki rahimde karşılaşırlar ve onların birleşmesinden doğma ve tenâ-sül vuku'a gelir mütâleasında bulunmuşlardır.

Muhakkikler ise onu başka türlü izah ederler. Meselâ İmâm-ı Kuşeyrî: Bahreyn'den maksad: Havf ü recâ, yâhud kabz u bast, yâhud üns ü heybet gibi kalbi hallerdir. Aradaki Berzah ise Allahın kudretidir diye te'vil etmiştir.

Hazret-i Mevlânâ da o bahreynin ma'nevi olduğuna kâildir. İki denizden maksad: Cennetlik ve cehennemlik insanlardır der ve şu sûretle izâh eder :

2576

اهل نار و خلد این همدکان

در میانشان برزخ لایقیان

Ehl-i nâr-u-Huldra in hem-dükân,
Der meyânşân berzah-ı Lâ-yebgyân.

«Nâr ve nûr ehli olanları, yâni cehennemliklerle cennetlikleri bir dükkânda çalışan esnaf gibi gör. Bir dükkânda çalıştıkları, yâni dünyâda berâber yaşadıkları hâlde aralarında ma'nevi bir berzâh, bir mâni'a vardır ki birbirine karışmazlar».

Bir memleket, bir şehir, bir semt, bir mahalle, hattâ bir ev içinde oturan insanlar sûretâ muhtelit görünürler. Bu i'tibâr ile bir dükkânda çalışan ve aynı san'atle meşgûl olan esnâfa benzerler. Fakat sûri ihtilât-

larına rağmen aralarında ma'nevi bir hâil vardır ki birleşmelerine meydan vermez. Kendilerini mü'min ve gayr-ı mü'min olarak ikiye ayırır. O mâni' de din ve ahlâktır.

2577

اهل نار و اهل نور آمیخته

در میانشان کوه قاف انگیزه

Ehl-i nâr u ehl-i nûr âmiHte,
Der meyânşân kûh-ı Kâf engiHte.

«Nâr ve nûr ehli olanlar, sûretâ karışmışlardır. Lâkin aralarında Kâf dağı kadar bir mâni' vardır».

Meselâ; (Sûre-i Tahrîm)deki şu Âyet-i Kerimeyi okuyalım :

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ

نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ

فَخَنَانَهُمَا فَلَمْ يُنَيِّعا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ

مَعَ الدَّٰخِلِينَ ﴿٥٠﴾

«Küfürde sebât göstermiş ve imân etmemiş olanlar için, Allah bir mesel irâd eyledi, yâni bir misâl gösterdi. Nûh ve Lût peygamberlerin haremelerini ki kullarımızdan iki abd-i sâlihîn taht-ı nikâhında idiler. O kadınlar, zevcelerine hıyânet ettiler. (Buradaki hıyânetten fuhs ma'nâsı anlaşılmasın. Maksad: Her ikisinin de kocalarının peygamberliğini tasdik etmemiş olduklarıdır) Bu iki peygamber, azâb-ı İlâhiyi o kadınlardan def' edemedi. (Yâni peygamber haremî olmaları, küfürleri dolayısıyla o kadınları azâb-ı İlâhiden kurtaramadı Nûhun karısı Tûfanda boğuldu, Lût'un karısı başına taş düşerek öldü.) Âhirette ise onlara: Cehenneme girenlerle siz de girin denilecektir⁵²».

İşte şu mesel-i İlâhi, yukarıki beyti pek güzel izah eder. Bu kadınlar, iki Nebiyy-i muhterem ile bir evde, bir yatakta bulunacak kadar ihtilât

(52) Sûre-i Tahrîm: 10.

etmişlerdi. Fakat aralarında Kâf dağı kadar bir mâni'a vardı ki bu zevc-i mükerremlerinin îmânı, kendilerinin küfrü idi.

Kâf dağı: Büyüklüğünden kinâye olarak kullanılan bir tâbirdir.

Hazret-i Mevlânâ, bu sûri ihtilât ile ma'nevi adem-i imtizâcî bir, mi-sâl ile izah ediyor ve diyor ki :

2578

همچو در کان خاک و زر کرد اختلاط

در میانشان صد بیابان و رباط

Hemçû der kân Hâk-u-zer kerd iHtilât,

Der meyân şân Sad beyâbân-u-ribât.

«Meselâ ma'den içinde altın ile toprak karışıktır. Fakat ikisinin ma-hiyyeti arasında yüzlerce çöl ile vakf han vardır».

Ribât: Gariblere mesken olmak üzere eshâb-ı hayr tarafından yapılmış binâlardır. Vakf han diye terceme ettim.

2579

همچنانکه عقد در درو شبه

مخلط چون میمان یکشبه

Hemçûnân ki akd-i dürr ü şebah,

MuHtelîT çûn mîhmân-ı yekşebah.

«Kezâ inci ile boncuktan müteşekkil bir gerdanlıkta bu iki cevherin bulunması, bir handa bir gece kalacak iki misâfirin ihtilâtı gibidir».

Şibih: Hafif ve siyâh bir taş. ma'nâsına imiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Kıymetli inci ile değersiz boncuk-tan yapılmış bir gerdanlık var. Mahiyyeti ayrı olan bu iki maddenin bir dizide bulunması, değerlerinin aynı olmasını icab etmez. Bir handa bir gece kalacak yolcuların o kadar müddet bulunmalarına benzer. Gerdanlı-ğın kopup da dizisi dağıldığı gibi inci ve boncuk birbirinden ayrılır. Daha garibi bir âile içinde böylece adem-i ünsiyyet görünür.

Dünyâda mecbûren ve sûretâ bir arada bulunan cinsiyyet muhâlifleri âhirette:

وَأَمَّا زُؤَالُ الْيَوْمِ أَيْهَا الْمَجْرُمُونَ

Yâni: «Ey mücrimler; bu gün ayırd olunuz⁵³» hitâbına uğrayacaklar, ehl-i nâr olanlar, ehl-i nûr olanlardan ayrılacaklardır.

Yine bahse devâm ediliyor :

2580

بحر را نیمیش شیرین چون شکر

طعم شیرین رنگ روشن چون قر

Bahrrâ nîmiş-i şîrîn çûn şeker,

Ta'm-ı şîrîn reng-i rûşen çûn Kamer.

«O denizin yarısı şeker gibi tatlı, rengi de ay gibi parlaktır».

2581

نیم دیگر تلخ همچون زهر مار

طعم تلخ و رنگ مظلم قبروار

Nîm-i dîger telH hemçûn zehr-i mâr,

Ta'm-ı telH u reng-i muZlim Kîr vâ.

«Diğer yarısı yılan zehri gibi acıdır. Lezzeti acı olmakla berâber rengi de zift ve katran misilli karadır».

Cenâb-ı Pîr, hidâyet ve dalâlet erbâbını birbirine karışmayan iki de-nize benzetmişti. Şu iki beytte o denizlerden yarısının tatlı ve berrâk, öbür yarısının acı ve bulanık olduğunu, yâni ehl-i îmânın kalbinin nûr-i tevhid ile münevver, küfr ve ilhâd eshâbının kalbinin de küfrün kasvet ve zulmetiyle kapkara bulunduğunu söylüyor.

هر دو بر هم می زنند از تحت و اوج
بر مثال آب دریا فوج فوج

*Her du berhem mi zenend ez taHt-u-evc,
Ber misâl-i âb-ı deryâ fevc fevc.*

«Her iki deniz, yâni hidâyet ve dalâlet-erbâbı, deniz suyu gibi dalgalanır ve çarpışır».

صورت بر هم زدن از جسم تنک
اختلاف جاها در صلح و جنگ

*Sûret-i berhem zeden ez cism-i teng,
İhtilâf-ı cânhâ der Sulh-u-ceng.*

«Dar ve tahammülsüz cisimlerin çarpışması, ruhların sulh ve ceng hususundaki ihtilâfındandır».

Dalâlet erbâbı, hidâyet eshâbıyla mücâdelede bulunur ve fevkal'âde taassub gösterir. Çünkü onlar güneşin aydınlığına tehammül edemeyen yarasalar gibidir. Onun için din güneşinin batmasını isterler. Daha unutulmamıştır ki İslâm ismini taşıyan bir başvekil:

— Din gibi bir zehirden şifa mı umuyorsunuz? demişti. Hazret-i Mevlânâ, yine Mesnevîde: «Mansıb ve mevkiin câhillere yaptırdığı rezâleti yüz vahşi arslan yapamaz» buyurur.

موجهای صلح بر هم میزند
کینهها از سینهها بر میکند

*Mevc-hây-ı Sulh berhem mîzened,
Kînehâ ez sinehâ ber mîkened.*

«Sulh dalgaları çarpışır ve göğüslerden kinleri koparır».

موجهای جنگ بر شکل دگر
مهرهارا میکند زیر و زبر

*Mevchay-i ceng-i ber şekl-i diger,
Mihr hârâ mîkuned zîr u zeber.*

«Ceng dalgaları ise diğer bir şekilde çarpar, muhabbet ve şefkatleri alt üst eder».

مهر تلخا را بشیرین میکشد
زنکه اصل مهرها باشد رشد

*Mihr telHân râ beşîrin mîkeşed,
Z'an ki aSl-ı mîhrhâ başed reşed.*

«Şefkat ve muhabbet, acıları tatlıya doğru çeker. Çünkü; şefkatlerin aslı rûşd ü sedâdır».

قهر شیرین را تلخی می برد
تلخ باشیرین کجا اندر خورد

*Kahr şîrîn râ telHî mîbured,
TelH bâşîrin kucâ ender Hured.*

«Kahr ve gazab, tatlıyı acıya götürür. Acı tatlı ile nasıl uyuşabilir?»

Hazret-i Mevlânâ, hidâyet ve dalâlet erbâbını tatlı ve acı birer denize benzetmişti. Bu iki deniz, dâimâ telâtum ve tehâcüm hâlinindedir. Tatlı deniz, yâni iyi adamlar, acı denizi, yâni kötü şahısları iyileştirmek isterler. Acı deniz, yâni kötüler de iyileri kötüleştirmeye çalışırlar. Bu çarpışma ve uğraşma, ruhların ve kabiliyyetlerin ihtilâfından ileri gelir. Çünkü tatlı deniz, cemâl sıfatının, acı deniz ise celâl sıfatının mazharıdır. Her mazhar, kendisindeki zâhîrin zuhûruna tâbi'dir.

Şeyh Sâdi (Gülistân) ında:

«Akrebın sokması, soktuğu adama kininden değildir. O tabiatı icabı sokar.» der.

تلخ و شیرین زین نظر ناید بدید

از دریچه عافیت دانند دید

*Tel u şîrîn zîn nazar nâyed bedîd,
Ez derîçe' âfiyet dânenend dîd.*

«Acı, tath bu bakışla görülmez. Onlara âfiyet penceresinden bakmakla mâhiyyeti anlaşılır».

İnsanlardan hangisinin hidâyet, hangisinin dalâlet mazharı olduğu bu zâhir göziyle görülemez. Onların nasıl oldukları, âfiyet penceresinden bakmakla anlaşılır.

Âfiyet: Sıhhat ve selâmet ma'nâsıdır ki hem hastalıktan, hem de maddi ve ma'nevî belâlardan kurtuluş ma'nâsıdır. Bundan dolayı Hadis-i Şerifte: «İlâhî; senden âfiyet temenni ederim. Ve âfiyetin temâm ve devamını, bir de âfiyete karşı şükre muvaffak olmayı dilerim» buyurulmuştur.

Bir şeyi olduğu gibi görmemek hastalıktır. O hastalık ise büyük bir belâdır. O belâdan kurtulmak için Mevlevîler, namazlardan sonra secde-i şükür ederler ve secdede iken: «Yâ Rabbi; bizi oyalayan şeylerden halâs et ve her şeyin hakikatini bize olduğu gibi göster.» Hadis-i Şerifini okurlardı. Evet. Her kimin gözünde, şaşıl原因 biri iki görüşü gibi, yanlış görmek hastalığı yoksa ve öyle bir belâyâ mübtelâ değilse insanların hakiki hüviyetlerinin ne olduğunu görebilir. İşte âfiyet penceresinden bakış bu demektir.

Asr-ı Saâdette Medinede (Kuzman) namında biri vardı. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz onun için münâfıktır buyurdu. Bu şahıs Uhud muharebesinde fedâkârâne harbetti, ağır sûrette yaralanıp düştü. Eshabdan (Ketâde bin Nu'man) radiyallâhü anh O'na:

— Yâ Kuzman, şehâdet mübârek olsun dedi. Fakat Kuzman:

— Ben şehâdet için harbetmedim. Düşman, Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye harbettim! cevâbını verdi. Sonra da can acısından kurtulmak için kılıcını karnına sokup intihar etti.

İşte Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de öyle âfiyetli bir göz bulunduğu için Kuzmanın nasıl bir mahlûk olduğunu doğruca görmüştü.

Mesnevinin ba'zı nüshalarında bu beytin ikinci mısraındaki (derîçe-i âfiyet) yerinde (derîçe-i âkibet) ta'biri vâki' olmuştur.

Ona göre beytin ma'nâsı: «İnsanların hüviyyeti âkibet penceresinden bakmakla anlaşılır.» demek olur. Âkibet penceresi, bir şeyin sonradan ne olacağını evvelden görüp anlayan gözdür. Kuzmanın sonunun ne ol-

duğunu ibtidâ'dan görüp anlayan ve akîbetini haber veren Resûlullâh (S.A.V.) Efendimizin mübârek ve hakikat-bin olan nazarı gibi.

چشم آخر بین تواند دید راست

چشم آخر بین غمورست و خطاست

*Çeşm-i âHir bin tuvâned dîd râst,
Çeşm-i âHar bin gurûrest u Hatâst.*

«Sonu gören göz doğruyu görmeye muktedir olur. Başka türlü gören göz ise aldanmış ve yanıltır».

Yânî sahibini aldatır ve yahıltır.

ای بسا شیرین که چون شکر بود

ایک زهر اندر شهر مضر بود

*Ey besâ şîrîn ki çûn şekker buved,
Lâk zehr ender şeker muZmer buved.*

«Şeker gibi tatlı ne kadar çok şey vardır ki onların şekerine zehir karışmıştır».

Hayvânâtta olsun, nebâtâtta olsun öyleleri vardır ki sûreleri i'tibâ-riyle gâyet hoş görünürler, fakat şekillerine aldanıp da onlara yaklaşanlar için ölüm muhakkaktır. Meselâ yılanın derisi ne kadar güzel nakışlıdır. Bundan dolayı ba'zı moda düşkün hanımlar, yılan derisinden iskarpin giyinmektedir. Kezâ kaplanın postu ne hoş nakışlıdır. Lâkin yılanın dişinde ve kaplanın pençesinde ölüm hazırdır. Bu, böyle olduğu gibi insanların harekâtı ve muâmelâtı da böyledir. Meselâ işret meclisleri ve fîsk u fücûr âlemleri ne kadar neş'eli ve lezzetli görünürler. Lâkin o neş'eli lezzetler içindeki zehirler hayâtı ne kadar zehirlerler. Müdâvimlerini ne müdhiş hastalıklara uğratırlar. Şu da var ki o hastalıklar ve neticesindeki ölümler, dünyaya mahsus cezâlardır. Âhirettekiler ise şüphesiz ki onlardan çok müdhiş ve pek elîmdir.

Sathî nazar olanlara seâdetin felâket, felâketin seâdet göründüğünü anlatmak için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Cennet, insana hoş görünmeyen şeylerle, cehennem de nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilmiştir» buyurmuştur.

Evet. Namaz kılmak, oruc tutmak, zekât vermek ve emsâli İlâhî farzlar nefse ağır gelir. Menhiyyât ise nefsin temâmen hoşlandığı şeylerdir. Halbuki evvelkiler cenneti, sonrakiler cehennemi kaplamışlardır. Yâni nefse ağır gelen şeyler cennete, ona hoş görünen şeyler cehenneme götürür.

Yine bu münâsebetle Sallalâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Yâ Rabbi; bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasib eyle. Kezâ bize bâtili bâtil olarak göster, ondan çekinmeyi nasib eyle» diye duâ buyurmuştur.

Eşyânın mâhiyyetini görmek ve bilmek, ancak Allahın vereceği temyiz ve kiyâsetle kâbil olabilir. Yoksa zehrin şeker, şekerin zehir vehmedilmesi pek mümkündür. Bu hususta isti'dadların çok muhtelif olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

2591

آنکه زبرکتر شود بشناسدش

وان دگر چون بر لب و دندان زدش

Ân ki ziyrek-ter şevd b'îşnâsedeş,

V'ân diger çûn ber leb u dendân zedeş.

«Çok zeki ve müsteid olan zehri görür görmez tanır. Diğeri ise onu dudağına ve dişine dokundurunca anlar».

2592

بس لبش ردش کند پیش از گلو

گرچه نمره می زند شیطان کلو

Pes lebeş reddeş kuned piş ez gulû,

Gerçi na'ra mîzened şeyTân kilû.

«Şeytan; Yiyin! diye na'ra atmak ve teşvik etmekle berâber, dudağı, dokunan zehri boğazından evvel reddeder».

2593

وان دگر در گلو پیدا کند

وان دگر در بدن رسوا کند

V'ân digerrâ der gulû peydâ kuned,

V'ân digerrâ der beden rusvâ kuned.

«Bir üçüncü şahısta zehrin acılığı boğazında peydâ olur, bir dördüncüsünün bedeninde çibanlar çıkmak ve yaralar açılmakla rüsvây eder».

2594

وان دگر در حدت سوزش دهد

ذوق آن زخم جگر دوزس دهد

V'ân digerrâ der hades sûzeş dihed,

ZevK-ı ân zaHm-ı ciger dûzeş dihed.

«Bir beşincisine def'i hâcet esnâsında öyle bir yanma verir ki evvelki zevkin acısı ciğerine kadar işler».

2595

وان دگر بعد ایام و شهر

وان دگر بعد مرگ از قبر گور

V'ân digerrâ ba'd-ı eyyâm u şuhûr,

V'ân digerrâ ba'd-ı merg ez Ka'r-ı gûr.

«Bir altıncısına günlerden, aylardan sonra te'sir gösterir, yedincisine de onun azabı mezar içinde erişir».

2596

ور دهندش مهلت اندر قبر گور

لابد آن پیدا شود یوم النشور

V'er dihendeş mühlet ender ka'r-ı gûr,

Lâbüd ân peydâ şevd yevmün nuşûr.

«Eğer ona kabir içinde mühlet verilirse o cürm mutlaka kıyâmette zâhir olur».

هر این فرمود حق عز و جل
سورة الانعام در ذکر اجل

*Behr-i in fermûd HaKK-ı izz u cel,
Sûret'ül enâm-ı der zikr-i ecel.*

«Bundan dolayı Cenâb-ı Hak Azze ve Cel, Sûre-i En'amda (Ecel) zikretmiştir».

Evet. O sûrede Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ

أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّتَمِّعٌ لَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُّعَدُّونَ ﴿١﴾

«Allah Teâlâ öyle bir sâni-i mübdi'dir ki ey insanlar, sizi çamurdan yarattı. Sonra her mahlûk için gayr-i muayyen bir müddet ta'yin eyledi. Sonra da ey münkirler; siz onun kudretinde şüphe ediyorsunuz⁵⁴».

Âyet-i Celilede iki (ecel) yâni müddet zikrediliyor. Biri (mutlak) diğeri (müsemma), yâni muayyen. Müfessirler, bunlardan birincisinin şu fenâ âleminin bekâsı müddeti olup o müddetin ne kadar süreceğini Allah'tan başka kimsenin bilmediğini, diğeri ise mahlûkattan her birinin hayat-ı müddeti olup o müddeti ise ancak Allahın bildiğini söylüyorlar. Demek ki hayât-ı kâinât bir müddete tâbi' olduğu gibi zerrât-ı kâinâtın her birinin hayâtı da yine bir müddete tâbi'dir. Her şey ve her hareket müddeti dâhilinde olmaya mahkûm, her şey ve her hareketin müddetleri zarfında vuku'a gelmeleri mukadderdir.

إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٥٤﴾

Nazm-ı Celili mu'cebince müddetleri biten mahlûkâtın fenâyâ münkalip olmakta ne bir ân gecikmeleri mümkün, ne de bir nefes evvel gitmeleri kabil. Cenâb-ı Pir bundan sonra buyuruyor ki :

(54) Sûret En'am: 2.

(55) Sûret Yunûs: 40.

Yâni bir amelin iyi mi, kötü mü olduğunu erbâb-ı kiyâset derhal anlar ve kötü olan a'mâlden çekinir. Bir kısım halk ise nehyedilmiş bir şeyi ağzına götürceği, yâni dinen memnu' bir iş yapacağı sırada farkına varır. Onu işlemekten vazgeçer. Bir kısmına ise amelin kötülüğü işin başlangıcında, başka bir kısmına sonlarında zâhir olur. Bağzıları ise hayatta iken o kötülüğün farkına varmazlar da öldükten sonra anlarlar ve cezâsını çekerler. Şuraya kadar zikredilen şeylerin muhtelif müddetlerde te'siri görüleceğinin söylenilmesi üzerine Cenâb-ı Pir diğeri bir bahsin beyânına şuru' ediyor ve diyor ki :

2597

هر نبات و شکری را در جهان
مدتی پیداست از دور زمان

*Her nebât u şekerî râ der cihân,
Müddetî peydâstı ez devr-i zemân.*

«Dünyâda zamânın devri i'tibârıyla her nebâtın ve her şekerin bir müddeti vardır».

Meselâ bildiğimiz şeker, şeker kamışından ve pancardan olur. Fakat kamışın ve pancarın yetişmesi ve şeker hâline getirilmesi için bir müddet geçmesi lâzımdır. Kezâ :

2598

سالها باید که اندر آفتاب
لعل باید رنگ رخشانی و تاب

*Sâlhâ bâyed ki ender âftâb,
Lâ'l yâbüd reng-i raHşânî vütâb.*

«La'l taşının güneşten reng ve parlaklık alabilmesi için yıllarca ma'dende durması lâzımdır».

Hâfız Şirâzi bir gazelinde :

«Sabır makamında, yâni sabr ve sükun göstermekle taş, la'l olur derler. Evet, olur. Lâkin ciğer kaniyle olur» der.

Bu beyitten de anlaşıldığına göre la'l denilen taş ma'denden çıkarılınca ciğer içerisine konulur ve onun kaniyle terbiye olunurmuş. Maden kömürü de öyle değil mi? Toprak altında ne kadar çok durursa o kadar iyileşmiş. Vaktinden evvel çıkarılanlara linyit diyorlar ki bu ta'bir pis kokusu i'tibârıyla (linnet) den alınmış olsa gerektir.

این شنیدی مومینوت گوش باد
آب حیوانست خوردی نوش باد

*În şenîdî mûbemûyet gûş bâd,
Âb-ı hayvânesti Hordî nûş bâd.*

«Ey, sâmi'; bunu işittin yâ. Vücûdundaki her kıl ayrı ayrı kulak olsun da öyle dinle. İçtiğin âb-ı hayâtür, âfiyet olsun».

آب حیوان خوان مخوان این راسخن
روح نو بن در تن حرف کهن

*Âb-ı hayvân Hân meHân inrâ suHen,
Rûh-ı nev bin der ten-i harf-i kuhen.*

«Buna söz değil, âb-ı hayat ta'bir et. Eski harfler içinde yeni ma'nâ-lar gör».

İnsanın Allah'ın indinde nâil olduğu lûtuftan şükrân makamında bahsetmesi (Tahdis-i ni'mettir) ki, makbul bir harekettir. «Hamdolsun. Cenâb-ı Hak, bizi ümmet-i Muhammedden kılmiştir» denildiği gibi.

Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, ba'zı hasâis-i cemilelerinden bahs buyururlardı. Zât-i Akdesinin seyyid-i vâled-i Âdem olduğunu bildirirlerdi. Fakat onları iftihar etmek için söylemediklerini, tahdis-i ni'met olarak haber verdiklerini anlatmak için de (ولافخر) derlerdi.

Cenâb-ı Mevlânâ da verâset-i Muhammediyye neş'esiyle ve tahdis-i ni'met olarak burada onu yapıyor. «Söylediklerim söz değil, âb-ı hayâtın tâ kendisidir. Okuyanların ve dinleyenlerin kalblerini ihyâ edecek nüktelerdir. Vâkı'a ben onları harflerden müteşekkil kelimelerle ifâde ediyorum. Harf'ler eskidir, lâkin nüktelerim o harflere yeni bir ruh, yeni bir ma'na vermiştir» diyor.

نکته دیگر تو بشنو ای رفیق
همچو جان او سخت پنهان و دقیق

*Nükte-i dâger tu bişnev ey refîK,
Hemçû cân û saHti pinhân u daKîK.*

«Arkadaş; burada başka bir nükte daha işit ki çok ince ve ruh gibi pek gizli bir sırdır».

در مقامی هست هم این زهر مار
از تصاریف خدایی خوشگور

*Der maKâmî hest hem in zehr-i mâr,
Ez teSârîf-i Hudâyî Hoşguvâr.*

«Bu yılan zehri, Allahın tasarrufâtıyla bir makamda lezzetli ve kâbil-i hazm olur».

در مقامی زهر و درجایی دوا
در مقامی کفر و درجایی روا

*Der maKâmî zehr u dercâyî devâ,
Der makamî küfr u der câyî revâ.*

«Bir makamda zehir olan bir mahalde ilâç olur. Bir makamda küfr olan bir yerde câiz görülür».

گرچه آنجا او گزند جان بود
چون بدیجا در رسد درمان بود

*Gerçi âncâ û gezend-i cân buved,
Çûn bedîncâ der resed dermân buved.*

«Orada hayata zarar veren şey, buraya gelince dermân olur».

Meselâ tebâbette kullanılan bir takım zehirler vardır. Bir adam ken-

di kendine onlardan yiyecek olursa ölür gider. Fakat hâzık bir hekimin tertibi ve tavsiyesiyle onları yerse başkasını öldürecek olan o zehirler, o hastaya devâ olur ve onları kullanmakla şifâ bulur. Hazret-i Mevlânâ buna bir misâl veriyor :

2606

آب در غوره ترش باشد و لیک
چون بانگوری رسد شیرین و نیک
Âb der gûre turuş başed ve lîk,
Çûn be engûrî resed şîrîn û nîk.

«Koruğun içindeki su ekşidir. Fakat koruk üzüm olunca suyu tatlılaşır ve iyileşir».

2607

باز در خم او شود تلخ و حرام
در مقام سرکگی نم‌الادام
Bâz der Hum û şeved telHu harâm,
Der mekâm-ı sirKegî «ni'me'l idâm.»

«Tekrar şarab küpü içinde ekşileşir, acılaşır ve haram olur. Lâkin sirkelik derecesine vâsıl olunca: (Sirke ne güzel bir katıktır) Hadisinin mertebesini bulur».

Ömer'ül-Fârûk Radiyallâhü Anh Hazretleri, İslâm Âleminin muhteşem halifesi iken ve Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen ve İran ülkeleri idaresi altına girmişken kendisi yamalı gömlek giyer, bir parça tuz ile biraz sirkeyi ekmeğine katık ederdi. Bir gün Emin-i Ümmet Ebû Ubeyde Bin Cerrah Radiyallâhü Anhe :

— Bende bir kusur görüyor musun? diye sordu. Ebû Ubeyde :

— İşittiğime göre sofranda hem tuz, hem sirke olarak iki türlü katık bulunduruyormuşsun. Bundan başka bir kusurunu bilmiyorum diye cevap verdi. Hazret-i Ömer de teşekkür ederek icabına bakarım dedi. Yâ Rabbî ne büyük adamlar!

«BU BAHS, ONUN BEYANINDADIR Kİ: VELİYY-I KÂMİLİN HER YAPTIĞINI MÜRİDLERİN KÜSTAHLIK EDEREK TAKLİDE KALKIŞMASI DOĞRU DEĞİLDİR. MESELÂ SHIHATTE BULUNAN HEKİME HELVA YEMEK ZARAR VERMEZ, FAKAT HASTAYA DOKUNUR. KIŞ VE KAR, ÜZÜME ZARAR VERMEZ. LÂKİN KORUĞA DOKUNUR.»

Müridin şeyhini nümûne tutması ve onun ef'âl ve harekâtına uyması, tarikatın en mühim şartlarından. Fakat Şeyh-i Kâmilin ba'zı hususiyetleri vardır ki müridin onları taklide kalkışması küstahlık olur. Çünkü henüz onların icrâsına müsteid bir hâle gelmemiştir. Meselâ Sal-lallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz arasına (savm-ı visâl) tutardı yâni bir kaç gün üst üste iftar etmeden oruçlu bulunurdu. Ashâbdan ba'zıları da bunu yapmak istediler. Aleyhisselât Efendimiz onları nehyetti ve: «Ben Rabbimin indinde gecelerim, Allaha misâfir olurum. Beni yedirir, içirir, siz benim gibi değilsiniz» buyurdu.

Kezâ evliyâullahtan ba'zıları, mazhar-ı tecelli olduklarında: (Enel-hak) gibi (Leysefi cübbetî sivâ Allah) gibi vahdet-âmez sözler söylemişlerdi. Lâkin ehli olmaksızın vahdet-i vücûda dâir söz söyleyenleri men'etmişlerdi.

Hazret-i Mevlânâ erbâb-ı hakkı hekime, onların kavil ve fi'illerini helvaya benzetiyor. Mi'desi sağlam bir hekimin helvayı yiyip âfiyetle hazmedeceğini; hastanın mi'desinin ise o helvayı hazmedemeyeceğini, bî-nâenaleyh, zararı dokunacağını anlatıyor ve buyuruyor ki :

2608

گر ولی زهری خورد نوشی شود
ور خورد طالب سیه هوشی شود

Ger velî zehrî Nored nûşî şeved,
V'er Hored Tâlib siyeh hûşî şeved.

«Eğer bir velî zehir yerse onun için âfiyet yerine geçer. Mübtedî bir sâlik yiyecek olursa delilik etmiş olur».

Tarih kitaplarında yazar ki (Hâlid Bin Velid) Radiyallâhü Anh, Hîre beldesini ikinci def'a olarak muhasara etmişti. Hîrehiler, müdafaa imkânı olmadığını görünce Abdülmesih isminde birini murahhas olarak Hâlid'in karargâhına gönderdiler. Abdülmesih'in yanında bir adamı vardı ki elinde bir kîse tutuyordu. Hâlid, istenilen amanı verdikten sonra o kîsede ne olduğunu sordu. Abdülmesih :

— Zehir var. Şâyed senden aman alamasaydım hemşehrilerime ölüm haberi götürmektense onu yiyip evvelâ ben ölecektim, dedi. Hâlid zehri istedi, kiseyi avucuna boşalttı ve bismillâh diyerek ağzına attı. O öldürücü zehir ona te'sir etmedi. Hâlid'in bu hareketi, zehri yemek ve ölme-
mekle izhâr-ı kerâmeti, bir maslahata mebni idi. Kuvvetinin maddî de-
ğil, ma'nevî olduğunu ve o kuvveti dinden aldığını göstermek ve Hire-
lileri müslümanlığa celbetmek içindi, hattâ onu yapması bir ilhâm eseri
idi. Onun yerinde mübtedî bir derviş bulunsaydı da gösteriş yapmak için
zehri yeseydi kıvrılıp öleceği şüphesizdi. Bunu bildiği halde yapması da
çılgnlıktan ileri gelirdi.

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi izah için Süleyman Aleyhisselâmın salta-
nat talebinde bulunmasını ve o talebin hikmetini beyân ediyor :

2609

رب هبلى از سليمان آمدست
که مدح غیر مرا این ملک و دست
Rabbi heblî ez Süleyman âmedest,
Ki medih gayri merâ in milk ü dest,

«Süleyman Aleyhisselâmın (Rabbi heb lî) yâni: (Benden başkasına
bu saltanatı ve bu şevketi verme) dediği Kur'an'da vârid olmuştur».

Sûre-i (Sâd)da buyuruluyor ki:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مَلِكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي

«Süleyman Peygamber; ey benim Rabbim! Beni mağfiret buyur.
Bana öyle bir mülk ve saltanat ver ki, benden sonra bir kimse için lâyük
ve nasîb olmasın dedi».

Evet. Süleyman Aleyhisselâm'a kendisinden sonra kimseye verilme-
yecek bir saltanat ihsan olunmuştu. Bu mülk, vüs'at ve ma'mûriyyet,
yâni maddiyyeti i'tibâriyle fevkal'âde bir şey değildi. Çünkü mülk-i Sü-
leyman, Filistin ve havâlisinden ibâretti ki bugünkü ölçülerle bir iki vi-
lâyetlik bir sâha demektir. Fakat Süleyman Aleyhisselâmda hayvanlara,
cinlere ve rüzgâra hükmetmek kudreti vardı. İşte bu kudret dolayısıyla
öyle bir mülk ve hükûmet kendisinden başkasına verilmemiştir. O'nun
(Lâ yenbağî liehadin min ba'dî) duâsı müstecâb olmuştur.

(56) Sûrei Sad: 35.

Müslim ve Buhâri Rahimehümullâh, Ebû Hüreyre Radiyallâhü Anh'-
den şöyle bir Hadis rivâyet ediyorlar: Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz
bir sabah eshâba karşı buyurdu ki :

«Dün gece cinlerden bir ifrit, namazımı bozdurmak için tükürdü.
Allah, onu yakalamak imkânını ve kudretini bana verdi. Onu tuttum ve
hepiniz göresiniz diye mescidin direklerinden bir direğe onu bağlamak
istedim. Kardeşim Süleyman'ın düâsını hatırladım ki: Rabbim; beni mağ-
firet et ve bana bir mülk ver ki benden sonra hiç kimseye nasîb olma-
sın, demişti. Bunu hatırlayınca o ifriti hakîr ve zelîl olduğu halde defet-
tim».

Yine Süleyman Peygamber :

2610

تو ممکن با غیر من این لطف و جود
این حسدرا ماند اما آن نبود

Tû mekun bâ gayri men in lâTf u cûd,
În hasedrâ mâned ammâ ân nebûd.

«Yâ Rabbî; sen benden başkasına böyle bir lûtufta ve cömerdlikte
bulunma! demişti. Süleyman'ın böyle demesi hasede benzer amma hased
değildi».

2611

نکته لاینبی میخوان بجان
سر من بعدی ز بخل او مدان

Nukte-i lâyenbağî mîHân becân,
Sırrı min ba'dî-yizi buHl ü medân.

«Süleyman Aleyhisselâmın (Lâ yenbağî liehadin min ba'dî) nükte-
sini candan, yâni kemâl-i dikkatle oku. Bu talebini onun bûhl ü hasedin-
den bilme.»

2612

بلکه اندر ملک دیداو صد خطر
مو بمو ملک جهان بدیم سر

Belki ender milk دید ü Sad HaTer,
Mûbemû milk-i cihan bud bîm-i ser.

«Belki o, saltanatın yüzlerce muhâtara görmüştü. Çünkü dünyâ sal-
tanatı temâmiyle baş korkusundan, yâni hayat tehlikesinden ibârettir».

Hazret-i Süleymanın kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat istemesi, sûretâ hasede benzer. Fakat bunun hased olmadığını, bir peygamberin hasûd olmasına imkân bulunmadığını anlatmak için Hazret-i Pir buyuruyor ki: «Süleymân Aleyhisselâm saltanatında yüzlerce muhâtar görmüş olduğu için, başkalarını öyle bir vartaya düşmekten korumak üzere öyle bir düâda bulunmuştu.»

Bakılırsa saltanat can korkusundan ibârettir. Hulefây-ı Râşidîn Hazarâtından Ömer'ül-Fâruk, Sâsâniyye devletinin inkirâzı intikâmını almak isteyen Ebû Lü'lü' isminde İranlı bir esîrin gadriyle şehid olmuştu. Osmân-ı Zinnûreyn, Emevîlerin mezâlîmi yüzünden çıkan bir ihtilâle kurban gitti. Aliyyü'l-Mürtezâ, İbn-i Melcem nâmında hârici bir herifin eliyle şehâdet mertebesine erişti. Hasan-ı Müctebâ, hilâfetten istifâ etmişken karısı (Ca'de bint-i Eş'as) tarafından zehirlendi. Çünkü Muâviye'nin ölümünden sonra Hazret-i Hasanın halife olması Muâviye ile aralarında yapılan musâleha şartlarından idi. Muâviye ise kendisinden sonra oğlu Yezidi saltanat makamına getirmek istiyordu. Bunun için Ca'deye:

— Hasanı zehirlerse onu oğluma alırım, diye haber gönderdi. O habise de, dünyâ temaiyle Resûlullâhın torunu ve Cenâb-ı Fâtimenin sevgili veled-i mükerrremine hiyânet etti ve ona mükerreren zehir vermek sûretiyle şehâdetine sebep oldu. Bu cinâyeti işledikten sonra Muâviye:

— Hasan Bin Ali gibi bir zâtı öldüren kariya nasıl emniyet olunur? diye oğlu Yezide almadı.

Taht üzerinde hükümrânlık edenler hiç bir vakit hayatlarından emin olmazlar. Yüzlerce muhâfız ile kendilerini korumaya çalışırlar, ba'zan da korktuklarına uğrarlar. İslâm tarihinde ilk def'a muhâfız istihdâm eden hükümdâr, Muâviye Bin Ebû Süfyândır. Minberde hutbe irad ederken bir mütecâvizin hançeriyle kaba etinden yaralandığı için câmi' dâhilinde bir maksûre yaptırmış, câmie gelip giderken ve maksûre içinde otururken etrâfında yalın kılıçlı muhâfızlar bulundurmıştu. Bizim câmi'lerdeki Hünkâr mahfilleri o maksûrenin yâdigârıdır.

2613

بیم سر با بیم سر با بیم دین
امتحان نیست مارا مثل این

Bîm-i ser bâ bîm-i sır bâ bîm-i dîn,
İmtihânî nîst mârâ misl-i in.

«Saltanat, baş korkusu, can korkusu ve din korkusundan ibârettir. Biz, insanlar için bunun gibi bir imtihan yoktur.»

İmâm-ı Begevî (Mesâbih) isimli kitâbında: «Siz beylik etmeye ve iş başında bulunmaya hırslanırsınız. Halbuki o, bâis-i nedâmet olur.» Hadisini rivâyet ediyor.

Evet. İş başında bulunanlar için hem din, hem can korkusu vardır. Adaletsizlik edecek olsa günaha girer. Hükûm-i adaleti infaz eyleyecek olsa ba'zılarını hoşnud edemeyeceği için onların intikâmına uğramak tehlikesine düşer. Hülâsa: Saltanat ve imâret, insanlar için en büyük mihnet ve en zor bir imtihandır.

2614

پس سلیمان همتی باید که او
بگذرد زین صد هزاران رنگ و بو

Pes Süleyman himmetî bâyed ki û,
B'üzgered zeyn Sad hezâran reng u bû.

«Süleyman gibi himmeti âli ve ma'neviyyeti kuvvetli bir hükümdâr olmalı ki yüz binlerce âlâyışten kendini kurtarabilsin.»

Bir hükümdâr için maddi hiç bir tehlike bulunmadığı farzedilse bile esbâb-ı saltanattan olan hadem ve haşem ve sâir tecemmülât, kendisi için ma'nevî bir tehlike arzeder. Çünkü hasbelbeşerîyye onlara bağlanır ve kibr ve gurura kapılır. Bu ma'nevî mehlekeler göğüs gerebilmek için Süleyman Peygamber gibi uluvv-i himmet sâhibi bir zât gerektir.

2615

با چنان قوت که اورا بود هم
موج آن ملکش فرد می بست دم

Bâ çûnân Kuvvet ki ûrâ bûd hem,
Mevc-i ân milkeş furû mî best dem.

«Süleymân Aleyhisselâmda böyle bir âli himmet, hususiyle nübüvvet gibi ma'nevî bir kuvvet varken, mülkünün dalgaları, hadisât ve vâkı'alar onun bile nefesini kesti.»

Yâni âciz bıraktı.

چون برو بنشست زین اندوه گرد
بر همه شاهان عالم رحم کرد

Çün berû b'inşest zîn endûh gerd,
Ber heme şâhân-ı âlem rahm kerd.

«Hazret-i Süleyman, saltanat hissesinden müteessir olunca dünyânın bütün hükümdârlarına acıdı.»

شد شفیع و گفت این ملک ولوا
با کالی ده که دادی مرا

Şud şefî'u goft in mülk-u livâ,
Bâ kemâlî dihki dâdî mermerâ.

«Onların şefii oldu da dedi ki: İlâhî bu saltanatı ve sancağı bana verdiğin gibi bir kemâl sahibine ver.»

Ki onun tehlikelerine benim gibi göğüs gerebilsin ve esbâb-ı tecem-mülâta bağlanıp da gurur ve gaflete düşmesin.

هر کرا بدی و بکنی آن کرم
او سلیانست آنکس هم منم

Her kirâ bi'dhî vü bik(u)nî ân kerem,
Û Süleymânest ân kes hem menem.

«Her kime mülk ve saltanat verir ve hakkında böyle bir keremde bulunursan o kimse Süleymândır, yâni âdetâ (Ben)dir.»

او نباشد بدی و باشد می
خود می چه بود من بی مدعی
Û nebâşed ba'di vü bâşed meî,
Hod meî çi bud menem bî müddeî.

«Öyle bir kimse; benden sonra değil, benimle berâberdir. Benimle berâber ne demek? Da'vâsız, hilâfsız benim aynımdır.»

Hazret-i Süleymân benden sonra hiç kimseye böyle bir mülk verme diye duâ etmişti. Cenâb-ı Mevlânâ O'nun lisânından diyor ki: «Bana verdiğin kemâl ile mülk ve saltanatı ihsan edeceğin kimse benden sonra değil, benimle berâberdir, hattâ benim aynımdır.»

شرح این فرضت گفتن لیک من
ماز می کردم قصه مرد و زن

Şerh-i in farZest goften lîk men,
Bâz mî kerdem baKıSSa merd-u-zen.

«Bu maiyyet ve ayniyyet meselesinin şerhi farz idi. Lâkin ben, a'râbî ile karısının kıssasına avdet ediyordum.»

«BEDEVÎ İLE KARISININ MÂCERÂSININ NİHÂYETİ»

ماجرای مرد و زن را مخلصی
باز می جوید درون مخلصی

Mâcerâ-yı merd-u-zenrâ maHlaSî,
Bâz mî cûyed derûn-ı muHliSî.

«Karı-koca, yâni bedevî ile karısının mâcerâsının sonunu muhlis bir zâtin, yâni Hüsâmüddin Çelebinin kalbi istiyor.»

Hazret-i Mevlânâ bir bedevî ile karısı arasındaki bir mâcerânın nakline başlamış, fakat söz sırası geldikçe araya başka bahisler karışmıştı. Anlaşılan Hüsâmüddin Çelebi, asıl kıssanın tamamlanmasını istemiş. Cenâb-ı Pîr de o taleb üzerine kıssaya avdet ediyor, lâkin biraz sonra yine başka bahislere geçiyor. Beytteki (mahlâs) halâs mahalli, kurtulacak yer demektir ki burada son ma'nâsına kullanılmıştır.

ماجرای مرد و زن افتاد نقل

این مثال نفس خود می دان و عقل

Mâcerâ-yı merd-ü-zen üftâd nakl,
În misâl-i nefsi-Hod mâ dâñ u akl.

«Erkeğin ve kadının mâcerâsı naklolundu. Ey sâmi'; bunu, yâni kadını, nefsinin; onu, yâni erkeği de, aklının misâli bil.»

Hazret-i Mevlânâ hikâyedeki bedevî ile insan aklını, karısı ile de nefsini temsil ediyor :

این زن و مردی که نفس است و خرد

نیک بایستست بهر نیک و بد

În zen-u-merdî ki nefsest u Hîred,
Nîk bâyestest behr-i nîk u bed.

«Nefs ile aklı temsil eyleyen bu kadın ve erkek, iyi ve kötü için sana çok lâzımdır.»

وین دوبایسته درین خاکی سرا

روز و شب در جنک و اندر ماجرا

V'in du bâyeste derin Hâkî serâ,
Rûz-u-şeb der ceng-u-ender mâcerâ.

«İnsana lâzım ve zarûri iki şey, yâni nefsi ile akıl; şu dünyâda gece gündüz cengde ve mâcerâdadır.»

زن همی خواهد حواج خاتاه

یعنی آب رو و نان و نوان جاہ

Zen hemî Hâned havayic HanKâh,
Ya'nî ab-ı rû vü nân u Hâncâh.

«Kadın dâimâ ev ve onun muhtaç olduğu şeref ve haysiyyeti, keza, ekmek, sofra, mansıb, mertebe gibi şeyler ister.»

Ve onlarla övünmek diler.

نفس همچون زن پی چاره گری

لاه خاکی گاه جوید سروری

Nefs hemçûñ zen peyi çâre grî,
Gâh Hâkî gâh cûyed serverî.

«Nefs de kadın gibi murâdının hâsıl olması için gâh tevâzu' gösterir, gâh kibarlık ve azamet taslamaya kalkar.»

عقل خود زین فکرها آگاه نیست

در دماغش حز غم الله نیست

AKl Hod zîn fikrhâ âgâh nîst,
Der dimâgeş cuz gamallâh nîst.

«Akl ise böyle düşüncelerden âgâh değildir. Onun zihninde Allah korkusundan başka bir şey yoktur.»

Mükerreren söylenildi ki aklı ikiye ayırmışlar, birine (Akl-ı meâş) diğerine (Akl-ı meâd) demişlerdir. Akl-ı meâş: Dünyâ işlerine, akl-ı meâd: Âhiret işlerine erdiği için ikincisi nefsin düşündüğü gibi gösteriş yapmakla meşgûl olmaz.

گرچه سر قصه این دانهست و دام
صورت قصه شنو اکنون تمام

*Gerçi sırr-ı KıSSa in dānest u dām,
Suret-i KıSSa şinev iknûn temâm.*

«Eğer kıssanın sırrı bu dāne ve tuzaktır. Lâkin şimdi o kıssanın sûret-i zâhiresini temâmen dinle.»

Yâni nakledilen kıssadan murâd olan: Akl ile nefsdır. Bedevî ile karısının mâcerâsı, dinleyenleri yakalayıp anlatmak için kurulmuş tuzak ve serpilmiş yem gibidir. Öyle olmakla berâber hikâyenin tamâmını dinle ve anla ki ma'nâ sûret ile tefhim edilir.

گر بیان معنوی کافل شدی
خلق عالم عاطل و باطل شدی

*Ger beyân-ı ma'nevî kâfil şudî,
HalK-ı âlem âTıl-u-bâTıl şudî.*

«Eğer ma'nevî beyân kâfi olsaydı âlemdeki halk âtil ve bâtil olur, işinden, gücünden kalırdı.»

گر محبت فکرت و معنیستی
صورت روزه و نمازت نیستی

*Ger mahabbet fikret-u-ma'nîstî,
Suret-i rûze v(ü) nemâzet nîstî.*

«Eğer muhabbet, yâni sevgi, yalnız tefekkür ve ma'nâdan ibâret bulunsaydı oruç ve namazın sûreti olmamak lâzım gelirdi.»

Ma'lûmdur ki ikrâr bil-lisân ve amel bil-erkân imânın şartındandır. Bir âdem (Lâ İlâhe İllâllah Muhammedün Resûlullâh) yâni: Allahdan başka ma'bud yoktur, Muhammed de Allahın peygamberidir» diyerek müslüman olduğunu ikrar eder. Fakat bu kadarı kâfi değildir. O ikrârın doğruluğunu isbât için namaz kılması, oruç tutması, dinin sair ahkâmını

yerine getirmesi lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin diğer bir yerinde der ki: «Bu namaz, oruç, hac ve dinî cihad, i'tikâda şâhid göstermektir.»

Evet, müslümanım demek, bir da'vâdır. Her da'vâ için şâhid ve isbât lâzımdır. Müslümanlık da'vâsının isbâtı da, sayılan şeyleri yapmakla olur. Bunları yapmadan sâdece müslümanım demek, bir da'vâ açıp da isbât edememek kabîlinden olur. Dinden maksud olan asıl ma'nâdır. Fakat a'mâl-i zâhire o ma'nânın birer sûretidir. Demek sûret ma'nâdan, ma'nâ da sûretten ayrılamıyor. Ayrılabilseydi ve sûrete lüzum olmasaydı (Ben Allahın kuluyum ve Muhammed ümmetiyim) demek kifâyet eder, namaz kılmaya, oruç tutmaya, zekât vermeye, hacca gitmeye lüzum kalmazdı.

Hazret-i Mevlânâ bu hususda bir misâl daha getiriyor ve diyor ki:

هدیه‌های دوستان با همدگر
نیست اندر دوستی الا صور

*Hedyehâ-yı dûstân bâ hem diger,
Nîst ender dûstî illâ suver.*

«Dostların birbirine hediye vermeleri, dostluk hususunda sûretten başka bir şey değildir.»

تا گواهی داده باشد هدیه‌ها
بر محبت‌های مضمحل در حقا

*Tâ guvâhî dâde bâşed hedyehâ,
Ber mahabbethâ-yı muZmer der Hafâ.*

«O hediyyelerin verilmesi, kalblerde gizli bulunan muhabbetlere şâhid olmak içindir.»

زانکه احسان‌های ظاهری شاهدند
بر محبت‌های سر ای ارجند

*Zânki ihsânha-yı zâhir şâhidend,
Ber mahabbethâ-yı sır ey ercümend.*

«Ey mes'ûd kimse; zâhirdeki hediyyeler, ihsanlar, gizli muhabbetlerin şâhididir.»

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: «Bir birinize hediye verin, yekdiğerinizi seversiniz.» Bir kimse, sevdiği bir ahbâbına bir hediye gönderir. Bundan maksadı: onu sevdiğini ve gönünü almak istediğini anlatmaktır. Hediyeyi alan bundan memnun olur, o da memnuniyetini ve muhabbetini anlatmak için mukabelede bulunur. Hediyelerin teâtisi, aradaki muhabbetin artmasını mücib olur. Hattâ küçüklerin büyüklere hediye takdimi, büyüklerin ihsân ve in'âmını husûle getirir. Ancak şu şartla ki o hediye, rişvet olmasın, yâni haklı, haksız bir işini gördürmek için verilmiş bulunmasın. Meşhur bir fıkra vardır:

Mahkemeye düşmüş iki da'vâcîdan biri, kadıya rişvet olarak bir balta vermiş, hasmı ise bir dana takdim etmiş. Mürâfaa olunurken baltayı veren:

— Kadı efendi; recâ ederim. İş uzatma, da'vâmızı balta ile keser gibi çabucak kes, bitir! temennisinde bulunmuş. Muhâtabı da:

— Öyle olacaktı ammâ, baltanın sapına dana yestehledi, tutulacak yeri kalmadı! cevâbını vermiş.

Kur'ân-ı Kerim'de:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبَبْتُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Yâni: «Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, onlardan, muhtaç olanlara vermedikçe birr ü hayra nâil olamazsınız⁵⁷» buyurulmuştur. İnsanın malını sevmesi pek tabii bir şeydir. Sevilen o malın velev ki cüz'î bir kısmını olsun fukâraya vermek infakdır. O infak, vereni birr ü hayra ve Allahın muhabbetine nâil eder. Demek ki fukarâyı infâk etmek, Al-laha hediye vermek ve onu sevdiğini isbât eylemek oluyor. Cenâb-ı Hak da ona karşı, o kuldân râzı olduğunu göstermek için, ona hediye olmak üzere, kendisini, birr ü hayra nâil kılıyor.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize ve ehl-i beytine, sadaka ve zekât almak harâm kılınmıştı. Fakat hediye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Bu sünnet-i seniyyeye ittibâ'en, mevlevilikte, sadaka almak memnu' idi. Bir Mevlevî dervişi üç gün aç kalmayınca kimseden bir şey isteyemezdi. Yalnız (niyâz) dedikleri hediyeleri alırdı.

Ga'ata Mevlevihânesi neyzenlerinden İsmâil Dede nâmında ve Sultan Abdül-Aziz devrinde zarîf bir derviş varmış. Zarâfeti dolayısıyla vükelânın ma'lûmu ve sevgilisi imiş. Bir ramazan günü Bayezid câmiinde oturuyor:

(57) Sûrei Âli İmran: 92.

— Bayram yaklaştı. Çoluk, çocuk öteberi ister, diye düşünüyormuş. O sırada Sadr-ı A'zam Âli Paşa câmie gelmiş. Dedeyi düşünceli görünce uşağının eline bir kaç altın vermiş.

— Şunu dedeye götür de paşanın zekâtı imiş, kabul etsin diyor, demiş. Uşak götürmüş. Dede bir altınlara, bir de uşağın yüzüne bakmış:

— Oğlum; paşaya duâlar ederim. Şunların adını değıştirsin de göndersin demiş. Paşa bu temenniye işitince gülmüş:

— Hadi tekrar götür de niyâzı imiş de, emrini vermiş. Dede Efendi de bu niyâzı yâni hediyeyi kabul etmiş. Demek ki hediyeler, muhabbet şâhidleri imiş. Fakat şâhidlerin de doğru söyleyeni ve yalancısı vardır.

2634

شاهدت که راست باشد که دروغ
مست گاهی از می و گاهی ز دوغ

Şâhidet geh râst bâşed geh durûğ,
Mest gâhî ez mey-ü-gâhî zi dûğ.

«Ey da'vâcî; senin gösterdiğin şâhid ba'zan doğru sözlü, ba'zan yalancı olur. Sarhoşun ba'zan şarabdan, ba'zan ayrandan mest olduğu gibi.»

Tasavvuf lisânında şarab, muhabbetten kinâyedir. Sarhoş ise mutasavvife indinde âşık ma'nâsınadır. Lâkin aşk şarabıyla mest olanlar başkadır. Öyle olmadıkları halde öyle görünmek isteyenler başkadır. İkinciler, muhabbet mürâyisi olanlardır ki ayran içip de sarhoşluk taslayanlara benzerler. Ayran sarhoşlarının hareketleri, sarhoşluklarına yalancı şâhid olduğu gibi; dostluk mürâyilerinin hediyeleri, behiyeleri de, dostlukları için riyâkârlık vesîkasıdır.

2635

آن مرایی در صیام و در صلاست
تا گمان آید که او مست ولاست

Ân murâyî der Sıyâm u der Salâst,
Tâ gümân âyed ki u mest-i vilâst.

«O mürâyî, kendisinin muhabbet-i İlâhiyye sarhoşu olduğunu zannettirmek için oruç tutar ve namaz kılar.»

İki arkadaş câmie girip birinin namaz kıldığını görmüşler, yanından geçerken biri:

— Bak birâder; şu zât ne güzel namaz kılıyor, demiş. Herif bunu işitince dayanamamış. Namazını bozmuş:

— Hem de oruçluyum! diyerek riyakârlığını meydana koymuş.

İşte böyle kimselerin kendileri mürâî, Mareketleri işe riyâkârâne ve da'vâları için birer yalancı şahiddir. Şâhidi yalancı olanların da'vâları, her mahkemede reddedildiği gibi, bunların Allaha karşı muhabbet da'vâları da merdûd, kendileri Allahın rahmet ve muhabbetinden matrûd olurlar. Çünkü mürâfler, ibâdetlerini Allah için değil, halka gösteriş için yaparlar ve görünmek istedikleri kimseleri hakikatte Allaha şerik koşarlar. Bu mürâîlerin bir de münâfıkları vardır ki renkleri belli değildir. Rüzgâr ne taraftan eserse soba fırıldağı gibi o tarafa dönerler, hattâ yaranmak için dinsiz ve imânsız görünürler.

*Moda dinsizlerinin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi.*

Evet. Eski münâfıklar dinsiz idiler, fakat dindâr görünürlerdi. Moda dinsizlerinden ba'zıları ise eski inandıklarını kalblerinden çıkaramadıkları hâlde inanmamış, dinden, imândan alâkayı kesmiş gibi davranırlar. Bunların içinden ezan ve ikâmetin değiştirilmesi bid'atini alkışlayanlar da vardı.

2636

حاصل افعال بزونی دیگرست

تا نشان باشد بر آنچه مضمرست

HâSıl-ı ef'âl birûnî dîgerest,

Tâ nişân bâşed ber ânçi muZmerest.

«Hulâsa: Kalbde muzmer olan niyyetlerin nişânı olmak üzere hâricî fiil ve hareketler başka başkadır.»

Hazret-i Mevlânâ, bahsîn ibtidâsında dostlar arasındaki hediyele-
rin kalbdeki muhabbete şâhid olduğunu, fakat bu şâhidlerin sâdık ve kâzib olabileceğini beyân buyurmuştu.

Muhabbet-i kalbiyye; muzmer yâni gizli bir duygudur. Eğer o duy-
gu hakiki ise onun haricdeki eseri bulunan hediye de şâhid-i sâdıktır. Yok... o muhabbet duygusu yalansa, yâni sâhibi, sevmezken sever gibi görünüyorsa, hediyesi de yalancı şâhiddir. Zâhirdeki ameller, her va-
kit gizli hislere ve niyyetlere uygun olmaz. Niyyete uymayan amel de amel olmaz. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz: «Ameller, niyyetlere gö-

redir.» buyurmuştur. Bu düstûra göre, Allah için yapılan şeyler Allah içindir, halka gösteriş olmak üzere yapılanlar ise tabii Allah için olmaz, riyâkârlık olur; hattâ gizli şirk olur. Nitekim Kur'ân'da :

فَمَنْ كَانَ زَرْجًا

لَمَّا رَئِيَ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

Yâni: «Her kim Rabbi ile mülâkâtı umuyorsa amel-i sâlih işlesin ve Rab-
bine ettiği ibâdette kimseyi teşrik eylemesin⁵⁸» buyurulmuş, halka gös-
teriş olmak üzere ibâdet etmenin âdetâ müşriklik olduğu bildirilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ burada bir duâ ediyor da diyor ki :

2637

یارب آن تمیز ده مارا بخواست

تا شناسیم آن نشان کثر ز راست

Yâ rab ân temyîz dih mârâ beHâst,

Tâ şinâsîm ân nişan-ikej zi râst.

«Yâ Rabbi; sen kendi meşîyyet ve irâdenle bize öyle bir temyiz ve
tefrik hassâsı ihsân et ki, onunla, eğri ve doğru nişanları anlayalım.»

Yâni bize sıdk ile riyâyı ayırd edecek bir kuvve-i mümeyyize ihsân
buyur.

2638

حس را تمیز دانی چون شود

آنکه حس بنظر بنورالله بود

Hissirâ temyîz dâni çûn şevod,

Anki his yenzur be nurullâh buved.

«His ve idrâkin temyizi, yâni hisde mümeyyizlik hassası bulunması
nasıl olur? His, nûr-i İlâhî ve tevfik-i Rabbâni ile görecektir.»

İnsan, beş hissi vâsıtasıyla eşyâyı idrâk edebilir. Fakat o beş hissin
yanılmak, ihlâs ve riyâyı tefrik edememek ihtimâli vardır. Meselâ oruç

تا محبت در درون شعله زند
زفت گردد وز اثر فارغ کند

*Tâ mahabbet der derûn şu'le zened,
Zeft gerded v'ez eser fariğ kened.*

«Muhabbet insanın kalbinde parlayınca büyür ve yükselir, sâhibini eserle meşgûl olmaktan müstağni kılar.»

حاجتش نبود پی اعلام مهر
چون محبت نور خود زد بر سپهر

*Haceteş ne'bved pey-i i'lâm-ı mihr,
Çûn mahabbet nûr-ı Hod zed ber.sipih.*

«Muhabbet, kendi nûrunu feleğe aksettirince artık onun mazharı bulunan zâtın muhabbetini bildirmesine hâcet kalmaz.» Yâhud şöyle de olabilir :

«Feleğe yâni bütün kâinâta nûrunu aksettirmiş ve mevcûdâta tanıtmış olan muhabbet gibi, onun mazharı bulunan zâtın de muhabbetini izhâr ve i'lâna hâceti kalmaz.»

هست تفصیلات تا گردد تمام
این سخن لیکن بجز تو والسلام

*Hest tafSîlâtı Tâ gerded temâm,
În suHen lîkin bicû tû v'esselâm.*

«Bahsin temâm olabilmesi için burada tafsilâta lüzum vardır. Lâkin ey tâlib; onu sen, ehli olanı ara ve ondan sor, öğren vesselâm.»

Muhakkikini sofiyye der ki: Muhabbet; cemil-i hakikinin yâni Cemâl ve Kemâl sıfatlarıyla mutasîf olan Allahın kendi cemâl ve kêmâline meylidir.

Molla Câmi Hazretleri, Şeyh Ömer İbn-i Fârız'ın (Kaddesallâhü sırahümâ) Kaside-i Hamriyyesine (Levâmî) nâmiyle yazdığı şerhte mu-

tutan ve namaz kılan birini görünce onu âbid ve mütteki zanneder. Kezâ bir kimsenin hak sözü söylediğini duyunca, onu sözünün eri sanır. Lâkin gördüğü ve işittiği şeylerin riya eseri olabilmesi mümkündür. Görme, işitme, sâir hisler, Allahın tevfikine mazhar olur da, baktığını nûr-i İlâhi ile görürse, o vakit aldanmak ve yanılmaktan kurtulur. Gördüğünü hakkiyle görür, işittiğini hakkiyle işitir. Nitekim Hadis-i Şerifte: «Kâmil bir mü'minin firâsetinden ve çabucak kavrayışından sakının. Çünkü o, Allahın verdiği nûr ile bakar» buyurulmuştur. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin: «Yâ Rabbi; bizi oyalayacak her şeyden halâs et ve her şeyi bize olduğu gibi göster» diye duâ buyurması, hissiyatın tevfiği İlâhiye mazhar olması içindir.

گراثر نبود سبب هم مظهرست
همچو خویشی کز محبت مخبرست

*Ger eser ne'bved sebeb hem muZhirest,
Hemçû Hişî kez mahabbet muHbirest.*

«Eğer eser olmazsa, akrabalık gibi sebeb de muhabbeti izhâr ve ihbâr eder.»

Biraz evvel dostlar arasında teâtî edilen hediyyelerin muhabbet eseri olduğu beyân edilmişti. Bu beytte de deniliyor ki: Hediyye, behiyye gibi muhabbet âsârı bulunmazsa neseb ve nisbet, yâni hısımlık ve akrabalık ve tarikat mensûbiyyeti gibi sebebler de muhabbeti gösterir. Bir kimse-nin ehlullâha hürmeti ve erbâb-ı tarikat ile ülfeti, kendisinin onlara muhabbeti olduğunu haber verir.

نبود آنکه نور حقش شد امام
مرا اثر را یا سبهارا غلام

*Ne'bved ânki nûr-ı HaKKeş şud imâm,
Mer eserrâ yâ sebebharâ gulâm.*

«Fakat Nûr-i Hak, bir kimseye imam ve muktedâ olunca, o kimse eserlere ve sebeblere tâbî olmaz.»

Ma'lûmdur ki eserden müessire istidlâl ve intikâl olunur. Lâkin bu, ehli-zâhir içindir. Nûr-i İlâhiye mazhar ve ma'neviyyâta vâkıf olanlar, öyle âsâr ve esbâbın delâletinden müstağnidir.

habbeti dört dereceye ayırır ve der ki: «Muhabbet, Cemîl-i hakiki azze şânühü Hazretlerinin cem'an ve tafsilen kendi cemâline meylidir. O da, ya makam-ı (cem'den cem'e) olur. Bu kâinatın tavassutu olmaksızın cemâl-i zâtın mir'ât-i zâtte şuhûdudur.

Yâhud o meyl, (Cem'den tafsile) olur ki, Zât-i yegânenin hadsiz ve nihayetsiz olan mezâhirde kendi cemâlinin lemeâtını .görmesi ve kendi sıfâtının kemâlîni müşâhede etmesidir.

Yâhud o meyl (Tafsilden tafsile) olur ki, efrâd-ı insanın pek çoğu, Cemâl-i Mutlak'ın aksini, tafsîl-i âsâr âyinelerinde görür; zâil ve mukayyed güzelliği maksûdi küllî sanır. Lezzet-i visâle kanâat eder, mihnet-i firâk ile müteallim olur.

Yâhud o meyl (tafsilden cem'e) olur ki ba'z-ı havâs, âsâr ve ef'âl kuyûdundan kurtulur, şûûn ve sıfat perdelerini yırtar, kıblegâh-ı teveccühü Zât-i Müteâl olur.»

Yine Cenâb-ı Câmî buyuruyor ki:

«İnnallahe cemîlün yühubbül cemâl» hükmünce muhabbet Hazret-i Zül-Cemâl ve Zül-Celâlin sıfât-ı zâtıyyesidir. İnsanı da «İnnallahe Hala-Ka Âdeme a'lâ sûretihî» mücebince kendi sûreti üzere yaratmış, ona sıfât-ı ezeliyyesinin hil'atini giydirip kuşatmıştır. Binâenaleyh, insanın hüsnü cemâle meyletmesi muktezây-i aslîsi, fazl ü kemâle müncezip olması da sûret-i celîlesi icâbıdır. Merâtib-i insâniyyenin her birinde görüldüğü cemâle gönül verir ve ona tealluk peydâ eder.»

Muhiblerin derecât-ı muhabbetinin, mahbubların tabakât-ı melâhe-tine göre olduğunda şek yoktur. Mahbubun güzelliği ne kadar yüksek olursa, muhibbin himmet ve muhabbeti de o nisbette âli olur. Bu himmetin en yüksek derecesi (Muhabbet-i Zâtıyye) dir. Muhibb-i tâlibin kalbinde mahbûb-i Hak ve matlûb-i Mutlak'a bir meyl, bir incizâb, bir teaşşuk husûle gelmesidir. O teaşşuk, muhibbi kendiliğinden o sûretle alır ki, O, alışın def'ine muktedir olamaz. Bunun ne sebebini ta'yin, ne de matlâbını temyiz edebilir. Nasıl ve niçin sevdiğini bilemez. Kendisinde bir incizâb duyar. Lâkin nereden nereye ve ne için olduğunu idrâk edemez.

*Sorsan bana izâh edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.*

der. Bu muhabbetin sıhhatine alâmet: Mahbûbun va'd ü vaîdi, takrîb ve teb'îdi, i'zâz ü ızlâlî, hidâyet ü idlâlî gibi zıt sıfatların muhibbe müsavi olmasıdır. Kezâ Kahr ve Celâli âsârının merâretini çekmenin, Lûtf ve Cemâlî sıfâtının helâvetini tatmak kadar âsân bulunmasıdır.

Hazret-i Câmî, muhabbetin diğer derecelerini de izâh etmiştir. Fakat onların burada zikrine lüzum yoktur. Hazretin (Muhabbet-i Zâtıy-

ye) ta'bir ettiği o yüksek ve İlâhi sevgiyi esbâb ve âsâr ile bildirmeye nâcet yoktur. O kendi kendini bildirir. (Kaside-i Bür'e) nâzımı (İmâm-ı Buseyrî) rahimehullahın dediği gibi ki:

«Göz yaşı ve hastalık gibi iki âdil şahid, senin âşıklığına şehâdet eyledikten sonra kalbindeki mahabbeti nasıl inkâr edebilirsin?»

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki:

2644

گرچه شد معنی درین صورت بدید

صورت از معنی قریبت و بعید

*Gerçi şud ma'nî derîn Sûret bedîd,
Sûret ez ma'ni Karîbest u baîd.*

«Vâkıa ma'nâ sûret ile zâhir olur. Lâkin sûret, ma'nâya bir cihetten yakın, bir cihetten uzaktır.»

Meselâ:

2645

در دلالت همچو آبد و درخت

چون بماهیت روی دورند سخت

*Der delâlet hemçû âbend u dıraHt,
Çûn be mahiyyet revî dûrend saHt.*

«Sûret ile ma'nâ birbirine delâlet etmekte su ile ağaç gibidir. Fakat mahiyyet i'tibâriyle yekdiğerinden çok uzaktır.»

Evet, Ma'nevi tecelliyât, bu âlemde sûretle âşikâr olur. Meselâ utanan kimsenin yüzü kızarır. Utanmak ma'nevi bir haldir. O hâlin vukûu yüzün kızarmasıyla anlaşılır. Demek ki yüz kızarmak, utanmanın sûretidir. Bu i'tibarla ikisi birbirine yakındır. Biri sebep, diğeri müsebbebdır. Kezâ bir ağacın yeşilliği, ağacın yaşlığına ve o yaşlığın sebebi olan suya delâlet eder. Kezâ ağacın yaşlığı ve suyu onun hayatta olduğunu gösterir. Fakat bunların mahiyyetleri ayrı ayrıdır.

Mâhiyyet: Bir şeyin ne olduğu demektir. Sofiyyeye göre mâhiyyât (A'yân-ı sâbite) dir ki (Suver-i İlmiyye-i İlâhiyye)dir. Onların inkişâfı sûretle olur. Bu i'tibâr ile birbirinin lâzımı ve melzûmudur, lâkin aynı değildir.

ترك ماهيات و خاصيات گو
شرح كن احوال آن دو ماهرو

*Terk-i mâhiyyât u Hâsiyyât gû,
Şerh kun ahvâl-i ân du mâhrû.*

«Yâ Mevlânâ; mâhiyyât ve hâsiyyât bahsini bırak da nefsi ve aklı temsil eyleyen o iki ay yüzlü karı, kocanın hallerini şerh eyle.»

«KARISININ İLTİMASINI BEDEVİNİN KABUL EYLEMESİ VE «BU
MUTÂVAATIM, HİYLE VE İMTİHAN DEĞİLDİR» DİYE YEMİN
ETMESİ»

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف
حکم داری تیغ بر کش از غلاف

*Merd goft iknûn güzestem ez Hilâf,
Hükm dârî tîg ber keş ez gılâf*

«Erkek dedi ki: Şimdi muhâlefeti bıraktım. Bana istediğin gibi hükmedebilirsin' Hattâ dilerse kılıcı kımından çek, bana havâle et.»

هر چه گویی من ترا فرمان برم
در بد و نیک آمد وی ننگرم

*Her çi gûyî men turâ ferman-berem,
Der bed u nîk âmed-i vî ne'ngerem.*

«Her ne dilerse ben sana mutiim. Sözü'nün iyi, yâhud kötü olması na bakmam.»

در وجود تو شوم من منعدم
چون محب حب یعنی و یصم

*Der vucûd-ı tû şevem men mün'adim,
Çûn muhâbbem hubb yu'mî vü yuSim.*

«Ben senin varlığına karşı mün'adım olurum. Çünkü muhabbet insanı kör ve sağır kılar.»

Cenâb-ı Pîr burada: «Bir şeye muhabbetin, onu lâıkiyle görmekten ve hakkında söylenilenleri işitmekten seni kör ve sağır kılar.» Hadisine telmih ediyor. Evet bir insan, bir şeyi, bir kimseyi sevecek olursa, onun çirkinliğini görmez, hattâ onun için çirkin denilse o söze kulak vermez. Çünkü muhabbet insanın hislerine hâkimdir. Hikâyedeki bedevî de karısını fazla sevdiği için onun kara, kuru olduğunu göremiyor, dır dır söylenişindeki çirkin âhengi duyamıyordu.

Beyt-i Şerifte bir işaret daha vardır ki nefis (emmâre) ve (levvâme) derecelerini geçip de (mutmainne) sıfatını iktisâb eder ve akla temâmiyle inkiyâd gösterirse akl da ona âşık ve tâbi' olur.

گفت زن آهنگ برم می کنی
تا بحیث کشف سرم می کنی

*Goft zen âheng-i berrem mî kunî,
Tâ be hiylet keşf-i sîrrem mî kunî.*

«Kadın: Bana iyilik etmek mi istiyorsun, yoksa hiyle ile sırrımı keşfe mi çalışıyorsun? dedi.»

Bedevî doğru söylediğini yemin ile te'yid ederek :

گفت والله عالم السر الحقی
کافرید از خاک آدم را صفی

*Goft vallah âlim-üs sîrr-ül Hafî,
K'âferîd ez Ha'k âdem râ Safî.*

«Dedi ki: Gizliyi bilen ve Âdemi topraktan safiyy ü müntehâb olarak yaratan Allaha yemin ederim.»

Kasemin cevabı aşağıda gelecektir. Hazret-i Mevlânâ Âdemin isminin zikri dolayısıyla müsemmasının fezâilini beyâna şuru' edip diyor ki:

2652

در سه کز قالب که دادش و نمود

هر چه در الواح و در ارواح بود

*Der si kez Kalib ki dâdeş va nümûd,
Her çi der elvâh u der ervâh bud.*

«Allah, Âdeme verdiği üç arşınlık bir kalıpta, elvâh ve ervâhta olan şeylerin hepsini ona gösterdi.»

(Elvâh) kelimesi (levh) in cem'idir. Burada cemî olarak irâd edilmesinin sebebi: levh-i kader, levh-i kazâ, levh-i mahv ü isbattır denildiği gibi ervâhın mukabili olan âlem-i eşbah, yânî maddiyyât âlemi diyenler de vardır. Hülâsa Cenâb-ı Hak Âdeme maddî ve ma'nevî âlemlerin ilmini ve esrârını bildirdi.

2653

تا ابد هر چه بود او پیش پیش

درس کرد از علام الاسماء خویش

*Tâ ebed her çi bûved û pîşi pîş,
Ders kerd ez allem-el esma-i Hiş.*

«Ebede kadar olacak ne varsa, olmadan evvel, Âdem Aleyhisselâm kendisine ta'lim olunan esmâdan öğrendi ve meleklerle ders verdi.»

2654

تا ملک بخود شد از تدریس او

قدس دیگر یافت از تقدیس او

*Tâ melek bihûd şud ez tedris-i û,
Kuds-i dîger yâfet ez taKdîs-i û.*

«Melekler onun takdîsiyle kendilerinden geçtiler. Onun tedrisinden ayrıca bir kudsiyyet buldular.»

Kur'ân-ı Kerim'de buyuruluyor ki :

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٥٢﴾ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٥٣﴾

Yâni: «Habibim; Rabbin, meleklerle (Ben yerde bir halife yaratacağım) dediği vakit; melekler dediler ki: (Orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın? Biz seni hamd ü senâ ile tesbih ve takdis ederiz). Meleklerin şu sözleri üzerine Cenâb-ı Hak: (Sizin bilmediğiniz hikmeti ve yer yüzünde halife yaratışımın sırrını ben bilirim) buyurdu. Vaktâki Âdemi yarattı, ona bütün isimleri öğretti, sonra onları — yâni Âdeme öğrettiği isimlerin müsemmalarını — meleklerle gösterdi; (Da'vânızda sâdık iseniz bu şeylerin isimlerini bana haber verin) buyurdu. Melekler onların isimlerini bilmedikleri için dediler ki: (Seni tenzih ve takdis ederiz. Biz, bize öğrettiklerinden başka bir şey bilmeyiz. Sen hakikaten Âlim ü Hakimsin). Cenâb-ı Hak buyurdu ki: (Ey Âdem! Şunların isimlerini onlara haber ver.) Vaktâki Âdem onların isimlerini haber verdi. Cenâb-ı Hak meleklerle buyurdu: (Ben size demedim mi idi ki ben göklerin ve yerin gaybını hakikaten bilirim. Sizin açıkça söylediginizi ve kalbinizde gizlediğinizi de bilirim⁵⁹.)

Bunun üzerine Âdemin, ilmine hürmeten, huzurunda eğilmeleri emrolundu. Onlar da o emre ittiba' eylediler. Yalnız şeytan kibr ve gururundan dolayı secde etmedi. İlâhi emre itaatsizliği ve Halife-i Rabbâniye hürmetsizliği yüzünden mel'ûn-i ebedi oldu.

Hazret-i Âdeme ta'lim edilen ve O'nun tarafından meleklerle tefhim olunan (Esmâ)nun mâhiyyeti hakkında bir çok söz söylenilmiştir. Hülâsası ve zâhiri: Âdem Aleyhisselâm gördüğü şeylere Hakkın ilhâmı ile taş, toprak, ağaç, yaprak gibi isimler koymuş ve o isimleri bilmeyen meleklerle bildirmiştir. Şu halde lisân da Allahın ta'lim ve telkini ile meydana gelmiş demek olur. Öyle olmasaydı Dil Kurumunun senelerden beri uydurmağa çalıştığı garib ve âhenksiz kelimeler, halk tarafından kabul edilir ve söylenirdi.

Hazret-i Âdem tedrisinden meleklerin ayrıca bir kudsiyyet bulmaları, öğrettiklerini öğrenmekle o husustaki cehâletten kurtulmalarıdır. Ankaravî Hazretleri, Mesnevi Şerhinde diyor ki :

«Hilkat-i Âdemden evvel melekler, Cenâb-ı Hakkı yalnız sıfât-ı selbiyye ile takdis ve tesbih ediyorlardı. Âdem Aleyhisselâm sıfât-ı sübûtiyye ile de takdis başlayınca, onlar da kendileri için yeni bir vâdi olan bu yola girdiler, yeni bir kudsiyyete erdiler.»

Selb: Cenâb-ı Hakta olmayan sıfatları, **subût** ise: Zât-i Bâride bulunan sıfatları söylemektir. Meselâ: Yâ Rabbi; sen fâni ve âciz değilsin, benzerin ve mülkünde ortağın yoktur demek, Allahı selben takdis etmektir. İlâhî; sen Vâhidsin, Ehadsin, Hâlıksın, Razzâksın demek de Zât-i Bâriyi sübûten takdis eylemektir.

2655

آن کشادی شان کز آدمرو نمود

در کشاد آسمانها شان نبود

Ân küşâdî şân kez âdemru numûd,

Der küşâd-ı âsmânâ şân nebûd.

«Âdem Aleyhisselâmın ta'liminden meleklerde husûle gelen ma'nevî fütûhât, onlarda, göklerin açıklığından ve genişliğinden hâsıl olmamıştı.»

2656

در فراخی عرصه آن بالجان

تنك آمد عرصه هفت آسمان

Der ferâHi arSa-i nâ pâkicân,

Teng âmed arSa-i heft âsmân.

«O rûhu pâk olan Âdemin ma'neviyeti sâhasına karşı, yedi kat semâ-nun genişliği dar kalmıştı.»

Hazret-i Âdem için (pâk cân) ta'bir edilmesi «Âdeme rûhumdan nefhettim» ihbâr-ı Celîli mücebince kendisinde İlâhî bir rûh-i menfûh bulunmasındandır. Binâenaleyh, o kudsi mazhariyyet dolayısıyla bütün âlemlerin ucu bucağı bulunmayan vüs'atı, onun ma'neviyyeti huzurunda daralmıştır.

Ürefây-ı şüerâdan biri :

Arz-ı vâsi' istersen kâmilin gir kabzına,

Arş ü kürsîden geniştir bir velinin âyesi.

demıştır ki, rûh-i menfûha nâil olan Hazret-i Âdemin ahfâdından bir velinin avucu kürsîden de, arştan da geniştir. O avuç, İrade-i İlâhiyye ile oralarda tasarruf eder. Nitekim Aleyhisselât Efendimiz bir parmak işaretiyle küre-i kameri ikiye ayırmıştı. Hazret-i Ali Kerremallâhü Vec-heye isnâd edilen şöyle bir beyt vardır :

«Ey insan, kendini küçük bir parça, değersiz bir şey mi sanıyorsun? Bütün mükevvenât demek olan (Âlem-i Ekber) senin vücûdunda dürrül-müş, bükülmüştür.» Bu i'tibâr ile insana (Fihrist-i kâinât) denilir.

Sultân'ül-Ârifin, yâni Mevlânâ Muhammed Celâlüddin Rûmî Kad-desallâhü sırrahû bu bahsi isbat için bir Hadis-i Kudsi ile istishâd ediyor ve diyor ki :

2657

گفت پیغمبر که حق فرموده است

من نکنج هیچ در بالا و پست

Goft peygamber ki haK fermûde est,

Men ne kencem hiç der bâlâ vü pest.

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) dedi ki: Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuş-tur. Ben yükselere de, alçaklara da sığmam.»

2658

در زمین و آسمان و عرش نیز

می نکنج این یقین دان ای عزیز

Der zemîn u âsmân u arşı nîz,

Mî ne küncem in yakîn dâni ey azîz.

«Arza da, semâyâ da arz-ı a'lâya da sığmam. Azizim; bunu yakînen, yâni şeksiz şüphesiz olarak böyle bil.»

در دل مؤمن بکنجم ای عجب
گر مرا جویی در آن دلها طلب

Der dil-i mü'min bekuncem ey aceb,
Ger merâ cûyî der ân dilhâ Taleb.

«Acâibdir ki mü'minin kalbine sığarım. Beni arayacak olursan o gönüllerde ara.»

Bir Hadis-i Kudside, yâni Hazret-i Peygamberin Cenâb-ı Hak tarafından beyân buyurduğu bir kelâm-ı âlide: «Beni arzım ve semâvâtım istiâb edemez. Lâkin mü'min, takiyy, nakiyy, veri' bulunan kulumun kalbi isti'âb eder» buyurulmuştur.

Takiyy: Allahın emrine muhâlefetten çekinen.

Nakiyy: Günah şâibesinden pâk olan.

Veri': Günaha girmekten korkan demektir.

İşte Cenâb-ı Hak, lâmekân olduğu, yâni yere, göğe sığmadığı ve muhtaç olmadığı hâlde böyle mübârek kullarının kalbinde bulunur. Bundan da o münevver kalbin arz u semâdan büyük olduğu anlaşılır.

Derviş Yûnûs kudîse sirruhû der ki:

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüste, Mekke'de, hacda değildir.
Eğer bir mü'minin kalbini kırarsan,
Hakka eylediğin secde değildir.

Kezâ denilmiştir ki: «Mü'minin kalbi beytullahtır.» O halde Allahı bulmak isteyenler, onun evine gitmeli, yâni kâmil bir ârifin kalbine girmelidirler. Kâmil bir ârifin kalbine girmek: Onun rızâsını tahsil etmekten kinâye olduğu gibi, Allahın mü'minin kalbinde olması da mecazdır. Rızây-ı İlâhisinin o kalbde bulunduğuna işaretler.

گفت ادخل فی عبادی تلتق
جنة من رؤی بامتق

Goft idHâl fi ibâdî teltaKî,
Cenneten men ru'yetî yâ muttaKî.

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey mütteki kulum; benim kullarıma dâhil ol ki beni rü'yetten ibâret bir cennete giresin.»

Hazret-i Pîr bu beyt ile Sûre-i Feer'in sonundaki şu Âyetlere işâret ediyor:

يَا أَيُّهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارجعي إلى ربِّكِ راضيةً مرضيةً
فادخلي في عبادي ۖ وادخلي جنتي

Yâni «Ey kendisine nûr-i yakîn ile itminân gelmiş olan nefis! Allahın verdiklerine râzı ve kendin rızây-ı İlâhiye nâil olduğun hâlde Rabbine dön! Kullarıma dâhil ol! Ve onlarla berâber cennetime gir⁶⁰.»

Rûh ile nefisten ibâret olan insanın, nefsin emmâre, levvâme, mutmainne, râziye, marziyye diye derecâta taksim etmişlerdir ki birincisi: Sâhibine menhiyyât ile emreden ve bu hususta tehakküm gösteren nefstir. İkincisi: Menhiyyâtı irtikâb etmekle berâber ara sıra sâhibini levmeden, ayıblayan nefistir. Üçüncüsü: İmânı, ikâna, şekki yakine tebeddül etmiş, bundan dolayı mutmainne sıfatını iktisâb eylemiş olan nefistir ki bu, terakki ederek Allahın gerek lutf, gerek kahr sûretiyle zuhûr eden tecelliyâtına rızâ gösterir ve (râziye) sıfatını alır. Bu dereceye vardktan sonra Allahın da rızâsını kazanır, o vakit (marziyye) olur.

Nefs-i mutmainnenin bu ilâhî iltifâta, yâni: (Râzi ve marzî olduğun hâlde Rabbine dön) da'vetine ne vakit nâil olacağı müfessirler arasında ihtilâflıdır. Ba'zıları kabz-ı rûh esnâsında, bazıları da mahşerde bu emri alacaktır demişlerdir. Meşhuru birincisidir.

(Kullarıma dâhil ol!) Âyetinin meâlinde de ihtilâf vardır. Bu Âyet için ba'zı müfessirler: «Muvahhid kullarım arasına gir!» demiş, ba'zısı ise: «Ba's esnâsında kullarımın cesedine dâhil ol ve onların cesedleriyle berâber cennetime gir» diye tefsir etmişlerdir. Urefây-ı Sofiyyeye gelince «Kullarıma dâhil ol» demek: «Onların kalblerine gir ve gönüllerinde yer tut, yâni teveccühlerini ve rızâlarını kazan ma'nâsıdır» demişlerdir.

Kibâr-ı evliyâullahtan Bâyezîd-i Bestâmi (kudîse sirruhu) hazretlerine biri gelmiş, beni Allaha kavuşturacak bir amel tavsiye et demiş. Hazret-i Bâyezîd de: «Evliyâullâha hürmet ve muhabette bulun. Onların kalbine girmeye ve gönüllerini etmeye çalış. Cenâb-ı Hak günde üç

(60) Sûre-i Feer: 27-30.

yüz altmış def'a ârif kullarının kalbine nazar eder. Orada ismin bulunacak olursa belki seni de mağfiret eder» buyurmuştur.

Bir ârifin sözü olan :

*Cennet Hakkın bahçesidir, ârif onun bağbâni,
Bâğbânla bilişi gör, tâ giresin bağçesine.*

beytinin de bahse tealluku vardır. Sebze bahçesine girmek için bahçevanla tanışmış olmak lâzımdır. Allahın bahçesi olan cennete girmek için de oranın bahçevanı bulunan âriflerle bilismek ve sevmek icabedeceği şüphesizdir.

2661

*عرش با آن نور با پهنای خویش
چون بدید اورا رفت از جای خویش
Arş bâ ân nûr-ı bâ pehnâ-yı Hîş,
Çûn bedîd ûra bereft ez cây-ı Hîş.*

«Arş, o kadar nûru ve o derece genişliğiyle berâber, Âdemin ma'nevî büyüklüğünü görünce yerinden gitti.»

.Yâni teaccüb ve tehayyüründen sarsıldı.

Evet. Mevcûdâtın en büyüğü ve en geniş arş imiş ki bütün mükevvenâtı ihâta eylemiş. Lâkin Âdemin ma'nevî büyüklüğü karşısında o vüs'at ve azamet küçülmüş ve daralmış.

2662

*خود بزرگی عرش باشد بس بدید
لیک صورت کیست چون معنی رسید
Hod buzurgî arş bâşed bes bedîd,
Lîk Sûret k'îst çûn ma'nî resîd.*

«Arşın büyüklüğü hakikaten çok zâhirdir. Fakat ma'nâ ile karşılaşıncâ sûret, kim olabilir?»

Yâni ne ehemmiyeti kalır?

1266

2663

*هر ملک می گفت مارا پیش ازین
الفی می بود بر روی زمین*

*Her melek mî goft mârâ piş ezîn,
Ûlfetî mî bûd ber rûy-ı zemîn.*

«Her melek diyordu ki: Bundan evvel bizde yer yüzüne karşı bir ülfet, bir tealluk vardı.»

2664

*تخم خدمت در زمین می کاشتیم
زان تعلق ما عجب می داشتیم*

*ToHm-ı hidmet der zemîn mî kâştım,
Z'an taalluk mâ aceb mî dâştım.*

«Orada hizmet ve ihâdet tohumlarını seve seve ekiyor ve o sevgimizden hayrette kalıyorduk.»

2665

*کین تعلق چیست با این خاک مان
چون سرشت ما بدست از آسمان*

*K'in taalluk çîst bâîn Hâk-i mân,
Çûn sirîşt-i mâ bedest ez âsmân.*

«Bizim yaradılışımız semâvi olduğu hâlde, bu toprağa teal'ukumuz nedendir?»

2666

*الف ما انوار ما ظلمات چیست
چون تواند نور با ظلمات زیست*

*Elfi mâ envârı bâ Zulmâtı çîst,
Çûn tovâned nûr-ı bâ Zulmâtı zîst.*

«Bizim gibi nûrânilerin toprak misâli zulumât ile ülfet; nedendir? Nur, zulumât ile nasıl yaşıyabilir?»

1267

آدمآ آن الف از تو بوی بود
زانکه جست را زمین شد تارو بود
Âdemâ ân elfi ez tû bûyi bûd,
Z'anki cism'et râ zemîn şud târ u pûd.

«Ey Âdem; meğer o ülfet, senin ma'nevî râyihandan imiş. Çünkü senin cismin topraktan yaratılmış, toprak, cesedinin atkısı olmuştur.»

جسم خاکت را درینجا یافتند
نور پاکت را درینجا یافتند
Cism-i Hâketrâ derincâ bâftend,
Nûr-ı pâketrâ derincâ yâftend.

«Toprak olan cismini burada, yâni zeminde dokudular, terki b ve tah-
mîr ettiler. Pâk olan nurunu o hâkî bedende buldular.»

اینکه جان ما زروح یافتست
پیش پیش از خاک آن می یافتست
Înki cân-ı mâ zîrûhet yâftest,
Pîşi piş ez Hâk-i ân mâ tâftest.

«Canımıza, şimdi senin ruhundan gelen feyz, çok zaman evvel to-
rakta parlamıştı.»

در زمین بودیم و غافل از زمین
غافل از گنجی که بد در وی دفین
Der zemîn bûdîm u gâfil ez zemîn,
Gâfil ez gencî ki bud der vî defîn.

«Biz zeminde bulunuyorduk. Fakat zeminden ve onun sînesindeki
ma'nevî bir defineden gafil idik.»

چون سفر فرمود مارا زان مقام
تلخ شد مارا ازان تحویل گام
Çûn sefer fermûd mârâ zân maKâm,
TelH şud mârâ ezân tahvîlkâm.

«Allah, bize zeminden semâya sefer etmemizi emir buyurunca tah-
vîl-i makam ediş bize acı geldi.»

تا که حجتها می گفتیم ما
که بجای ما که آید ای خدا
Tâ ki huccethâ hemî goftîm mâ,
Ki becây-i mâ ki âyed ey Hudâ.

«O kadar acı geldi ki: Yâ Rabbî; bizim yerimize kim gelecek? diye
hüccetlerimizi söylemeye, âdetâ i'tirâz etmeye başladık.»

نور این تسبیح و این تهلیل را
می فروشی بهر قال و قیل را
Nûr-ı in tesbih u in tehlîlrâ,
Mî furûşî behri Kâl û Kîylrâ.

«Dedik ki: Bu tesbîh ve nûrunu, kil ü kâl erbâbı olan insanlar için
fedâ mı edeceksin?»

حکم حق گسترد بهر ما بساط
که بگویند از طریق انبساط
Hükm-i hak gusterd behr-i mâ bîsât,
Ki be gûyîd ez TarîK-ı inbîsâT.

«Allahın hükmü, bize lutf ve müsâade gösterdi ve serbestçe murâ-
dınızı söyleyin dedi.»

هر چه آید بر زبانتان بی حذر
همچو طفلان یگانه با پدر

*Her çi âyed ber zebântân bî hazer,
Hemçü Tıflân-ı yegâne bâ peder.*

«Dedi ki: Anasının, babasının bir dânesi olan çocukların babalarına söyledikleri gibi siz de ağzınıza geleni söyleyin.»

زانکه این دمها چه گر نالایقست
رحمت من بر غضب هم سابقست

*Zânki in demhâ çi ger nâ lâyıKast,
Rahmet-i men ber gaDab hem sâbıKast.*

«Bu sözler, bu i'tirazlar yersiz olmakla berâber, benim rahmetim, gazabımı geçmiştir.»

Bir Hadîs-i Kudside «Rahmetim, gazabımı sebketti, merhametimin hid-detimden ziyâdedir» buyurulmuş, bizim gibi günahkârlar için büyük bir müjde verilmiştir.

Şâir Emin Hümâyî merhum demişti ki:

*Bu kadar cürm ü seyyiâtımla,
Rahmet ümidimin budur sebebi.
Ki buyurmuş Hüdây-ı Azze ve Cel:
«Sebekat rahmeti alâ gazabî.»*

از بی اظهار این سبق ای ملک
در تو بنهم داعیه اشکال و شک

*Ez pey-i izhâr-ı in sabK ey melek,
Der tu bi'nhem dâiye eşkâl ü şek.*

«Ey melek, rahmetimin gazabımı geçtiğini meydana çıkarmak için senin kalbine böyle müşkil ve şek ilhâm ediyorum.»

تا بگوئی و نکوئی بر تو من
منکر حلم نیارد دم زدن

*Ta begûyî vû negîrem ber tu men,
Münkir-i hilmem neyâred dem zeden.*

«Bu ilhâmım, sen ağzına geleni söyleyesin, ben de seni muâheze etmeyim de, Hilmimi inkâr edenler söz söylemeye muktedir olmasınlar diyerdir.»

صد پدر صد مادر اندر حلم ما
هر نفس زاید فتد اندر فنا

*Sad peder Sad mâder ender hilm-i mâ,
Her nefes zâyid fütêd ender fenâ.*

«Bizim Hilmimizden her ân yüzlerce ana, baba doğar ve fenâyâ gider.»

«Şefkatli bir ananın çocuğuna olan merhametinden ziyâde, Allah, kuluna merhametlidir» denilmiştir.

Eshâb-i Kirâm huzûr-i seâdetde bulunurken çocuğu kucağında bir kadın, önlerinden geçmiş. Aleyhisselât Efendimiz:

— Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi? diye sormuş. Huzurda olanlar:

— Hayır Yâ Resûlallâh; merhameti bırakmaz demişler. Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri:

— Allah bu kadından erhamdır buyurmuş.
Ne büyük bir müjde değil mi?

حلم ایشان کف بحر حلم ماست
کف رود آید ولی دریا بحاست

*Hilm-i işân keff-i bahr-i hilm-i mâst,
Kef reved âyed velî deryâ becâst.*

«Ananın, babanın çocuğa karşı hilm ve şefkati, bizim Hilm denizimizin köpüğü gibidir. Köpük gider, gelir. Lâkin deniz yerindedir.»

خود چه گویم پیش آن در این صدف
نیست الا کف کف کف کف

Hod çi gûyem pîş-i ân der in Sadeî,
Nîst illâ keff-i keff-i keff-i keff.

«Ne söyleyim, nasıl anlatayım? Allahın hilmi inci, insanın hilmi se-
def gibidir. Hayır... O da değil. İnsanın hilmi, hilm-i İlâhi denizinin kö-
püğünün, köpüğünün, köpüğüdür.»

Bundan sonra bedevî lisanından deniliyor ki:

حق آن کف حق آن دریای صاف
کامتحانی نیست این گفت و نه لاف

HaKK-ı ân keff HaKK-ı ân deryâ-yı Sâf,
K'amtihânî nîst in goft u nilâf.

«O köpük ve o sâf deryâ hakkı için bu sözlerim imtihan olmadığı
gibi lâf-ı güzâf kabilinden de değildir.»

از سر مهر و صفاست و خضوع
حق آنکس که بدو دارم رجوع

Ez ser-i mihr u Safâest u huDû',
HaKK-ı ânkes ki bedû dârem rucû'.

«İnd-i İlâhisine rücu' edeceğim Allah hakkı için sözlerim; muhab-
bet, safvet ve teslimiyyet sevkiyledir.»

گر به پشت امتحانست این هوس
امتحازا امتحان کن يك نفس

Ger bepîşt-i imtiyhânest in heves,
İmtihân-râ imtiyhân kun yek nefes.

«Bu sözler sana imtihan gibi geliyorsa bir def'acık o imtihana imti-
han et.»

سیر مپوشان تا بدید آید سیرم
امر کن تو هر چه بروی قادرم

Sır mepûşân tâ bedîd âyed sîrem,
Emr kun tû herçi ber vî Kâdirem.

«Sırrımı saklama. Kalbinden söyle ki benim de sırrım meydana
çıksın. Yapabileceğim her şeyi bana emreyle.»

دل مپوشان تا بدید آید دلم
تا قبول آرم هر آنچه قایلم

Dil mepûşân tâ bedîd âyed dilem,
Tâ Kabûl ârem her ânçi Kâbilem.

«Kalbini örtme ki, benim kalbimdeki de zâhir olsun. Kabiliyyetlim
ne ise onu kabul edeyim.»

چون کنم در دست من چه چاره است
در نگر تا جان من چه کاره است

Çûn kunem der dest-i men çi çâre est,
Der niger tâ cân-ı men çi kâre est.

«Nasıl hareket edeyim, benim elimde ne çâre vardır? Ruhuma ka-
dar nazar et de onun ne yapabileceğini anla.»

2688

گفت زن يك آفتابی تافتست

عالی زو روشنایی یافتست

*Goft zen yek âfitâbî tâfetest,
Âlemî z'u rûşenâyî yâfetest.*

«Kadın dedi ki: Bir güneş parlamış, bütün âlem ondan aydınlan-
mıştır.»

2689

نائب رحمن خلیفه کردکار

شهر بغدادست از وی چون بهار

*Nâile-i rahman Halîfe' kirdkâr,
Şehr-i Bagdâdest ez vî çûn behâr.*

«O güneş, Hakkın vekili, Allahın halifesidir ki Bağdad şehri onun
sâyesinde bahar gibidir.»

2690

گر بیوندی بدان شه شه شوی

سوی هر ادبار تا کی می روی

*Ger bipeyvendî bedan şeh şeh şevî,
Suy-ı her idbâr tâ key mâ revî.*

«O pâdişaha vâsıl olabilirsen sen de şâh olursun. Ne vakte kadar bu
uğursuzluk yoluna gideceksin?»

Fakr u zarûretten şikâyet eden kadın, kocasının tembelliği bırakıp
Bağdada gitmesini, oradaki halifeye münâsebet peydâ etmesini tavsiye
eyliyor. Eğer halife ile tanışacak olursan fukarâlıktan kurtulur, hâline
göre sen de bir şâh olursun diyordu.

Bu münâsebetle iyilerle görüşmenin iyi olmaya vesile olacağını be-
yân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

2691

همدیشینی مقابلان چون کیمیاست

چون نظار شان کیمیایی خود کجاست

*Hem nişînî maKbulân çûn kîmyâst,
Çûn naZâr şan kîmyâyî Hod kocâst.*

«İkbâl sâhibleriyle, seâdet-i ezeliyye mazharı olanlarla oturmak kimyâ
ve iksir gibidir. Öyle kimselerin nazarları misilli bir iksir nerede bulu-
nur?»

Derler ki: «Sohbet te'sir eder, tabiat o sohbetten müteessir olur.» İyi
adamların sohbeti iyiliğe dâir olacağı için meclislerinde bulunanlar, o
sohbet te'siriyle iyiliğe meylederler ve nihâyet iyi olurlar. Kötülerin
sohbetini de buna kıyas edin. Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin diğer bir ye-
rinde iyi ve kötülerin sohbetinin nasıl te'sir ettiğini beyân için buyuru-
yor ki :

Misk yağı dükkânında oturan kimsenin üstü, başı misk kokar. De-
mirci dükkânında oturan kimsenin üstü, başı da is ve pis kokar. Hattâ
demir dövülürken sıçrayan kıvılcımdan elbisenin yanmak ihtimâli var-
dır. Onun için iyilerin meclisine devâm etmeli, onların sohbetinden feyz
almalıdır.

Hazret-i Mevlânâ burada âli bir misâl irâd edip diyor ki:

2692

چشم احمد بر ابوبکری زده

او ز يك تصديق صديق آمده

*Çeşm-i Ahmed ber Ebûbekrî ze'de,
Û zi yek taSdîK-ı SıddîK âmede.*

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmin mübârek nazarı Ebû Bekr Radiyal-
lâhül anhe değince o bir tasdik ile siddikiyyet mertebesine erişti.»

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا

Yâni: «Abd-i hâssı Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı geceleyin Mes-cid-i Harâm, yâni Mekke'den Mescid-i Aksâ, yâni Kudüs'e götürün Allah Zül-celâl şân-ı Ulûhiyyetine yakışmayan şeylerden münezzehtir⁽⁶¹⁾» Âyeti Kerimesinde beyân buyurulduğu üzere bi'setin 12. senesinde Mir'âc-ı Muhammedî vuku' buldu.

Sallallâhü Aleyhi Vesellem bir gün Mekke'den Kudüs'e götürüldü. Oradan göklere, sonra âlem-i imkân hâricine çıkarıldı. Kelâm-ı Hakki işitti, Cemâlullahı gördü. Sonra Mekke'ye geldi. Mi'râc esnâsında neler oldu? Onu Allah ile Habibullah bilir. Bir İran şâiri: «Mi'râc-ı hakikatin vasfını benim gibi bir mütehayyirden sorma. Denize düşen damla deniz olur. Fakat peygamber ne oldu bilmiyorum» demiştir.

Aleyhisselât Efendimiz mi'râcını eshâbına anlattı. Hepsinden evvel Hazret-i Ebû Bekr Radiyallâhü Anh o hârikanın vukû'unu tasdik ettiği için kendisine (Sıddîk) denildi. Diyorlar ki: Nübüvvetten sonra sıddikiy-yetten efdal bir mertebe yoktur. Nitekim Sûre-i Nisâ'daki:

وَمَنْ يُطِيعِ

اللَّهُ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

Yâni: «Her kim Allaha ve Peygambere itaat ederse öyle mutî olan-lar, Allahın kendilerine in'âm ve ikrâm eylediği peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihler ile birlikte olacaklardır⁽⁶²⁾» Âyetinde sıddikiyyet mer-tebesi ikinci olarak zikredilmiştir. Hüseyin Vâızın (Meâlim-üt-Tefsir) deki nakline göre bu Âyetteki (nebiyyin) ile Hazret-i Peygambere, (sıd-dik) ile Cenâb-ı Ebû Bekre, (şühedâ) ile Ömer, Osman, Alî Hazârâtına, (sâlihîn) ile de sâir sehâbilere işâret buyurulmuştur. İşte Sıddik-i Ek-berin o mertebeye yükselmesi, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin soh-

(61) Sûrei Esra: 1.

(62) Sûrei Nisa: 69.

bet ve hizmetinde bulunması ve nazar-ı teveccühünü kazanmış olması dolayısıyledir.

Bedevî karısının: halifenin yanına git diye tavsiyesi üzerine bedevî:

2693

گفت من شهرآ پذیرا چون شوم

بی بهانه سوی او من چون روم

Goft men şehrá pèzirâ çûn şevem,

Bî behâne sûy-i û men çûn revem.

«Dedi ki: Ben pâdişah huzuruna nasıl çıkabilirim, bahânesiz, sehel-siz, onun yanına ne yüzle gidebilirim?»

2694

نسبتی باید مرا یا حیلتی

هیچ صنعت راست شد بی علی

Nisbetî bâyed merâ yâ hiyleti,

Hîç San'at râst şud bî illeti.

«Benim için bir münâsebet, yâhud bir çâre lâzımdır. Hiç bir san'at, âletsiz, tezgâhsız işlenebilir mi?»

Karısının tavsiyesi üzerine bedevî, halifenin huzuruna çıkabilmek için yakınlerine bir münâsebet, yâhud elinde bir hüner bulunması lâzım geldiğini, halbuki onların kendisinde bulunmadığını söylüyor. Her san'a-tın âlet ve tezgâhına muhtaç olduğunu misâl olarak irâd ediyor, bunu te'yid için de bir fıkra söylüyor:

2695

همچو مجنونی کی بشنید از بی

کی مرض آمد بلیلی اندکی

Hemçü Mecnûnî ki bi'snîd ez yekî,

Ki maraZ âmed be Leylî endekî.

«Benim hâlim, Mecnûnun hâline benzer ki: Leylâ biraz hastalandı diye birinden iltimâttı.»

گفت آوہ بی بہانہ چون روم

ور بنام از عبادت چون شوم

*Goft âveh bî behâne çûn revem,
V'er bemânem ez ryâdet çûn şevem.*

«Dedi ki: Eyvâh! Sebebsiz ve bahânesiz nasıl giderim, hatır sormaya gitsem nasıl ederim?»

قل تعالو گفت حق مارا بدان

تا بود شرم اشکی مارا نشان

*Kul Teâlâ goftı haK mârâ bedân,
Tâ buved şerm işkenî mârâ nişân.*

«Bilmiş ol ki Cenâb-ı Hak, bizim için kibir kırmak nişânesi olmak üzere «geliniz!» diye emir verdi.»

Sûre-i Âl-i İmrân'da buyurulmuştur ki:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ

Yânî: «Habibim de ki: Ey kitaba tâbi' olanlar! (yânî ey Yahûdiler, ey hristiyanlar) Bir Kelimeye geliniz ki bizimle sizin aranızda müsavi-dir. (Müsavi olması, bütün peygamberlerin o kelimeyi, yânî kelime-i tevhidi tavsiye etmiş olmalarındandır. Evvelce tavsiye edilmiş, şimdi de da'vet olunmakta bulunmuş olan şudur): Allahtan başkasına ibâdet etmeyelim ve ona hiç bir şeyi şerik koşmayalım. Allahtan başka başkalarını

Rab ittihaz etmeyelim. Ehl-i kitab olanlar, bu da'vetten yüz çevirirlerse, ey müslümanlar deyin ki: (Ey Yahudiler, ey Hristiyanlar) şahid olun biz hakikaten müslûmânız⁶³»

Semâvî ve kitâbî olan üç din vardır ki Mûsâ, İsâ, Hazret-i Muham-med Aleyhimüssalâtü Vesselâm taraflarından tebliğ olunmuşlardır. Bu üç dinin esası; tevhid, yânî Ma'bûd-i Hakikî'nin (Vâhid ve lâ şerike lehü) bulunduğuna inanmak olduğu için, bu bakımdan, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında ihtilâf olmamak lâzım gelir. Öyle olduğu hâlde Mûsâ ve İsâ ümmetleri sonradan sapıtmışlar, mahlûk ve mevlûd olduğunu bildikleri (Üzeyr'e Yahudiler, (İsâ'ya da Hristiyanlar (İbnul-lah) yânî (Allahın oğlu) demişlerdir.

Onların bu dalâletten kurtulmaları için Cenâb-ı Hak, peygamberine bu emri vermiş, kendilerini tevhid ve hidâyet yoluna da'vet etmeye me'mur etmiştir. Hazret-i Mevlânâ «Geliniz» emrinden latif bir nükte çıkarıyor ve diyor ki: Bu, bir da'vettir. Da'vet olunan yere gitmek için bir vesile tedârik etmek, yânî bir şey götürmek lâzımdır. Cenâb-ı Hak da'vetle berâber vesilesini, hediyyesini bildiriyor. Kibr ü azameti kırıp da o da'vete icâbet etmenin en büyük vesile ve en makbul bir hediye olduğunu anlatıyor. Mezar kitabesi olmak üzere şöyle bir kıt'a vardır.

*Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim; boş gelmedim, ben suç getirdim.
Dağlar çekemezken o ağır yükü,
İki kat sırtımla pek güç getirdim.*

Bir yere öyle bir şey götürmeli ki makbûle geçsin. Rahmet ü mağ-firet deryâsı olan İnd-i İlâhiye de cürm ve kusûr, acz ve meskenet gö-türmeli ki, Rahîm ve Gafûr isimlerinin tecellisine vesile teşkil etsin.

*Der-i Mevlâda ne şâh ü ne şehîm isterler,
Kulluk âdâbı bilir abd-i hadîm isterler.*

**

*Oranın mahz-ı itâattir olan matlûbu,
Ne recâ meyli ararlar, ne de bîm isterler.*

**

*Sıdk u ihlâs ile tahsîl-i rızâ etmek için,
Terk-i cân eyleyecek merd-i kerîm isterler.*

(63) Sûrei Âli İmrân: 64.

Bezm-i vahdet — ki fenâ âlemdir — sahnında,
Ne âlim ü ne hakim ü ne kelim isterler.

**

Ona rehyâb-ı duhûl olmak için âdemde,
Evvelâ hestî-i mevhumu adîm isterler.

**

Bârigâh-ı azamet-perver-i Lâhûtîye,
Pây-i hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.

**

Ben de Tâhir umarım lûtf-i Hüdâyı ki onun,
Bâb-ı gufrân-ı keriminde esîm isterler.

Fakat sözlerim yanlış anlaşılmasın. Tâât ü ibâdâtı bırakalım, Allahın emirlerine kulak asmayalım, nehiyelerinden çekinmeyelim demek istemiyorum. Aleyhisselâti Vesselâm Efendimizin gece sabaha kadar namaz kılmaktan mübârek ayakları şiştiği halde: «Ey Ma'bûd-i hakiki; seni tesbih ü tenzih ederim. Sana lâyük ibâdetde bulunamadık» buyururdu. Biz de elden geldiği kadar kulluğumuzu ifâyâ çalışalım, lâkin noksânımızı bilelim ve acımızı her vakit i'tirâf edelim. Öbür tarafa da acz ü meskenet götürelim. Bedevî bunları düşünmekle berâber halifenin sarayına eli boş gitmekten utanıyor ve o hicâbı kırmak için kendisinde kuvvet bulamıyordu.

2698

شب پرانرا گر نظر و آلت بدی
روز شان جولان و خوش حالت بدی

Şeb perânâ ger nazar v'âlet budî,
Rûz şân cevânü hûş hâlet budî.

«Yarasa kuşlarının gözleri aydınlıkta görse ve rü'yetlerine âlet ol-
saydı onlar da sâir kuşlar gibi gündüzleri güzelce uçarlardı.»

Bedevî'nin şu sözlerine karısı i'tirâz etti de :

2699

گفت چون شاه کرم میدان رود
عین هر بی آلتی آلت شود

Goft çûn şâh-ı kerem meydân reved,
Aynı her bî âletî âlet şeved.

«Dedi ki: Kerem sâhibi olan pâdişâh meydana çıkınca âletsizlik bir
âlet, sebebsizlik de bir sebep teşkil eder.»

2700

زانکه آلت دعوی است و هستی است
کار در بی آلتی و بستی است

Zân ki âlet da'nî est u hestî est,
Kâr-ı der bî âletî vü pestî est.

«Çünkü âlet ve sebep, bir nevî varlık da'vâsıdır; asıl iş görecek olan
yokluk ve mahviyettir.»

Bedevî de :

2701

گفت که بی آلتی سودا کنم
تا نه من بی آلتی پیدا کنم

Goft ki bî âletî sevdâ kunem,
Tâ ne men bî âletî peydâ kunem.

«Cevab verdi ki: Ben âletsizlik ve çâresizliği temâmen elde etmeyin-
ce âletsizlik da'vâsına nasıl kalkışabilirim?»

Meselâ iş görabilecek kudretim var. Böyle iken nasıl olur da âcizlik
iddiâsında bulunabilirim?

بس گواهی بایم بر مفلسی
تا شهی رحمی کند با مونس

*Pes güvâhî bayedem ber müflisî,
Ta şehî rahmî küned bâ mûnisî.*

«Şâhın bana mûnislik göstermesi ve merhamet etmesi için benim müflis olduğuma şahid lâzımdır.»

Yâni bende çalışacak kudret ve kuvvet görülüp dururken kudret ve kuvvet müflisi, âciz bir zavallı olduğuma nasıl şahid gösterebilirim?

Evet. Hakiki varlık âlemi olan İnd-i İlâhî'de en ziyâde makbul olan yokluktur. Fakat yokluk da'vâsında bulunmak için hakikaten yok olmuş olmak, o yokluğu kavlen değil, fi'len isbât etmek lâzımdır. Binâenaleyh:

تو گواهی غیر گفت و گو و رنگ
وا نما تا رحم آرد شاه شنک

*Tu güvahiyn ğayr-ı ğûft-û-gô-vû-reng,
Vâ nüma ta rahm âred şah-ı şeng.*

«Sen dedi-kodudan ve renkten, sûretten başka bir şahid göster ki o güzel pâdişâh bana acısın.»

کین گواهی که ز گفت و رنگ بد
زد آن قاضی القضاء آن جرح شد

*Kîn güvahî ki zigüft-û-reng bûd,
Nezd-ı ân KaDi-l KüDat ân carh şüd.*

«Bu sözden ve reng ü sûretten ibâret olan şahid, o kadılar kadısının huzurunda cerh ü reddedilir.»

(Kâdiülkudât) ta'biri ve kâdiülkudâtlık makamı, Abbâsilerde Hârûn-ürreşid devrinde ihdâs edilmiş, ilk def'a olarak İmâm-ı Ebû Yûsûf o makâma getirilmiştir.

Hakk-ı kazâ, yâni hüküm vermek salâhiyyeti, halife tarafından yalnız kâdiülkudâta verilir, vilâyetlere kâdiülkudât tarafından vekil olarak kadılar gönderilirdi. Osmanlı devletinde de Hakk-ı kazâ, Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerine verilmişti. Vilâyetlerdeki kadılara (nâib) denilirdi ki hüküm vermekte kazasker vekili demektir.

Şâhidin cerhi: Doğru söylemediği mahkemece anlaşıldığı için şehâdetinin kabul edilmeyişidir.

Vaktiyle ramazan ve bayram, hilâlin rü'yetiyle ve gören iki şahidin şehâdetiyle isbât edildiği için, ramazan olacağı gece İstanbul kadılığı dâiresinde kadı efendi ile maiyyeti memurları oturup şahidlerin gelmesini beklerlerdi. Hilâli görüp şehâdette bulunanlara biraz para da verilir. Herifin biri, en evvel gelip o parayı almak için koşa koşa İstanbul kadılığına gitmiş:

— Efendim; ay'ı gördüm! diye kadının odasına dalmış. Ortadaki şamdan tepsisine çarparak devirmiş. Kadı da:

— Be adam; yerdeki araba tekerleği kadar tepsiyi görmezken gökteki tırnak kadar hilâli nasıl gördün? Çık dışarı! diye onu kovmuş. İşte şahidin cerhi böyle olur.

صدق می خواهد گواه حال او
تابد نور او بی قال او

*SıdK miHâhed güvâh-ı hal-ı ô,
Tâbitâbed nur-ı ô bî Kal-ı ô.*

«Da'vânın doğruluğunun, müddeinin sözünden evvel, parlak bir sûrette meydana çıkması için, onun şahid-i sıdk u istikâmet olmalıdır.»

«BAĞDATTÂ SU KITLIĞI VAR ZANNIYLE BEDEVÎ'NİN ORADAKI HALİFEYE ÇÖLDEN BİR TESTİ YAĞMUR SUYU HEDİYYE GÖTÜRMESİ.»

گفت زن صدق آن بود کز بود خویش
پاک بر خیزی تو از مجهود خویش

*Goft zen SıdK ân büved kız bud-ı Hiş,
Pâk berHizî tu ezmechûd-ı Hiş.*

«Bedevî karısı dedi ki: Sıdk; kendi varlığından ve cehd ü amelinden davranman, yâni elinden gelebileni yapmandır.»

آب بارانست مارا در سب
ملکت و سرمایه و اسباب تو

Âb-ı bâranest mara der sübû,
Mülket-û sermaye-vû-esbab-ı tû.

«Destide yağmur suyumuz var ki, senin malın mülkün olduğu gibi, halife ile mülâkâtın için de sermaye ve sebebindir.»

این سبوی آبرا بردارو رو
هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو

În súbûy-ı âbra berdar-û rev,
Hedye saz-û pîş-i şâhin-şah şev.

«Bu su destisini yüklen de git. Onu hediyeye olarak takdim eyle, pâ-dişâhın karşısına çık.»

گو که مارا غیر ازین اسباب نیست
در مغازه هیچ به زین آب نیست

Gôki mara ğayr ezin esbâb nîst,
Derme faze hiç bih zin âb nîst.

«De ki: Bizim bundan başka takdim edilecek bir şeyimiz yok. Lâkin çölde bundan daha iyi su bulunmaz.»

گر خزینهش پر متاع فاخرست
انچنین آبش نباشد نادرست

Ger Hazineş pür metâ-ı fâHırest,
Înçünin âbeş nebâşed nadırest.

«Halifenin hazinesi kıymetli ve ıftihâra değer şeylerle dolu ise de böyle suyu yoktur, çünkü nâdirdir.»

Hazret-i Mevlânâ, bahsedilen desti ile sudan maksadın ne olduğunu izah için diyor ki :

چیت آن کوزه تن محصور ما
اندرو آب حواس شور ما

Çist ân kûze ten-ı mahSur-ı ma,
Enderô âb-ı havass-ı şûr-ı ma.

«O desti nedir? Bizim mahsûr olan bedenimizdir. İçinde, havassımızdan ibâret, acı ve tuzlu su vardır.»

ای خداوند این خم و کوزه مرا
در پذیر از فضل الله اشتری

Ey Hüdavend in Hüm-û kûze-ı mera,
Der pezir ez faDlullah-ı İştêra.

«İlâhi, (innallâheşterâ) keremiyle benim bu küpümü ve destimi kabul eyle.»

Sûre-i Tevbedeki bir Âyete işaret ediliyor :

Bi'setin 13. senesinde ve hac mevsiminde (Mine)deki (Akabe) mevkiinde vukua gelen bir ictima'da Medine Müslümanlarından 73 erkek ile 2 kadın Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize biat edeceklerdi. Onlardan Abdullah bin Revâha radiyallâhü anh: «Yâ Resûlullâh; Allah için ve kendin için istediğin şartları bize bildir» dedi.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Hazretleri: «Allaha şirk koşmamak, zinâ, şirkat ve iftira etmemek, çocuklarını öldürmemek, bir de Zât-i akdes-i Ri-saleti evlâd ü iyallerini korudukları gibi muhafaza eylemek şartlarını» teklif etti. Medineliler: Bu şartların ifası mukabilinde ne mükâfat göreceklerini sordular. Peygamber Efendimiz:

— Cennet.

Cevâbını verince derhal ve o şartlar mu'cebince biât ettiler. Şu hareket, Allah ile bir ticâret demek oldu. Binâenaleyh Cenâb-ı Hak buyurdu ki :

إِنَّا اللَّهُ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١١١

Yânî: «Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. Mukabilinde onlara cenneti vermekle o mü'minler, Allah yolunda harb edecekler, düşmanı öldürecekler ve onlar tarafından öldürülecekler. Allah, bu alış verişini hak ve sâbit olarak Tevratta, İncilde ve Kur'an-ı Kerim'de va'deylemiştir. Her kim Allaha karşı ettiği ahde vefâ eder, Allah yolunda malını, canını fedâ etmekten çekinmezse, Allah ile yaptığınız bu alış verişte size müjdeler olsun ki müşteriniz bizzât Cenâb-ı Hak'tır. İşte şu alım satım yok mu o, azim bir kurtuluştur⁶⁴.»

Hazret-i Mevlânâ bedevî lisânından diyor ki: «Yâ Rabbî; nefsin ve malını fedâ etmeyi cennetle satın alıyorsun. Benim de mâl nâmına şu desti içindeki suyum var. (İnnallâheştêra) buyurman hürmetine ve o fazl u kerem'e o destiyi ve içindeki suyu kabûl eyle.»

2713

كوزة با پنج لوله پنج حس
پاك دار این آبراز هر نجس

Kûze-i ba penc lûle-i penc his,
Pâk dar inâbra ez her necis.

«Beş histen ibâret beş musluğu bulunan bu beden destisini ve içindeki suyu her türlü necisten temiz bulundur.»

İnsandaki zâhirî beş duygu vardır ki şunlardır: Bâsıra (görmek hissi), sâmia (işitmek hissi), şâmme (koku almak hissi), zâika (ağızdaki tat duymak hissi), lâmise (temâs edilen bir şeyin sıcak, soğuk; sert, yumuşak olduğunu anlamak hissi). Hazret-i Mevlânâ bu beş hissi suya, onla-

(64) Sûrei Tevbe: 111.

rın bulundukları âzâyı beş âdet musluğa, hepsinin mahallî olan cesedi de destiyeye benzetiyor ve bedevî lisânından: «Îlâhî; haram olan şeylerden beni muhafaza et ki desti de, musluklar da, içindeki su da kirlenmesin» diye duâ ediyor.

2714

تا شود زین کوزه منفذ سوی بحر
تا بگردد کوزه من خوی بحر

Tâ şevved zin kûze menfez sûy-ı bahr,
Ta bigîred kûze-i men Hûy-ı bahr.

«Tâ ki bu destiden denize bir menfez, bir yol açılsın da destim deniz tabiatını bulsun.»

Suyu âb-ı hayât gibi tatlı ve berrak bir nehrin kenarına bir desticik konulsa ve o destiyeye bir delik açılsa nehrin suyu destiyeye dolar, dâimâ içinde tatlı ve berrak su bulunur, âdetâ o desti, o nehrin hassasını kazanmış olur.

2715

تا چو هدیه پیش سلطانش بری
پاك بپند باشدش شه مشتری

Ta çû hediye piş-i sulTâneş berî,
Pak bîned başedeş şeh müştêri.

«O vakit o destiyi hediye olarak sultanın huzuruna götürsen sultan onu temiz görünce müşterisi olur.»

Ma'lûmdur ki bir şey alınacağı vakit her şeyden evvel onun temizliğine dikkat edilir. Sucunun şisesi ve bardağı kirli, suyu da bulanık ve acı olursa ondan içmezler. Bunun gibi büyük ve tatlı bir nehir kenarına konulan desti, kirli bulunursa, yâni feyz-i Îlâhiye ma'ruz bir kalbin içinde mâsivâ muhabbeti ile kötü ahlâk kirliliği mevcut olursa o kalb, feyz-i Îlâhî nehrinin tabiatını ve hassasını iktisâb edemez.

İnsana her şeyden evvel tahâret lâzımdır. Tahâret demek olan abdestle gusûl ferâiz-i Îlâhiyyedendir. Tahâret-i zâhire ile dışarıdaki a'zâ temizlenir. Bir de tahâret-i bâtına yâni kalb temizliği vardır ki, o da varlık ve benlik şâibesinden bir de seyyiât-ı ahlâkiye kirinden kalbin temiz bulunmasıdır. Bu da bir insân-ı kâmilin, bir tabîb-i ma'nevînin tavsiye

ve tedâvisi ile husûle gelir. Onun için Hazret-i Mevlânâ, beden destisi-
nin muslukları bulunan beş hissin levs-i ma'nevî olan şeylere karşı ka-
palı bulundurulması icabettiğini hatırlatmak için diyor ki:

2716

لولهها بر بند و پر دارش زخم
گفت عضوا عن هوى ابصاركم

Lûleha ber bend-û pür dareş ziHüm,
Gôft aDDû an hevâ ebSareküm.

«Muslukları kapa, yâni his musluklarını muhafaza et ve destiyi küp-
ten, yâni feyz-i İlâhî hazinesinden dolu bulundur. Cenâb-ı Hak hevâ ve
hevese karşı gözlerinizi kapayın buyurmuştur.»

Beden destisinin musluklarını kapamak, beş duygu'nun mevzii bulu-
nan gözün, kulağın, burnun, ağzın ve ellerin haram olan şeylerden mu-
hafazasıdır. Çünkü oraların birinden girecek kirli bir duygu, beden des-
tisini kirletir. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, haram olan şeylere karşı göz-
lerinizi kapayınız buyurmuştur.

Son cümle ile (Sûre-i Nûr) daki şu Âyete işâret ediliyor:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

Yâni: «Habibim; mü'minlere söyle ki, haram olan şeylere karşı göz-
lerini kapasınlar⁶⁵.» (yâni onlara bakmasınlar, nâmahreme nazar etme-
sinler, haram olan bir şey gözlerine ilâşirse başlarını çevirsinler.)

(Zâhret'ül-mülûk) isimli eserde denilmiştir ki «şeytanın insan cese-
dine en sür'atli habercisi ve iğvâ vâsıtası gözlerdir. Çünkü diğer dört his,
mevzi'lerinde sâkindir. Kulak, güzel bir ses işitmeden, burun şehvet-
engiz bir koku duymadan, ağız haram bir şeyin tadına bakmadan, eller
yumuşak bir şeyi yoklamadan evvel heyecâna gelmez. Fakat göz yakın-
dan da, uzaktan da muharremâtı görür, âdetâ günahı uzaktan avlar.»

Namaz esnâsında gözleri duvarda gezen adamı, ağaç dalları arasın-
da kuş arayan avcıya benzetmişler ve kıldığı namaza (avcı namazı) de-
mişlerdir.

Hazret-i Şiblî (Kuddise sirruhu) bu Âyetin tefsirinde demiştir ki:

(65) Sûre-i Nur: 30.

«Mü'minler baş gözünü, muharremâta, kalb gözünü mâsivallâha, yâni
Allahtan başka her şeye karşı kapalı bulundurmalıdır.»

وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ

«Yine o mü'minler, şehvet mahallerini haramdan muhafaza etsin-
ler⁶⁶.» (Ve oraları, erkekler göbekten diz kapaklarına kadar, kadınlar ise
temâmiyle örtsünler).

Tesettür hakkında Allahın şu kat'î emrine karşı açık gezenlere, plaj-
larda açıkta ve erkeklerle birlikte denize girip kumda oynayan kadın-
lara bilmem ne denilir?

Vaktiyle Aksaray, Bâyezid, Fâtih, Köprübaşı gibi İstanbulun kala-
balık yerlerinde kirâ beygiri vardı. Ucuz bir ücretle yolcu taşırlardı.
Fakat hayvanlardan çoğunun dizleri tutuk olduğu için düştükleri ve sü-
vârisini düşürdükleri olurdu. Bu münâsebetle zürefâdan birine:

- Kira beygirine binenlere ne dersin? diye sormuşlar.
- Deli derim! cevabını vermiş.
- Koşturan için ne dersin? sâlinde bulunmuşlar.
- Ta'bir bulamam! demiş.

Onun gibi öyle plajlarda (çıplak Mustafa) yı hatırlatacak hanımlar
için ta'bir bulunamaz.

ذَلِكَ أَرْكَى لِمَا رَزَا اللَّهُ خَيْرًا مِمَّا يَصْنَعُونَ

Yâni: «Şu (yâni göz kapamak, avret yerlerini örtmek ve temâmiyle
örtünmek) onlar, (yâni mü'minler) için en temiz ve en emniyetli bir
harekettir. Cenâb-ı Hak, onların yaptıklarını (yâni gözlerini kapayıp ku-
pamadıklarını, görülmesi memnu' olan yerlerini örtüp örtmediklerini,
bunları da) Allah rızası için mi, yoksa mürâilik olmak üzere mi yaptık-
larını bilir⁶⁷.»

Cenâb-ı Pîr şu mühim tavsiyede bulunduktan sonra ba'zı kimselerin
amellerine mağrur olduklarını, halbuki o amellerin İnd-i İlâhîde değeri
bulunmadığını anlatmak için bedevinin halini tavsif ediyor ve diyor ki:

(66) Sûre-i Nur: 30.

(67) Sûre-i Nur: 30.

ریش او پر باد کین هدیه کراست
لایق چون او شی اینست راست

*Riş-i ô pürbad kin hedye kirast,
Lâyık-ı çîn ô şehî inest rast.*

«Kimin böyle bir hediyyesi vardır? Öyle bir pâdişaha ancak böyle bir (Takdime) lâyıktır diye, bedevinin sakalı kabarmış.»

Bizim ta'birimizce burnu büyümüştü.

Hakikaten ba'zı gâfiller vardır ki kusur ve küsür ile yaptıkları amel-leri pek beğenirler, hattâ başkalarının öyle amellerde bulunmadığı ve bulunamayacağı vehmine düşerler. Namaza durdukları vakit bile: — «Yâ Rabbi; görüyorsun yâ. Böyle bir namazı ancak ben kulun kılabilir! demek ister gibi huzûr-i İlâhîde âdetâ kafa tutarlar. Seyyid'ül-âbidîn ve efdal'ül' mürselin Sallâllahü Aleyhi ve Alâ Sâir-in-Nebiyyin Efendimiz: «Ey yegâne ma'bûd-i hakiki, ey kullarının tâat ü ibâdâtından müstağni olan Rabbim; senin şân-ı ulûhiyyetine lâyık ibâdet ve ubûdiyyette bulunamadım» diye özür dilerken, dergâh-ı İlâhî'ye şâyân bir amel, kimin elinden gelebilir?

Bu söz yanlış anlaşılmasın. Mâdem ki Allaha lâyık ibâdet elimizden gelmiyor, o halde hiç bir şey yapmayalım! neticesi çıkarılmasın. Peygamber-i Ekberimiz, sabahlara kadar namaz kılardı da uzun uzadıya kıyamda bulunuşundan mübârek ayakları şişerdi. Hattâ bundan dolayı: «Ey Resûl-i Ekrem, sana Kur'ân'ı zahmet ü meşakkat olsun diye göndermedik.» Nazm-ı Celili nâzil olmuştu.

Biz de elimizden geldiği kadar Allahımıza ibâdetde bulunalım, kusurlarımıza bakmamasını, amellerimizi tam olarak kabul etmesini Rabbimizin lutf u kereminden yalvara yalvara dileyelim. Fakat zinhar kendimizde varlık görmeyelim, kibr ve gurura meydan vermeyelim. Gurûr-ı tâat, yâni ibâdetini beğenmek, insan için büyük bir vartadır. Azîm bir mehlekedir. Selâmet, kendini âciz, yaptıklarını nâkıs görmekte ve «İlâhi; benim gibi bir mahlûkun taksirât ile dolu ibâdetini kabul eyle» diye yalvarmaktadır.

*Tâatin zevk-ı sürûr-âveri hoştur ammâ,
Başka bir neş'esi var girye-i istiğfarin.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb u gurur,
İlticâdır öbürü rahmetine gaffârın.*

Hülâsa: Bedevinin bir desti sudan ibâret hediyyesine mağrur olduğu gibi kırık dökük ibâdetlerimizden gurur duymamalı, hattâ onlara kıymet vermemeli, lutf-i kabûlünü kerem-i İlâhî'den beklemeliyiz.

*Cürmüne mu'terif ol, tâate mağrur olma,
Ki şifâhâne-i hikmette sakim isterler.*

زن نمیدانست کانجا برگذر
هست جاری دجله همچون شکر

*Zen nemidanist kânca ber güzer,
Hest carî Dicle-i hemçün şeker.*

«Bedevî karısı, Bağdadda suyu şeker gibi tatlı Dicle nehrinin akıp geçtiğini bilmiyordu.»

Onun için halife'ye yağmur suyunun götürülmesini tavsiye etmişti.

در میان شهر چون دریا روان
پر زکشتیا وشت ماهیان

*Der miyan-ı şehîr çün derya revân,
Pür zikeştîha-vû-şüst mahiyân.*

«Kadın farkında değildi ki: Bağdad şehrinin ortasında deniz gibi Şat nehri akıyor, sathı, gemilerle, dibi de balık oltalarıyla dolu bulunuyordu.»

رو بر سلطان و کار و بار بین
حسن تجری تحتها الانهار بین

*Rev ber-ı SülTan-û kâr-û-bâr bîn,
Hiss-ı tecrî tahtehel enhâr bîn.*

«Ey ilmîne ve amelîne mağrur olan; sultanın nezdine git de oradaki azamet ve ihtişâmı gör. Köşklerinin altından akan his nehirlerini seyret.»

انچنین حسها و ادراكات ما
قطره باشد در ان بحر صفا

*İnçünün hissha vü idrakât-ı ma,
KaTre-i bâşed der ân bahr-ı safa.*

«Bizim bu kadar hislerimiz ve idraklerimiz, o saf denize nisbetle bir katra kalır.»

Yâni ey gafil; sen bir desti dolduracak kadar hislerine, idraklerine ve ameline mağrur olup duruyorsun. İnd-i İlâhiye git de onun cennetlerinde akan nehirleri gör. O vakit kendi destinin onlara nisbetle bir dâmla gibi kaldığını anlarsın.

**«BEDEVİNİN YAĞMUR SUYUNA FEVKALÂDE İ'TİKADINDAN
DOLAYI, KARISININ, DESTİYE KEÇE DİKMESİ VE
MÜHÜRLEMESİ»**

مرد گفت آری سبورا سر ببند
هین که این هدیه ست مارا سودمند

*Merd gôft ârî sübûra ser bibend,
Hîn ki in hedyest mâra sûdmend.*

«Bedevi karısına dedi ki: Evet, destinin ağzını bağla. Haberin olsun ki bu hediiye, bizim için faydalıdır.»

در نمد دردوز تو این کوزه را
تا کشاید شه بهدیه روزمرا

*Der nemed derdûz tû in kûzêra,
Ta küşayed şeh behedyê rûzêra.*

«Bu destiyi keçe içine dik ki pâdişah hediyyemizle orucunu bozsun.»

کین چنین اندر همه آفاق نیست
جز رحیق و مایه اذواق نیست

*Kin çünün ender hemê âfaK nist,
Cüz rahiK-û maye-i ezvaK nîst.*

«Çünkü bütün ufuklar dâhilinde, yâni hiç bir yerde böylesi yoktur. Bu su, şevk ve neşve veren şarabdan başka bir şey değildir.»

زانکه ایشان زابهای تلخ و شور
دائما پر علتند و نیم کور

*Zanki işân zabhay-ı telH-û şôr,
Daima pür illetend û nim kôr.*

«Bedevinin böyle tevebhümü çölde acı ve tuzlu su içtikleri için dâima hastalıklı ve yarı kör bir halde bulunmalarından ileri geliyordu.»

Bu beyt ile Cenâb-ı Pîr sûretâ mevzû-i bahs olan bedeviyi ve emsâli bâdiye-nişinleri beyân ediyor. Hakikatte ise dünyâ çölünde oturanları ve onlardan yalan yanlış bildiklerini ve kusur ve kûsûr ile yaptıklarını bir şey zanneden gâfilleri anlatıyor ve buyuruyor ki: «Tuzlu su kenârında yuva yapmış olan bir kuş, tatlı ve berrak suyun yerini ne bilir?»

ای که اندر چشمه شورت جات
تو چه دانی شط و جیحون و فرات

*Eyki ender çeşme-i şôrest cat,
Tû çı dani ŞaTT-u-Ceyhun-u-Fırat.*

«Ey yeri, yurdu tuzlu bir kaynak civârında olan; sen Şattı, Ceyhunu ve Fırâtı ne bilirsin?»

Yâni ey dünyâ lezzetine aldanmış, onun yakıcı taa'mını kevser vehmetmiş olan sen bu vehmde bulunduğca tuzlu bir suya nisbetle Şat, Ceyhun, Fırat nehri gibi olan ma'nevî ve ruhânî zevki tadabilir misin?

ای که نارس است ازین فانی ربط

تو چه دانی محو و سکر و انبساط

Eyki narestê ezin fanî ribaT,

Tû çı danî mahv-û-sekr-û-inbisaT.

«Ey bu fâni dünyâdan ve onun râbitalarından kurtulamayan; sen mahvi, sekri, inbisâtı ne bilirsin?»

Şu üç kelime, sofiyye istilâhatından ve seyr ü sülûk derecâtındandır. Mahv: Sâlikin fâni varlığının zâil olmasıdır. Mahv için üç derece i'tibâr olunmuştur. Birincisi Sâlikin sıfât-ı zemimesi ve a'mâl-i seyyiesinin zâil olması ve onların, sıfat ve a'mâl-i haseneye tebeddül etmesidir. İkincisi ve üçüncüsü: Sıfât-ı İlâhiyyede ve Zâtî İlâhîde yok etmesidir.

Bast, yâhud inbisât: Kalbe ârız olan (kabz) yâni ma'nevî sıkıntının açılması ve nûr-i sürûr ile kalbin parlamasıdır. İnbisâtın sebebi: Kalbin önünden nefis hicâbının kalkması ve o perdenin sıyrılmasıyla kalbin münşerih ve mesrur olmasıdır.

Sekr ise: Zât-ı İlâhî şuaâtı karşısında akıl nurunun hükümsüz kalmasıyla zâhir ve bâtını temyiz edebilmek melekesinin zâil olmasıdır. Sekr halinde akıl, Zât-ı İlâhî envârının peyderpey vürûdiyle mağlûb olur; fark ve temyiz melekesini kaybeder. O hâle gelir ki fark ile cem'i ve zâhir ile bâtını ayırd edemez olur. (Enelhak) diyenler gibi, esrâr-ı Rubûbiyyetin ifşâsında lâübâllik gösterir. Erbâb-ı tasavvuf buna tevârüd ve tevâtür i'tibârıyla (hâl) derler. Fark u temyiz kalmaması i'tibârıyla de (sekr) ta'bir ederler.

Kelime vâsıtasıyla bu kadar anlaşılabilen bu üç ta'birin ma'nası, derecât-ı sülûkün diğerleri gibi esâsen ma'nevî ve zevkidir. Sonra tasavvuf bir meslek-i mahsus hâlini alınca, o meslek erbâbı, duydukları ezvâkı başkalarına da tahtellâfz olsun öğretmek için kitablar yazdılar. Ma'neviyyâtı lâfz u terkibler ile izaha çalıştılar, yâni zevki ilim hâline getirdiler. Sofiyyenin irfânı, bilmekten ziyâde tatmak olduğundan, yalnız tasavvuf kitaplarını okumakla iktifa edip seyr ü sülûkte bulunmayanların öğrendikleri kıl ü kâlden ibâret kaldı. Ömründe şeker yememiş bir kimsenin şekerin tatlı olduğunu bilmesine döndü. Binâenaleyh sofiyye eserlerini okuyup da yanlış, doğru ba'zı şeyler öğrenmek doğru değildir. Kâmil bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sülûkte bulunup ilmi zevke tebdil eylemek elzemdir. Hâfız-ı Şirazi der ki: «Sen tabiat sarayından dışarı çıkmadıkça hakikat âlemine nasıl sefer edersin?»

Hazret-i Mevlânâ da: «Ey çorak bir su başında oturan; sen oraya

bağlanıp kaldıkça Şat, Ceyhun, Fırat gibi suyu tatlı nehirler bulunduğunu ne bilirsin?» diye soruyor ve diyor ki:

ور بدانی قلات از آب و جدست

پیش تو این نامها چون ابجدست

Ver bîdanî naklet ez eb-û-ceddest,

Piş-i tû in namha çün ebceddest.

«Böyle tatlı su nehirleri olduğunu biliyorsan da, bilişin, babandan, dedenden işitmek sûretiyledir. Sana göre bu nehir isimleri ebcedi teşkil eden kelimeler gibidir.»

Yâni: Şat, Fırat ve Ceyhun nehirlerinin şeker gibi tatlı su ile akıp gittiğini biliyorsan bile onların mecrâlarına gidip görmek sûretiyle hakikatlerini anlamış değilsin. Belki babandan ve dedenden, belki başka birinden işiterek öğrenmişsindir. Halbuki işitmekle görmek arasında çok mühim fark vardır. Hakikatlerini bilmediğin isimler sana göre ebced kelimâtından başka bir şey değildir. Çünkü onları da ma'nâlarını anlamaksızın çocukluğunda okumuş öğrenmişsindir.

ابجد و هوز چه فاشست و بدید

بر همه طفلان معنی بس بعید

Ebced-û-hevvez çı faşest û bedid,

Berhemê Tıflan ma'na bes baîyd.

«Ebced ve hevvez kelimeleri ne kadar yayılmış ve öğrenilmiştir. Öyle olmakla berâber ma'nâları çocuklar için ne kadar uzaktır.»

Vaktiyle harfleri tanımaya başlayan çocukları heceye ve kıraate alıştırmak için elifbe cüzlerinin sonlarına (ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sehaş dağzığilen) diye bir takım kelime yazılır ve çocuklara öğretilirdi. Çocuklar bunların lâfızlarını pek iyi öğrendikleri halde ne demek olduğunu bilmezlerdi.

Ebced kelimâtına ba'zıları pek uzak ma'nâlar vermişlerdir.

Öyle zannediyorum ki Arab elifbâsını teşkil eden 28 harfi topluca bir yerde göstermek için dörder harfli yedi kelime tertib etmişler, sonra

bunlara adedi bir kıymet verip (Ebced hesâbı) diye tarihlerde kullanmışlardır. Meselâ İstanbul'un fethi senesini göstermek için :

*Feth-i İslâmbola nusret bulmadılar evvelûn,
Fethedüp Sultan Muhammed, dedi târih: âhirûn.*

tarihini yazmışlardır. Âhirûn kelimesindeki (â) 1, (hi) 600, (r) 200, (v) 6, (n) 50 sayı kıymetindedir. Bunlar cem'edilince İstanbul'un fetih yılı olan (857) rakamı hâsıl olur.

İlk mektebe giden sabiler, bunların ne için tertib edilmiş olduğunu ve nerelerde kullanılmış olduğunu tabii bilmezlerdi. Yalnız lâfızlarını ezber ve tekrar ederlerdi, bu hıfzı ve tekrarı ma'lûmât sınırlardı.

Ey şundan, bundan işitmek, yâhud ba'zı kitaplarda görmek sûretiyle sofiyye ezvâkını buldum, ben de onlar gibi oldum vehmine kapılan gâfil! İşte senin bilişin ve anlayışın da o çocukların bilişinden ve anlayışından farklı değildir. Onun için işitmek ve okumakla kalma. Bir ehlini bulup onun irşâdı feyziyle lâfzdan ma'nâya ve ilimden feyze yüksel!

Cenâb-ı Mevlânâ kıssanın beyânına avdetle diyor ki :

2730

پس سبو برداشت آن مرد عرب
در سفر شد می کشیدش روز و شب

*Pes súbû berdaşt ân merd-ı arab,
Der seferşüd mâkeşideş rûz-û-şeb.*

«O bedevî, destiyi kaldırıp omuzladı ve sefere çıktı. Gece, gündüz destiyi omuzunda taşıdı.»

2731

بر سبو لرزان بد از افات دهر
هم کشیدش از بیابان تابشهر

*Ber súbû lerzânbüd ez âfât-ı dehr,
Hem keşideş ez beyaban tabeşehr.*

«Zamânın âfetlerinden biri destiye dokunmasın ve kırmamasın diye titriyordu. Onu oturduğu çölden Bağdad şehrine kadar taşıdı.»

Beri taraftan :

2732

زن مصلا باز کرده از نیاز
رب سلم ورد کرده در نماز

*Zen müSalla bazkerdê ezniyaz,
Rabbi sellim virdkerdê der nemaz.*

«Karısı da seccâdeyi yaymış namaz kılıyor ve Yâ Rabbi selâmet ver diye duâ ediyordu.»

2733

که نگهدار آب مارا از خسان
یا رب آن گوهر بدان دریاسان

*Ki nige hdâr âb-ı mara ez Hesân,
Ya Rab ân gevher bedan derya resan.*

«Yâ Rabbi; suyumuzu alçaklardan ve eşkiyâdan muhâfaza et ve o inciyi Hilâfet deryâsına sâlimen erıştır diyor.»

Ve ilâve ediyordu ki :

2734

گرچه شوم آگهست و پر فست
لیک گوهر را هزار رهزنت

*Gerçi şöyem âgehest û pür fennest,
Lik gevher ra hezar rehzenest.*

«Vâkıa kocam uyanıktır, elindekini kaptırmamak ve çarptırmamak yolunu bilir. Fakat o incinin binlerce haydudu vardır.»

2735

خود چه باشد گوهر آب کوثرست
قطره زینست کاصل جوهرست

*Hôd çibaşed gevher ab-ı kevserest,
KaTere-i zine st kiaSl-ı cevherest.*

«Ona inci' ve cevher ta'biri ne demektir? Kevser suyunun tâ kendisidir. Cevherin aslı ve ma'deni, bu sudan bir damladır.»

از دعاهاى زن و زارى او

وز غم مرد و گرانبارى او

Ez duahay-ı zen û zari-yi ô,
Vez ğam-ı merd û gırânbari-yi ô.

«Kadının duâları, bedevinin gam çekışı ve ağır yük altında ezilişı neticesinde.»

سالم از دزدان و از آسیب سنگ

برد تا دارالحلافه بی درنگ

Salim ez düzdan û ez âsib-ı seng,
Bürd tâ dar-ül-Hilafê bi direng.

«Bedevî o destiyi hırsızların eline geçmeden ve kazârâ ona bir taş dokunmadan, durup dinlenmeksizin dâr'ül-hilâfeye kadar götürdü.»

Dâr'ül-hilâfe: Hilâfet merkezi, halifenin oturduğu şehir demekti ki evvelâ Medine, sonra Kûfe, sonra Şam, sonra Enbar, sonra Bağdad, sonra Kâhire, en sonra İstanbul dâr'ül-hilâfe olmuştu.

Bahis mevzu'u olan kıssadaki bedevinin akl ve rûhu, karısının da nefsi temsil ettiği söylenilmişti. Bunların çölde toplamış ve bir desti içinde saklamış oldukları yağmur suyu da tevfik-i İlâhi ile edilen tâât ve ibâdâttır. İbtidây-ı sülûkte yapılan ibâdetlere bir sâlik tarafından gaflet icâbı olarak kıymet verilebilir. Onların Dergâh-ı İlâhide değeri olacağı zannedilir. Halbuki insanın ibâdetine mağrur olması Allaha karşı bir nev'i varlık ve benlik iddiâsı demektir. Vücûd ve cûd âlemi olan Dergâh-ı İlâhide makbûle geçecek şey ise acz ü iftikar ve züll ü inkisârdır. Onun için tâât ü ibâdâtta bulunmakla berâber onların Allaha lâıyk olmadığını i'tirâf etmeli, ifâsı esnâsında hasbelbeşeriyye vukua gelen kusurlar dola-yısı ile de istiğfar eylemelidir.

Fıkramızda bedevî, yâni mübtedi sâlik; bu nükteye vâkıf olmadığı için ibâdâtına bir kıymet veriyor, kendisinin yağmur suyu kadar değerli bir şeyin, halife kapısında bulunmayacağını vehmediyordu. Fakat oraya vâsıl olunca :

دید در گاهی پراز انامها

اهل حاجت کستریده دامها

Did dergâhî pür ez en'amha,
Ehl-i hacet güsterîdê damha.

«Öyle bir kapı gördü ki ni'metlerle dolu. Orada ihtiyaç sahipleri tu-zak kurmuşlar, yâni ihsan almak için sebebler, vesileler hazırlamışlardı.»

دمبدم مرسوی صاحب حاجتی

یافته زان در عطا و خلعتی

Dembedem hersûy Sahib-hacetî,
Yaftê zan der aTa vû Hilatî.

«Her taraftan gelen ihtiyaç sahipleri, orada her ân atıyye almakta ve hil'at giymekte idiler.»

بهر گبر و مؤمن و زیبا و زشت

همچون خورشید و مطر نی چون بهشت

Behr-ı gebr-ü-mûmin û ziba vû zişt,
Hemçün Hürşid û maTar nî çün bihişt.

«O kapı; mecûsi için de, mü'min için de güzel ve çirkin için de açıktı, güneş ve yağmur gibi umûmi idi. Cennet gibi yalnız mü'minlere mahsus değildi.»

Cenâb-ı Hakkın (Rahmân) ve (Rahim) sıfatları vardır. Bunlardan ikisinin de hükmü rahmet olduğu halde rahmânın umûmi, rahiminki, hususi bir merhamettir. Ta'bir-i diğerle rahmânın feyzi dünyâyâ, rahimin feyzi âhirete âiddir. Binâenaleyh dünyada mü'minlerin de, kâfirlerin de merzuk olması, Rahmân sıfatının tecellisi, âhirette ve cennette ehl-i imanın mütenâ'im olması da rahim sıfatının tecellisidir.

Hazret-i Mevlânânın halife kapısı ile temsil eylediği Dergâh-ı İlâhi, Rahmân sıfatının tecellisi ile dünyada her mahlûkunu yedirir, içirir, giy-

dirir, kuşatır. Şeyh Sa'dî Kuddise sirruhu (Bostan) ında: «Arzın sathı, Allahın umumi sofrasıdır. Kapaşa kapaşa yenilen, dost ve düşmana müsâvidir» der.

Nasıl güneş her yeri aydınlatır, nasıl ki yağmur ıslatmak için yerin dağını ovasını, münbit ve çorak yerini seçmez ise Allah da rızıklarını vermek için dünyâda kullarının mü'minlerini, kâfirlerini, sâlihlerini, fâcirelerini ayırd etmez.

Fakat âhiret böyle değildir. Orası (Rahim) sıfatının tecelligâhı olduğu için o merhamet-i hassadan yalnız mü'minler müstefid olur.

2741

قومی دید در نظر اراسته

قوم دیگر منتظر بر خاسته

Kavmî did der naZar ârâstê,

Kavm-ı diger müntazır ber Hâstê.

«Bedevî, halife kapısında gördü ki bir cemâat göze süslü görünmekte, yâni kendilerine iltifât edilmiş ve hil'at giydirilmişti. Diğer bir cemâat da ayakta durmakta ve emir beklemekte idiler.»

2742

خاصه و عامه از سلیمان تا بمور

زنده گشته چون جهان از نفخ صور

HaSSê vü âmmê ez Süleyman ta bemûr,

Zinde geştê çün cihan ez nefH-ı Sûr.

«Süleyman'dan karıncaya kadar havas ve avamdan bir çok halk ihyâ edilmiş, orası nefh-i sûr ile dirilmiş bir cihan halini almıştı.»

2743

اهل صورت در جواهر یافته

اهل معنی بحر معنی یافته

Ehl-i suret der cevahir baftê,

Ehl-i ma'na bahr-ı ma'na yaftê.

«Sûret ehli olanlar mücevherli hil'atlere bürünmüş, ma'nâ ehli olanlar da ma'nâ denizini bulmuş ve dalmıştı.»

1300

2744

آنکه بی‌همت چه باهمت شده

وانکه باهمت چه با نعمت شده

Ânki bihimmet çı bahimmet şüdê,

Vanki bahimmet çı bani'met şüdê.

«Himmeti olmayanlar, ne kadar himmet sahibi olmuşlar, himmeti olanlar da ne derecelerde ni'mete nâil olmuşlardı.»

Himmet: Kalbin bir şeye meyli ve arzusu demektir. Nitekim bu işe himmet buyurun derler ki o işin yapılmasını kalben isteyin demektir. İnsanın himmeti âli olmalı. Yâni arzusunu ufak, tefek şeylere sarfetmemeli, yüksek şeylerin husulünü istemelidir. Öyle temennilere (Ulûvv-i himmet) derler ki imânın kemâlinden ileri gelir. Cenâb-ı Pîr Efendimiz buna işâret olmak üzere himmetsizlerin halife kapısında sâhib-i himmet derecesine geldiklerini, zâten uluvv-i himmeti bulunanların pek büyük ni'metlere nâil olduklarını beyân etmiştir.

BU BAHİS: FAKİRİN KEREME VE KEREM SAHİBİNE ÂŞIK OLDUĞU GİBİ, KERİMİN KEREMİNİN DE FAKİRE ÂŞIK OLDUĞU BEYANIN-DADIR. EĞER FAKİRİN SABRİ ZİYADE OLURSA KEREM SAHİBİ ONUN KAPISINA GELİR. KERİMİN SABRİ ZİYADE OLURSA FAKİR ONUN KAPISINA GELİR. LÂKİN FAKİRİN SABRİ, ONUN KEMALİNE, KERİMİN SABRİ İSE ONUN NOKSANINA DELÂLET EDER.

2745

بانک می‌آمد که ای طالب بیا

جود محتاج گدایان چون گدا

Bang mîâmed ki ey Talib biya,

Cûd muhtac-ı gedâyân çün geda.

Bedevî sarayın kapısında hayran hayran bakırken:

«Ey talib gel. Fakirler sehavete muhtaç oldukları gibi cömerdlik de fukaraya muhtaçdır.»

diye çağırıldı. Fukara bulunmalı ki kerem ve kerimler anlaşılabilirsin. Fukara olmayıp da kerem sahibleri onlara in'âm ve ihsan etmeseler kendilerindeki cûd ü kerem nasıl belli olur?

1301

جود می جوید گدایان و ضیاع
همچو خوبان کآینه جویند صاف

*Cûd micôyed gedâyân û Diâf,
Hemçü Hûban kâyne cöyend Saf.*

«Güzeller saf ve parlak ayna aradıkları gibi cömerdlük de fakir ve zaif kimseler ister.»

Her güzel, hüsnünü seyretmek için aynaya meclubdur. Ba'zıları parlak dükkân camlarında bile kendilerini görmeye çalışırlar. Ma'nevî bir güzel demek olan cömerdlükte kendi güzelliğini müşâhede için fakir ve ihtiyaç sahiblerini ve zuafâyı arzu eder. Çünkü onlar, cömerdlükteki hiss-i kerimin aynasıdır.

2747

روی خوبان زآینه زیبا شود
روی احسان از گدا پیدا شود

*Rûy-ı Hûban ziÂyne ziba şeved,
Rûy-ı ihsan ez geda peyda şeved.*

«Güzellerin yüzü aynada güzel görünür. İn'âm ve ihsân cemâli de fakir ile peyda olur.»

2748

بس ازین فرمود حق در والضحی
بانک کمزن ای محمد بر گدا

*Pes ezin fermûd haK der veDDüha,
Bang kemzen ey Muhammed bergeda.*

«Bundan dolayı Cenâb-ı Hak (Duhâ) sûresinde Yâ Muhammed; fakiri reddetme buyurdu.»

Duhâ sûresinde Allah, peygamberini muhâtab ittihaz ederek bütün kullarına mekârim-i ahlâk dersi veriyor:

فَاَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَاَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝

Yâni: «Yetimi kahretme, fakiri reddetme⁽⁶⁸⁾» buyuruyor. Hak. Sübhâ-

(68) Sûrei Vedduha: 9-10.

nehû Ekremülekremîn olduğu gibi Peygamber-i Ekberi de ekrem-i hal-killâhdır. Onun huzuruna gelip de isti'taf eden bir öksüz ve sadaka isteyen bir fakir reddolunmazdı. Efrâd-ı ümmetin bu hususta da Peygamber-i Erhâm ve ekreminin sünnetine uyması, cins ve mezheb ayırd etmeksizin fukaraya elinden geldiği kadar keremde bulunması lâzımdır. Ekremülenbiya Aleyhi ve Âlihi Efdalüttelhâya Efendimizin: «Sana bir fakir at üstünde olarak gelse de avuçlarını açsa sadakayı hak etmiş olur. VeleVKi yarım hurma ile olsun ona ihsan et.» tavsiyesini Enes bin Mâlik (radiyallahü anh) rivâyetiyle İmam-ı Müslim rahimehullah tahrir eylemiştir.

2749

جون گدا آینه جودست هان
دم بود بر روی آینه زیان

*Çün geda ayîne-i cûdest hân,
Dem büved ber rûy-ı âyine ziyan.*

«Macem ki fakir, cûd ü keremin aynasıdır, haberin olsun ki aynanın üzerine hohlamak zararlıdır.»

Âyet-i Kerimede (sâili reddetme) buyurulmuştur. Red esnâsında ağızdan çıkan nefes ve fakiri defedecek olan ses, onun kalbini kırar, âdetâ sathuna hohlanmış ayna gibi buğulandırır ve cûd ü keremî göstermez hâle getirir. Bundan dolayı Kur'ân'da:

قَوْلَ مَعْرُوفٍ وَمَعْرِفَةٍ خَيْرٌ مِنْ مَّدَقَةٍ بِشَعْمَا أَدَىٰ

Yâni: «İnâyet ola, Allah versin gibi kalb kırmayacak sözlerle fakiri savmaz, sadaka verip de arkasından: Al da defol! gibi nobranlıktan hayırlıdır⁽⁶⁹⁾» buyurulmuştur.

2750

آن یکی جوش گدا آرد بدید
وان دگر بخشد گدایارا مزید

*Ânyeki cöş-ı geda âred bedid,
Van diger baHşed gedayanra mezid.*

«Fakirin kereme olan aşkı onu coşturur, yâni kerem sahibine müracaat ettirir ve istetir. Diğer, yâni kerimin fakire olan aşkı da fukaraya bol bol para vermek hususunda kerem sahibini teşvik eder.»

(69) Sûrei Bakara: 263.

بس گدایان آینه جود حقد

وانکه باحقد جود مطلقند

*Pes gedayân âyne-i cûd-ı haKKend,
Vanki baHaKKend cûd-ı muTlakend.*

«O halde fakirler, Cûd-i İlâhînin, Kerem-i Rabbânînin aynasıdır. Hak ile olanlar, yâni Hakda fânî bulunanlar da sehâvet-i mutlaka hâlin- dedirler.»

Hazret-i Câbirden naklen (Tefsîr-i Hazin) de deniliyor ki: Küçük bir çocuk, Peygamberin huzuruna geldi. Annesinin bir gömlek istediğini arzetti. O sırada rasûlullâhın arkasındakinden başka gömleği yoktu. Çocuğa başka zaman gelmesini söyledi. Çocuk gitti, tekrar gelip annesinin Peygamber üzerinde bulunan gömleği istediğini söyledi. Aleyhisselât Efendimiz hücre-i seâdete gitti. Sırtındaki gömleği çıkarıp çocuğa uzattı. O sırada Bîlâl (radiyallahü anh) ezan okudu ve kamet getirdi. Fakat Resûl-i Ekrem gömleksiz bulunduğu için cemâate çıkamadı. Eshabdan ba'zıları merak edip hücreye girdiler, Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimizi gömleksiz buldular. Şu hâdise dolayısıyla:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ

Yâni: «Habibim; elini boynuna bağlama, onu temâmiyle de açma⁷⁰.» Âyeti nâzil oldu.

Elini boynuna bağlamak: Hiç bir şey vermemekten, temâmiyle açmak ise: Nesi varsa vermekten kinâyedir. İşte Peygamber Efendimizin sehâvet-i cûd-i mutlak mertebesinde bulunduğu için sırtındaki gömleğe varıncaya kadar çıkarıp vermiş, gömleksiz oturmaya ve cemâate çıkmaya mecbur olmuş, nihâyet keremini bu dereceye vardırması hakkında Âyet nâzil olmuştu.

وانکه جزاین دوست او خود مرده ایست

او برین در نیست نقش پرده ایست

*Vanki cüzin dûst ô Hôd mûrdêist,
Ô ber inder nist naKş-ı perdêist.*

«Bu ikisinden başkası hakikatte ölüdür. O bu kapıda, yâni Bâb-ı İlâhîde değildir, kapı perdesinin üstündeki nakıştan ibârettir.»

(70) Sûresi Esrâ: 29.

İnsanlar yâni fakir-i sâbır, yâhud ganiyy-i şâkir olurlar. Hakikaten muhtac bulundukları halde sabredenler, pek ziyâde mecbur olmadıkları kimseden bir şey istemezler. Ganiyy-i şâkir olanlar ise nâil oldukları servetin şükrünü bilfiil ifa etmek için tasaddukta bulunmak üzere fukarâ ararlar. Hele bu fukara ve ağniyâ arasında öyleleri vardır ki temâmiyle Hakta fânî olmuşlar ve cûd-i mutlak hâline gelmişlerdir.

Fukaranın fakr ve ihtiyâc içinde iken cûd-i keremde bulunması nasıl olur? Nasıl olacağı şu fıkranın meâlinden anlaşılır:

Kibâr-ı evliyâullahtan Şakîk-i Belhî ile İbrâhim bin Edhem Kudâsi sirruhümâ buluşmuşlar. Şakîk, İbrâhime: «Ne haldesiniz?» diye sormuş. O da: «Bulursak şükrediyor, bulamazsak sabrediyoruz» demiş. Bunun üzerine Şakîk: «Horasanın köpekleri de böyle yapar» ta'rizinde bulunmuş. İbrâhimin: «Ya siz ne yapıyorsunuz?» sülâline de: «Bulursak veriyoruz, bulamazsak şükrediyoruz» cevâbını vermiş. Bu cevâbı alan İbrâhim bin Edhem, üstadsın diyerek Şakîkin elini öpmüş. İşte fakirin cûd ü keremi böyle olur.

Cenâb-ı Pir, böyle fakir-i sâbır ile ganiyy-i şâkir olanları ma'nen diri, gayr-ı sâbır ve muacciz fakir ile hasis zenginleri de ölü sayıyor. Bunlar Allah kapısında değildir, o kapıyı örten perdenin dış tarafındaki cansız nakıştır diyor. Sonra bu bahsi tavzih ediyor:

ALLAH'A MUHTAÇ VE ALLAH'A TEŞNE OLAN İLE, ALLAH'DAN FAKİR VE GAYRISINA TEŞNE OLAN ARASINDAKİ FARK

نقش درویشست او فی اهل جان

نقش سکرا تو مینداز استخوان

NaKş-ı dervîşest ô, nî ehl-i cân,

NaKş-ı sekra tû meyendâz üstüHan.

Allahtan fakir ve gayrisına tâlib olan: «Fakirliğin nakşı, yâni resmi- dir. Can ehli, yâni ma'nevî hayat sahibi değildir. Köpek resmine sen kemik atma.»

فقر لقمه دارد او فی فقر حق

پیش نقش مرده کم نه طبق

FaKr-ı LoKme dared nî faKr-ı haKK,

Piş-i naKş-ı mûrdê kem ne TabâK.

«Öyle sûfetten ibâret olan, lokma dervîşidir. Cansız bir resmin önü- ne yesin diye yemek tabağı koyma.»

Cenâb-ı Mevlânâ, fukarayı ikiye taksim ediyor, birine (fakir-i lokma), öbürüne (fakir-i Hak) diyor. Birincisinin muhtaç olduğu lokmayı Hâhk ve Râzık olan Allahtan değil, kendi gibi bir takım mahlûkâta el açarak onların âtîfetinden dilediğini söylüyor. Onlar hakiki fakirin ancak resmi-
dir. Öyle heykellerin önüne yemek koyma! tavsiyesinde bulunuyor.

Buradaki fakir ile onun sûreti demek olan lokma fakirinin, hakiki ve sahte derviş demek olduğu anlaşılmıştır. Hazret-i Pîr (nakş-ı mürde) demekle uydurma dervişleri kasdediyor, onlara maârif-i İlâhiyye ve hakâyık-ı Rabbâniyye ni'metlerini verme diyor. Yoksa Mevlânânın maksadı, velev ki sûri fakir olsun o gibilere yardım etme demek değildir. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin, süvâri olarak gelip de dilenmek zilletini irtikab edenlere bile sadaka verilmesini emrettiği biraz evvel naklo-
lunmuştu.

2755

ماهی خاکی بود درویش زان
شکلی ماهی لبک از دریا رمان

*Mâhiy-ı Hakî büved dervîş-i nân,
Şekl-i mâhiy lîk ez derya remân.*

«Ekmek dervîşi, toprak balığı gibidir. Balık şeklinde olmakla berâber denizden ürker.»

Çölde ve ba'zı vâdilerde balık şeklinde bir kara hayvanı varmış. Sûret i'tibâriyle balığa benzer, fakat denizden ve sudan kaçarmış.

2756

عمرغ خانست او نه سیمرغ هدا
لوت نوشد او نوشد از خدا

*Mürg-ı Hanêst ô nê simürg-ı hüda,
Lôt noşed ô nenôşed ez Hüda.*

«O tavuk gibi ev kuşudur. Kurbiyyet kafında bulunan hidayet ankası değildir. Dünyâ lokmasını yer, Allah lokmasını yiyemez.»

Aleyhisselât Efendimiz: «Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir» buyurmuştur. İşte kurbiyyet kafındaki hidayet ankasının yediği ile lokması bu demektir. O gıdâ-i ma'nevîden verese-i Muhammediyye olan evliyâullah hazarâtı da nasib alırlar. Lokma dervişleri ise evlerdeki tavuklar gibi sofrâ döküntüsüne göz dikerler, kendilerini besletmek için dervîş kıyâfetine girerler.

2757

عاشق حقت او بهر نوال
بیت جانس عاشق حسن و جمال

*Âşık-ı haKkest ô behr-ı nevâl,
Nîst canêş âşık-ı husn-ü cemâl.*

«O, yâni sahte dervîş, nevâle ve nafaka için Hakka âşıktır. Yoksa rûhu, hüsn ü cemâl âşığı değildir.»

2758

گر توهم می کند او عشق زات
زات نبود وهم اسما و صفات

*Ger tevehhüm mikjined ô işk-ı zat,
Zat nebüved vehm-ı esma vû Sıfat.*

«Eğer o, Zât-ı İlâhiye âşık olduğunu tevehhüm ederse onun aşkı, aşk-ı zâti değildir, esmâ ve sıfat vehmidir.»

Çünkü aşk-ı Zâtî: Muhabbet-i İlâhiyyede ifrattır. Öyle ki o muhabbet-i mufrita âşıkın şekli-i zâhirinden gayrı cümle varlığını ifnâ eder. Nazarında ma'sûk-i hakikiden başka bir şey bırakmaz. Nerede kaldı ki nevâle verdiği ve kendini merzuk kıldığı için Hakkı seve. Belki bu gibileri Allahın zâtini değil, (Mün'im) ve (Rezzâk) gibi sıfât-ı İlâhiyyenin tecelliyâtını severler. O tecelliyâtın aksi zuhur edecek olursa onların muhabbeti de ber'aks olur. Böyle nakıs bir mertebede iken muhabbet-i zâtiyye iddiâsına kalkışmak vehmden başka bir şey değildir.

2759

وهم غلو قست مولود آمدست
حق زایدست او لم یولدست

*Vehm maHluKest mevlûd âmedest,
HaK nezayîdest ô lem'yûledest.*

«Vehm, mahlûk ve mevlûddur. Allah ise lem yelid ve lem yûleddir.»

Mevlûd ve mahlûk olan vehm, hattâ akıl, gayr-ı vâlid ve gayr-ı mevlûd olan Zât-i Ehâdiyyeti idrak edemez. Binâenaleyh :

عاشق تصور وهم حویشن

کی بود از عاشقان زوالمن

*Âşık-ı taSvîr-i vehm-ı Hîşten,
Key büvêd ez âşıkân-ı zülminen.*

«Kendi vehminin tasavvur ve tasvir ettiğine âşık olan kimse, minnet ve şükranâ lâîk bulunan Allahın âşıkları gibi nasıl olabilir?»

Mü'min ve muvahhid insanlardan pek çoğu Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretlerini tenzih etmekle berâber zihninde ona bir sûret vermekten de kurtulamaz. Onun vehmi tenzih içinde teşbihi bir sûret ihzâr eder. O da ona muhabbet eder durur. Halbuki Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche: «Aklında idrâk olunan ve zihninde tasavvur edilen her ne varsa bilmiş ol ki Allah hâlıkıdır» buyurmuştur. Şu halde vehm ile idrak olunan bir sûret ne kadar latîf ve ne derece münezze olursa olsun mahlûktur. Al-laha muhabbetim var diye öyle bir sûreti sevmek ise elbette Zât-i Bâriye âşık olanların sevgisine benzemez. Şu da var ki :

2761

عاشق آن وهم اگر صادق بود

آن مجاز او حقیقت کش شود

*Âşık-ı ân vehm eger Sadık büved,
Ân mecâz-ı ô haKîKatkeş şevêd.*

«O vehmin âşığı, muhabbetinde sâdık ise onun mecâzi aşkı, hakikati cezbeder.»

Yâni Zât-i Bâriyi seviyorum vehmiyle sıfât-ı İlâhiyyeden birini, yâhud onun tecellisini seven bir kimse, mecâzi âşık olmakla berâber sevgisinde sâdık ve muhlis ise sadâkati ve ihlâsı berekâtıyla o mecâzi aşk, hakikati cezbeder, sahibi de mecâzi iken hakiki âşık olur.

2762

شرح می خواهد بیان این سخن

لیک می ترسم زافهام کهن

*ŞerhmîHahed beyan-ı in süHen,
Lîk mîtersem ziefham-ı kühen.*

«Bu söz lâîkiyle anlaşılabilmek için şerh ister. Lâkin eski fehimli ve zaif itikadlı kimselerin yanlış anlamasından korkuyorum.»

فهمهای کهنه کوته نظر

صد خیال بددر آرد در فکر

*Fehmhayı kühnê vû kôteh naZar,
Sad Hayal-ı bed der âred der fikr.*

«Eski anlayışlar ve kısa görüşler zihinlere yüzlerce kötü hayâl getirir.»

2764

بر سماع راست هرکس چیر نیست

لقمه هر مرغی اینچیر نیست

*Ber sima'î rast herkes çîr nîst,
LûKme-î her mürğgî İncîr nîst.*

«Herkes doğru dinlemeye ve dürtüst anlamaya muktedir değildir. Nasıl ki incir, küçük bir kuşun lokması olamaz.»

2765

حاصه مرغی مرده و پوسیده

بر خیال اعمی بی دیده

*HaSSê mürğî mürdêvû pûsîde-î,
Pür Hayal-ı a'mayı bî dîde-î.*

«Hususiyle o küçük kuş, ölmüş, çürümüş hayaller içinde gözleri kapanmış ve görmez bir hâle gelmiş⁹ ise.»

Hazret-i Pîr her sözü herkesin iyi dinlemeye ve doğru anlamaya muktedir olmadığını izah ederken incirin küçük bir kuşa lokma olamayacağını misal olarak gösteriyor. Burada incirden murad: Esrâr-ı hakikat, küçük kuştan maksad da nevniyâz-ı tarikat, yâni yeni derviş olmuş kimsedir. Bir serçe kuşu koca bir inciri yutamadığı gibi tarikate yeni girmiş bir derviş de hakikat esrârını hazmedemez. Hususiyle mukallid ve mürâi dervişler ve şeyhler öyle sözlere hiç de müsteid değildirler, onların ma'nasını anlamazlar. Onunla da kalmazlar, yanlış anlayacakları, hevâ vü heveslerine sened ittihaz edecekleri için haklarında azgınlık ve sapıklık vesilesi olur. Zâten öylelerinde hakikati anlama kabiliyeti olmadığından söz ne kadar vazih söylenirse söylenilsin, meâlîni idrâk edemezler. Cenâb-ı Mevlânâ öyle kabiliyetsizleri balık resmi ile temsil ederek diyor ki :

نقش ماهی را چه دریا و چه خاک
رنگ هندورا چه صابون و چه زاک

*NaKş-ı mahîra çı derya-vû çı Hâk,
Reng-ı hindôra çı Sabun'û-çı zâk.*

«Balık resmine deniz ve kara müsâvidir; Hindlinin rengi için de sabun ve zac, yâni kara boyaya birdir.»

Hakiki balıklar suda yaşarlar. Fakat sûretten ibâret olan balık resmi için kara ne ise, deniz de odur. Balık resmi denize atılmakla dirilmez. Bunun gibi kendilerinde hakikat rûhu bulunmayan derviş görünüşlü kimseler de böyledir. Hakikatten ne kadar bahsedilse onlarda ma'nevî bir hayat eseri görülmez. Renkleri siyah olan Hindliler ve Zencilerin derileri de sabun ile beyazlanmaz, zaç yağı ile karalıkları gitmez. Hattâ sabunla yıkansalar cildlerindeki toz ve kir gideceği için karalıkları daha ziyade parlar. Âdetâ sabun onlara siyah boyaya te'siri yapar. Günah kasvetiyle kalbleri kararmış kabiliyetsizler de tıpkı böyledir. Onlara söylenilecek hakikat esrârı, kalblerinin pasını izâle etmediği gibi, işittikleri söze de inanmıyacıkları için, o pasın artmasına ve kalınlaşmasına sebep olur.

نقش اگر غمگین نگاری بر ورق
او ندارد از غم و شادی سبق

*NaKş eger ğemgin nigâri ber varaK,
Ô-ne dared ez ğem-û-şâdî sabak.*

«Kâğıd üstüne mağmum çehreli bir resim yapsan o resim, gam ve sürur ile alâkadar olmaz.»

صورتش غمگین و او فارغ از آن
صورتش خندان و او زان بی نشان

*Sûreteş ğemgin û ô fârğ ezân,
Sûreteş Hendan û ô zân bînişân.*

«Resmin görünüşü gamlı, fakat kendi gamdan âsûdedir. Gülen resmin görünüşü de güler, lâkin kendi gülmekten bihaberdir.»

وین غم و شادی که اندر دل خطیت
پیش از آن شادی و غم جز نقش نیست

*Vin ğam û şâdiki ender dal HaTist,
Piş ezân şâdiy û ğam cüz naKş nist.*

«Bu dünyadaki mağmûmiyyet ve meserret ki gönülde bir haz ve hal den ibârettir. Âhiretteki gam ü sürûra nisbetle nakıştan ve resimden başka bir şey değildir.»

Hazret-i Pîr Efendimiz, sûret dervişlerini resme benzetmiş; gamlı ve güler yüzlü insan resimleri olduğunu, fakat o resimlerin tasvir ettiklerini gam ü sürur hallerinden haberdâr olmadıklarını söylemişti. Bu beyitte de dünyadaki gam ve sürurun âhiretteki mücâzât gamına ve mükâfât seviyesine nisbetle ancak resim ve nakış derecesinde kalacağını bildiriyor.

Cenâb-ı Mevlânâ, bu muhtelif'ül-manzar nakışlardan ibret dersi almanız için buyuruyor ki :

صورت غمگین نقش از بهر ماست
تا که مارا یاد آید راه راست

*Sûret-i ğamgin naKş ezbehr-ı mast,
Taki mâra yâd âyed rah-ı rast.*

«Gamlı tavırlı resimler, bize doğru yolu hatırlatmak içindir.»

Yâni onlara bakıp seyr ü sülûkümüzü düşünmeli ve hakikate vâsıl olmadığımız için keder ve esef etmeliyiz.

صورت خندان نقش از بهر تست
تا از آن صورت شود معنی درست

*Sûret-i Hendan naKş ez behr-ı tüst,
Ta ezân Sûret şevad ma'na düriüst.*

«Güler görünen resimler de onlara bakıp ma'nânı düzeltmek üzere senin içindir.»

نقشهای کاندین گرما بهاست
از برون جامه کن چون جامه هاست

NaKşhayî kenderin germâbehast,
Ez bîrûn câmêken çûn camêhâst.

«Hamam içine yaptıkları resimler, dışarı cemekândaki elbise, çamaşır ve sâire gibidir.»

تا برونی جامه هابینو بس
جامه برون کن درا ای همفس

Ta bîrûnî câmêhâ bînî-vû bes,
Came bîrûn kûn der a ey hemnefes.

«Sen dışarıda bulundukça ancak libasları görürsün. Ey hemdem olan âlik; soyun da içeriye gir.»

زانکه با جامه درون سوراہ نیست
تن از جان جامه از تن آگاه نیست

Zanki ba câmê derûn sû râh nist,
Ten ezcân câmê ez ten âgâh nist.

«Çünkü elbise ile içeriye yol yoktur. Kalıb candan, libas tenden haberdâr değildir.»

Eskiden hamam duvarlarına insan ve şeytan resimleri yaparlarmış. Hazret-i Mevlânâ o resimleri cansız oldukları için câmekandaki elbiseye benzetiyor. Ve: «Ey hamama giden; sen dışarıda bulundukça yalnız o libasları görebilirsin. Onların sâhiblerini görmek için soyunup içeriye girmelisin. Çünkü elbise ile hamamın içine girilmez. Libâsın tenden haberi olmadığı gibi ten de rûha âgâh değildir» diyor. Bunu söylemekle de hakikat harimine girebilmek için her şeyden tecerrüd etmek lâzım geldiğine işaret ediyor.